

USAID
AMERIKA XALQIDAN

MADAD
MUASSASA SHAKLIDAGI NODAVLAT NOTIJOFAT TASHKILOTI

АҲОЛИГА БЕПУЛ ҲУҚУҚИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШ БЎЙИЧА

ҚЎЛЛАНМА

ТОШКЕНТ – 2023

УЎК 34:001.92(07)

КБК 67.0

72

A 97

Аҳолига ҳукукий ёрдам кўрсатиш бўйича қўлланма [Матн]: қўлланма / тузувчилар: Ш. Умарова, Г. Сайфиева, Д. Бедилова, Э. Убайдуллаева, Ж. Сотиболдиев/ тақризчилар: М. Тошов, М. Тиллабаев. - Тошкент: Baktria press, 2023. - ? б.

Тузувчилар:

Шоира Умарова, Маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги юридик бўлими бошлиғи, юридик фанлар номзоди. Масъул муҳаррир

Гўзал Сайфиева, “Lochin Himoyasi” адвокатлик фирмаси адвокати

Дилбар Бедилова, “Naqiqat himoyachilari hay’ati” адвокатлар ҳайъатида адвокат

Элеонора Убайдуллаева, адвокат, юридик фанлари номзоди

Жаҳонгир Сотиболдиев, “ESTE” адвокатлик фирмаси адвокати ва патент вакили

Тақризчилар:

Мирзатилла Тиллабаев, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази директорининг биринчи ўринбосари, юридик фанлар номзоди, доцент

Муҳаммад Тошов, Бош прокуратура Академияси бўлим бошлиғи

Мазкур тўплам АҚШ Халқаро тараққиёт агентлиги (USAID) орқали кўрсатилган Америка халқининг ёрдами асосида яратилган. Маҳсулот мазмуни бўйича масъулият Tetra Tech DPK га юклатилган ва USAID ёки АҚШ ҳукумати расмий нуқтаи назарини ақс эттириши шарт эмас.

Қўлланма USAIDнинг Хукукий ислохотлар дастури доирасида ишлаб чиқилди ҳамда чоп этилди.

ISBN 978-9943-8658-1-5

© ???, 2023

© Baktria press, 2023

МУНДАРИЖА

КИРИШ.....	5
I БОБ. СУДЛАРГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ	7
1. ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА СУДЛАР	8
1.1. Ўзбекистон Республикасида суд тизими.....	8
1.2. Фуқаролик процессуал конунчилигининг манбалари.....	8
1.3. Фуқаролик суд иш юритуви	13
2. ФУҚАРОЛИК СУДЛАРИГА МУРОЖААТ ҚИЛИШДА ТЎЛНАДИГАН ДАВЛАТ БОЖИ.....	16
2.1. Давлат божи тўланишига оид талаблар.....	16
2.2. Даъвонинг баҳоси.....	18
2.3. Давлат божини тўлашдан озод қилиш.....	20
2.4. Давлат божини қайтариш	27
2.5. Суд харажатларини тўлашни кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш ва уларнинг миқдорларини камайтириш	29
3. ПРОЦЕССУАЛ ҲУЖЖАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	30
3.1. Процессуал ҳужжатларнинг бошқа юридик ҳужжатлардан фарқлари	30
3.2. Процессуал ҳужжатларни тузишнинг умумий қоидалари	31
4. ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУЖЖАТЛАР МАЗМУНИГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР.....	33
4.1. Даъво аризаси	33
4.2. Алоҳида тартибда иш юритишнинг айрим масалалари	35
4.3. Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш.....	36
4.4. Юридик фактни белгилаш бўйича ариза бериш	37
4.5. Фарзандликка олиш	38
5. СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ҚАЙТА КЎРИШ ТАРТИБИ	40
5.1. Апелляция инстанцияси судига мурожаат қилиш.....	40
5.2. Апелляция тартибида шикоят берилмайдиган суд ҳужжатлари.....	41
5.3. Апелляция шикояти мазмунига қўйиладиган талаблар.....	43
5.4. Кассация инстанцияси судига мурожаат қилиш	44
5.5. Кассация шикояти мазмунига қўйиладиган талаблар	45

5.6.	Қонуний кучга кирган суд ҳужжатларини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш	46
5.7.	Суд ҳужжатларини қайта кўриш тўғрисида ариза бериш	47
II БОБ. АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.....		
	АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.....	51
2.1.	Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя сиёсати	52
2.2.	Моддий ёрдам ва ижтимоий нафақалар тўлаш тартиби	55
2.3.	Болалар нафақаси ва моддий ёрдам учун мурожаат қилиш тартиби	63
2.4.	Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга арзон уй-жойлар бериш тартиби.....	82
2.5.	Оғир ногиронликка олиб келувчи касалликлар рўйхати.....	92
2.6.	Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш = ҳамда реабилитация қилиш.....	100
2.6.1.	Тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари ..	100
2.6.2.	Тазйиқ ва зўравонликка учраган хотин-қизларни ҳимоя қилиш тартиби.....	111
2.6.3.	Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг ўзига хос хусусиятлари: “Аёллар дафтари”, “Темир дафтар”, “Ёшлар дафтари”ни юриштиш тартиби.....	113
2.6.3.1.	“Темир дафтар”.....	115
2.6.3.2.	“Аёллар дафтари”	123
2.6.3.3.	“Ёшлар дафтари”	142
III БОБ. МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИГА ДОИР АСОСИЙ МАСАЛАЛАР ..		
	163	
3.1.	Меҳнат тўғрисидаги қонунчилик ва меҳнатга оид муносабатларда камситиш ва мажбурий меҳнатнинг тақиқланиши	164
3.2.	Меҳнат муносабати субъекти сифатида ходим, иш берувчи ва вакиллик органлари.....	167
3.3.	Аҳолининг айрим тоифалари учун ишга жойлашишдаги қўшимча кафолатлар.....	170
3.4.	Меҳнат шартномаси	174
3.4.1.	Меҳнат шартномасини тузиш.....	174
3.4.2.	Меҳнат шартномасини ўзгартириш	179
3.4.3.	Меҳнат шартномасини бекор қилиш.....	181
3.5.	Иш вақти ва дам олиш вақти.....	188
3.5.1.	Иш вақти тушунчаси, турлари ва муддати	188
3.5.2.	Дам олиш вақти тушунчаси, турлари ва муддати	190
3.5.3.	Таътилларни бериш тартиби.....	193

3.6. Меҳнатга ҳақ тўлаш, меҳнат интизоми ва меҳнатни муҳофаза қилиш.....	196
3.6.1. Меҳнатга ҳақ тўлаш тизимлари, кафолатли тўловлар ва компенсация тўловлари.....	196
3.6.2. Меҳнат интизоми ва меҳнат шартномаси тарафларининг моддий жавобгарлиги.....	199
3.6.3. Меҳнатни муҳофаза қилиш ва уни таъминлаш усуллари.....	204
3.7. Айрим тоифадаги ходимларга бериладиган қўшимча кафолатлар ва давлат ижтимоий суғуртаси.....	206
3.7.1. Аёлларга ва оилавий вазифаларни бажариш билан машғул шахсларга бериладиган қўшимча кафолатлар.....	206
3.7.2. Ёшлар ва ишни таълим билан бирга қўшиб олиб бораётган шахслар учун белгиланган қўшимча кафолатлар ва имтиёзлар...	208
3.7.3. Давлат ижтимоий суғуртаси бўйича бериладиган нафақалар ва пенсия таъминоти.....	211
3.8. Меҳнат низолари.....	214
3.8.1. Меҳнат низолари комиссияси ва унда низоларнинг қўриш тартиби.....	214
3.8.2. Меҳнат низоларининг фуқаролик ишлари бўйича судларда қўрилиши.....	215
3.8.3. Тавсия этиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати:.....	221
IV БОБ. ОИЛА ҲУҚУҚИ.....	225
4.1. Никоҳ ва никоҳни тузиш.....	226
4.2. Никоҳ тузишга монелик қиладиган ҳолатлар.....	228
4.3. Эр-хотиннинг шахсий ҳуқуқ ва мажбуриятлари.....	228
4.4. Эр ва хотиннинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари.....	229
4.5. Никоҳнинг тугатилиши.....	235
4.6. Никоҳни ҳақиқий эмас деб топиш.....	236
4.7. Қон-қариндошлик ва болаларнинг насл-насабини белгилаш.....	237
4.8. Ота-она ҳамда вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари.....	241
4.9. Оила аъзоларининг ва бошқа шахсларнинг алимент мажбуриятлари.....	252
4.9.1. Ота-она ҳамда болаларнинг алимент ҳуқуқи ва мажбуриятлари.....	252
4.9.2. Болаларнинг таъминоти учун қилинадиган қўшимча харажатлар.....	254
4.9.3. Вояга етган, меҳнатга лаёқатли болаларнинг ота-онасига таъминот бериш мажбурияти.....	255

4.9.4. Никоҳдан ажралганидан кейин собиқ эр (хотин)нинг таъминот олиш ҳуқуқи	257
4.9.5. Қариндошлар ва бошқа шахсларнинг алимент мажбуриятлари ..	258
4.9.6. Ташкилот маъмуриятининг алимент ушлаб қолиш мажбурияти	260
4.9.7. Алиментни ўз вақтида тўламаганлик учун жавобгарлик.....	260
4.10. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш шакллари	261
4.10.1. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва жойлаштириш	261
4.10.1.1. Фарзандликка олиш.....	262
4.10.1.2. Фарзандликка олишнинг ҳуқуқий оқибатлари	268
4.10.2. Васийлик ва ҳомийлик	271
4.11. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш	271
4.12. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги оилавий муносабатларни тартибга солиш	272
V БОБ. УЙ-ЖОЙНИНГ БУЗИБ ТАШЛАНИШИ:	
МУЛҚДОР ГА ҲУҚУҚИЙ МАСЛАҲАТЛАР	275
5.1. Мулк ҳуқуқининг моҳияти	276
5.2. Ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқи	277
5.3. Хусусийлаштирилган ер участкаларини сотиб олишнинг ўзига хос жиҳатлари	279
5.4. Ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш тўғрисида қарор қабул қилиш тартиби.....	282
5.5. Компенсация бериш тартиби.....	287
5.6. Ер участкаси, уй-жой ва бошқа кўчмас мулк объектлари учун компенсация миқдорини аниқлаш	291
5.7. Маъмурий суд қарори устидан шикоят қилиш тартиби	301
5.8. Фуқаролик судларида ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг ўзига хос жиҳатлари	305
5.9. Фуқаролик ишлари бўйича суд қарори устидан шикоят қилиш тартиби	310
VI БОБ. ҲУҚУҚИЙ МАСЛАҲАТ СЎРАГАН ЭДИНГИЗ	317

КИРИШ

Ушбу қўлланма аҳолига ҳуқуқий жиҳатдан ёрдам кўрсатиш мақсадида ишлаб чиқилди. Унда кундалик турмуш тарзида энг кўп учрайдиган муаммоли масалаларни қонунчилик йўли билан ҳал қилиш механизмлари баён қилинди. Хусусан, фуқаролик судларига мурожаат қилишнинг тартиб-таомиллари, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари ва тартиблари, меҳнат муносабатларига доир бўлган масалалар, оила ҳуқуқи бўйича асосий тамойиллар ва ҳуқуқлар, уй-жойларнинг бузиб ташланиши оқибатида юзага келган муаммоларни бартаграф этиш бўйича қонунчиликдаги тартиблар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг энг асосий моддалари, бандлари, мазмуни ва моҳияти акс эттирилди.

Қўлланмада Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон ва Қарорлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорларидан кўчирмалар ҳам иқтибос сифатида келтирилган.

Мазкур қўлланмадан юридик маслаҳат бюрolari, бўлимларида, шунингдек аҳоли кўпроқ мурожаат қиладиган давлат органлари ва нодавлат ташкилотлари, адвокатлар, ҳуқуқ фаоллари, илмий изланувчилар ва аҳоли муаммолари билан доимий ишловчи бошқа шахслар хизмат давомида фойдаланишлари мумкин. Шунингдек, қўлланма ҳуқуқ соҳасида дарс берувчи педагог ходимлар, жамиятда

ҳуқуқий тарғибот билан шуғулланувчи шахслар, давлат идораларининг масъул ходимлари ва аҳолининг кенг қатлами учун ҳам фойдали бўлади.

Тузувчилар:

Шоира Умарова, Маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги юридик бўлими бошлиғи, юридик фанлар номзоди. Масъул муҳаррир,

Гўзал Сайфиева, “Lochin Himoyasi” адвокатлик фирмаси адвокати,

Дилбар Бедилова, “HAQIQAT HIMOYACHILARI HAY’ATI” адвокатлар ҳайъатида адвокат,

Элеонора Убайдуллаева, адвокат, юридик фанлари номзоди,

Жаҳонгир Сотиболдиев, “ESTE” адвокатлик фирмаси адвокати ва патент вакили.

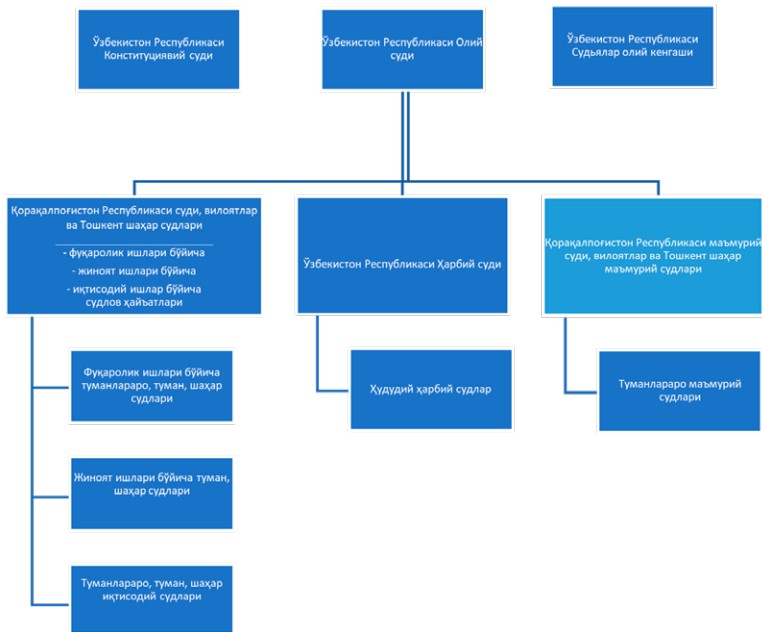

СУДЛАРГА МУРОЖААТ ҚИЛИШ

1. ФУҚАРОЛИК ИШЛАРИ БЎЙИЧА СУДЛАР

1.1. Ўзбекистон Республикасида суд тизими

1.2. Фуқаролик процессуал қонунчилигининг манбалари

Ўзбекистон Республикасида фуқаролик процессуал ҳуқуқининг манбалари Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари ва Ўзбекистон Республикаси иштирокидаги халқаро шартномалардан иборатдир.

№	Фуқаролик процессуал ҳуқуқини тартибга солувчи қонунлар:	Фуқаролик процессуал ҳуқуқини тартибга солувчи халқаро шартномалар:
1	Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси	“Фуқаролик процесси масалаларига доир Гаага конвенцияси”, 1954 йил 1 март (Ўзбекистон Республикаси 1995 йил 22 декабрда ратификация қилган);

№	Фуқаролик процессуал ҳуқуқини тартибга солувчи қонунлар:	Фуқаролик процессуал ҳуқуқини тартибга солувчи халқаро шартномалар:
2	Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 22 январда қабул қилинган Фуқаролик процессуал кодекси (2018 йил 1 апрелидан амалга киритилган)	“Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Конвенция”, 2002 йил 7 октябрда Кишинёв шаҳрида имзоланган (Ўзбекистон Республикаси 2019 йил 26 августда қўшилган);
3	Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 28 июлда қабул қилинган “Судлар тўғрисида”ги Қонуни	Фуқаролик ва оилавий ишлар бўйича ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисида икки томонлама шартномалар

Фуқаролик ишлари бўйича суд процесси масалалари юзасидан қонунчиликни тўғри қўллаш ва татбиқ этиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорлари қуйидагилардир

1. [Фуқаролик ишларини кассация тартибда кўриш бўйича суд амалиёти тўғрисида \(2021 йил 27 ноябрь, 35-сон\)](#)
2. [Судлар томонидан фуқаролик ишларини апелляция тартибда кўриш амалиётини тўғрисида \(2021 йил 20 апрел, 14-сон\)](#)
3. Судлар томонидан фуқаролик ишлари бўйича далиллар ва исботлашга оид қонун нормаларини қўллаш амалиёти тўғрисида (2020 йил 19 декабрь, 35-сон)
4. [Жисмоний ва юридик шахслар ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини суд орқали ҳимоя қилиш тўғрисида \(2020 йил 3 июль, 11-сон\)](#)
5. Республика фуқаролик ишлари бўйича судларига мурожаатларни «Е-XSUD» ахборот тизими орқали тақдим қилиш Тартибини тасдиқлаш тўғрисида (2020 йил 30 январь, РС-02-20)
6. [Судлар томонидан фуқаролик ишлари бўйича қонуний кучга кирган суд ҳужжатларини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўришни тартибга солувчи қонун ҳужжатларини қўллаш тўғрисида \(2019 йил 24 декабрь, 25-сон\)](#)
7. Фуқаролик ишлари бўйича биринчи инстанция судининг ажримлари тўғрисида (2019 йил 25 октябрь, 19-сон)

8. [Фуқаролик ишларини суд муҳокамасига тайёрлаш тўғрисида](#) (2018 йил 24 август, 26-сон)
9. [Биринчи инстанция суди томонидан фуқаролик процессуал қонун нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида](#) (2018 йил 19 май, 14-сон)
10. [Давлат пенсия таъминоти билан боғлиқ ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида](#) (2017 йил 29 ноябрь, 44-сон)
11. [Судлар томонидан вояга етмаган ва вояга етган меҳнатга лаёқатсиз болалар таъминоти учун алимент ундиришга оид ишлар бўйича қонунчиликни қўллаш амалиёти тўғрисида](#) (2016 йил 29 июль, 11-сон)
12. [Шахсни ғайририхтиёрий тартибда психиатрия стационарига ҳамда сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ётқизиш ёки унинг ушбу муассасаларда ётиши муддатини узайтириш билан боғлиқ фуқаролик ишлари бўйича суд амалиёти ҳақида](#) (2015 йил 18 сентябрь, 14-сон)
13. [Судлар томонидан фарзандликка олиш ҳақидаги ишлар бўйича қонунчиликни қўллаш амалиёти тўғрисида](#) (2013 йил 11 декабрь, 21-сон)
14. [Фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича суд ишларини юритиш соҳасида халқаро ҳамкорликнинг айрим масалалари тўғрисида](#) (2012 йил 25 май, 6-сон)
15. [Судлар томонидан оталикни белгилашга оид ишларни кўришда қонунчиликнинг қўлланилиши тўғрисида](#) (2011 йил 25 ноябрь, 8-сон)
16. [Судлар томонидан мерос ҳуқуқига оид қонунчиликнинг қўлланилиши тўғрисида](#) (2011 йил 20 июль, 5-сон)
17. [Судлар томонидан никоҳдан ажратишга оид ишлар бўйича қонунчиликни қўллаш амалиёти тўғрисида](#) (2011 йил 20 июль, 6-сон)
18. [Вакилликка доир фуқаролик процессуал қонунчилиги нормаларининг судлар томонидан қўлланилиши тўғрисида](#) (2010 йил 14 май, 5-сон)
19. [Фуқаролик ишлари бўйича суд харажатларини ундириш амалиёти тўғрисида](#) (2009 йил 24 ноябрь, 14-сон)

20. [Фуқаролик ишлари бўйича экспертиза тайинлаш, ўтказиш ва эксперт хулосасига баҳо беришда суд амалиётида келиб чиқадиган айрим масалалар ҳақида](#) (2008 йил 12 декабрь, 24-сон)
21. [Суд амалиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида](#) (2006 йил 22 декабрь, 17-сон)
22. [Кредит шартномаларидан келиб чиқадиган мажбуриятлар бажарилишини таъминлаш тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида](#) (2006 йил 22 декабрь, 13/150-сон)
23. [Буйруқ тартибида иш юритишни тартибга солувчи қонун нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида](#) (2006 йил 3 февраль, 4-сон)
24. [Ер кодексини татбиқ қилишда суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида](#) (2006 йил 3 февраль, 3-сон)
25. [Якка тартибда қурилган уйга бўлган мулк ҳуқуқи билан боғлиқ низолар бўйича суд амалиёти тўғрисида](#) (2004 йил 24 сентябрь, 14-сон)
26. [Меҳнат вазифаларини бажариши муносабати билан ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарни қоплашга оид низолар бўйича суд амалиёти ҳақида](#) (2003 йил 19 декабрь, 18-сон)
27. [Уй-жой низолари бўйича суд амалиёти ҳақида](#) (2001 йил 14 сентябрь, 22-сон)
28. [Маънавий зарарни қоплаш ҳақидаги қонунларни қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида](#) (2000 йил 28 апрель, 7-сон)
29. [Фуқаролик кодексини татбиқ қилишда суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида](#) (1999 йил 24 сентябрь, 16-сон)
30. [Болалар тарбияси билан боғлиқ бўлган низоларни ҳал қилишда судлар томонидан қонунларни қўллаш амалиёти тўғрисида](#) (1998 йил 11 сентябрь, 23-сон)
31. Судлар томонидан меҳнат шартномаси (контракти)ни бекор қилишни тартибга солувчи қонунларнинг қўлланилиши ҳақида (1998 йил 17 апрель, 12-сон)

32. [Хусусийлаштирилган турар жойларга эгалик қилиш, улардан фойдаланиш ва уларни тасарруф қилиш билан боғлиқ ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида](#) (1997 йил 2 май, 3-сон)
33. [Судлар томонидан мулкни рўйхат \(арест\)дан чиқариш ҳақидаги ишларни кўришда қонунчиликнинг қўлланиши тўғрисида](#) (1993 йил 16 апрель, 13-сон)
34. Такдим этувчига деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда уларга бўлган ҳуқуқларни тиклаш (чақириб иш юргизиш) ҳақидаги аризаларнинг судлар томонидан кўрилиши тўғрисида (1992 йил 13 ноябрь, 5б-сон)
35. Фуқаролик ҳолати далолатномалари ёзувларидаги хатоликларни белгилашни тартибга солувчи қонунчиликни судлар томонидан қўлланиши ҳақида (1992 йил 13 ноябрь, 5а-сон)
36. Суд амалиётида фуқаро ва ташкилотларнинг шаъни, кадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилиш ҳақидаги қонунларни қўллаш тўғрисида (1992 йил 19 июнь, 5-сон)
37. Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш ҳақидаги ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида (1991 йил 20 декабрь, 5-сон)

Ёдда тутинг! Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорлари суд амалиётини умумлаштириш материалларини кўриб чиқиш натижасида қонунчиликни қўллаш масалалари бўйича тушунтиришлар бериш мақсадида қабул қилинади ҳамда судлар, ушбу тушунтириш берилган қонунчиликни қўллаётган давлат органлари ва бошқа органлар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва мансабдор шахслар учун мажбурийдир.

1.3. Фуқаролик суд иш юритуви

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 26-моддасига кўра фуқаролик ишлари бўйича судга куйидаги ишлар тааллуқлидир:

- 1) фуқаролик, оила, меҳнат, уй-жой, ер тўғрисидаги ва бошқа муносабатлардан юзага келадиган низоларга оид ишлар, агар тарафлардан ҳеч бўлмаганда биттаси фуқаро бўлса, бундан қонунда шундай низоларни ҳал қилиш бошқа судларга ёки бошқа органларга топшириладиган ҳоллар бундан мустасно;
- 2) алоҳида тартибда юритиладиган ишлар:
 - юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги;
 - болани фарзандликка олиш (бундан буён матнда фарзандликка олиш деб юритилади) ҳақидаги;
 - фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ва фуқарони вафот этган деб эълон қилиш тўғрисидаги;
 - фуқарони муомала лаёқати чекланган ёки муомалага лаёқатсиз деб топиш ҳақидаги;
 - шахсни ғайриихтиёрий тартибда психиатрия стационарига ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш ҳақидаги;
 - шахсни сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш ҳақидаги;
 - вояга етмаган шахсни тўлиқ муомалага лаёқатли деб эълон қилиш (эмансипация) тўғрисидаги;
 - мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш ҳақидаги;
 - тақдим этувчига деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда, улар бўйича ҳуқуқларни тиклаш (чақириб иш юритиш) тўғрисидаги;
 - йўқолган суд ишини юритишни тиклаш тўғрисидаги.
- 3) буйруқ тартибида ҳал этиладиган ишлар куйидаги талаблар юзасидан:
 - нотариал тасдиқланган битимга асосланган;
 - ёзма битимга асосланган ва қарздор томонидан тан олинган;
 - коммунал хизматлар ёки алоқа хизматлари тўлови бўйича қарздорликни тасдиқловчи ҳужжатларга асосланган ундириш тўғрисида;

- вояга етмаган болалар учун алиментлар ундириш тўғрисидаги, оталикни белгилаш билан ёки учинчи шахсларни жалб этиш зарурати билан боғлиқ бўлмаган;
 - ҳисобланган, лекин ходимга тўланмаган иш ҳақини ва унга тенглаштирилган тўловларни ундириш ҳақида;
 - фуқаролардан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарздорликни ундириш тўғрисида;
 - ижара шартномасида белгиланган ижара тўловлари муддатида тўланмаганлиги сабабли ушбу тўловларни ундириш тўғрисида;
 - кўп квартиралли уйнинг жойлари мулкдорларидан мажбурий бадаллар ва тўловларни ундириш тўғрисида;
 - ёзма битим мавжуд бўлган тақдирда, ундирувни қарздорнинг мажбуриятлари бажарилишининг таъминоти бўлган кўчар мол-мулкка қаратиш тўғрисида.
- 4) ҳакамлик судларининг ҳал қилув қарорлари юзасидан низолашиш тўғрисидаги ва ҳакамлик судларининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш ҳақидаги ишлар;
- 5) чет давлат судларининг ҳамда чет давлат ҳакамлик судларининг (арбитражларининг) ҳал қилув қарорларини тан олиш ва ижрога қаратиш тўғрисидаги ишлар;
- 6) корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмаларининг маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан юзага келмайдиган қарорлари ҳамда улар мансабдор шахсларининг шундай ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) юзасидан низолашиш тўғрисидаги ишлар.

Судларга қонун билан уларнинг ваколатига киритилган бошқа ишлар ҳам тааллуқлидир.

Савол: Мен онам вафотидан сўнг мерос гувоҳномасини расмийлаштириш учун нотариал идорага мурожаат қилганимда, меросхўрлар ўртасида низо келиб чиққанлиги боис судга мурожаат қилишим тушунтирилди. Бироқ хорижда ишлаганим учун узоқ вақт Ўзбекистонда ушланиб қола олмайман. Шу сабабли менинг номимдан судга ариза топшириши ва судда иштирок этиши учун ишончнома билан дўстимга ваколат бериб кетсам бўладими?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 67-моддасига асосан фуқаролар ўз ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича судда иш юритишни шартнома бўйича (ихтиёрий) вакилга топшириши мумкинлиги назарда тутилган бўлиб, фуқаролар судда ўз ҳуқуқ ва манфаатлари бўйича вакиллик қилишни яқин қариндошларига ёки адвокатларга ишончнома бериш орқали топширишлари мумкин.

Савол: Мен 2012 январь ойидан буён МЧЖда ишлаб келганман, бироқ 2021 йил 15 октябрь куни иш берувчи ташиббуси билан (Меҳнат кодексининг 100-моддасига асосан) ноқонуний ишдан бўшатилдим, бироқ мени бу ҳақда олдиндан огоҳлантиришмади ва менга ҳеч қандай ҳужжат беришмади. 2021 йил 10 декабрь ойида туман бандликка кўмаклашиши марказига шикоят билан мурожаат қилганимда, инспектор МЧЖдан ҳужжатларни талаб қилиб ўрганиб, 17 декабрь куни менга меҳнат шартномаси бекор қилингани ҳақида буйруқнинг нусхаси ва меҳнат дафтарчамни олиб берди ва бир ой ичида судга мурожаат қилишим мумкинлигини тушунирди. Бироқ январь ойининг бошларида мен автоҳалокат тўғрисида судга вақтида мурожаат қила олмадим. Ўз ҳуқуқимни тиклаш учун қаерга мурожаат қилсам бўлади?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 270-моддасига асосан ишга тиклаш низолари бўйича ходимга у билан меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ҳақидаги буйруқнинг нусхаси берилган кундан бошлаб бир ой муддатда судга мурожаат қилиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 159-моддасида эса башарти, суд даъво муддатининг ўтказиб юборилганлиги сабабини узрли деб топса, бузилган ҳуқуқ ҳимоя қилиниши кераклиги белгиланган. Шу сабабли, сиз судга мурожаат қилиш учун белгиланган муддатни узрли сабабларга кўра ўтказиб юборганингизни тасдиқловчи ҳужжатларни илова қилган ҳолда даъво муддатини тиклаш ҳақида илтимосномани даъво аризангиз билан бирга судга тақдим қилишингиз ва суд муддатни тиклаган ҳолда, бузилган ҳуқуқларингизни суд орқали ҳимоя қилишингиз мумкин.

2. ФУҚАРОЛИК СУДЛАРИГА МУРОЖААТ ҚИЛИШДА ТЎЛАНДИГАН ДАВЛАТ БОЖИ

Суд харажатлари давлат божи ва ишни кўриш билан боғлиқ чиқимлардан иборат бўлади.

Фуқаролик процессида давлат божи масаласи Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 13-боби ва «Давлат божи тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси **Қонуни билан тартибга солинади.**

2.1. Давлат божи тўланишига оид талаблар

Фуқаролик ишлари бўйича судларда давлат божи қуйидагилардан ундирилади:

- 1) даъво аризаларидан;
- 2) давлат бошқаруви органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан берилган аризалардан (шикоятлардан);
- 3) алоҳида тартибда юритиладиган ишларга доир аризалардан;
- 4) фуқаролик ишлари бўйича судларнинг ҳал қилув қарорлари, иш юритишни тугатиш тўғрисидаги, даъвони кўрмасдан қолдириш тўғрисидаги, суд жарималарини солиш тўғрисидаги ажримлар устидан бериладиган апелляция, кассация шикоятларидан;
- 5) ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорлари юзасидан низолашиш ҳақидаги аризалардан, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисидаги аризалардан, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорлари юзасидан низолашиш ҳақидаги, ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисидаги ишлар юзасидан фуқаролик ишлари бўйича суд ажримлари устидан бериладиган апелляция, кассация шикоятларидан;

- 6) чет давлат судининг ҳамда чет давлат ҳакамлик судининг (арбитражининг) ҳал қилув қарорини тан олиш ва ижрога қаратиш ҳақидаги аризалардан, чет давлат судининг ҳамда чет давлат ҳакамлик судининг (арбитражининг) ҳал қилув қарорини тан олиш ва ижрога қаратиш тўғрисидаги ишлар юзасидан фуқаролик ишлари бўйича суд ажримлари устидан бериладиган апелляция, кассация шикоятларидан;
- 7) фуқаролик ишлари бўйича судлар томонидан ҳужжатларнинг дубликатларини ва кўчирма нусхаларини берганлик учун.

2018 йил 25 январда Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси қабул қилиниб, илгари фуқаролик ишлари бўйича судга тааллуқли бўлган “давлат бошқаруви органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг ва улар мансабдор шахсларининг қарорлари ҳамда хатти-ҳаракатлари устидан берилган ариза-шикоятлар” маъмурий судлар ваколатига ўтказилган.

Бироқ «Давлат божи тўғрисида»ги 2020 йил 6 январдаги ЎРҚ-600-сонли Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан тасдиқланган “Давлат божи ставкалари миқдорлари”нинг 1-банди “б” кичик бандига кўра Фуқаролик ишлари бўйича судларга бериладиган аризалар қаторида “Давлат бошқаруви органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан берилган ариза (шикоят)лар” ҳам назарда тутилган.

Фуқаролик процессуал кодексининг 27-моддасига кўра, баъзилари фуқаролик ишлари бўйича судга, баъзилари эса иқтисодий ёки маъмурий судга тааллуқли бўлган бир нечта талаб бирлаштирилганда, барча талаблар фуқаролик ишлари бўйича судда кўрилиши белгилаб қўйилган.

Демак, маъмурий судга тааллуқли бўлган ишни ўзаро боғлиқ талаблар асосида фуқаролик ишига бирлаштирган ҳолда фуқаро-

лик ишлари бўйича судда кўришга қабул қилинган бўлса, мазкур масала юзасидан суд қарори чиқарилаётганда Давлат божи ставкалари миқдорларида шундай ишлар учун белгиланган давлат божи айбдор тарафдан ундирилади.

2.2. Даъвонинг баҳоси

Мулкий хусусиятга эга даъво аризалари бўйича давлат божининг миқдори даъвонинг баҳосидан келиб чиқиб белгиланади.

Мулкий хусусиятга эга даъво аризалари бўйича давлат божининг миқдори даъвонинг баҳосидан келиб чиқиб белгиланади.

пул ундириш тўғрисидаги даъволар бўйича	ундирилган суммага қараб
мол-мулкни талаб қилиб олиш тўғрисидаги даъволар бўйича	талаб қилинаётган мол-мулкнинг қийматига қараб
бир нечта мустақил талабдан иборат даъволар бўйича	барча талабларнинг умумий суммасига қараб
алимент ундириш тўғрисидаги даъволар бўйича	бир йиллик тўловларнинг йиғиндисига қараб
муддатли тўловлар ва пул бериш тўғрисидаги даъволар бўйича	тўловларнинг ёки бериладиган пулларнинг, лекин кўпи билан уч йиллик йиғиндисига қараб
муддатсиз ёки умрбод тўловлар ва пул бериш тўғрисидаги даъволар бўйича	тўловларнинг ёки бериладиган пулларнинг уч йил ичидаги йиғиндисига қараб
тўловларни ёки пул беришни камайтириш ёхуд кўнайитириш тўғрисидаги даъволар бўйича	тўловлар ёки бериладиган пуллар камайтирилган ёки кўнайитрилган, кўпи билан бир йиллик суммага қараб
тўловларни ёки пул беришни тўхтатиш тўғрисидаги даъволар бўйича	қолган тўловлар ёки пуллар йиғиндисига, лекин кўпи билан бир йиллик йиғиндисига қараб
мулк ижараси шартномасини муддатидан илгари бекор қилиш ҳақидаги даъволар бўйича	шартнома амал қилишининг қолган муддатида мулкдан фойдаланиш учун тўланадиган, лекин кўпи билан 3 йил ичидаги тўловларнинг йиғиндисига қараб
хусусий мулк ҳуқуқи асосида фуқароларга тегишли иморатларга эғалик ҳуқуқи тўғрисидаги даъволар бўйича	иморатнинг бозор қийматига қараб, лекин бу миқдор кадастр қийматидан, бундай баҳо бўлмаганда эса, мажбурий суғурта баҳоидан кам бўлмаслиги керак, таъкилотларга қарашли иморатлар бўйича эса — иморатларнинг ҳақиқий

2.3. Давлат божини тўлашдан озод қилиш

Қуйидагилар фуқаролик ишлари бўйича судларда давлат божини тўлашдан озод қилинади

даъвогарлар — иш ҳақини ундириш тўғрисидаги даъволар ва меҳнат ҳуқуқлари муносабатларидан келиб чиқадиган бошқа талаблар юзасидан;

даъвогарлар — алиментлар ундириш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

даъвогарлар — меҳнатда майиб бўлганлиги ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланганлиги, шунингдек боқувчиси вафот этганлиги туфайли етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

даъвогарлар — қонунга ҳилоф равишда ҳукм этганлик, жиний жавобгарликка тортганлик, маъмурий жазо берганлик туфайли жисмоний шахсга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш билан боғлиқ низолар юзасидан;

даъвогарлар — жиноят туфайли етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

даъвогарлар — тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга етказилган маънавий ва моддий зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

жисмоний шахслар — алиментларни ундиришга доир фуқаролик ишлари билан боғлиқ ҳужжатларни уларга берганлик учун;

қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларнинг қонун билан муҳофаза қилинадиган ҳуқуқлари ҳамда манфаатлари ҳимоя қилинишини сўраб судга ариза билан мурожаат этган юридик ва жисмоний шахслар;

* жисмоний шахслар — давлат ижрочисининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоятлар юзасидан;

* тадбиркорлик субъектлари тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ҳуқуқлари ва қонуний

манфаатларини бузадиган давлат органлари ҳамда бошқа органларнинг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга мурожаат қилганда;

* истеъмолчилар — ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилиши билан боғлиқ даъволар юзасидан;

* мулкдорлар — хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисида давлат органлари ва бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга шикоят қилиш ҳақидаги ишлар юзасидан;

ундирувчи ёки давлат ижрочиси — қонунда назарда тутилган тақдирда, қарздорни ёки унинг мол-мулкни қидириш бўйича харажатларнинг ўрнини қарздор томонидан қоплаш тўғрисидаги ишлар юзасидан;

юрidik ва жисмоний шахслар — алиментларни ундиришга доир фуқаролик ишлари билан боғлиқ ҳужжатларни уларга берганлик учун;

қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда бошқа шахсларнинг қонун билан муҳофаза қилинадиган ҳуқуқлари ҳамда манфаатлари ҳимоя қилинишини сўраб судга ариза билан мурожаат этган юрidik ва жисмоний шахслар;

юрidik ва жисмоний шахслар — давлат ижрочисининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоятлар юзасидан;

тадбиркорлик субъектлари тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузадиган давлат органлари ҳамда бошқа органларнинг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга мурожаат қилганда;

истеъмолчилар — ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилиши билан боғлиқ даъволар юзасидан;

товарларнинг (ишларнинг, хизматларнинг) хавфсиз бўлиши ва сифати устидан назоратни амалга оширувчи давлат органлари ва истеъмолчиларнинг жамоат бирлашмалари — истеъмолчиларнинг (истеъмолчилар номуайян доирасининг) манфаатларини кўзлаб бериладиган даъволар юзасидан;

даъвогарлар — ўрмон дарахтларини ўзбошимчалик билан кесиш ҳамда ўрмондан фойдаланиш, ўрмонни кўриқлаш ва муҳофаза қилишнинг тартиби ва шартларини бошқача тарзда бузиш туфайли ўрмон фондига етказилган зарарни ундириш тўғрисидаги ишлар юзасидан;

давлат органлари — ўзбошимчалик билан қурилган иморатларни бузиш тўғрисидаги даъволар юзасидан, шунингдек жисмоний шахсларга тегишли бўлган, тарихий, илмий, бадий қимматга ёки ўзга маданий қимматга эга бўлган мол-мулкни жисмоний шахслар бу мол-мулкка хўжасизларча муносабатда бўлган ҳолларда жисмоний шахслардан давлат мулкига олиб кўйиш тўғрисидаги ишлар юзасидан;

*Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ва унинг ҳудудий бошқармалари — палата аъзоларининг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар бўйича, шунингдек давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан қилинган шикоятлар юзасидан;

нодавлат нотижорат ташкилотлари — ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузаётган давлат органларининг ғайриқонуний қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга шикоят қилганда;

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгаши ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича ҳудудий кенгашлар — фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар бўйича, шунингдек фуқаролар ўзини ўзи бошқа-

риш органларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузётган давлат бошқаруви органларининг, маъмурий- ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга шикоят қилганда;

ногиронлиги бўлган шахсларнинг жамоат бирлашмалари, шунингдек уларнинг муассасалари, ўқув-ишлаб чиқариш корхоналари ва бирлашмалари — барча даъволар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг ҳудудий бўлинмалари — пенсионерлардан (нафақа олувчилардан) ортиқча (ноқонуний) тўланган пенсияларнинг ва нафақаларнинг суммаларини ундириш билан боғлиқ даъволар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳамда унинг жойлардаги органлари — кўчиш жойига бормаган ёки кўчиб борган жойларини ўзбошимчалик билан тарк этган кўчириб келтирилувчиларга нисбатан кўчиш билан боғлиқ бўлган харажатларнинг ўрнини қоплаш тўғрисида тақдим этилган даъволар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ва унинг жойлардаги органлари — атроф-муҳитни ифлослантирганлик, табиатдан ўзбошимчалик билан фойдаланганлик ва табиий ресурслардан фойдаланиш ҳамда уларни муҳофаза қилиш тартиби ва шартларини бошқача тарзда бузганлик туфайли табиий объектларга ва комплексларга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш ҳақидаги, шунингдек қаттиқ маиший чиқиндиларни тўплаш ва олиб чиқиш хизматлари учун мажбурий тўловлар бўйича қарздорликни ундириш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва унинг жойлардаги органлари — сув тўғрисидаги қонунчиликни бузганлик туфайли давлатга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш учун маблағларни давлат даромадига ундириш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

суғурта фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш органи — мажбурий суғурта операциялари билан боғлиқ ишлар юзасидан;

давлат солиқ хизмати органлари, молия ва божхона органлари — барча ишлар ҳамда ҳужжатлар юзасидан, шунингдек алоҳида

юритиладиган ишлар бўйича судга аризалар берганлик учун;

ички ишлар органлари — алиментлар ва бошқа тўловларни тўлашдан бўйин товлаётган шахсларни қидириш учун қилинган харажатларни ундириш тўғрисидаги ишлар юзасидан;

прокуратура органлари — давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда бериладиган аризалар юзасидан;

адлия органлари — давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда бериладиган аризалар юзасидан;

ундирувчи ёки давлат ижрочиси — қонунда назарда тутилган тақдирда, қарздорни ёки унинг мол-мулкани қидириш бўйича харажатларнинг ўрнини қарздор томонидан қоплаш тўғрисидаги ишлар юзасидан;

Ўзбекистон фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва туманлар фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашлари — фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар юзасидан, шунингдек фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузаётган давлат бошқаруви органларининг, маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, улар мансабдор шахсларининг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг манфаатларини кўзлаб қилинган шикоятлар юзасидан;

Ўзбекистон Республикасининг Монополияга қарши курашиш қўмитаси ва унинг ҳудудий органлари — ўз зиммасига юклатилган ваколатларига мувофиқ судлар кўриб чиқиши учун киритиладиган даъволар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги ва унинг ҳудудий органлари, Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги ҳузуридаги Бўш турган объектлардан самарали фойдаланишни ташкил этиш маркази ҳамда унинг ҳудудий органлари — ўз зиммасига юклатилган ваколатларига мувофиқ судларга кўриб чиқиш учун киритиладиган даъволар ва аризалар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Капитал бозорини ривожлантириш агентлиги ва унинг ҳудудий органлари — ўз зиммасига юклатилган ваколатларига мувофиқ судлар кўриб чиқиши учун киритиладиган даъволар юзасидан;

* мулкдорлар — хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисида давлат органлари ва бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга шикоят қилиш ҳақидаги ишлар юзасидан;

* якка тартибдаги қурувчи билан шартномага кўра қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича якка тартибда уй-жой қурилиши чоғида зиммасига буюртмачи вазифасини бажариш қонунчилиқка мувофиқ юклатилган юридик шахс — қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича якка тартибда уй-жой қуриш масалалари юзасидан якка тартибдаги уй-жой қурувчилар билан низоларни ҳал қилиш тўғрисидаги даъволар бўйича;

* қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича якка тартибда уй- жой қуриш учун имтиёзли кредитлар бериш қонунчилиқка мувофиқ қайси тижорат банкларининг зиммасига юклатилган бўлса, ўша тижорат банклари — қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича якка тартибда уй-жой қуриш учун берилган имтиёзли ипотека кредитлари юзасидан қарз олувчи-

ларнинг кредиторлик қарзларини ундириш тўғрисидаги даъво-лар бўйича;

* чет эл инвестициялари иштирокидаги акциядорлик жамиятлари — уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисидаги даъволар юзасидан;

* тадбиркорлик субъектлари — ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисида ариза берганда;

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ кўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги, унинг жойлардаги органлари — ер тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилганлиги билан боғлиқ даъволар бўйича;

Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ҳузуридаги Маданий мерос департаменти ва унинг ҳудудий бошқармалари — моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланишни кўзлаб қилинган даъволар ҳамда берилган аризалар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси ҳамда унинг жойлардаги органлари — қишлоқ ва сув хўжалиги соҳасидаги қонунчиликни бузганлик бўйича давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда бериладиган аризалар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил — тадбиркорлик субъектлари манфаатларини кўзлаб берилган даъволар, аризалар ва шикоятлар юзасидан;

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, унинг жойлардаги органлари — ер тўғрисидаги қонунчилик бузилганлиги билан боғлиқ даъволар бўйича;

Ўзбекистон Республикасининг Ҳисоб палатаси — Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий манфаатларини ҳимоя қи-

лиш мақсадида берилган даъволар, аризалар ва шикоятлар юзасидан.

** белгисида кўрсатилган шахсларнинг талабларини қаноатлантириш тўлиқ ёки қисман рад этилган тақдирда, давлат божини шу шахслардан талабларнинг қаноатлантирилиши рад этилган миқдорига мутаносиб равишда ундирилади.*

2.4. Давлат божини қайтариш

Давлат божини қуйидаги ҳолларда тўлиқ ёки қисман қайтарилади:

- 1) давлат божини қонунчиликда талаб қилинганидан ортиқча миқдорда тўланганида;
- 2) суд даъво аризасини (аризани, шикоятни) қайтарганда ёки қабул қилишни рад этганда;
- 3) апелляция, кассация ва назорат шикояти қайтарилганда ёки уни қабул қилиш рад этилганда;
- 4) давлат божини тўланган даъво аризаси (ариза, шикоят) ёки апелляция, кассация ва назорат шикояти судга келиб тушмаганда;
- 5) агар иш судга тааллуқли бўлмаса, ишни юритиш тугатилганда;
- 6) ариза кўрмасдан қолдирилганда, агар у муомалага лаёқатсиз шахс томонидан берилган бўлса;
- 7) суднинг ёки ҳакамлик судининг иш юритувида айна бир тарафлар ўртасидаги, айна бир предмет тўғрисидаги ва айна бир асослар бўйича низо юзасидан иш мавжуд бўлса, ариза кўрмасдан қолдирилганда;
- 8) агар тарафлар ўртасида низони ҳал қилиш учун ҳакамлик судига топшириш тўғрисида ҳакамлик битими тузилган бўлса, ариза кўрмасдан қолдирилганда;
- 9) агар тарафлар ўртасида медиатив келишув тузилган бўлса, ариза кўрмасдан қолдирилганда;
- 10) ишда иштирок этган шахс вафот этганида, агар низоли ҳуқуқий муносабат ҳуқуқий ворисликка йўл қўймаса;
- 11) даъвогар низони судга қадар ҳал этиш (эътироз билдириш) тартибига риоя этмаганда, агар бу ҳол қонунда ушбу тоифадаги низо-

- лар учун ёки тарафларнинг шартномасида назарда тутилган ҳамда бундай ҳал этиш имконияти бой берилган бўлса;
- 12) вояга етмаган болалари бўлмаган эр-хотиннинг никоҳи ўзаро розилик асосида бекор қилинганлигини қайд этиш учун давлат бож тўланганда, агар эр-хотиннинг ярашиши ёки улардан бирининг судга келмаганлиги туфайли никоҳни бекор қилиш амалга оширилмаган бўлса;
 - 13) агар ишда иштирок этаётган юридик шахс тугатилган бўлса;
 - 14) суд буйруғини чиқариш тўғрисидаги аризани қабул қилиш рад этилганда;
 - 15) Ўзбекистон Республикасининг фуқароларига ва Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахсларга хорижга чиқиш ҳуқуқи учун ҳужжат бериш рад этилганда.

Савол: Мен фуқаролик судига меросхўр сифатида топши ва мерос мулкидаги улушларни белгилаш ҳақида даъво талабларим билан даъво ариза топшириш ва судда мени номимдан вакиллик қилиш учун қўшимга ишончнома бергандим. Бироқ суд менинг ишончли вакилим менинг яқин қариндошим ёки адвокатим бўлмаганлиги сабабли даъво аризани қайтарибди.

Энди мен ўзим судга такрор мурожаат қилмоқчиман, лекин биринчи мартаба ариза топширилганда тўланган давлат божини суд инобатга олиш ёки олмаслигини қандай билсам бўлади?

Жавоб: “Давлат божни ставкалари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 18-моддасига кўра, суд даъво аризасини (аризани, шикоятни) қайтарганда ёки қабул қилишни рад этганда давлат божни тўловчининг ёзма аризасига биноан ёки суднинг ҳал қилув қарорлари асосида қайтариллиши назарда тутилган. Агар сиз давлат божини қайтариш ҳақида судга мурожаат қилмаган бўлсангиз, яъни сизга мазкур иш бўйича тўланган давлат божни қайтарилмаган бўлса, у ҳолда давлат божини тўлаганлигингизни тасдиқловчи ҳужжатни ҳамда дастлаб тўланган давлат божини ҳисобга олиниши ҳақида аризани такроран топшираётган даъво аризангизга илова қилишингиз керак.

Ёдда тутинг! Илгари кўрмасдан қолдирилган ишлар юзасидан такроран берилган аризалар бўйича давлат божи қайтадан умумий асосларда тўланади. Агар ариза кўрмасдан қолдирилганлиги муносабати билан давлат божи қайтарилиши керак бўлса-ю, лекин қайтарилмаса, агар давлат божи бюджетга ўтказилган кундан эътиборан белгиланган даъво муддати тугамаган бўлса, давлат божи тўланганлиги тўғрисидаги дастлабки хужжат такроран берилган аризага илова қилиниши мумкин.

Ёдда тутинг! Суд буйруғи бекор қилинган тақдирда, ундирувчи томонидан тўланган давлат божи қайтарилмайди. Даъво ундирувчи томонидан қарздорга нисбатан даъво ишини юришти тартибда қўзғатилган тақдирда у тўланиши лозим бўлган давлат божи ҳисобига ўтказилади.

2.5. Суд харажатларини тўлашни кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш ва уларнинг миқдорларини камайтириш

ФПКнинг 133-моддасида суд тарафларнинг мулкий аҳволига қараб, улардан бирининг ёки иккаласининг давлат даромадига ундириладиган суд харажатларини тўлашни кечиктиришга ёки бўлиб-бўлиб тўлашга йўл қўйиши, шунингдек бу харажатларнинг миқдорини камайтириши мумкинлиги назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Фуқаролик ишлари бўйича суд харажатларини ундириш амалиёти тўғрисида”ги 2009 йил 24 ноябрдаги 14-сонли Қарори 11-бандида ҳам жисмоний, ҳам юридик шахсдан давлат фойдасига ундириладиган суд харажатларини кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш ёки миқдорини камайтириш масаласини ҳал қилишда, суд уларнинг бу харажатларни қисман ёки бир йўла тўлашга қурби етмаслиги ҳолатларини тасдиқловчи ҳолатлар мавжудлиги ҳақидаги далилларни (масалан, иш ҳақи (даромади), банкда маблағлари мавжудлиги, унинг эғалигида бўлган мулклар ҳақидаги маълумот, вояга етмаган фарзандлари, бошқа боқимандалари борлиги ва ҳ.к. тўғрисидаги маълумотларни) текшириши лозимлиги белгиланган.

3. ПРОЦЕССУАЛ ҲУЖЖАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Суд иш юритуви жараёнида суд, прокурор, адвокат ёки ҳимоячи, тарафлар ва суд процессининг бошқа иштирокчилари турли хил процессуал ҳаракатларни қонунда назарда тутилган маълум бир шаклда амалга оширадилар. Яъни, суд иш юритуви иштирокчиларининг процессуал фаолияти процессуал ҳужжатларда акс этади ва мустаҳкамланади.

Бундан ташқари, суд процессида иштирокчилар ўртасидаги мулоқот айнан процессуал ҳужжатлар орқали таъминланади. Бошқача қилиб айтганда, суд процессида тарафлар ва субъектлар низо ёки кўрилаётган ҳуқуқий масалага нисбатан ўз муносабатларини процессуал ҳужжатлар орқали билдирадилар.

Процессуал ҳужжат ҳужжатнинг алоҳида тури ҳисобланади. Фуқаролик ҳуқуқий қонунчиликда “процессуал ҳужжат” тушунчасига умумий таъриф берилмаган.

Шундай қилиб, процессуал ҳужжат – бу фуқаролик ишига бириктирилган (қўшиб қўйилган), исботлаш хусусиятига эга бўлган ҳамда ўзида маълум бир ахборотни мужассам қилган ҳар қандай ҳужжатдир.

3.1. Процессуал ҳужжатларнинг бошқа юридик ҳужжатлардан фарқлари

Барча юридик ҳужжатларни уларнинг қандай ақсадга йўналтирилганидан келиб қуйидаги уч гуруҳга таснифлаш мумкин:

1. Таҳлилий (аналитик) юридик ҳужжатлар. Таҳлилий ҳужжатнинг асосий хусусияти – ҳуқуқий вазият (ҳолат) ёки муаммони нейтрал таҳлил қилишдир. Бундай юридик ҳужжатлар қаторига миждозларга хат, меморандум, юридик хулосалар, юридик журналлардаги мақолалар, монографик асарларни киритиш мумкин.
2. Аргументатив (аргументацион) юридик ҳужжатлар. Аргументатив ҳужжатларда маълум бир позиция ҳимоя қилинади, тарафлар-

дан бирининг манфаатлари ҳимоя қилинади. Мазкур ҳужжатларда у юборилаётган томонни биз ҳақ эканимизга, матн муаллифининг ёки матн муаллифи вакиллик қилаётган шахснинг фикри, позицияси тўғри эканига ишонтиришимиз муҳимдир. Бундай юридик хатнинг асосий таркиби – у ёки бу масала юзасидан келтирила- диган аргументдир. Аргументатив ҳужжатларнинг аксарияти про- цессуал ҳужжатлардир.

Юридик ҳужжатлар, аксарият ҳолларда, ҳам таҳлилий ҳам аргументатив бўлиши мумкин. Масалан, процессуал ҳужжат- нинг ҳуқуқий муаммо таҳлилини ўз ичига олган қисмини таҳ- лилий деб, юридик хулосанинг у ёки бу позицияни қўллаб аргу- ментация келтирган, муаммога маълум бир нуқтаи назарда ёндашган қисмини аргументатив деб баҳолашимиз мумкин.

3. Тартибга солувчи (регулятив) ҳужжатлар. Тартибга солувчи ҳуж- жатлар – ҳуқуқни ўрнатувчи, белгиловчи ёки тартибга солувчи ҳужжатлардир. Масалан, юридик шахснинг устави ёки низоми, шартномалар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар. Мазкур ҳужжат- ларнинг мақсади мавжуд ёки вужудга келаётган ҳуқуқий муноса- батларни тартибга солишдан иборатдир.

Демак, процессуал ҳужжатлар бошқа юридик ҳужжатлардан ўзининг олдига қўйган мақсади билан фарқ қилиб, асосан судга бирон-бир талаб ёки илтимос юзасидан тақдим этилиши ва аргументатив характерга эга эканлиги билан ажралиб туради.

3.2. Процессуал ҳужжатларни тузишнинг умумий қоидалари

Ҳар қандай юридик ҳужжат қуйидаги талабларга риоя қилган ҳолда тузилиши керак:

Қонунийлик

Юридик ҳужжат билан ишлаш жараёнида амалдаги қонунлар- ни такрор ўрганиш, зарур ҳолларда қонунларга ҳаволалар қилиш, ҳатто қонун нормаларидан иқтибос келтириш муҳимдир.

Асослантириш

Юридик ҳужжатни тузишда унда келтирилаётган вазларни асослантириш муҳимдир. Зеро, асослантирилмаган талаб ёки фикрга ҳеч ким ишонмайди, бундай талаб ёки фикр қаноатлантирилмайди ва қўллаб-қувватланмайди.

Мантиқийлик

Мантиқий фикрлашнинг асосий тўртта хусусияти мавжуд. Улар – аниқлик, зиддиятсизлик, изчиллик ва асослантирилганликдир.

Қисқалик

Ҳукуқий матнларда кераксиз, маълумот (ахборот)ни ўзида мутасам этмаган сўзлар ва иборалардан фойдаланиш тавсия этилмайди. Матн қанчалик ихчам бўлса, шунчалик диққат билан ўқилади ва унда ёзилганлар тўғри қабул қилинади.

Қуйидагилар матнда қисқаликка эришишда ёрдам беради:

- ортиқча сўзлардан қочиш;
- айрим ибораларнинг асоссиз такрорланишини қисқартириш (қавс ичида қисқа умумлаштирувчи формулани бериб, кейинги матнда шу формуладан фойдаланиш);
- матнни қисқароқ шакллантириш.

Мазмун-моҳият

Процессуал ҳужжатларда фақат ҳукуқий позиция учун керакли бўлган мулоҳазалар киритилиши керак. Ҳужжатни иккиламчи далиллар билан тўлдириб ташлаш мақсадга мувофиқ бўлмайди, негаки улар позицияни кучайтириш ўрнига, заифлаштириб қўяди.

Корректлик (тўғри муносабат)

Юридик ҳужжатларда қарши тараф ёки бирон-бир шахсга нисбатан ҳиссий салбий муносабатни изоҳлаш ёки камситувчи, ҳақоратловчи, шахснинг шаъни ва кадр-қимматини пасайтирувчи сўз ва иборалардан фойдаланиш мумкин эмас. Юридик ҳужжат тўғри ва мулойим руҳда тузилиши керак.

Услуг

Хуқуқий ҳужжатлар, айниқса процессуал ҳужжатлар қатъий ва расмий услубда ёзилиши керак. Мураккаб хуқуқий масалаларни ўз ичига олган бўлса ҳам, матнни осон ўқишлигини таъминлашга интилиш керак.

Хуқуқий ҳужжат расмий иш, тинч (хотиржам) ва хиссий бўлмаган оҳангда ёзилиши керак. Хуқуқий матнни тузишда дарак бериш услуби қўлланилади, сўроқ ва ундов гаплари бу ерда ноўрин.

4. ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУЖЖАТЛАР МАЗМУНИГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

4.1. Даъво аризаси

Фуқаролик судларида ишларнинг асосий қисми даъво ишларини юритиш тартибида қўрилади.

Даъво – даъвогарнинг жавобгарга нисбатан ўзининг бузилган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини тиклаш мақсадида суд тартибида ҳимоя қилиш учун биринчи инстанция судига қилган мурожаати ҳисобланади.

Даъво даъвогарнинг манфаатларини ҳимоя қилишнинг процессуал воситаси ҳисобланиб, у ўз навбатида, судда даъво тартибида иш юритишни бошлаб беради ва шу орқали низонинг судда қўрилишини таъминлайди.

Фуқаролик процесуал кодексининг 189-моддасида даъво аризаси мазмунига қўйиладиган талаблар келтирилган. Яъни, даъво аризада қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) ариза берилган суднинг номи;
- 2) даъвогарнинг фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш жойи, агар даъвогар ташкилот бўлса, унинг номи, жойлашган ери (почта манзили) ҳамда реквизитлари, шунингдек, агар ариза вакил томо-

- нидан берилётган бўлса, вакилнинг фамилияси, исми, отасининг исми ва манзили;
- 3) жавобгарнинг фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш жойи, агар жавобгар ташкилот бўлса, унинг номи, жойлашган ери (почта манзили) ҳамда реквизитлари;
 - 4) даъвогарнинг талаби;
 - 5) агар даъво баҳоланиши керак бўлса, даъвонинг баҳоси;
 - 6) даъвогар ўз талабига асос қилиб кўрсатаётган ҳолатлар ва даъвогар томонидан баён қилинган ҳолатларни тасдиқловчи далиллар;
 - 7) жавобгар билан низони судгача ҳал қилиш тартибига риоя этилганлиги тўғрисидаги маълумотлар, башарти бу қонунда ёки шартномада назарда тутилган бўлса;
 - 8) аризага илова қилинаётган ҳужжатларнинг рўйхати.

Юқорида келтирилган талаблар процессуал қонунчилик билан белгиланган расмий талаблардир. Бундан ташқари, қонунчиликда назарда тутилмаган, бироқ касбий одат тусига кирган баъзи ноформал қоидалар ҳам мавжуд бўлиб, уларга риоя этиш орқали судга тақдим этиладиган даъво аризаларининг суд тўғри ва қонуний қарор қабул қилиши учун ишончли ва етарли ҳужжат бўлишини таъминлашга эришилади.

Судга бериладиган ҳар қандай ариза матнида 5 муҳим жиҳат кўрсатилган бўлиши керак:

1. “Иш ҳолатлари” — ҳуқуқ бузилганлигини тасдиқловчи фактларнинг тавсифи, яъни судга ҳимоя қилишни сўраб тақдим этилаётган мурожаат нима билан асослантирилаётганлиги.
2. “Далиллар” — ариза муаллифининг ҳақлигини тасдиқловчи ҳужжатлар, гувоҳлик кўрсатмалари, ашёвий далиллар, видео ва аудио ёзувлар ва бошқаларга ҳаволалар.
3. “«Қонунийлик» — судга мурожаат қилиш ва суд қарорига асосан мажбурий бажарилишини талаб қилиш ҳуқуқи борлигини тасдиқловчи қонун нормаларига ҳаволалар.
4. “Талаблар” — суддан айнан нима сўралаётгани (пул ундириш, маълум ҳаракатларни бажариш ёки бажармасликка мажбурлаш ва ҳ.з.).
5. “Иловалар” — аризага илова қилинадиган ҳужжатлар рўйхати.

4.2. Алоҳида тартибда иш юритишнинг айрим масалалари

Алоҳида тартибда иш юритиш бу – фуқаролик суд ишларини юритишнинг бир тури сифатида ҳуқуқ тўғрисида низо бўлмаган ва манфаатдор шахсларнинг аризаси бўйича иш юритишдир.

Суд томонидан алоҳида иш юритиш тартибида кўриб чиқиладиган ишлар жумласига қуйидагилар киради:

- 1) юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги;
- 2) болани фарзандликка олиш (бундан буён матнда фарзандликка олиш деб юритилади) ҳақидаги;
- 3) фуқарони бедарак йўқолган деб топиш ва фуқарони вафот этган деб эълон қилиш тўғрисидаги;
- 4) фуқарони муомала лаёқати чекланган ёки муомалага лаёқатсиз деб топиш ҳақидаги;
- 5) шахсни ғайриихтиёрий тартибда психиатрия стационарига ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш ҳақидаги;
- 6) шахсни сил касаллигига қарши кураш муассасасининг ихтисослаштирилган бўлимига ғайриихтиёрий тартибда ётқизиш тўғрисидаги ёки унинг ушбу муассасада ётиши муддатини узайтириш ҳақидаги;
- 7) вояга етмаган шахсни тўлиқ муомалага лаёқатли деб эълон қилиш (эмансипация) тўғрисидаги;
- 8) мол-мулкни (ашёни) эгасиз деб топиш ҳақидаги;
- 9) тақдим этувчига, деб берилган ҳужжатлар йўқолган тақдирда, улар бўйича ҳуқуқларни тиклаш (чакириб иш юритиш) тўғрисидаги;
- 10) йўқолган суд ишини юритишни тиклаш тўғрисидаги.

Алоҳида тартибда юртиладиган ишларнинг даъво тартибда юртиладиган ишлардан фарқлари

Алоҳида тартибда кўриладиган ишлар	Даъво тартибда кўриладиган ишлар
Низосиз ҳуқуқий муносабатлар юзасидан	Низоли ҳуқуқий муносабат юзасидан
Фақат судга тааллуқли бўлади	Судга ёки тегишли давлат органлари ёки бошқа ваколатли ташкилотларга тааллуқли бўлади (масалан, алимент ундириш тўғрисидаги ишларда агар тарафлар ўртасида келишув мавжуд бўлса нотариал идорага муурожаат қилади)
Ариза асосан аризачи яшаб турган жойда судга берилади	Ариза одатда жавобгар яшаб турган (жойлашган) жойдаги судга берилади
Ҳал қилув қарорининг устидан шикоят бериш асослари ва тартиби (ёки ҳал қилув қарорларини бекор қилиш асослари ва тартиби) ҳолатга кўра белгиланади (масалан, ФПКнинг 309-моддаси)	Ҳал қилув қарори юқори судлар томонидан апелляция ва кассация тартибда бекор қилинади (сиртдан қабул қилинган ҳал қилув қарори мустасно).

4.3. Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш

Суд юридик фактни аниқлаш ҳақидаги аризани куйидаги **4 та шарт** мавжуд бўлсагина, кўриб чиқиш учун қабул қилади:

- 1) конунга кўра бундай факт аризачи учун маълум юридик оқибатлар келтириб чиқарса (фуқаролар ёки ташкилотларнинг шахсий ёки мулкый ҳуқуқларини вужудга келтирса, ўзгартирса ёки тугатса);
- 2) факт судга тааллуқли ҳуқуқ тўғрисидаги низони ҳал қилиш билан боғлиқ бўлмаса;
- 3) аризачи юридик аҳамиятга эга бўлган фактни ҳужжат билан тасдиқлашнинг бошқа имкониятига эга бўлмаса;

4) қонунчиликда уларни белгилашнинг ўзгача тартиби назарда тутилган бўлмаса.

Суд Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги бўйича юридик аҳамиятга эга бўлмаган фактни бошқа мамлакатнинг қонунчилиги бўйича ушбу факт ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқарса ва бу борада ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш бўйича халқаро битим мавжуд бўлса, аниқлашга ҳақли.

4.4. Юридик фактни белгилаш бўйича ариза бериш

Юридик аҳамиятга эга бўлган фактни белгилаш тўғрисидаги ишлар бўйича ариза аризачи яшаб турган жойдаги судга берилади.

Аризада муайян фактни аниқлаш аризачига қандай мақсадлар учун зарур эканлиги кўрсатилиши, шунингдек аризачининг тегишли ҳужжатларни олиш имкониятига эга эмаслигини ёхуд йўқолган ҳужжатларни тиклаб бўлмаглигини тасдиқловчи далиллар келтирилиши керак.

Ёдда тутинг! Қариндошлик муносабатлари деганда бир-биридан келиб чиққан одамлар ўртасида мавжуд бўлган қон-қариндошликка боғлиқлик (катта бобо, бобо, ота, ўғил, невара, чевара, катта буви ва бошқалар) ёки битта умумий аجدоддан келиб чиққанлар (акалар-укалар, опа-сингиллар, тоға, амаки, амма, хола, жиянлар ва бошқалар) назарда тутилади. Қон-қариндошликнинг йўқлиги қариндошликнинг йўқлигидан далолат беради.

Ёдда тутинг! Фарзандликка олиш билан фарзандликка олишни қайд этилганлик факти ўртасида фарқ мавжуд бўлиб, биринчиси алоҳида тартибда юритиладиган ишларнинг тури сифатида, иккинчиси эса юридик факт сифатида ФХДЁ органларида қайд этилганлиги фактини аниқлаш мақсадида кўрилади. Фарзандликка олиш қайд этилган факти агар ФХДЁ органида тегишли ёзувлар архив ҳужжатлари йўқолганлиги сабабли сақланмаган ва бундай ёзувларни тиклаш ФХДЁ органлари томонидан рад қилинган бўлса, суд томонидан аниқланади.

4.5. Фарзандликка олиш

Фарзандликка олиш тўғрисидаги ариза болани фарзандликка олишни истаган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан фарзандликка олинаётган боланинг яшаш (турган) жойидаги фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судига берилади.

Фарзандликка олиш тўғрисидаги аризада қуйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

- фарзандликка олувчилар (олувчи)нинг фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш жойи;
- фарзандликка олинаётган боланинг фамилияси, исми, отасининг исми ва туғилган санаси, яшаш (турган) жойи, фарзандликка олинаётган боланинг ота-онаси тўғрисидаги, ака-ука ва опа-сингиллари борлиги ёки йўқлиги ҳақидаги маълумотлар;
- фарзандликка олувчилар (олувчи)нинг фарзандликка олиш тўғрисидаги илтимосини асословчи ҳолатлар ва мазкур ҳолатларни тасдиқловчи далиллар;
- фарзандликка олувчилар (олувчи) боланинг туғилганлик тўғрисидаги далолатнома ёзувига тегишли ўзгартиришлар киритишни истаган тақдирда — фарзандликка олинаётган боланинг фамилиясини, исмини, отасининг исмини, туғилган санасини (кўпи билан бир йилга), фарзандликка олинаётган боланинг туғилган жойини (агар бола ўн ёшдан ошмаган бўлса) ўзгартириш ҳақидаги, боланинг туғилганлик тўғрисидаги далолатнома ёзувига фарзандликка олувчиларни (олувчини) ота-она (ота ёки она) сифатида қайд этиш ҳақидаги илтимос.

Аризага қуйидагилар илова қилинади:

- никоҳда турган шахслар (шахс) томонидан фарзандликка олинганда — фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) никоҳ тузилганлиги тўғрисидаги гувоҳномасининг кўчирма нусхаси;
- эр-хотиндан бири томонидан фарзандликка олинганда — бошқасининг розилиги. Агар эр-хотин оилавий муносабатларни тугатган, бир йилдан ортиқ бирга яшамаётган бўлса ва эрнинг (хотиннинг) яшаш (турган) жойи номаълум бўлса, шунингдек

бу ҳолатларни тасдиқловчи ҳужжатлар мавжуд бўлса, фарзандликка олишда унинг розилиги талаб қилинмайди;

- никоҳда турмаган шахс томонидан фарзандликка олинганда — фарзандликка олувчи паспортининг ёки идентификацияловчи ID-картасининг кўчирма нусхаси ва никоҳда турмаслиги ҳақидаги маълумотнома;
- фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) соғлиғи ҳолати тўғрисидаги тиббий хулоса (психиатрия, сил касаллигига қарши кураш ва наркологиya муассасаларидан, шунингдек ОИТСга қарши кураш марказидан маълумотномалар);
- фуқаро фарзандликка олишга номзод сифатида ҳисобга қўйилганлиги тўғрисидаги ҳужжат, бундан ҳоллар мустасно;
- фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) иш жойидан эгаллаб турган лавозими ва иш ҳақи тўғрисидаги маълумотнома ёки бошқа даромад манбалари ҳақидаги маълумотнома;
- турар жойга бўлган мулк ҳуқуқини ёки турар жойдан фойдаланиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжат.

Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлган болани фарзандликка олишни истовчи Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида доимий яшаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар фарзандликка олиш тўғрисидаги аризани фарзандликка олинаётган боланинг яшаш (турган) жойидаги тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси судига, вилоятлар ёки Тошкент шаҳар судларига беради.

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг бошқа давлат фуқароси бўлган болани фарзандликка олиш тўғрисидаги аризасига юқорида кўрсатилган ҳужжатлардан ташқари қуйидагилар илова қилинади:

- фарзандликка олинаётган боланинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаши учун Ўзбекистон Республикаси ваколатли органининг розилиги;
- фарзандликка олинаётган бола қонуний вакилининг ва бола қайси давлат фуқароси бўлса, ўша давлат ваколатли органининг розилиги;

- фарзандликка олинаётган боланинг туғилганлик тўғрисидаги далолатнома ёзувидан кўчирма;
- фарзандликка олинаётган боланинг соғлиғи ҳолати, жисмоний ва ақлий ривожланиши ҳақидаги тиббий хулоса;
- ўн ёшга тўлган фарзандликка олинаётган боланинг фарзандликка олинишига, шунингдек фамилияси, исми, отасининг исми ўзгартирилиши мумкинлигига ва фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) унинг ота-онаси (отаси ёки онаси) сифатида қайд этилишига розилиги, бундан бола фарзандликка олувчиларнинг оиласида тарбияланаётган ва уларни ўз ота-онаси деб эътироф этган ҳолат мустасно.

5. СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ҚАЙТА КЎРИШ ТАРТИБИ

5.1. Апелляция инстанцияси судига мурожаат қилиш

Фуқаролик ишларини апелляция тартибида судда кўриш – биринчи инстанция судларининг қонуний кучга кирмаган ҳал қилув қарорлари (ажримлари) устидан берилган шикоятни кўриб чиқиш орқали биринчи инстанция суди томонидан йўл қўйилган камчилик ва хатоларни тузатиш ҳамда ҳал қилув қарор (ажрим)ни қонуний, асосли ва адолатли эканини текшириш тизимидир.

Ёдда тутинг! Апелляция шикояти бериш учун белгиланган муддат ўтказиб юборилганда, апелляция шикоятига қўшиб, ўтказиб юборилган муддатни тиклаш ҳақида илтимоснома ҳамда зарур ҳолларда ҳал қилув қарорининг ижросини тўхтатиб туриш ҳақида (ФПК 155-модда 4-қисм) ариза ҳам топширилади.

Фуқаролик процессуал кодексининг 383-моддасига мувофиқ апелляция шикояти келтириш ҳуқуқига эга бўлган шахслар:

Даъво тартибида юритиладиган ишлар бўйича	Алоҳида тартибда юритиладиган ишлар бўйича	Ҳакамлик судининг ҳал қилув қарори билан боғлиқ бўлган ишлар бўйича
Даъвогар (унинг вакили ва ворислари)	Аризачи (унинг вакили)	Ҳакамлик муҳокамаси тарафлари (уларнинг вакиллари)
Жавобгар (унинг вакили ва ворислари) Учинчи шахс (унинг вакили ва ворислари) Ишда иштирок этишга жалб қилинмаган, аммо ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги масала суд томонидан ҳал этилган шахс (унинг вакили ва ворислари)	Манфаатдор шахс (унинг вакили)	

Ёдда тутинг! Қонунда белгиланган муддатда ва тартибда берилган апелляция шикояти биринчи инстанция суди ҳал қилув қарорининг қонуний кучга киришини тўхтатади. Агар апелляция инстанцияси ажрими билан ҳал қилув қарори бекор қилинмаса, апелляция ажрими чиқарилган куни биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори қонуний кучга киритилади ва ижрога қаратилади.

5.2. Апелляция тартибида шикоят берилмайдиган суд ҳужжатлари

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 400-моддасига кўра биринчи инстанция судининг ажримлари устидан, агар бу қонунда тўғридан-тўғри назарда тутилган бўлса ёки суднинг ажрими ишнинг кейинги ҳаракатланишига тўсқинлик

қилган ҳолларда суднинг ҳал қилув қароридан алоҳида апелляция ёхуд кассация ёки назорат тартибида шикоят қилиниши мумкин.

“Фуқаролик ишлари бўйича биринчи инстанция судининг ажримлари тўғрисида”ги Олий суд Пленумининг 2019 йил 25 октябрдаги 19-сонли Қарори 16-бандида тушунтириш берилишича, биринчи инстанция судининг қуйидаги ажримлари устидан суднинг ҳал қилув қароридан алоҳида шикоят қилинмайди:

- аризани иш юритишга қабул қилиш ва иш қўзғатиш тўғрисида;
- ишни суд муҳокамасига тайёрлаш тўғрисида;
- ишни суд муҳокамасига тайинлаш тўғрисида;
- бир неча ишларни бирлаштириш ва бир неча талабларни ажраттиш тўғрисида;
- ишни ёпиқ суд мажлисида кўриш тўғрисида;
- далилларни таъминлаш тўғрисида;
- суд топшириғи тўғрисида;
- жавобгарни (қарздорни) қидириш тўғрисида;
- ишга дахлдор бўлмаган жавобгарни алмаштириш тўғрисида;
- ҳукуқий ворислар, учинчи шахслар ва вакилларнинг процессга кириши тўғрисида;
- рад қилишни қабул қилиш ёки рад қилиш тўғрисида;
- ишни мазмунан кўришни тиклаш тўғрисида;
- ишни сиртдан иш юритиш тартибида кўриш тўғрисида;
- сиртдан қабул қилинган ҳал қилув қарорини бекор қилиш ҳақидаги ёхуд сиртдан қабул қилинган ҳал қилув қарорини бекор қилишни рад этиш тўғрисида;
- ашёвий далилларни саклаш ва уларни қайтариш тўғрисида;
- жаримадан озод қилиш ёки унинг миқдорини камайтириш тўғрисида.

5.3. Апелляция шикояти мазмунига қўйиладиган талаблар

Апелляция шикоятида қуйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

- 1) шикоят берилаётган суднинг номи;
- 2) шикоят бераётган шахснинг номи (фамилияси, исми, отасининг исми), унинг яшаш жойи ёки жойлашган ери (почта манзили);
- 3) ишнинг рақами, шикоят қилинаётган ҳал қилув қарори, ажрим, қарор қабул қилинган сана ва уларни (ушбу суд ҳужжатларини) чиқарган суд;
- 4) ҳал қилув қарорининг, ажримнинг, қарорнинг нотўғрилиги нимадан иборат эканлиги;
- 5) шикоят бераётган шахснинг илтимоси;
- 6) шикоятга (протестга) илова қилинган ёзма материалларнинг рўйхати.

Апелляция шикоятини шикоят бераётган шахс ёки унинг вакили имзолайди.

Апелляция шикоятига қўйидагилар илова қилинади:

- давлат божи ва почта харажатлари тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар;
- апелляция шикояти вакил томонидан имзоланган тақдирда — уни имзолашга вакилнинг ваколатларини тасдиқловчи ҳужжат.

Суднинг аризани қайтариш ҳақидаги ёки аризани қабул қилишни рад этиш тўғрисидаги ажрими устидан апелляция шикоятига (протестига) қайтарилган ариза ва унга қўшиб берилган ҳужжатлар ҳам илова қилиниши керак.

Апелляция шикоятининг мазмуни ҳамда унга илова қилиниши керак бўлган ҳужжатларга қўйилган талабларга жавоб бермайдиган шикоят судьянинг ажрими билан ҳаракатсиз қолдирилиб, камчиликларини бартараф этиш учун муддат берилади. Ажримда кўрсатилган камчиликлар белгиланган муддатда бартараф этилса, шикоят дастлаб судга тақдим этилган кунда берилган ҳисобланади, акс ҳолда, шикоят берилмаган ҳисобланиб, судьянинг ажрими билан қайтарилади.

5.4. Кассация инстанцияси судига мурожаат қилиш

Кассация институтининг мақсади – биринчи ва апелляция инстанцияси судлари ҳужжатларининг қонуний, асосли ва адолатли эканлигини текшириш, унда йўл қўйилган моддий ва процессуал қонун бузилишларни қонунда белгиланган муддатларда ваколатли шахслар томонидан берилган шикоят ёки протест юзасидан қайта кўриш орқали қонуний қарор қабул қилишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодекси 403-моддасига мувофиқ, биринчи инстанция судининг апелляция тартибида кўрилган ҳал қилув қарори ва апелляция инстанцияси судининг ажрими устидан кассация тартибида шикоят қилиш ҳуқуқи қўйидагиларга тегишли:

- даъвогар, аризачи, жавобгар, учинчи шахс, уларнинг вакиллари;
- тарафлар ва учинчи шахсларнинг ҳуқуқий ворислари;

- Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакилга, тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлмаган низолар бундан мустасно;
- бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларининг ҳимоясида ариза берган давлат бошқарув органлари, ташкилотлар ва алоҳида фуқароларга (ФПК 53-моддасининг биринчи қисми);
- ишда иштирок этишга жалб қилинмаган, аммо ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида суд қарор қабул қилган шахсга.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори, ажрими, қарори ва апелляция инстанцияси судининг ажрими устидан берилган кассация шикоятни Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Фуқаролик ишлари бўйича судлов ҳайъати томонидан кўрилади.

Кассация шикоятни бевосита Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Фуқаролик ишлари бўйича судлов ҳайъатига берилади.

Кассация шикоятни (протести) ишда иштирок этувчи шахсларнинг сонига қараб кўчирма нусхалари билан бирга судга тақдим этилади, бундан электрон ҳужжат тарзида юбориладиган кассация шикоятни (протести) мустасно.

Ходим билан тузилган меҳнат шартномаси ғайриқонуний равишда бекор қилинганда ёки ходим бир ишдан бошқа ишга ғайриқонуний равишда ўтказилганида уни илгариги ишига тиклаш тўғрисида суд чиқарган ҳал қилув қарори устидан кассация шикояти ушбу қарорнинг ижросига доир ҳужжат илова қилинган тақдирдагина қабул қилинади.

5.5. Кассация шикоятни мазмунига қўйиладиган талаблар

Кассация шикоятда (протестда) қуйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

- 1) шикоят йўлланаётган кассация инстанцияси судининг номи;
- 2) шикоят бераётган шахснинг фамилияси, исми, отасининг исми (номи), унинг яшаш жойи ёки жойлашган ери (почта манзили);
- 3) ишнинг рақами, шикоят қилинаётган (протест келтирилаётган) ҳал қилув қарори, ажрим, қарор қабул қилинган сана ва ушбу суд ҳужжатини чиқарган суд;
- 4) ҳал қилув қарорининг, ажримнинг, қарорнинг нотўғрилиги нимадан иборат эканлиги;
- 5) шикоят (протест) бераётган шахснинг илтимоси;
- 6) шикоятга (протестга) илова қилинган ёзма материалларнинг рўйхати.

Кассация шикояти (протести)да қуйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

5.6. Қонуний кучга кирган суд ҳужжатларини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш

Қонуний кучга кирган суд ҳужжатлари (ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорлар)ни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш – муайян иш бўйича қарор қабул қилишда маълум бўлмаган ва эътиборга олинмаган, иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатларнинг очилиши муносабати билан ишни қайтадан кўришдир.

Янги очилган ҳолатлар бўйича ишни қайта кўришнинг асослари:

- аризачига номаълум бўлган ва маълум бўлиши мумкин бўлмаган, лекин иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар, агар улар ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлса;
- суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган, қонунга ҳилоф, асоссиз ёки адолатсиз қарор чиқарилишига сабаб бўлган ҳолатлар, яъни гувоҳнинг била туриб берган ёлғон кўрсатуви, экспертнинг била туриб берган ёлғон хулосаси, атайин нотўғри қилинган таржима, қалбаки ҳужжатлар ёки ашёвий далиллар;

- тарафларнинг, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг ёки судьяларнинг мазкур иш бўйича қонунга хилоф, асослангирилмаган ёхуд адолатсиз суд ҳужжати қабул қилинишига сабаб бўлган, суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган жиноий қилмишлари;
- суд ҳал қилув қарорининг, ҳукмининг, ажримининг ёки қарорининг ёхуд шу ҳал қилув қарори, ажрим ва қарор чиқарилишига сабаб бўлган бошқа орган қарорининг бекор қилиниши.

Янги очилган ҳолатлар бўйича ишни судда кўриш тартиби

Қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори янги очилган ҳолатлар бўйича ушбу ҳал қилув қарорини чиқарган суд томонидан янгидан кўрилади.

Апелляция ёки кассация инстанцияси судларининг қайси ажримлари ва қарорлари бўйича биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ўзгартирилган ёхуд янги ҳал қилув қарори қабул қилинган бўлса, ўша қарорлар ва ажримларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш суд ҳужжатини ўзгартирган ёки янги ҳал қилув қарори қабул қилган суд томонидан амалга оширилади.

5.7. Суд ҳужжатларини қайта кўриш тўғрисида ариза бериш

Янги очилган ҳолатлар бўйича ҳал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни қайта кўриш ҳақида шу ҳал қилув қарорини, ажримни ёхуд қарорни чиқарган судга ишда иштирок этган шахслар томонидан **ариза** берилади. Ишда иштирок этувчи шахслар бундай аризани ҳал қилув қарорини, ажримни ёки қарорни қайта кўриш учун асос бўладиган ҳолатлар маълум бўлган кундан эътиборан **уч ой муддат ичида** бериши мумкин.

Ариза билан муурожаат этган шахснинг илтимосномасига кўра, ўтказиб юборилган аризани бериш муддати, агар илтимоснома қайта кўриш учун асос бўладиган ҳолатлар очилган кундан эътиборан олти ойдан кечиктирмай берилган бўлса ва суд муддат-

ни ўтказиб юбориш сабабларини узрли деб топса, суд томонидан тикланиши мумкин.

Ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорларни янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш асослари	Янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисида ариза бериш муддати
аризачига номаълум бўлган ва маълум бўлиши мумкин бўлмаган, лекин иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар (агар улар ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлса)	иш учун жиддий аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар очилган кундан эътиборан 3 ой ичида
суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган, қонунга хилоф, асоссиз ёки адолатсиз қарор чиқарилишига сабаб бўлган ҳолатлар, яъни гувоҳнинг била туриб берган ёлғон кўрсатуви, экспертнинг била туриб берган ёлғон хулосаси, атайин нотўғри қилинган таржима, қалбаки ҳужжатлар ёки ашёвий далиллар	суднинг ҳукми қонуний кучга кирган кундан эътиборан 3 ой ичида
тарафларнинг, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг ёки судьяларнинг мазкур иш бўйича қонунга хилоф, асослантилмаган ёхуд адолатсиз суд ҳужжати қабул қилинишига сабаб бўлган, суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган жиноий қилмишлари	қайта кўрилаётган ҳал қилув қарорига, ажримга ёки қарорга асос бўлган ҳукмга, ҳал қилув қарорига, ажримга ёхуд қарорга мазмунан қарама-қарши бўлган суд ҳукми, ҳал қилув қарори, ажрими, қарори қонуний кучга кирган кундан ёхуд бошқа органнинг ана шундай қарори чиқарилган кундан эътиборан 3 ой ичида
суд ҳал қилув қарорининг, ҳукмининг, ажримининг ёки қарорининг ёхуд шу ҳал қилув қарори, ажрим ва қарор чиқарилишига сабаб бўлган бошқа орган қарорининг бекор қилиниши	

Аризада қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- ариза берилаётган суднинг номи;
- ишда иштирок этувчи шахсларнинг фамилияси, исми ва отасининг исми (номи), уларнинг яшаш жойи (жойлашган ери) ва почта манзили;
- аризачи янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўришни талаб қилаётган суд ҳужжатини қабул қилган суднинг номи, ишнинг рақами, суд ҳужжати қабул қилинган сана;
- аризачининг фикрига кўра, суд ҳужжатини қайта кўриш учун асос бўлаётган янги очилган ҳолатлар, уларни тасдиқловчи ҳужжатлар;
- ариза бераётган шахснинг талаби;
- илова қилинаётган ҳужжатларнинг рўйхати.

Аризага қуйидагилар илова қилиниши керак:

- янги очилган ҳолатларни тасдиқловчи ҳужжатларнинг кўчирма нусхалари;
- ариза вакил томонидан имзоланган тақдирда, вакилнинг уни имзолашга бўлган ваколатларини тасдиқловчи ҳужжат.

Ш БОБ.

**АҲОЛИНИ ИЖТИМОИЙ
ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ
ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ
ВА ТАРТИБИ**

2.1. Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя сиёсати

Ўзбекистонда ижтимоий соҳада илмий изланишлар олиб борувчи тадқиқотчи олимларнинг фикрича “ижтимоий ҳимоя” тушунчаси асосан XX аср бошларида муомалага кириб келган. Ўзбек халқи тарихида минг йилликлар давомида ижтимоий соҳа борасида жуда улкан тажриба тўпланган. Аммо бу тарихий тажрибанинг кўп жиҳатлари ҳанузгача етарли даражада ўрганилмаган. Ҳатто бу борада илмий адабиётларда ҳам манбалар кам учрайди. Ушбу буюк меъросни изчил тадқиқ этиш, шу жумладан ижтимоий муносабатларнинг мазмун-моҳияти ва аҳамиятини ҳозирги илм-фан ютуқлари асосида чуқурроқ ўрганиб, илмий асосланган фундаментал таклифларни ишлаб чиқиб, ҳаётга татбиқ этиш зарур. Зеро қадимдан халқимизда жамоа бўлиб яшаш, маҳалла, қишлоқ, овул, қариндош-уруғлар ўртасида бир-бирини қўллаб-қувватлаш, муҳтожларга кўмаклашиш, яхши ва ёмон қунларда бирга бўлиш миллий қадриятга айланган ва асрлар оша ушбу тамойиллар ижтимоий муносабатларнинг туб асосини ташкил қилиб келган.

Ривожланган демократик жамиятда ижтимоий ҳимоя вазифаларини бажаришни давлат ўз зиммасига олади. “Ижтимоий ҳимоя” тушунчаси биринчи марта 1935 йилда АҚШнинг “Ижтимоий хавфсизлик бўйича қонун”ида қайд этилган, кейинчалик Халқаро меҳнат ташкилоти конвенцияларида бу тушунча мукамаллаштирилган. АҚШ, Канада, Швейцария каби мамлакатларда ижтимоий ҳимоянинг кўпгина муаммолари ҳал этилган, лекин ечимини топмаган масалалар ҳануз мавжуд. Шунга қарамай, бу мамлакатлар тажрибаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Аҳолининг ижтимоий ҳимоя тизими ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий тараққиёт даражаси, демократик қадриятлар юксалганлиги ва унинг халқ манфаатларига мувофиқлиги, ижтимоий сиёсат даражаси, ижтимоий таъминот тизими каби омилларга бевосита боғлиқ ҳолда ривожланади.

Ижтимоий ҳимоя — мамлакат аҳолисининг ижтимоий ва моддий муҳофаза қилинишини таъминлайдиган ва жамиятда қарор топган ҳукуқий, иқтисодий, ижтимоий чора-тадбир-

лар мажмуидир. У давлат ва жамиятнинг ёши, саломатлиги ҳолати, ижтимоий аҳволи, тирикчилик воситалари билан старли таъминланмагани туфайли ўзгалар ёрдамига муҳтож фуқаролари тўғрисидаги ғамхўрлигидир. Унинг асосий мақсади фуқаролар фаровонлигининг изчил яхшиланишини таъминлаш, аҳоли қатламларининг таълим, маданият, касб малакаси, даромадлари жиҳатидан бошқа қатламларига нисбатан кескин тафовутларига барҳам бериш, инсонга муносиб ҳаёт даражасини таъминлаб беришдан иборат.

Ижтимоий ҳимоянинг асосий йўналишлари: эркин ижтимоий иқтисодий фаолият кўрсатишни таъминлаш; иш билан бандлик, касб танлаш, ўқиш ва билим олиш; даромадларнинг кафолатланиши; ҳар бир фуқаронинг ўз иқтисодий фаолиятида даромадга эга бўлиши; истеъмолчилар ҳимояси, товарлар ва хизматлар сифати, истеъмол кафолатини таъминлаш; аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш; ижтимоий таъминот тизими ва аҳолининг муҳтож, кам таъминланган қатламига пенсиялар, нафақалар тўлаш ва бошқа имтиёзлар беришдан иборат.

Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя тизими XX асрнинг 20-йилларидан бошлаб шакллана бошлади. Ўтган асрнинг 90-йилларига келиб, бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида амалдаги ислохотларга мос равишда янгидан шаклланмоқда. Айниқса, миллийлик, ўзликни англаш, эътиқод ва анъаналарнинг тикланиши каби омиллар ижтимоий ҳимоя тизимини янада ривожлантирди.

Бугунги кунга келиб, янги Ўзбекистон шароитида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш иқтисодий ислохотлар дастуридаги узлуксиз устувор йўналишлардан бири сифатида белгилаб қўйилган. Мамлакатимизда бозор иқтисодиётини барпо қилишда давлат томонидан кучли ижтимоий ҳимоя сиёсати олиб борилмоқда. Кучли ижтимоий сиёсат Ўзбекистоннинг тараққиёт тамойилларидан бири ҳисобланади. Республикада ижтимоий ҳимоянинг ҳуқуқий асоси ва муҳити яратилди, қонунчиликда мустаҳкамлаб қўйилди. Мамлакатда даромад олишнинг кафолатланиши амалга оширилди. Кенг миқёсда янги иш жойлари яратилиши аҳолини

иш билан таъминлашда кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Инфляциянинг олдини олиш, сўмнинг харид кучини таъминлаш, бизнес-тижорат устидан жамоатчилик назоратини ўрнатиш, маркетинг, савдо, реклама билан боғлиқ фаолиятни тартибга солиш ижтимоий ҳимояни янада ривожлантирмоқда.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоянинг ҳуқуқий асослари такомиллаштирилди. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси, “Аҳоли бандлиги тўғрисида”ги, “Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисида”ги, “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги, “Ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қўплаб қонунларда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг асосий принциплари белгилаб қўйилган.

Меҳнат муносабатларига оид «Аҳоли бандлиги тўғрисида»ги Қонун амалдаги 3 та қонун, Президентнинг 12 та фармон ва қарорларида ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг бандлик ва меҳнат бозорини тартибга солиш, ташқи меҳнат миграцияси билан боғлиқ масалаларга доир қабул қилган 40 дан зиёд норматив ҳужжатларида кўзда тутилган ҳуқуқий нормаларни, тизимдаги сўнгги ислохотларни, янги молиявий механизмларни ўзида жамлаган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 2 февралдаги Фармони, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 28 апрелдаги “Моддий ёрдам ва кўмакка муҳтож оилаларни, хотин-қизлар ва ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2018 йил 12 апрелдаги “Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқсиз оилада тарбиялаётган ва уй-жой шароитини яхшилашга муҳтож оналарга арзон уй-жойлар бериш тартиби тўғрисида”ги қарорлари шулар жумласидандир.

Қўлланманинг кейинги бобларида Ўзбекистон Республикасида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш борасида қабул қилинган норматив ҳуқуқий ҳужжатлар мазмун-моҳияти баён қилиб ўтилади.

2.2. Моддий ёрдам ва ижтимоий нафақалар тўлаш тартиби

Ўзбекистон Республикасида аҳолини, айниқса, ижтимоий ҳимоя муҳтож қатламини қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 11 августда «Кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам кўрсатиш ҳамда камбағаллик билан курашиш қўламини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони қабул қилинди. Ушбу ҳужжатда 14 ёшгача болалари бўлган оилаларга нафақа ҳамда бола 2 ёшга тўлгунига қадар уни парвариш қилиш нафақаси ўрнига кам таъминланган оилаларга болалар нафақаси жорий этилди. Бунда болалар нафақасини тайинлашда инобатга олинадиган болалар ёши 14 ёшдан 18 ёшгача, тўлов муддати 12 ойгача оширилди, унинг миқдори оиладаги болалар сонидан келиб чиқиб белгилаш тартиби жорий этилди.

Шунингдек, кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам беришнинг замонавий усулларига ўтиш, уларнинг миқдорини ошириш, оиланинг кам таъминланганлик даражасини аниқлашнинг инфорацион технологиялар орқали амалга ошириш усулларида фойдаланиш тартиби белгилаб қўйилди.

Фармонга кўра, 2021 йил 1 октябрдан бошлаб, «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» кам таъминланган деб эътироф этилган оилалар ва шахслар тўғрисидаги маълумотлар манфаатдор вазирлик ва идораларга «Электрон ҳуқумат» тизими идоралараро интеграциялашув платформаси орқали тақдим этиладиган бўлди.

Юқоридаги Президент фармонининг ижросини амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 21 октябрдаги 654-сон қарорида аниқ белгилаб қўйилди. Унга кўра, «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» ахборот тизими орқали 2021 йил 1 сентябрга қадар тайинланган 14 ёшгача бола-

лари бўлган оилаларга нафақа, бола икки ёшга тўлгунига қадар уни парвариш қилиш нафақаси ва кам таъминланган оилаларга моддий ёрдамни автоматик тарзда, кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам кўрсатишнинг янги тартибига асосан нафақа миқдори ошиши назарда тутилган фуқаролардан кўшимча ариза ва хужжатлар талаб этмаган ҳолда, кам таъминланган оилаларга болалар нафақасига ўтказиш тартиби белгиланди.

Бунда, 14 ёшгача болалари бўлган оилаларга нафақа, бола икки ёшга тўлгунига қадар уни парвариш қилиш нафақаси ҳамда кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам миқдорлари оиладаги 18 ёшгача бўлган болалар сонини инобатга олган ва амалдаги тўлов муддатларидан келиб чиққан ҳолда қайта ҳисобланади.

Бундан ташқари, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 5 мартдаги 122-сон қарори 2-иловасида «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» ахборот тизимидаги идоралараро электрон ўзаро ахборот алмашишуви доирасидаги маълумотлар белгиланган бўлиб, унда вазирлик ва идоралар томонидан куйидаги маълумотлар киритиб борилади:

1. Молия вазирлиги томонидан:

- маҳаллий бюджетда ва бошқа манбаларда ижтимоий нафақа ва моддий ёрдам харажатлари учун назарда тутилган маблағларнинг режаси тўғрисида маълумот;
- давлат олий таълим ташкилотларида талабаларга тўланган стипендиялар;
- қимматли қоғозлар, қимматли қоғозлар билан амалга оширилган операциялар, дивидендлар олинганлиги тўғрисидаги маълумотлар;
- жазони ижро этиш муассасаларидан чиққан шахсларни ижтимоий мослаштириш учун бериладиган бир марталик нафақалар;
- кам таъминланган оила ёки оила аъзоси сифатида рўйхатга олинганлиги тўғрисидаги маълумотлар.

2. Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан:

- меҳнат органларига мурожаат қилувчилар (ишсиз, иш изловчи, ишсизлик нафақаси ва бошқалар) тўғрисида маълумот;

- жамоат ишларида қатнашганлар ва уларга тўланган ойлик иш ҳақи тўғрисида маълумот;
 - фуқароларга вазирлик тизимидаги жамғармалар томонидан берилган субсидиялар тўғрисидаги маълумот;
 - ташкиллаштирилган ҳолда чет элга вақтинча ишга юборилганлик тўғрисидаги маълумотлар.
3. Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан:
- бепул тиббий хизматлар олиш учун берилган ордерлар.
4. Ички ишлар вазирлиги томонидан:
- жисмоний шахсларнинг мулкида бўлган ёки бош ишончнома асосида фойдаланилаётган автотранспорт воситаси (ишлаб чиқарилган сана, тури, маркаси, техник ҳолати ва бошқалар) тўғрисида маълумот;
 - жазони ижро этиш муассасаларида бўлган шахслар тўғрисида маълумот;
 - фуқароларга берилган паспортлар тўғрисида маълумот;
 - Ўзбекистон Республикасида доимий яшайдиган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга берилган яшаш гувоҳномалари бўйича маълумот.
5. Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги томонидан:
- ариза берувчи ва унинг оила аъзоларининг доимий яшаш жойи бўйича рўйхати, шу жумладан, вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олинганлиги тўғрисида маълумот.
6. Мактабгача таълим вазирлиги томонидан:
- мактабгача таълим ташкилотларида тарбияланувчилар тўғрисидаги маълумот;
 - васийликка ва ҳомийликка олинган болалар тўғрисидаги маълумот;
 - кам таъминланган оилаларнинг аъзоларига кўрсатилган ижтимоий хизматлар (бепул кишки кийим-бош, дарсликлар тўплами, ота-оналар тўловида имтиёзлар ва бошқалар) тўғрисида маълумот;

- меҳрибонлик уйларида тарбияланувчилар тўғрисидаги маълумот;
 - кам таъминланган оилаларнинг аъзоларига кўрсатилган ижтимоий хизматлар (ота-оналар тўлови бўйича имтиёзлар ва бошқалар) тўғрисида маълумот.
7. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан:
- талаба (тингловчи)лар (таълим ташкилоти, ўқиш шакли, ўқиш тури, таълим курси, йўналиши ва бошқалар) тўғрисидаги маълумотлар.
8. Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги томонидан:
- фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари (ID-рақамлари, номланиши, чегаралари, кўчалари ва бошқалар) тўғрисидаги маълумотлар.
9. Транспорт вазирлиги томонидан:
- фуқароларнинг айрим тоифаларига транспорт (шаҳар, ҳаво, темир йўл)да имтиёзли юриш бўйича берилган имтиёзлар тўғрисида маълумот;
 - йўловчи ташиш хизмати билан шуғулланадиган юридик шахслар томонидан лицензиялар берилган автотранспорт воситалари ва уларнинг эгалари тўғрисида маълумот.
10. Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги томонидан:
- уй-жой сотиб олиш учун фуқароларга берилган субсидиялар тўғрисидаги маълумот.
11. Давлат солиқ қўмитаси томонидан:
- меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромадлар, мулкий даромадлар, Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланган даромадлар;
 - жисмоний шахснинг якка тартибдаги тадбиркор сифатидаги мақоми ва тўланган қатъий солиқ суммаси;
 - ўзини ўзи банд қилган шахслар ва тўланган ижтимоий солиқ тўғрисида маълумот;
 - корхоналарнинг таъсисчилари ва таъсис этилган корхонанинг устав фондидаги улуши тўғрисидаги маълумот.

12. Кадастр агентлиги томонидан:
 - кўчмас мулк объекти тўғрисида маълумот;
 - турар жойнинг яшаш майдони ҳамда томорқа ер ва/ёки дехқон хўжаликларининг майдони.
13. Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси томонидан:
 - пенсия ва ижтимоий нафақа олувчилар ва уларга тўланган пенсия, ижтимоий нафақа ва бошқа тўловлар миқдорлари тўғрисида маълумот;
 - ўзгалар парваришига муҳтож 80 ёшга тўлган кексаларни ёки I гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсни парвариш қилаётганлар шахслар тўғрисида маълумот.
14. Адлия вазирлиги ҳузуридаги Давлат хизматлари агентлиги томонидан:
 - оила аъзоларининг фуқаролик ҳолати тўғрисида маълумот;
 - оила таркиби бўйича маълумотлар;
 - қайд этилган фуқаролик ҳолатлари (туғилганлик, никоҳ қайд этилганлиги, вафот этганлик ва бошқалар) тўғрисидаги шу жумладан, чет элда қайд этилган ҳолатлар бўйича маълумотлар.
15. Тиббий-ижтимоий хизматларни ривожлантириш агентлиги томонидан:
 - ногиронлиги бўлган шахслар тўғрисида маълумот;
 - яқка-ёлғиз шахсларга ажратилган бепул озиқ-овқат маҳсулотлари ва гигиена воситалари тўғрисида маълумот;
 - болалар уйи, “Мурувват” ва “Саҳоват” интернат уйларида тарбияланаётган/яшаётган шахслар тўғрисида маълумот.
16. Марказий банк томонидан:
 - жисмоний шахсларнинг депозит ҳисобварақларидаги маблағлар тўғрисида маълумот;
 - олинган пул ўтказмалари тўғрисида маълумот;
 - “Ҳар бир оила — тадбиркор” дастури доирасида кредит олган жисмоний шахслар тўғрисида маълумот.
17. Бош прокуратура ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси томонидан:

- жисмоний шахслар томонидан тўланган ва олинган алиментлар тўғрисида маълумот;
18. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат персоналлаштириш маркази томонидан:
- ариза берувчи ва унинг оила аъзоларига бириктирилган ЖШ-ШИРлар тўғрисида маълумот.
19. АТ «Халқ банки» томонидан:
- тўланган (тўланмаган) болалар нафақаси, моддий ёрдам, тўланмасдан бюджетга қайтарилган маблағлар ҳамда ҳисобварақлардаги қолдиқ маблағлар тўғрисида маълумот;
 - янги ариза берувчиларга ва амалдаги нафақа олувчилар номига очилган пластик карталар тўғрисида;
 - нафақа ва моддий ёрдам учун молиялаштирилган, тўланган ва тўланмасдан тегишли маҳаллий бюджетга қайтарилган маблағлар миқдорлари ва нафақа олувчилар тўғрисида маълумот.
20. Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа эгалари кенгаши томонидан:
- аҳолининг томорқа ер ваёки деҳқон хўжалиги (ҳосилдорлик даражаси (балл-бонитети), майдони) тўғрисидаги маълумотлар;
 - фуқароларнинг йирик ва майда шохли чорва моллари (шу жумладан, паррандалари) тўғрисида маълумотлар киритиб борилади.

Маълумотларнинг бу тарзда электрон базага киритиб борилиши, фуқароларнинг ортиқча оворагарчиликларининг олдини олади ва ҳар қандай бюрократик кўринишдаги тўсиқларни бартараф этади.

Кам таъминланган оилаларни «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» ахборот тизими орқали аниқлаш, уларга кам таъминланган оилалар болалари учун нафақа ва моддий ёрдам тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисида Низом ишлаб чиқилган. Низом Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшайдиган кам таъминланган оилаларни «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри» ахборот тизими орқали аниқлаш ҳамда уларга кам таъминланган оилалар болалари учун нафақа ва кам таъминланган оилаларга моддий ёрдамни тайинлаш ва тўлаш тартибини белгилайди.

Низомга кўра, ариза берувчи — оиланинг 18 ёшга тўлган ижтимоий нафақа олиш истагида бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқароси, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшаш гувоҳнома-сига эга бўлган чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс ҳисобланади.

Унга кўра, ишловчи оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар (бюджет ташкилотларида ишлайдиган оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар бундан мустасно) бола икки ёшга етгунча уни парваришlash учун бериладиган ҳар ойлик нафақани олиш муддати тугаганидан сўнг ушбу Низомга асосан болалар нафақасини олиши мумкин.

Болалар нафақаси оиладаги болалар сонидан келиб чиқиб тайинланади.

Болалар нафақаси 12 ой муддатга тайинланади, бироқ оиланинг энг кичик ёхуд ягона боласи тегишлича ўн саккиз ёшга тўлган ойнинг охиригача тўланади.

Моддий ёрдам бола(болалар)сиз ёки барча болалари 18 ёшдан катта бўлган оилаларга ва яқка-ёлғиз фуқароларга 6 ой муддатга тайинланади ва тўланади.

Болалар нафақаси ва моддий ёрдам оила аъзоларининг тақдим этган аризаларига асосан «Ягона реестр» АТ орқали кам таъминланган оила деб эътироф этилгандан сўнг тайинланади.

2022 йилдан бошлаб — оиланинг ҳар бир аъзосига жами бир ойлик ўртacha даромад минимал истемол харажатлари миқдоридан ошмаганда кам таъминланган оила деб эътироф этилади.

«Ягона реестр» АТ орқали кам таъминланган деб эътироф этилган оилалар (шахслар) кўшимча ҳужжатлар ва маълумотномаларни тақдим этмасдан, қонунчилик ҳужжатларида ушбу тоифадаги оилалар (шахслар)га белгиланган тартибда бепул ёки имтиёзли шартларда кўрсатиладиган ижтимоий хизматлар ва ёрдамлардан фойдаланишга ҳақлидирлар.

Бунда қонунчилик ҳужжатларида белгиланган хизматлардан фойдаланиш ва имтиёзларни олиш учун «Ягона реестр» АТ орқа-

ли кам таъминланган деб эътироф этилган оила (шахс)га Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали 3 дақиқа ичида ушбу Низомга мувофиқ шаклда маълумотнома тақдим этилади. Ушбу маълумотнома оила (шахс) «Ягона реестр» АТ орқали кам таъминланган деб эътироф этилган ойдан бошлаб ўн икки ой давомида амал қилади.

Агар битта оила сўнгги 12 ой давомида кетма-кет «Ягона реестр» АТ орқали бир неча маротаба кам таъминланган деб эътироф этилган бўлса, бунда маълумотноманинг амал қилиш муддати ушбу оила охириги маротаба кам таъминланган деб эътироф этилган ойдан бошланади.

Оила (шахс) «Ягона реестр» АТ орқали кам таъминланган деб эътироф этилганлиги тўғрисидаги маълумотнома тақдим этилади. Маълумотнома тақдим этилганлиги учун йиғим ундирилмайди.

Оиланинг муомалага лаёқатли исталган аъзосидан бири (отаси, онаси ёки уларнинг ўрнини босувчи шахс, 18 ёшга тўлган, ўз оиласига эга бўлмаган (ота-онаси, улардан бири ёхуд уларнинг ўрнини босувчи шахс билан бирга яшовчи) боласи ёки оиланинг фарзандликка олинган боласи ёхуд васийликка олинган шахслар) ариза берувчи бўлиши мумкин.

Ҳар бир оила томонидан болалар нафақаси ва моддий ёрдам учун ариза топшириш ва «Ягона реестр» АТга киритиш бир ойда бир марта амалга оширилади. Болалар нафақаси ва моддий ёрдам тўлашнинг белгиланган муддати тугагач, ариза берувчи ушбу нафақа ёки моддий ёрдамни янги муддатга тайинлаш учун ариза билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга ҳисобланади. Бунда, болалар нафақаси ва моддий ёрдам олиш учун ариза олдинги даврда тайинланган ушбу нафақа ёки моддий ёрдамни тўлаш муддати тугаётган ойдан кейинги ойда берилади. Такрорий мурожаатлар умумий белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

2.3. Болалар нафақаси ва моддий ёрдам учун мурожаат қилиш тартиби

Кам таъминланган деб эътироф этилган оилага болалар нафақаси ёхуд моддий ёрдам яшаш жойи бўйича оиланинг муомаласига лаёқатли аъзосининг ёзма аризасига асосан тайинланади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш учун ариза зарур ҳужжатлар билан бирга бевосита ариза берувчининг доимий ёки вақтинча яшаш манзилидаги фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органига тақдим этилади ва рўйхатга олинади.

Ариза фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи томонидан махсус рўйхатга олиш дафтарида қайд этилади, бунда аризанинг берилган санаси, ариза берувчининг исми, фамилияси, отасининг исми ва яшаш манзили кўрсатилади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш учун Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг туман (шаҳар) бўлими (кейинги ўринларда — Пенсия жамғармаси бўлими) бошлигининг номига ариза фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органига тақдим этилади.

Аризага қуйидагилар илова қилинади:

ариза берувчи ва оила аъзоларининг Ўзбекистон Республикаси паспорти ёки ID-карталари (бунда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи томонидан ушбу ҳужжатларнинг нусхаси олиниб, асли аризачига қайтарилади);

чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг яшаш гувоҳномалари, фуқаролиги бўлмаган шахс гувоҳномалари ёки ID-карталари ҳамда яшаш жойи бўйича рўйхатга олинганлиги тўғрисида қайд варағи (бунда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи томонидан ушбу ҳужжатларнинг нусхаси олиниб, асли аризачига қайтарилади); болалари васийлик остида бўлган тақдирда, аризага васийлик ва ҳомийлик органи қарорининг нусхаси илова қилинади;

оиланинг мавжуд чорва моллари ва паррандалари тўғрисида маълумот;

ариза берувчи ва унинг оила аъзолари номидаги тижорат банки ҳисобварақларидаги маблағ қолдиқлари ва ариза берилган ойдан олдинги 3 ой мобайнида уларнинг номига ўтказилган пул ўтказмалари юзасидан маълумотларни Марказий банк томонидан «Ягона реестр» АТга тақдим этиш тўғрисида оилада бирга яшовчи 18 ёш ва ундан катта ёшдаги муомалага лаёқатли барча оила аъзолари имзолари билан тасдиқланган ариза.

Бунда бирга яшовчи 18 ёш ва ундан катта ёшдаги муомалага лаёқатли барча оила аъзолари имзоларининг ҳақиқийлиги учун ариза берувчи жавобгар бўлади. Ариза берувчи томонидан ушбу бандда келтирилган барча ҳужжатларнинг тўлиқ тақдим этилганлиги фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи томонидан текширилади.

Оилани кам таъминланган деб эътироф этиш ва унга болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни тайинлаш учун аризалар фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органига оила ушбу нафақа ёки моддий ёрдам олишни истаётган ойдан олдинги ойнинг 16-санасига қадар тақдим этилади. Бунда юқорида кўрсатиб ўтилган муддатдан кейин берилган аризалар белгиланган тартибда кейинги ойда кўриб чиқилади.

Ариза берувчи томонидан ушбу бандда келтирилган барча ҳужжатлар тўлиқ тақдим этилмаган ҳолларда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ариза берувчига қўшимча равишда қайси ҳужжатлар тақдим этилиши кераклиги ҳақида хабар қилади. Ушбу ҳолатларда ариза берувчи томонидан тақдим этилиши керак бўлган ҳужжатлар қўшимча беш кун ичида, бироқ ушбу нафақа ёки моддий ёрдам олишни истаётган ойдан олдинги ойнинг 16-санасига қадар тақдим этилиши шарт.

Оилани кам таъминланган оила деб эътироф этиш ва унга болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни тайинлаш ёхуд тайинлашни рад этиш «Ягона реестр» АТ орқали автоматлаштирилган тарзда амалга оширилади. Қуйидаги ҳолатлар мавжуд бўлганда, оилани

кам таъминланган деб эътироф этиш ва унга тегишли равишда болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни тайинлаш рад этилади:

- а) ариза берувчи оиласининг ҳар бир аъзосига тўғри келадиган бир ойлик ўртача жами даромад Низомнинг 7-бандида белгиланган мезондан ошганда;
- б) идоралараро электрон ахборот тизими орқали олинган маълумотлар бўйича кўчмас мулк объектларига бўлган ҳуқуқларнинг давлат реестрида ариза берувчи ва унинг оила аъзолари эгалигида жами биттадан ортиқ кўчмас мулки ёки бир ва ундан ортиқ нотуар жой бинолари мавжуд бўлганда;
- в) ариза берувчи ёки унинг оила аъзоларида қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда ўз номига расмийлаштирилган ёки бош ишончномага асосан қуйидагилар мавжуд бўлганда:

ишлаб чиқарилган муддати 7 йилдан ошмаган, техник ҳолати соз бўлган енгил автотранспорт воситаси;

ишлаб чиқарилган муддати 15 йилдан ошмаган, техник ҳолати соз бўлган юк ташувчи автотранспорт воситаси, автобус, микроавтобус, экскаватор, трактор, комбайн, юк ташувчи автотранспорт воситаларининг тиркамалари ва ярим тиркамалари, автокран ва бошқа қурилиш техникаси; жами икки ва ундан ортиқ, техник ҳолати соз бўлган енгил ва юк ташувчи автотранспорт воситалари, микроавтобус, экскаватор, трактор, комбайн, юк ташувчи автотранспорт воситаларининг тиркамалари ва ярим тиркамалари, автокран ва бошқа қурилиш техникаси;

- г) ариза берувчи ва унинг оила аъзоларининг тижорат банкларидаги депозит ҳисобварақларида ариза берилган ойда амалда бўлган меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг беш баравари ва ундан ортиқ миқдорда маблағлари мавжуд бўлганда;
- д) ариза берувчи ва унинг оила аъзоларида ариза берилган ойда бозор қиймати меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг беш баравари ва ундан ортиқ суммани ташкил этувчи қимматли қоғозлар мавжуд бўлганда;

- е) Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги, Фавқулодда вазиятлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Президенти Давлат хавфсизлик хизмати, Миллий гвардия, Давлат хавфсизлик хизмати, Давлат божхона кўмитаси, Мудофаа саноати давлат кўмитаси ҳамда уларнинг тизимидаги ташкилотларнинг хизматчилари ва ходимлари ёки уларнинг оила аъзолари (турмуш ўртоғи ва болалари), шунингдек, пенсияонерлари томонидан аризалар тақдим этилганда;
- ё) Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 9 январдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган Судьялар ва уларнинг оила аъзолари пенсия таъминоти шартлари, меъёрлари ҳамда тартиби тўғрисидаги Низомга асосан пенсиялар билан таъминланганда;
- ж) болалар нафақаси ёки моддий ёрдам олувчи ва унинг оила аъзоси томонидан такрорий ариза ушбу Низомнинг 12-бандида белгиланган тартибга риоя этилмаган ҳолда тақдим этилганда. Бунда такроран тақдим этилган ариза «Ягона реестр» АТга киритилгандан сўнг ариза кўриб чиқилмасдан, аризачига рад жавоби аризада кўрсатилган электрон манзилга ёки СМС-хабар орқали мобил телефон рақамига жўнатилади;
- з) оилада меҳнат органлари томонидан тайинланган ишсизлик нафақасини олаётган аъзолари мавжуд бўлганда;
- и) оиланинг охириги 12 ой давомида иш қидираётган аъзоси томонидан меҳнат органларининг мақбул келадиган ишга доир таклифларини мунтазам равишда (икки ва ундан ортиқ мартаба) рад этилган ҳолларда;
- к) расмий даромад манбаларига эга бўлмаган ва охириги олти ой мобайнида иш излаб меҳнат органларига мурожаат қилмаган ҳамда меҳнат органларида ҳисобда турмаган, ўзини ўзи банд қилган шахслар рўйхатига киритилмаган ёки ҳақ тўланадиган жамоат ишлари иштирокчиси ҳисобланмаган меҳнатга лаёқатли оила аъзоси мавжуд бўлганда.

Юқоридаги қоида қуйидагиларга нисбатан қўлланилмайди:

«Ягона миллий меҳнат тизими» идоралараро дастурий-аппарат комплексида ҳисобда турган шахсларга;

бола уч ёшга тўлгунига қадар парвариш қилаётган оналарга (уларнинг ўрнини босувчи шахсларга);

таълим муассасаларида ўқиётганларга (таълимнинг кечки ва сиртқи шакллари бундан мустасно);

ишламайдиган пенсионерларга, давлат пенсияси тайинлаш учун зарур иш стажига эга бўлмаган шахсларга ва меҳнатга лаёқатсизлик юзасидан нафақа олувчи фуқароларга, ОИВ инфекциясига чалинган шахсларга, I ёки II гуруҳ ва болаликдан ногиронлиги бўлган 18 ёшгача шахсларга;

амалда томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритиш билан банд бўлган оила аъзоларига;

18 ёшгача болаликдан ногиронлиги бўлган, шу жумладан ОИВ инфекциясига чалинган шахсларнинг оналарига (онаси бўлмаган ҳолда отасига), оила аъзоси ҳисобланган I гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсни ёки ўзгалар парваришига муҳтож бўлган 80 ёшга тўлган кексаларни парвариш қилаётганларга;

чет элда ишлайдиган ёки чет элда тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширувчи оила аъзоларига;

оиланинг “Ҳар бир оила — тадбиркор” дастури доирасида оилавий тадбиркорликда банд бўлган, бироқ ушбу дастур бўйича микрокредит олинган санадан бошлаб кўпи билан 12 ой банд бўлган аъзоларига;

суднинг қонуний кучга кирган ҳукми бўйича жазони ижро этиш муассасаларида бўлганлиги муносабати билан оилада бўлмаган аъзоларига;

оиланинг чақирик бўйича ҳарбий хизматни ўтаётган аъзоларига; боласини ёлғиз тарбиялаётган ёлғиз оналар (оталар)га ҳамда никоҳи

бекор қилинган аёлларга;

расмий даромад манбаларига эга бўлмаган ва охириги бир йил мобайнида “Темир дафтар” рўйхатида бўлган оилаларга;

туман (шаҳар) аҳоли бандликка кўмаклашиш марказига иш қидирувчи сифатида расмий мурожаат қилган ёки ишсиз сифатида рўйхатга олинган, ушбу марказ томонидан касбга тайёрлашга, қайта тайёрлашга ёки малака оширишга юборилган, шунингдек, ўзини ўзи банд қилган фуқаролар рўйхатига киритилган шахсларга;

тўрт ва ундан ортиқ ўн саккиз ёшга тўлмаган фарзанди мавжуд бўлган оиланинг меҳнатга лаёқатли ҳар бир аъзосига нисбатан.

Мазкур бандда кўрсатилган мезонлар асосида болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш рад этилганда, ариза берувчига хабар «Ягона реестр» АТ орқали рад этиш сабаблари кўрсатилган ҳолда электрон шаклда (аризада кўрсатилган электрон манзилига ёки СМС-хабарлар орқали мобил телефон рақамига) юборилади.

Ўзини ўзи банд қилган фуқаролар Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг «Ягона реестр» АТ томонидан электрон сўров юборилган кунда ўзини ўзи банд қилган шахслар томонидан меҳнат стажи ҳисобланиши учун қонунчилик ҳужжатларида белгиланган (тўлик) миқдорда ижтимоий солиқ тўланганда ҳисобга олинади.

Мазкур банднинг фақат «к» кичик банди асосида болалар нафақаси ва моддий ёрдам тайинлаш рад этилган оилалар «Ягона реестр» АТ орқали белгиланган тартибда кам таъминланган деб эътироф этилади. Бунда оилага болалар нафақаси ва моддий ёрдам тайинланмайди, лекин маълумотнома тақдим этилади.

Боласини ёлғиз тарбиялаётган ёлғиз оналар (оталар) ҳамда никоҳи бекор қилинган аёллар тўғрисидаги маълумотлар Адлия вазирлиги ҳузуридаги «ФХДЁнинг ягона электрон архиви» ахборот тизимидан олинган электрон маълумотларга асосан аниқлаштирилади.

Ариза берувчининг болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни олиш ҳуқуқига эга ёки эга эмаслиги «Ягона реестр» АТ томонидан автоматлаштирилган тарзда манфаатдор вазирликлар ва идораларнинг ахборот тизимларидан электрон шаклда олинган маълумот-

лар ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи томонидан оиланинг таркиби бўйича тақдим этилган маълумотларга асосан аниқланади.

Оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган ўртача бир ойлик даромад ҳажмини аниқлаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган бир ойлик ўртача даромад болалар нафақаси ёки моддий ёрдам олиш учун мурожаат қилинган ойдан олдинги ойгача бўлган охириги уч ойи учун ҳисоблаб чиқилган барча оила аъзоларининг даромади суммасини оила таркибига киритиладиган оила аъзолари сонига ва учга бўлиш орқали аниқланади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам олиш учун оила таркибига фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органларида никоҳи қайд этилган эр-хотин (ёки уларнинг бири) ва улар билан бирга яшайдиган ва уларнинг қарамоғида бўлган болалар (шу жумладан, васийликка (ҳомийликка) олинган болалар), шунингдек, ота-оналари билан бирга яшайдиган ва ўз оиласига эга бўлмаган 18 ёшдан катта болалар (шу жумладан, васийликка (ҳомийликка) олинган болалар), ёлғиз оналар (оталар) киритилади.

Бунда тўлиқ давлат таъминотидаги болалар, тарбиялаш учун оилага қабул қилинган (патронат тартибида) болалар, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилган, шунингдек, суд қарорига асосан беада-рак йўқолган деб топилган шахслар оила таркибига киритилмайди.

Бир ойлик ўртача жами даромад миқдорини ҳисоблаб чиқишда ҳисобга олинадиган оиланинг жами даромадига оила томонидан олинган қуйидаги даромадлар киритилади:

меҳнатга ҳақ тўлаш шаклидаги даромадлар; мулкий даромадлар;

олинган алиментлар. Бунда фуқаро томонидан тўланган алиментлар суммаси оиланинг жами даромадидан чиқариб ташланади;

якка тартибдаги тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи ва ўзини ўзи банд қилган фуқароларга ҳисобланадиган норматив даромадлар;

пул тушумлари, шу жумладан, чет элда ишлайдиган ёки чет элда тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширувчи оила аъзолари ва бошқалардан олинган пул ўтказмалари суммаси. Бунда хорижий валютада олинган пул ўтказмалари Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг

«Ягона реестр» АТ томонидан электрон маълумот олинган кундаги белгиланган курси бўйича Ўзбекистон Республикасининг миллий валютасида ҳисобга олинади;

ариза берувчи ва оила аъзосининг ҳар бир корхона устав фондидаги улуши, бироқ меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг икки бараваридан кам бўлмаган бир ойлик ўртача норматив даромад миқдори қабул қилинади. Қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳақ тўланадиган жамоат ишларида қатнашганлик учун шахсга тўланган меҳнат ҳақи;

тадбиркорлик фаолиятини бошлашни хоҳловчи иш қидираётган шахсларга ва ишсиз шахсларга яқка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтиш, кичик корхоналар ва микрофирмаларни давлат рўйхатидан ўтказиш, шу жумладан, штамплар ва муҳрлар олиш, электрон рақамли имзо олиш, тадбиркорликка ўқиш харажатларини тўлаш ва кредитни олиш чоғида суғурта полиси ҳақини тўлаш ҳамда енгил конструкцияли иссиқхоналар қуриш, уруғликлар, кўчатлар, суғориш воситалари олиш учун меҳнат органлари томонидан ажратилган субсидияларни олган жисмоний шахсларга ҳисобланадиган норматив даромадлар;

пенсиялар ва нафақалар (Низомда белгиланган тартибда оила олаётган болалар нафақаси ёки моддий ёрдам, ногиронлик бўйича нафақа, ногиронлик бўйича нафақа суммаси доирасидаги ногиронлик пенсияси (ногиронлик пенсия миқдоридан зарур иш стажига эга бўлмаган кекса ёшдаги ва меҳнатга лаёқатсиз фуқароларга бериладиган нафақа миқдори чегириб ташланади), боқувчисини йўқотганлик пенсияси ва нафақаси, 18 ёшдан катта болаликдан ногиронлиги бўлган шахсларга нафақа, ногиронлиги бўлган 18 ёшгача болалар ва ОИВ инфекциясига чалинган 18 ёшга бўлган шахсларга нафақа, бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси орқа-

ли бериладиган бола туғилганлиги ҳамда дафн этиш маросими учун бир йўла тўланадиган нафақа, таълим муассасалари томонидан тўланадиган стипендиялар, меҳнат органлари томонидан ишсиз фуқароларга тайинланадиган ва тўланадиган моддий ёрдам, меҳнат органларининг йўлланмаси бўйича касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ёки малака ошириш даврида тўланган стипендия бундан мустасно);

томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритишдан олинган даромад; чорва моллари ва паррандалари мавжуд бўлган фуқароларга ҳисобланадиган норматив даромадлар;

Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатларида белгиланган бошқа даромадлар.

Меҳнатга ҳақ тўлаш шаклидаги даромадлар амалда ҳисобланган сумма бўйича ҳисобга олинади (қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар чегириб ташлангунига қадар).

“Ҳар бир оила — тадбиркор” дастури доирасида микрокредит олинган санадан бошлаб охириги 12 ой мобайнида оилавий тадбиркорликни амалга оширишдан олинган даромадлар оиланинг даромади таркибига киритилмайди.

Якка тартибдаги тадбиркорлик фаолиятдан олинган даромадни аниқлашда (якка тартибдаги фаолият маълум муддатга тўхтатилган давр бундан мустасно) даромад аниқланаётган даврда якка тартибдаги тадбиркорлар учун жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғининг қатъий белгиланган бир ойлик суммасининг ўн баравари миқдорига тенг бўлган, бироқ меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг икки бараваридан кам бўлмаган бир ойлик ўртача норматив даромад миқдори қабул қилинади. Ўзини ўзи банд қилган фуқароларнинг даромадлари миқдорини аниқлашда даромад аниқланаётган даврда меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг икки баравари миқдорига тенг бўлган бир ойлик ўртача норматив даромад миқдори қабул қилинади.

Агар электрон ахборот алмашинуви орқали олинган маълумотларда чет элда ишлайдиган ёки чет элда тадбиркорлик ва бошқа фаолият турини амалга оширувчи оила аъзоларидан пул ўтказмалари миқдори аниқланмаса, у ҳолда оиланинг бир ойлик ўртача жами даромадини аниқлаш учун оиланинг чет элда ишлайдиган ёки чет элда тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширувчи оила аъзосига даромад аниқланаётган даврда меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг икки баравари миқдорига тенг бўлган бир ойлик ўртача норматив даромад миқдори қабул қилинади. Ушбу бандда кўрсатилган оила аъзоси (аъзолари)нинг бир ойлик ўртача норматив даромади оиланинг ўртача ойлик даромадини аниқлаш учун уч ойга кўпайтирилган ҳолда ҳисоб-китоб қилинади.

Фуқаро бандлигини таъминлаш, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш, касбга тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ҳамда бошқа мақсадлар учун меҳнат органлари томонидан ажратилган субсидиялар ва грантларни олган ариза берувчи ва/ёки унинг оила аъзосига даромад аниқланаётган даврда меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг бир баравари миқдорига тенг бўлган ўртача норматив даромад миқдори қабул қилинади.

Ушбу бандда кўрсатилган оила аъзоси (аъзолари)нинг бир ойлик ўртача норматив даромади оиланинг бир ойлик ўртача ойлик даромадини аниқлаш учун уч ойга кўпайтирилган ҳолда ҳисоб-китоб қилинади.

Болалар нафақаси ва моддий ёрдамга мурожаат қилган ойда даромадларнинг расмий манбаларига эга бўлмаган ва охири олти ой мобайнида иш излаб меҳнат органларига мурожаат қилмаган ҳамда меҳнат органларида ҳисобда турмаган, ўзини ўзи банд қилган шахслар рўйхатига киритилмаган ёки ҳақ тўланадиган жамонат ишлари иштирокчиси ҳисобланмаган, тўрт ва ундан ортиқ ўн саккиз ёшга тўлмаган фарзанди мавжуд бўлган оиланинг меҳнатга лаёқатли ҳар бир аъзосига ариза берувчи ва/ёки унинг оила аъзосига даромад аниқланаётган даврда меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг бир баравари миқдорига тенг бўлган норматив даромад миқдори қабул қилинади. Ушбу қоида:

“Ягона миллий меҳнат тизими” идоралараро дастурий-аппарат комплексида ҳисобда турган шахсларга;

бола уч ёшга тўлгунига қадар парвариш қилаётган оналарга (уларнинг ўрнини босувчи шахсларга);

таълим муассасаларида ўқиётганларга (таълимнинг кечки ва сиртки ўқиш шакллари бундан мустасно);

ишламайдиган пенсионерларга, давлат пенсияси тайинлаш учун зарур иш стажига эга бўлмаган шахсларга ва меҳнатга лаёқатсизлик юзасидан нафақа олувчи фуқароларга, ОИВ инфекциясига чалинган шахсларга, I ёки II гуруҳ ва болаликдан ногиронлиги бўлган 18 ёшгача шахсларга;

амалда томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритиш билан банд бўлган оила аъзоларига;

18 ёшгача болаликдан ногиронлиги бўлган, шу жумладан ОИВ инфекциясига чалинган шахсларнинг оналарига (онаси бўлмаган ҳолда отасига), оила аъзоси ҳисобланган I гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсни ёки ўзгалар парваришига муҳтож бўлган 80 ёшга тўлган кексаларни парвариш қилаётганларга (ушбу маълумот Пенсия жамғармаси бўлими томонидан аниқлаштирилади);

чет элда ишлайдиган ёки чет элда тадбиркорлик ва бошқа фаолият турини амалга оширувчи оила аъзоларига;

оиланинг “Ҳар бир оила — тадбиркор” дастури доирасида оилавий тадбиркорликда банд бўлган, бироқ ушбу дастур бўйича микрокредит олинган санадан бошлаб кўпи билан 12 ой банд бўлган аъзоларига;

суднинг қонуний кучга кирган ҳукми бўйича жазони ижро этиш муассасаларида бўлганлиги муносабати билан оилада бўлмаган аъзоларига;

оиланинг чақириқ бўйича ҳарбий хизматни ўтаётган аъзоларига; боласини ёлғиз тарбиялаётган ёлғиз оналар (оталар)га ҳамда никоҳи

бекор қилинган аёлларга;

расмий даромад манбаларига эга бўлмаган ва охириги олти ой мобайнида “Темир дафтар”да бўлган оилаларга;

туман (шаҳар) аҳоли бандликка кўмаклашиш марказига иш қидирувчи сифатида расмий мурожаат қилган ёки ишсиз сифатида рўйхатга олинган, ушбу марказ томонидан касбга тайёрлашга, қайта тайёрлашга ёки малака оширишга юборилган, шунингдек, ўзини ўзи банд қилган фуқаролар рўйхатига киритилган шахсларга нисбатан қўлланилмайди.

Аризачининг якка тартибда уй-жой қуриш учун ажратилган ер майдонида томорқа майдонини ҳисоблашда Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлигининг ахборот тизимидан электрон ахборот алмашинуви орқали олинган маълумотлар асосида қуйидаги формуладан фойдаланилади:

$ТЕМ = УМ - ҚМ - (УМ * 20 \%)$ бунда:

ТЕМ — томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалиги майдони;

УМ — ажратилган ернинг умумий майдони (m^2);

ҚМ — қурилишларнинг майдони (m^2);

$(УМ * 20 \%)$ кўрсаткичи 200 m^2 дан ошмаган ҳолда ҳисоб-китоб учун қабул қилинади.

Томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритишдан олинган даромад миқдори сифатида ушбу бандда белгиланган томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритишдан олинган бир ойлик даромаднинг норматив миқдори қабул қилинади.

Томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритишдан олинган бир ойлик ўртача норматив даромад томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритиш учун фойдаланилаётган сотихлар майдонини жами даромад аниқланаётган даврда белгиланган меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 0,035 бараварига кўпайтириш йўли билан аниқланади.

Ушбу бандда кўрсатилган бир ойлик ўртача норматив даромади оиланинг ўртача ойлик даромадини аниқлаш учун уч ойга кўпайтирилган ҳолда ҳисоб-китоб қилинади. Бунда:

- а) 4 сотихгача бўлган томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалиги майдонида оиланинг меҳнатга лаёқатли ишсиз битта аъзоси ҳамда кейинги ҳар бир 4 сотихгача майдон учун қўшимча биттадан оиланинг ишсиз аъзоси томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритиш билан банд бўлган деб ҳисобланади;
- б) оила аъзолари томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритиш билан банд бўлган деб қуйидаги кетма-кетлик бўйича ҳисобланади:

биринчи навбатда, меҳнатга лаёқатли ишсиз бўлган, бола парвариши ва ўзганинг парваришига муҳтож бўлган оила аъзосининг парвариши билан банд бўлмаган, жазони ижро этиш жойларида жазони ўтамаётган, чет элда ишламайдиган ёки тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширмаётган оила аъзосига;

оиланинг вояга етган, таълим муассасасида таҳсил олмаётган, жазони ижро этиш жойларида жазони ўтамаётган ёки чақирик бўйича ҳарбий хизматни ўтамаётган, ўзганинг парваришига муҳтож бўлган оила аъзосининг парвариши билан банд бўлмаган, чет элда ишламайдиган ёки тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширмаётган, ўз оиласига эга бўлмаган меҳнатга лаёқатли ишсиз фарзандига, шунингдек, фарзандликка олинган ёки васийликка қабул қилинган шахсга (бир нечта фарзанди бўлганда – ёш кетма-кетлиги бўйича);

таълим муассасасида таҳсил олмаётган, жазони ижро этиш муассасаларида жазони ўтамаётган ёки чақирик бўйича ҳарбий хизматни ўтамаётган, ўзганинг парваришига муҳтож бўлган оила аъзосининг парвариши билан банд бўлмаган, чет элда ишламайдиган ёки тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширмаётган меҳнатга лаёқатли ишсиз отасига.

Чорва моллари ва паррандалари мавжуд бўлган фуқароларнинг бир ойлик ўртача норматив даромадини ҳисоблаш:

чорва моллари ва паррандаларнинг сони шартли бош қорамол сонига Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 19 августдаги 689-сон қарори билан тасдиқланган Яйловларда чорва молларини ўтлашида энг кўп йўл кўйиладиган фойдаланиш нормаларини белгилаш, яйловлар алмашилишини таъминлаш ва юритиш тартиби тўғрисидаги низомга 5-иловада келтирилган Чорва молларини ва паррандаларни шартли бошга ўгириш коэффициентиغا асосан ўтказилади;

ҳар бир шартли бош қорамол сонини даромад аниқланаётган даврда меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 0,5 бараварига кўпайтириш йўли билан ҳисоблаб чиқарилади.

Ушбу бандда кўрсатилган бир ойлик ўртача норматив даромад оиланинг ўртача ойлик даромадини аниқлаш учун уч ойга кўпайтирилган ҳолда ҳисоб-китоб қилинади.

Ариза берувчи ва унинг оила аъзоларининг даромадлари тўғрисидаги маълумотлар, жумладан, яқка тартибдаги тадбиркорлик, ўзини ўзи банд қилган ва томорқа ер ва/ёки деҳқон хўжалигини юритишдан олинadиган норматив даромад «Ягона реестр» АТ орқали, шу жумладан, тегишли вазирликлар, идоралар ва ташкилотларнинг ахборот тизимлари билан ўзаро идоралараро электрон ҳамкорликни қўллаш йўли билан ҳисобланади.

Ариза берувчи оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган бир ойлик ўртача жами даромад миқдори қуйидаги формула асосида аниқланади:

$$\text{БОЎД} = (\text{МХТД} + \text{МД} + \text{ОА} + \text{ТА} + \text{ИН} + \text{ЖИМХ} + \text{СНД} + \text{ЯТТНД} + \text{ПЎ} + \text{ПН} + \text{ТД} + \text{ЧМ} + \text{БД}) / \text{ОАС} / 3$$

бунда:

БОЎД — оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган бир ойлик ўртача жами даромад;

МХТД — меҳнатга ҳақ тўлаш шаклидаги уч ойлик даромадлар (мазкур Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда);

МД — уч ойлик мулкый даромадлар (Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда);

ОА — оила аъзолари томонидан олинган уч ойлик алиментлар;

ТА — оила аъзолари томонидан тўланган уч ойлик алиментлар;

ТУ — ташкилот таъсисчисига қўлланиладиган норматив даромад;

ИН — меҳнат органлари томонидан ишсиз фуқароларга тўланган уч ойлик ишсизлик нафақаси (Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда);

ЖИМХ — қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳақ тўланадиган жамоат ишларида қатнашганлик учун шахсга тўланган уч ойлик меҳнат ҳақи (мазкур Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда);

СНД — фуқаро бандлигини таъминлаш, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш, касбга тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ҳамда бошқа мақсадлар учун меҳнат органлари томонидан ажратилган субсидиялар ва грантлар учун ҳисобланадиган ўртача уч ойлик норматив даромад;

ЯТГНД — яқка тартибдаги тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи ва ўзини ўзи банд қилган фуқаролар учун ҳисобланадиган ўртача уч ойлик норматив даромадлар;

ПЎ — пул ўтказмалари, шу жумладан, чет элда ишлайдиган ёки чет элда тадбиркорлик ва бошқа фаолиятни амалга оширувчи оила аъзоларидан уч ойлик пул ўтказмалари суммаси (Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда) ёки уларга ҳисобланадиган уч ойлик ўртача норматив даромадлар;

ПН — пенсия ва нафақалар кўринишидаги уч ойлик (мазкур Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда) даромадлар;

ТД — томорқа ер ва ёки деҳқон хўжалигини юритишдан (мазкур Низомнинг 21-бандида белгиланган даврда) ҳисобланадиган уч ойлик ўртача норматив даромадлар;

ЧМ — чорва моллари ва паррандалари мавжуд бўлган фуқароларга ҳисобланадиган уч ойлик ўртача норматив даромад;

БД — оила аъзоларининг уч ойлик бошқа даромадлари;

ОАС — оила аъзолари сони.

Оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган бир ойлик ўртача жами даромадни ҳисоблаб чиқишнинг мисоли:

5 кишидан иборат оиланинг аъзоси моддий ёрдам учун 2020 йил декабрь ойида мурожаат этган. Унинг даромадлари август—октябрь ойлари учун ҳисобланади. Оила аъзоларининг барча даромадлари йиғиндиси (норматив даромадларни ҳисобга олган ҳолда) 5 250 000 сўмни ташкил этади.

Оиланинг бир аъзосига тўғри келадиган бир ойлик ўртача жами даромади куйидагини ташкил этади: 5 250 000 сўм / 5 киши / 3 ой — 350 000 сўм.

Оиланинг бир ойлик ўртача жами даромади Низомда назарда тутилган тартибда олинган оиланинг таркиби тўғрисидаги маълумотлар асосида аниқланади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам туман (шаҳар) маҳаллий бюджетида ушбу мақсадлар учун назарда тутилган маблағлар доирасида тайинланади.

Бунда туман (шаҳар) маҳаллий бюджетида назарда тутилган маблағлар ҳажмидан келиб чиқиб, болалар нафақаси ёки моддий ёрдам, биринчи навбатда, оиланинг ҳар бир аъзосига тўғри келадиган даромад миқдори белгиланган мезонга тўғри келадиган ва бошқа оилалар даромадига нисбатан камроқ бўлган кам таъминланган оилаларга тайинланади ва тўланади.

Туман (шаҳар) маҳаллий бюджетида назарда тутилган маблағлар ҳажмидан келиб чиқиб, кам таъминланган деб эътироф этилган оилага болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш имконияти бўлмаган тақдирда, унга болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш масаласи автоматик равишда кейинги ойда қайта кўриб чиқиш учун ўтказилади. Бироқ оила кам таъминланган деб эътироф этилган ойдан бошлаб уч ой давомида туман (шаҳар) маҳаллий бюджетида назарда тутилган маблағлар ҳажмидан келиб чиқиб аризачига болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайин-

лаш имконияти бўлмаган тақдирда, ариза берувчи қайтадан ариза бериш йўли билан болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни олиш истагини тасдиқлаши шарт.

Ариза берувчи ушбу Низомнинг 6, 19 ва 31-бандларида кўрсатилган мезонларга мос бўлган ҳолларда «Ягона реестр» АТда болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш тўғрисидаги қарор автоматик тарзда шакллантирилади.

Бунда ариза берувчига «Ягона реестр» АТ орқали болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тайинлаш тўғрисида электрон хабар (аризада кўрсатилган электрон манзилга ёки СМС-хабарлар хизмати орқали мобил телефон рақамига) юборилади.

Болалар нафақаси тайинланган оилада болалар сони ўзгарган тақдирда (навбатдаги бола туғилганда, 18 ёшгача болалардан бири вафот этганда, бола (болалар) 3 ёшга ва 18 ёшга тўлганда ва шу кабилар), болалар нафақаси миқдори болаларнинг тегишли сонидан келиб чиқиб, кейинги ойдан бошлаб қайта ҳисобланади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам куйидаги тартибда тўланади:

болалар нафақаси ёки моддий ёрдам АТ «Халқ банки»нинг туман (шаҳар) бўлимлари (филиаллари) орқали нақд пул шаклида ёки пул маблағларини нақд пулсиз ўтказиш йўли билан фуқароларнинг банк ҳисобварақлари (пластик карталари) орқали тўланади.

Электрон тўлов рўйхат (ведомост)лари ҳар ойнинг 4-санасига қадар

«Ягона реестр» АТ орқали АТ «Халқ банки»нинг туман (шаҳар) бўлимига тақдим этилади. Ушбу муддатнинг охиригача куни байрам ва дам олиш кунларига тўғри келадиган бўлса, электрон тўлов рўйхат (ведомост)лари кейинги 2 иш куни мобайнида АТ «Халқ банки»нинг туман (шаҳар) бўлимига тақдим этилиши мумкин.

Тўловнинг ўтган ойида олинмаган болалар нафақаси ёки моддий ёрдам суммаси тўловнинг жорий ойи тўлов рўйхатларига киритилади ҳамда тайинланган, бироқ ўз вақтида олинмай қолган тўловлар ўтган даврларда ҳисобланган миқдорларда бутун давр учун, бироқ болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни олиш муддати

тугаганидан кейин уч ойдан ортиқ бўлмаган муддатда бир йўла тўланади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни тўлаш:

а) қуйидаги ҳолларда тўхтатилади:

қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланган тайинлаш муддати тугаганда;

ариза берувчи ёки бошқа муомалага лаёқатли оила аъзоси томонидан яшаш жойи бўйича Пенсия жамғармаси бўлимига тўлов тўхтатилишини сўраб ариза тақдим қилинганда;

оила доимий яшаш учун Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарига кўчиб кетганида;

«Ягона реестр» АТдаги ёки манфаатдор вазирликлар ва идораларнинг ахборот тизимлари билан идораларро электрон ўзаро ҳамкорлик тизимидаги техник носозлик натижасида, маълумотлар электрон равишда тўлиқ ёки қисман тақдим этилмаганлиги сабабли, шунингдек, аризани киритишда ва бошқа техник хатолар оқибатида нотўғри тайинланганлиги аниқланган тақдирда. Ушбу ҳолатда ўтган даврда тўланган маблағлар қайтарилмайди;

болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни тайинлаш тўғрисидаги қарорга таъсир кўрсатган ариза берувчи томонидан нотўғри ва ишончсиз маълумотлар тақдим этилганлиги ёки тўлиқ тақдим этилмаганлиги аниқланганда;

б) ортиқча тўловлар аниқланганда вақтинча тўхтатилади. Бунда тўловлар кам таъминланган оилага келгуси ойларда тўланиши лозим бўлган болалар нафақаси ёки моддий ёрдам учун маблағлар ҳисобига қайта ҳисоб- китоб қилингандан сўнг қайта амалга оширилади.

Тўловларни тўхтатиш (қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланган тайинлаш муддати тугаган ҳолатлар бундан мустасно) «Ягона реестр» АТ орқали автоматлаштирилган ҳолда амалга оширилади ва ариза берувчига электрон хабар (аризада кўрсатил-

ган электрон манзилига ёки СМС- хабарлар орқали мобил телефон рақамига) юбориш орқали билдирилади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тўлаш қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда ишончнома асосида ҳам амалга оширилиши мумкин. Бунда болалар нафақаси ёки моддий ёрдам пулининг учинчи шахсга ишончнома орқали тўланишига йўл қўйилмайди.

Ариза берган шахс вафот этган тақдирда, болалар нафақаси ёки моддий ёрдам оиланинг муомалага лаёқатли аъзосига ёки қонуний вакилига тўланади. Бунда оиланинг муомалага лаёқатли аъзоси ёки қонуний вакили тегишли аризани ва шахсини тасдиқловчи ҳужжатни, мавжуд бўлганда — васийлик ёки ҳомийликни тайинлаш тўғрисидаги қарор нусхасини АТ «Халқ банки»нинг тегишли филиалига тақдим этиши орқали тайинланган болалар нафақаси ёки моддий ёрдамни олиши мумкин.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам тўлови ойнанинг 4-санасидан 27-санасига қадар амалга оширилади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдам туман (шаҳар) бюджетида ушбу мақсадлар учун назарда тутилган маблағлар доирасида харажатларнинг тегишли иқтисодий таснифлагичи бўйича акс эттирган ҳолда тўланади.

Болалар нафақаси ёки моддий ёрдамнинг ҳар бир тури бўйича АТ «Халқ банки»нинг бўлими (филиали)да алоҳида банк ҳисобварақлари очилади.

АТ «Халқ банки»нинг бўлими (филиали) ҳар ойнанинг охиригича қадар жорий ой учун, шунингдек, йил бошидан амалга оширилган тўловлар ҳамда тўланмаган маблағлар бюджетга қайтарилиши ҳақида электрон маълумотларни болалар нафақаси ва моддий ёрдам олувчилар бўйича «Ягона реестр» АТга белгиланган тартибда тақдим этади.

2.4. Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга арзон уй- жойлар бериш тартиби

Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқсиз оилада тарбиялаётган ва уй-жой шароитини яхшилашга муҳтож оналар учун қулай шароит яратиш, уларга арзон уй-жойлар бериш масаласи Ўзбекистон Республикаси Президентининг ижтимоий ҳимоя сиёсатининг бош мақсади қилиб белгиланган. Бу борадаги ислохотларни амалга ошириш механизми сифатида Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 12 апрелдаги 285-сон қарори қабул қилинган бўлиб, унда оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқсиз оилада тарбиялаётган ва уй-жой шароитини яхшилашга муҳтож оналарга арзон уй-жойлар бериш тартиби белгиланган. Мазкур қарор билан тасдиқланган Низомда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2017–2021 йилларда қишлоқ жойларда янгиланган намунавий лойиҳалар бўйича арзон уй-жойлар қуриш дастури тўғрисида» 2016 йил 21 октябрдаги ҳамда «2017–2020 йилларда шаҳарларда арзон кўп квартирали уйларни қуриш ва реконструкция қилиш дастурини самарали амалга ошириш бора-сидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2017 йил 23 октябрдаги қарорлари асосида оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқсиз оилада тарбиялаётган ва уй-жой шароитини яхшилашга муҳтож оналарга арзон уй- жой бериш тартиби белгиланган.

Арзон уй-жой бериш учун аризаларни қабул қилиш, талабгорларни танлаб олиш ва уларга ёзма тавсиялар бериш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

ариза берувчи талабгор сифатида ёзма тавсияни олиш учун ҳудудий комиссия раисига доимий яшаш жойи бўйича сўровнома-ариза ва ҳужжатларни тақдим этади. Ариза берувчи Комиссияга тақдим этиладиган ҳужжатларнинг ишончлилиги учун ўзи жавоб беради;

ариза туман (шаҳар) комиссияси раисининг қарори билан тайинланадиган ваколатли шахс томонидан рўйхат бўйича қабул қилинади, қабул қилинган аризининг нусхасига — қабул қилинган сана тўғрисида белги қўйилган ҳолда тилхат билан ариза берувчига топширилади;

ариза ва тақдим қилинган ҳужжатлар ариза берувчиларнинг уй-жойга муҳтож хотин-қизлар тоифаси эканлигини аниқлаш мақсадида Комиссия томонидан Низом талабларига мувофиқлиги юзасидан Дастурда иштирок этиш учун ариза ва ҳужжатлар тақдим этилишининг охириги санаси тугаган кундан бошлаб 15 иш куни ичида кўриб чиқилади. Кўриб чиқиш якунлари бўйича ижтимоий устуворлик мезонлари асосида танлов натижалари тўғрисидаги қарор қабул қилинади. Дастурда иштирок этиш учун ариза ва ҳужжатлар тақдим этилишининг охириги санаси тугагандан кейин тақдим қилинган аризалар қабул қилинмайди.

Комиссия томонидан аризани кўриб чиқишда уй-жойга муҳтож хотин-қизларни аниқлаш куйидаги ижтимоий мезонлар асосида амалга оширилади:

- а) ариза берувчида мулк ҳуқуқи асосида турар жойнинг йўқлиги ва турар-жойда ижара шартларида ёки яшаш учун яроқсиз турар жойда яшаши;
- б) бошқа оила (оилалар) билан бир уйда (бир хонадонда) яшаши;
- в) кўп болалилик;
- г) ариза берувчи оиласининг даромади;
- д) ижтимоий хусусиятига кўра алоҳида хонада яшаши керак бўлган (сил, тери-таносил касалликларининг оғир кўриниши, қандли диабетнинг йирингли яллиғланиши, псориаз) бемор аёллар (туман тиббиёт бирлашмасининг хулосаси асосида);
- е) ариза берувчининг оила аъзолари орасида биринчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсларнинг мавжудлиги;
- ж) ариза берувчи уй-жой майдонининг қонун ҳужжатларида назарда тутилган (бир шахс учун умумий уй-жой майдони 16 кв.

Метрдан кам бўлмаган, курси-коляскадаги ногиронлиги бўлган шахслар учун 23 кв. Метрдан кам бўлмаган) уй-жой майдонининг ижтимоий нормасига мувофиқ эмаслиги;

з) биринчи гуруҳ ногиронлиги бўлган ёлғиз аёллар;

и) ёлғиз ўзи ушбу Низомга 5-иловадаги рўйхатда назарда тутилган оғир ногиронликка олиб келувчи касалликка чалинган бола парваришлаётган аёллар (туман (шаҳар) маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бўлими маълумотномаси ва тиббиёт бирлашмаси хулосаси асосида).

Комиссия Низомнинг 10-бандида кўрсатилган муддат ичида ариза берувчининг уй-жой шароитларини Низомнинг 11-бандида кўрсатилган ижтимоий мезонларга мувофиқлиги юзасидан ўрганади ва Низомнинг 6-иловасида назарда тутилган ижтимоий мезонлардан келиб чиқиб ариза берувчининг ижтимоий устуворлигини белгилайди. Бунда ариза берувчиларнинг уй-жойга муҳтожлиги даражаси Комиссия томонидан қўйиладиган баллардан келиб чиқиб аниқланади ва ёзма тавсия биринчи навбатда энг юқори балл тўплаган ариза берувчиларга берилади.

Ариза берувчининг уй-жой шароитларини ўрганиш ва ижтимоий устуворлигини белгилаш яқунлари бўйича ариза берувчида уй-жой шароитларини яхшилашга эҳтиёж амалда мавжудлиги ёки йўқлиги тўғрисида ижтимоий устуворликни белгилаш яқунлари бўйича олинган балларни кўрсатган ҳолда текшириш далолатномаси Комиссия томонидан

Низомнинг 7-иловасида белгиланган шаклда тузилади. Текшириш далолатномаси икки нусхада тузилади, унинг бир нусхаси имзо қўйдирилган ҳолда ариза берувчига берилади.

Аризани кўриб чиқиш ва уй-жой шароитларини ўрганиш натижалари бўйича Комиссия ариза кўриб чиқилгандан сўнг бир иш куни мобайнида ариза берувчига кейинчалик инжиниринг компаниясининг филиалларига тақдим этиш учун Низомга 8-иловага мувофиқ шакл бўйича ёзма тавсия беради.

Агар ёзма тавсия бериш рад этилиши тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, Комиссия рад этишнинг аниқ сабабларини ва ариза берувчи кўрсатилган сабабларни бартараф этиб ҳужжатларни такроран кўриб чиқиш учун тақдим этиши мумкин бўлган муддатни кўрсатган ҳолда ариза берувчига бир иш куни мобайнида ёзма шаклда хабарнома юборади (топширади).

Бунда ариза берувчи ёзма тавсия бериш рад этилишининг сабабларини бартараф этишга ва ҳужжатларни такроран кўриб чиқиш учун тақдим этишга ҳақли бўлган муддат ёзма тавсия бериш рад этилиши тўғрисидаги ёзма хабарнома олинган кундан бошлаб беш иш кунидан кам бўлмаслиги керак.

Ёзма тавсия Комиссия томонидан ариза берувчига икки нусхада берилади. Бир нусхаси талабгор томонидан унинг дастлабки шартномани тузиш тўғрисидаги аризасини кўриб чиқиш учун инжиниринг компаниясининг филиалига тақдим этилади. Иккинчи нусха эса талабгор томонидан доимий яшаш жойи бўйича иштирок этувчи тижорат банкининг тегишли филиалига бериладиган ипотека кредити бериш тўғрисидаги аризага илова қилинади.

Комиссия томонидан ариза берувчига ёзма тавсия бериш қуйидаги ҳолларда рад этилади:

- а) Низомнинг 6-бандида кўрсатилган ҳужжатларнинг тўлиқ бўлмаган ҳолда тақдим этилиши;
- б) ҳужжатларнинг Дастурда иштирок этиш учун ариза ва ҳужжатлар тақдим этилишининг охириги санаси тугагандан кейин тақдим этилиши;
- в) тақдим этилган ҳужжатларда ишончсиз ёки нотўғри маълумотларнинг мавжудлиги;
- г) ариза берувчининг уй-жой шароитларини, шу жумладан, Низомнинг 11-бандида кўрсатилган ижтимоий мезонларга мувофиқлиги юзасидан ўрганиш яқунлари бўйича тузилган текшириш далолатномасида ариза берувчида уй-жой шароитларини яхшилашга эҳтиёж йўқлиги ҳолатининг асосли кўрсатилиши;

д) уй-жойга муҳтож шахснинг никоҳи сўнги уч йилда бекор қилинган тақдирда.

Ушбу бандда кўрсатилмаган бошқа асослар бўйича ёзма тавсия бериш рад этилишига йўл қўйилмайди.

Ёзма тавсия бериш рад этилиши тўғрисидаги ёзма хабарномада кўрсатилган муддат тамом бўлгандан кейин ариза берувчи томонидан берилган ариза кўриб чиқилмайди.

Ёзма тавсия бериш рад этилган ва аризалари Низомнинг 14-банди асосида кўриб чиқилмаган ариза берувчилар Низомнинг 6-бандига мувофиқ ёзма тавсия бериш тўғрисидаги такрорий аризани кейинги йилда беришга ҳақлидир.

Талабгорларнинг аризаларини кўриб чиқиш ва уларга ипотека кредити бериш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Инжиниринг компаниясининг филиали Дастурлар доирасида арзон уй-жойлар қуриш бўйича талабгорларнинг аризаларини қабул қилади ва кўриб чиқади ҳамда белгиланган тартибда улар билан дастлабки шартномаларни тузади.

Инжиниринг компаниясининг филиали билан дастлабки шартномаларни тузган талабгорлар иштирок этувчи тижорат банкининг тегишли филиалига ипотека кредити бериш тўғрисидаги ариза билан мурожаат қиладилар.

Ипотека кредити бериш тўғрисидаги аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

- а) ёзма тавсия;
- б) кредит олишнинг мақсади, таъминланганлиги, кредит муддати ва суммаси кўрсатилган ҳолда ипотека кредити олишга буюртманома;
- в) талабгор (биргаликда қарз олувчи) нинг паспорти нусхаси;
- д) талабгор (биргаликда қарз олувчи) нинг молиявий аҳволини тасдиқловчи ҳужжатлар;

- е) дастлабки бадал жамғарма омонат ҳисоб рақамига жойлаштирилганлиги тўғрисидаги маълумотнома;
- ж) инжиниринг компаниясининг филиали билан тузилган дастлабки шартноманинг нусхаси.

Иштирок этувчи тижорат банкининг филиаллари амалдаги тартиб асосида талабгорларнинг ипотека кредити бериш тўғрисидаги аризаларини кўриб чиқади. Талабгорларни танлашда иштирок этувчи тижорат банкининг филиали Комиссия томонидан белгиланган ижтимоий устуворликни ва ёзма тавсияни эътиборга олган ҳолда талабгорларнинг кредитга лаёқатини баҳолайди.

Талабгор (биргаликда қарз олувчи) учун ажратилаётган имтиёзли кредитлар:

талабгорнинг ўз маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар;

талабгор кам таъминланган, доимий даромадга эга бўлмаган ва кредитга лаёқати етарли бўлмаган тақдирда у ишлаётган ташкилот, Ўзбекистон Касаба уюшмалари Федерацияси Кенгаши, «Маҳалла» хайрия жамоат фондининг маблағлари ҳамда қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобига амалга оширилади.

Ипотека кредити бериш рад этилган талабгорлар кейинги йилда Комиссия томонидан ёзма тавсия олганидан сўнг белгиланган тартибда ипотека кредити бериш тўғрисида такроран ариза беришга ҳақлидир.

**Тегишли туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни
танлаш бўйича комиссиянинг тавсиялари асосида қишлоқ
жойларда арзон уй- жойлар қуриш дастурида
уй қурувчиларнинг иштирок этиши
СХЕМАСИ**

Босқич-лар	Субъектлар	Тадбирлар	Бажариш муддатлари
1-босқич	Ариза берувчи	Ўзма тавсияни олиш учун доимий яшаш жойи бўйича тегишли Комиссияга ариза берувчининг белгиланган ижтимоий мезонларга мувофиқлигини тасдиқлайдиган ҳужжатларни илова қилган ҳолда сўровнома-ариза беради	Белгиланган қабул кунларида
2-босқич	Тегишли туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги тадбирларини танлаш бўйича комиссия	Ариза берувчининг доимий яшаш жойи бўйича Комиссия аризани ушбу Низомнинг талабларига мувофиқлик юзасидан кўриб чиқади. Аризани кўриб чиқиш ва уй-жой шароитларини ўрганиш натижалари бўйича тегишли Комиссия ариза берувчига ўзма тавсияни беради ёки ариза берувчи рад этишнинг аниқ сабаблари кўрсатилган ҳолда ўзма тавсия бериш рад этилишидан хабардор қилади. Дастурда иштирок этиш учун ўзма тавсия берилган уй-жойга муҳтож хотин-қизларнинг рўйхатини тегишлича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар хотин-қизлар қўмитасига тақдим этади.	15 иш кун ичида 3 иш кун ичида
3-босқич	Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва вилоятлар Хотин-қизлар қўмиталари	Комиссиялар томонидан тақдим этилган рўйхатлар асосида уй-жойга муҳтож хотин-қизларнинг рўйхатларини туман (шаҳар)лар бўйича умумлаштиради ва уларни Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитасига тақдим этади.	3 иш кун ичида

Босқичлар	Субъектлар	Тадбирлар	Бажариш муддатлари
4-босқич	Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси, Вазирлар маҳкамаси ҳузуридаги “Оила” илмий- амалий тадқиқот маркази, “Қишлоқ қурилиш инвест”, “Ўзшаҳар қурилиш инвест”, инжиниринг компаниялари	<p>Ҳудудларда шакллантирилган уй-жойга ўта муҳтож ёки уй-жойини кенгайтиришга муҳтож бўлган оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларнинг рўйхатлари асосида арзон уй-жойларни қуриш учун талаб этиладиган маблағлар аниқланади.</p> <p>Арзон уй-жойларни қуриш учун талаб этиладиган дастлабки бадал талабгорларнинг жамғарма омонат ҳисоб рақамига жойлаштирилишини таъминлайди.</p>	Бир ой муддатда
5-босқич	“Қишлоқ қурилиш инвест”, “Ўзшаҳар қурилиш инвест”, инжиниринг компаниялари филиаллари	Инжиниринг компаниясининг филиали Дастурлар доирасида арзон уй-жойлар қуриш бўйича талабгорларнинг аризаларини қабул қилади ва кўриб чиқади ҳамда белгиланган тартибда улар билан дастлабки шартномаларни тузади.	Белгиланган муддатларда
6-босқич	Иштирок этувчи тижорат банки филиали	<p>Инжиниринг компаниясининг филиали билан дастлабки шартномани тузган талабгор ипотека кредити бериш тўғрисидаги ариза (тегишли туман ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни танлаш бўйича комиссиянинг ёзма тавсияси илова қилинган ҳолда) билан иштирок этувчи тижорат банкининг тегишли филиалига мурожаат қилади.</p> <p>Иштирок этувчи тижорат банкининг филиаллари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган талаблар ва муддатларга мувофиқ талабгорларнинг ипотека кредити бериш тўғрисидаги аризаларини кўриб чиқади.</p>	Белгиланган муддатларда

Аризага илова қилинадиган ҳужжатларнинг РЎЙХАТИ

Т./р.	Ҳужжат тури	Ижтимоий мезонлар учун	Бор Йўқ	
1.	Ариза	Барча мезонлар	☐	☐
2.	Паспорт нусхаси	Барча мезонлар	☐	☐
3.	Солиқ тўловчининг идентификация рақами нусхаси (СТИР)	Барча мезонлар	☐	☐
4.	Оила аъзолари паспортлари ва никоҳ қайд этилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома (тўлиқ оила ва никоҳ ҳамда вояга етган фарзандлар мавжуд бўлган тақдирда) ва/ёки фарзандлар туғилганлиги ҳақидаги гувоҳномалар (вояга етмаган фарзандлар мавжуд бўлган тақдирда) нусхалари	Барча мезонлар	☐	☐
6.	Ариза берувчи ва у билан бирга яшаётган оила аъзоларининг доимий иш жойларидан берилган охириги 12 ой мобайнидаги даромадлари тўғрисида маълумотнома ёки ариза берувчи ва унинг оила аъзоларининг яшаш жойидаги давлат солиқ хизмати органи томонидан тасдиқланган охириги 12 ой мобайнидаги даромадлар тўғрисидаги декларациялар нусхалари	Барча мезонлар	☐	☐
7.	Доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган жойидан кадастр ҳужжати нусхаси (агар турар жойи доимий прописка жойи билан тўғри келса)	Низомнинг 12-банди «а» ва «ж» кичик бандларида кўрсатилган мезонлар	☐	☐
8.	Доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган жойидан уй дафтариининг ёки квартиралар бўйича карточканинг (17-шакл) нусхаси (агар турар жойи доимий прописка жойи билан тўғри келса)	Барча мезонлар	☐	☐
9.	Ижара ёки турар жойдан текинга фойдаланиш тўғрисида шартнома ёки туман (шаҳар) ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими маълумотнома нусхаси (ариза берувчининг мулк ҳуқуқи асосида турар жойи бўлмаган ҳолатда)	Низомнинг 12-банди «а» кичик бандида кўрсатилган мезон	☐	☐
11.	Турар жойи бўйича туман даволаш-профилактика муассасанинг врачлик-маслаҳат комиссияси (ВМК) маълумотномаси ёки ариза берувчининг оила аъзолари орасида сурункали касалликнинг оғир турларига чалинган ва Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тасдиқланган рўйхатга мувофиқ алоҳида хонада яшашга муҳтож бўлган шахснинг мавжудлиги ҳолатида — туманлараро (туман) ТМЭК маълумотномаси Ҳужжатларни қабул қилди: (имзо) Сана: 20__ йил «__»	Низомнинг 12-банди «д» кичик бандида кўрсатилган мезон (Ф.И.О.)	☐	☐

СЎРОВНОМА-АРИЗА

Ариза № _____
 Қабул қилиш санаси _____
 Аризани қабул қилган шахс _____

1. _____
2. Манзил: _____
 Фамилияси _____
 аҳоли пункти _____
 тутилган санаси _____
3. Тутилган санаси _____
 _____ / _____
5. Оилавий аҳоли _____
 _____ турмушга чиқмаган
 _____ турмушга чиққан
 _____ ажрашган
 _____ бева
8. Оила аъзоларингизни уларнинг ёшини кўрсатган ҳолда санаб ўтинг:
 1. _____, ёш: _____
 2. _____, ёш: _____
 3. _____, ёш: _____
 4. _____, ёш: _____
 5. _____, ёш: _____
 6. _____, ёш: _____
11. Сизнинг ҳозирги туражойингизнинг ҳуқуқий мақоми: _____
 _____ мулк
 _____ ижара
 _____ мулкдор руҳсати билан бечул яшаш
 Мен 2017 — 2021 йилларда кишлокда/шаҳарда арзон уй-жойлар қуриш дастури доирасида уй-жой олишдан манфаатдорлигимни билдирман ва юқорида кўрсатилган маълумотларнинг ҳақиқийлигини тасдиқлайман. Паспорт ва ижтимоий мезонларга мувофиқлигини тасдиқловчи ҳужжатлар нусхалари илова қилинади. _____
 _____ ИМЗО _____
9. Қуйдаги шахслар Сизнинг оилангизда яшайдими? Агар яшаса, сонини кўрсатинг:
 1. Биринчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахс _____ киши
 2. Сурункали касалликларнинг оғир турларига чалинганлар _____ киши
 3. Оғир ногиронликка олиб келувчи касалликка чалинган фарзандлар _____ киши
12. Қайси турдаги арзон уй-жойдан олмоқчисиз? _____
13. Сизнинг алоқа қилиш учун маълумотларингиз?

эл. почта _____

уй тел: _____

иш тел: _____

уяли тел: _____
4. Солиқ тўловчининг идентификация рақами (СТИР) _____
 вилояти _____
6. Асосий фаолият тури (бандлик): _____
7. Хар ойлик даромад миқдори: _____
10. Ҳозирги вақтда оиланинг бир аъзосига тўри келадиган турар жой майдони: _____ кв.м.

Йил _____

**Арзон уй-жойлар қуриш дастурида иштирок этиш
учун оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-
қизлардан аризаларни рўйхатга олиш
ЖУРНАЛИ БОШЛАНИШИ: 2018 ЙИЛ
АРИЗАЛАРНИ РЎЙХАТГА ОЛИШ ЖУРНАЛИ**

Рўй-хат- га олиш рақами	Ариза қабул қилин- ган сана	Ариза берувчи- нинг Ф.И.О.	Ариза берувчи- нинг манзили	Алоқа қилиш учун маъ- лумотлар	Ижти- мой мезон- лар	Ҳақиқатда тўпланган баллар	Тавсия / Рад этиш тартиб рақами	Тавсия / Рад этиш санаси	Вако- латли шахс- нинг имзоси	Ариза берувчининг имзоси (ёки почта хабарномаси- нинг рақами ва санаси)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

2.5. Оғир ногиронликка олиб келувчи касалликлар рўйхати

- 1) Церебрал фалаж ва бошқа фалажли синдромлар (қўл-оёқларнинг узоқ вақт фалажлиги ёки чуқур парезлари, турғун иккиламчи тарқоқ атетоз типдаги гиперкинезлар, хореоацетоз, координациянинг яққол бузилиши).
- 2) Ташхиси тасдиқланган насл-генетик ва дегенератив касалликлар (стабил ва зўраювчи турлари).
- 3) Келиб чиқиши ҳар хил бўлган ақлий заифликнинг чуқур ва оғир тури.

- 4) Ой давом этадиган (сурункали) оғир шизофрения ва бошқа руҳий бузилишлар ва ҳулқ-атвор бузилишлари.
- 5) Менингоэнцефалитнинг (энцефалитнинг) 2 йил ва ундан ортик доимий равишда даволашга қарамай тикланмаган (чукур парез, плегия, парапарез, параплегия, трипарез, триплегия, гемиплегия, гемипарез, тетрапарез, тетраплегия, афазия, дизартрия, парциал ва генераллашган эпилептик хуружи, руҳий, ақлий заифликнинг ўрта, чукур ва оғир ҳолатлари) турғун асоратлари.
- 6) Кўзнинг кўрлиги (0 дан 0,02 гача қамраб олинган).
- 7) Туғма ва орттирилган тусдаги бронх-ўпка касалликларида II–III даражали турғун нафас етишмовчилиги. Астманинг гормонга боғлиқ тури.
- 8) Сил касаллиги сурункали кечиши (ўпка, суяк ва бўғимлар сили, сийдик- таносил органлари сили, сил менингоэнцефалитлари асоратлари билан ва бошқалар).
- 9) Сурункали буйрак етишмовчилигининг III босқичи.
- 10) Диабетик нефросклероз.
- 11) Инкурабел ёмон сифатли ўсмаларнинг оғир шакли.
- 12) Тузатиб бўлмайдиган доимий нажас ва сийдикни тута олмаслик, йўғон, тўғри ичак ва орқа чиқарув тешигининг туғма ва орттирилган оқмалари, сийдик таносил аъзолари оқмалари.
- 13) Суяк-мушак система ва бириктирувчи тўқима касалликларида яққол қайта тикланмайдиган функционал бузилишлари:
 - а) бир ёки иккала оёқ ва қўлларда туғма ва орттирилган оғир даражадаги деформациялар;
 - б) анкилоз, контрактура, патологик синиш, скелет деформациясига олиб келадиган умуртқа поғонасининг тизимли зарарланиши;
 - в) таянч-ҳаракат аппаратининг ривожланиш нуқсонлари туфайли мустақил ҳаракат ва ўзига ўзи хизмат қилиш имконияти йўқлиги.
- 14) Қандли диабет (инсулинга боғлиқ қандли диабет).
- 15) Қандсиз диабет (питуитрин-резистент шакли), Иценко-Кушинг синдроми, сурункали буйрак усти безларининг бошқа бузилишлари (Аддиссон кризи), тотал адреноэктомиядан кейинги ҳолати,

буйрак усти беги пўстлоғининг оғир туғма дисфункцияси, оғир туғма йод етишмовчилиги синдроми, гипопизарнизм, туғма ва орттирилган гипотиреознинг оғир шакли, гипопаратиреоз, тиреотоксикоз.

- 16) Лейкозлар, гемобластозлар, Ходжкин касаллиги (лимфогрануломатоз), хавфли гистиоцитоз.
- 17) Қон ишлаб чиқаришнинг туғма ва орттирилган апластик анемиялар.
- 18) Гемофилия оғир турлари.
- 19) ОИВ инфекциясининг III–IV даражаси.
- 20) Туғма аномалияларнинг оғир турлари.

Арзон уй-жойлар қуриш дастури доирасида оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларнинг ижтимоий устуворлигини белгилашнинг ИЖТИМОЙ МЕЗОНЛАРИ

Т/р	Омиллар	Балл	Тасдиқ
1.	Ариза берувчи оиласининг бир аъзосига тўғри келадиган жами ҳар ойлик даромад (меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорларида ҳисобланган — МҲТЭКМ)		Иш жойидан маълумотнома ёки солиқ декларацияси
	МҲТЭКМнинг 52,7 фоизидан кам	10	
	МҲТЭКМнинг 52,7 фоизидан 87,9 фоизигача	5	
	МҲТЭКМнинг 87,9 фоизидан 1,06 бараваригача	3	
	МҲТЭКМнинг 1,06 бараваридан кўп	0	
2.	Ариза берувчи яшаётган уй ҳўжалигида бир кишига тўғри келадиган турар жойнинг умумий майдони		Кадастр ишининг нусхаси ва тегишли туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни танлаш бўйича комиссиянинг далолатнома асосидаги текширув натижалари
	16 кв.метрдан кам	10	
	16 — 20 кв.метр	6	
	20 кв.метрдан кўп	2	

Т/р	Омиллар	Балл	Тасдиқ
3.	Ариза берувчи биринчи гуруҳ ёлғиз ногиронлиги бўлган аёл	10	Туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими ва туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмаси хулосалари
4.	Кам таъминланган оилада ёлғиз ўзи вояга етмаган фарзандларни тарбия қилаётган аёл	10	Фуқаролар йиғини раиси ва маҳалла хотин-қизлар фаолининг хулосалари
5.	Оилада қуйидаги шахслар мавжудлиги:		Паспорт ва қонун ҳужжатларига мувофиқ тасдиқловчи ҳужжатлар асосида тегишли туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни танлаш бўйича комиссия баҳолаши
	биринчи гуруҳ ногиронлиги бўлган	10	
	сурункали касалликнинг оғир турларига чалинганлар	10	
	оғир ногиронликка олиб келувчи касалликка чалинган фарзандлар	10	
6.	Ариза берувчи ёлғиз боқувчига эга оила вакили ёки оила боши — аёл	10	Фуқаролар йиғини раиси ва маҳалла хотин-қизлар фаолининг хулосалари
7.	Ҳозирги турар жой мақоми:		Қонун ҳужжатларига мувофиқ тасдиқловчи ҳужжатлар асосида тегишли туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни танлаш бўйича комиссия баҳолаши
	Ижара	10	
	Эгасининг рухсати билан текин турар жой	6	
	Тўлиқ ўз мулкида	2	
Энг юқори балл		90	

**Ариза берувчининг уй-жой шaroитларини текшириш
ДАЛОЛАТНОМАСИ**

20 _____ йил « _____ »

**Ариза берувчининг уй-жой шaroитларини текшириш
ДАЛОЛАТНОМАСИ**

20 _____ йил « _____ »

_____ тумани (шаҳар) хузуридаги Талаб-
горларни танлаш бўйича комиссия
қуйидаги таркибда _____

(Комиссия аъзоларининг Ф.И.О.)

_____ (даҳа, массив) _____ кўчаси, _____ -уй,
_____ -корпус, _____ квартирада яшаётган фуқаро

(Ф.И.О.)

турар жой шaroитларини текширувдан ўтказди ва қуйидагиларни аниқлади:
1. _____ уйда

эгаллаб турилган турар жойнинг
_____ умумий майдони _____ кв.м. яшаш майдони _____ кв.м.
_____ хоналардан иборат.

Ҳар бир хонанинг ўлчами

_____ кв.м.

_____ кв.м.

_____ кв.м.

_____ -қаватли уйнинг _____ -қавати-

да _____ хоналар.

Уй _____

(ғишт, панель, ёғоч, эски, авария ҳолатида)

Хоналар _____

(қурук, зах, ёруғ, қоронғи)

Квартира _____

(алоҳида, коммунал)

2. Уй-жойнинг (турар жойнинг) ободонлаштирилиши: _____

(сув таъминоти, канализация, иситиш (марказий, печь билан), пардоз берилган, иссиқ сув, ванна, телефон)

3. _____

(Ф.И.О.)

(турар жойни ижарага олувчи, уй эгаси (кераклиснинг таги чизилсин))

4. Ушбу турар жой майдонида яшовчилар:

Т/р	Ф.И.О.	Туғилган санаси	Қариндошлик муносабатлари	Бандлиги (фаолият тури)	Ногиронлик гуруҳи / Сурункали касаллигининг даражаси
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					

5. Оила моддий ҳолатининг даражаси (паст, ўрта, юқори) ва бундай баҳоланишнинг сабаблари:

6. Турар жойнинг яшаш учун яроқсизлиги сабаблари:

7. Комиссиянинг хулосаси:

Комиссия аъзоларининг имзолари:

1. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
2. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
3. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
4. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
5. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
6. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
7. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)
8. _____ (имзо) _____ (лавозими)
(Ф.И.О.)

Ариза берувчи: _____ (имзо) _____
(Ф.И.О)

20 ____ йил « ____ »

«Қишлоқ қурилиш инвести» / «Ўзшаҳар қурилиш инвести» инжиниринг компанияси ва иштирок этувчи тижорат банкнинг филиаллари тақдим этиш учун оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларнинг уй-жой шартонларини яхшилашга эҳтиёж мажбурияти туғрисида _____ тумани (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни танлаш бўйича комиссиянинг ЁЗМА ТАВСИЯСИ

№ _____
 Дастур доирасида арзон уй-жой қуриш учун «Қишлоққурилиш инвести» / «Ўзшаҳар қурилиш инвести» инжиниринг компанияси филиали билан дастлабки шартномани тузиш ва иштирок этувчи тижорат банкнинг филиалида ипотека кредити олиш учун _____

(домлий яшаш жойининг манзили кўрсатилади)
 Манзилида домлий яшайдиган Ўзбекистон Республикаси фуқароси (талабгор) _____ га берилди.

(Ф.И.О.)

Ушбу тавсия _____ туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳузуридаги Талабгорларни танлаш бўйича комиссия томонидан тузилган 20 ____ йил « ____ » _____ даги _____ -сон Ариза берувчида уй-жой шартонларини яхшилашга эҳтиёж амалда мажбурияти ёки йўқлиги туғрисида уй-жой шартонларини текшириш далолатномасига мувофиқ берилди.

Бунда, _____
 (талабгорнинг Ф.И.О.)
 Қуйидаги ижтимоий мезонларга мувофиқлиги инобатга олинган:
 1) _____;
 2) _____;
 3) _____.

(Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқлик оқида тарбиялаётган ва уй-жой шартонини яхшилашга муҳтож оналарга арзон уйлар бериш тартиби туғрисида мезонлар кўрсатилади)

Ушбу ёзма тавсия Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2017 — 2021 йилларда қишлоқ жойларда янгиланган намунавий лойиҳа-лар бўйича арзон уй-жойлар қуриш дастури» 2016 йил 21 октябрдаги ПҚ-2639-сон (ёки «2017 — 2020 йилларда шаҳарларда арзон кўп қаватли уйлари қуриш ва реконструкция қилиш дастурини самарали амалга ошириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар туғрисида» 2017 йил 23 октябрдаги ПҚ-3350-сон) қарорига ва Оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, ногиронлиги бўлган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқлик оқида тарбиялаётган ва уй-жой шартонини яхшилашга муҳтож оналарга арзон уйлар бериш тартиби туғрисидаги низомага мувофиқ берилди.

Комиссия раиси _____ (имзо / муҳр) _____ (Ф.И.О.)
 Комиссия котиби _____ (имзо / муҳр) _____ (Ф.И.О.)

20 ____ йил « ____ » _____
 (берилган сана)

2.6. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш =ҳамда реабилитация қилиш

2.6.1. Тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари

Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари, хусусан аёллар ҳуқуқларини таъминлаш борасидаги ҳуқуқий асосларни такомиллаштириш янги босқичга чиқиб, тобора демократик талабларга мослашиб бормоқда.

2019 йилнинг 2 сентябрь куни Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ҳамда “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ва имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги қонунлари қабул қилинганлиги ва уларни амалга ошириш борасида кўрилатган чора-тадбирлар асосида бир қатор қарор ва фармойишлар ишлаб чиқилиб, амалиётга татбиқ этилганлиги юқоридаги фикримизнинг ёрқин исботидир.

“Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунда зўравонликнинг 4 тури кўрсатиб ўтилган. Зўравонлик ҳолатлари бўйича аниқланган ёки келиб тушган барча хабарлар ўрганиб чиқилиб, бундай салбий ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида ҳимоя ордерлари бериш амалиёти жорий этилди.

Ҳимоя ордери – тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга давлат ҳимоясини тақдим этувчи ҳужжат саналади. Ҳимоя ордерини расмийлаштириш ваколати профилактика инспекторига берилган. Аниқланган ёки келиб тушган барча зўравонлик ҳолатлари юзасидан маълумотлар ҳудудий профилактика инспектори томонидан ўрганиб чиқилиб, 24 соат ичида ҳимоя ордери бериш чоралари кўрилади. Ҳимоя ордери 30 кун муддатга берилиб, шу муддат мобайнида хавф бартараф этилмаса, уни узайтириш бўйича мурожаатга асосан яна 30 кун муддатга берилади.

Ҳимоя ордери берилишининг асосий мақсади, қаерда бўлишидан қатъи назар, зўравонлик ҳолатларига барҳам бериш ва такрорий зўравонлик ёки тазйиқ ҳолатларининг олдини олишидир.

Хотин-қизларга ҳуқуқий, моддий ва тиббий-психологик ёрдам кўрсатиш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 28 апрелдаги “Моддий ёрдам ва кўмакка муҳтож оилаларни, хотин-қизлар ва ёшларни қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори ҳам қабул қилинган.

“Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунида зўравонликнинг куйидаги тўртта турига таъриф берилган:

жинсий зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан уларнинг роҳилигисиз шахвоний хусусиятга эга ҳаракатларни содир этиш орқали жинсий дахлсизликка ва жинсий эркинликка тажовуз қиладиган зўравонлик шакли, шунингдек зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан таҳдид қилиш ёхуд аёл жинсидаги вояга етмаган шахсларга нисбатан ахлоқсиз ҳаракатлар содир этиш орқали учинчи шахс билан жинсий алоқа қилишга мажбурлаш;

жисмоний зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан оғирлиги турли даражада бўлган тан жароҳатлари етказиш, хавф остида қолдириш, ҳаёти хавф остида қолган шахсга ёрдам кўрсатмаслик, зўравонлик хусусиятига эга бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этиш, жисмоний таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказишнинг ўзга чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали хотин-қизларнинг ҳаёти, соғлиғи, эркинлиги ҳамда қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ва эркинликларига тажовуз қиладиган зўравонлик шакли;

иқтисодий зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан турмушда, иш жойларида ва бошқа жойларда амалга оширилган зўравонлик шакли, хотин-қизларнинг нормал яшаш ва камол топиш учун озиқ-овқат, уй-жой ҳамда бошқа зарур шарт-шароитлар билан таъминланишга бўлган ҳуқуқини, мулк ҳуқуқини, таълим олиш ҳамда меҳнатга оид ҳуқуқини амалга оширишни чеклашга олиб келадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик);

руҳий зўравонлик — хотин-қизларни ҳақоратлаш, уларга туҳмат қилиш, таҳдид қилиш, уларнинг шаънини, кадр-қимматини камситиш, шунингдек уларнинг хоҳиш-иродасини чеклашга қа-

ратилган бошқа ҳаракатларда ифодаланадиган зўравонлик шакли, шу жумладан репродуктив соҳада назорат қилиш, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчида ўз хавфсизлиги учун хавотир уйғотган, ўзини ҳимоя қила олмасликка олиб келган ёки руҳий соғлиғига зарар етказган ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Қонунда тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган шахсларнинг ҳуқуқлари кўрсатиб ўтилган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

ўзига нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилганлиги ёки уларни содир этиш таҳдиди тўғрисидаги ариза билан тегишли ваколатли органларга ҳамда ташкилотларга ёхуд судга мурожаат этиш;

махсус марказларда, шунингдек бепул телефон линияси орқали текин ҳуқуқий маслаҳат, иқтисодий, ижтимоий, психологик, тиббий ва бошқа ёрдам олиш;

ички ишлар органларига ҳимоя ордери бериш тўғрисидаги талаб билан мурожаат қилиш, ҳимоя ордери шартлари бузилган тақдирда эса, уларни бу ҳақда хабардор қилиш;

содир этилган тазйиқ ва зўравонлик натижасида ўзига етказилган моддий зарарнинг ўрни қопланиши ҳамда маънавий зиён компенсация қилиниши тўғрисидаги талаб билан судга мурожаат этиш.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш ҳамда маънавий зиённи компенсация қилиш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат этганда давлат божи тўлашдан озод қилинади.

Қонуннинг 7-моддасида Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги ваколатлари белгилаб қўйилган. Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари:

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат дастурларини ҳамда стратегияларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги ҳудудий дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ҳамда амалга оширади;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасида давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ҳамкорлик қилади;

хотин-қизларни ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади.

Ички ишлар органларининг бу борадаги ваколатлари:

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий дастурларни ҳамда қонунчилик ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш, шу жумладан уларнинг сабабларини ҳамда шарт-шароитларини аниқлаш ва барта раф этиш чораларини кўради, хотин-қизларга тазйиқ ўтказаетган ва уларга нисбатан зўравонлик содир этган шахслар билан мунтазам асосда профилактика ишларини олиб боради;

хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилганлиги ёки содир этилиши таҳдиди мавжудлиги тўғрисидаги мурожаатларни кўриб чиқади;

тазйиқ ёки зўравонлик содир этишга мойил бўлган шахсга расмий огоҳлантириш беради;

ҳимоя ордерини беради;

зўравонлик содир этган шахсларни жавобгарликка тортиш юзасидан ўз ваколатлари доирасида чоралар кўради;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади.

Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасида бошқа давлат органларининг ҳам ваколатлари белгиланган, хусусан Меҳнат органлари:

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий дастурларни ҳамда қонунчилик ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

ишга жойлаштирилмаган хотин-қизларни ҳисобга олиш, уларнинг бандлигини таъминлаш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

хотин-қизларга нисбатан иш жойларидаги тазйиқ ва зўравонлик ҳолларининг олдини олиш ҳамда хотин-қизлар билан ўзаро муносабатлар маданиятини юксалтириш бўйича мулк шакллари-дан қатъи назар ташкилотларда профилактика тадбирларини ўтказди;

иш қидираётган ва оғир ижтимоий аҳволда қолган, шу жумладан оилавий муаммоларга ва зўрлик ишлатилишига дуч келган хотин-қизлар бандлигини таъминлаш ва касбга йўналтиришга кўмаклашиш чораларини кўради;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади.

Қонунда тазйиқ ва зўравонликка учраган хотин-қизларнинг барча ҳуқуқлари кафолатланиши мустаҳкамланган. Айниқса, таълим олиш борасида тазйиқ ва зўравонликка учраган хотин-қизлар учун таълим муассасалари:

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий дастурлар ҳамда қонунчилик ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

хотин-қизларни мажбурий меҳнатга ва ғайриижтимоий ҳуқ-атворга жалб қилиш ҳоллари аниқланганлигига доир фактлар тўғрисида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар қилади;

таълим муассасаларида таҳсил олувчилар орасидан хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ўтказиш ва зўравонлик содир этишга мойил шахсларни аниқлайди ҳамда уларнинг хулқ-атворини тузатиш, шунингдек тазйиқ ва зўравонликдан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш ҳамда мослаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

таълим муассасаларида бўш вақтни мазмунли ўтказишни таъминлаш мақсадида тадбирлар ташкил этади;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади.

Тазйиқ ва зўравонликка учраган хотин-қизларнинг биринчи навбатда саломатлигини тиклаш, соғлигини муносиб ҳимоя қилиш борасида давлатнинг алоҳида ғамхўрлиги қонун билан мустаҳкамлаб қўйилган.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ҳамда уларнинг болаларига, шу жумладан аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш марказларига келтирилган тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ҳамда уларнинг болаларига бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш, уларни тиббий кўриқдан ўтказиш, шунингдек тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларни бепул даволаш чора-тадбирларини амалга оширади. Шунингдек, уларга тиббий ва руҳий ёрдам кўрсатиш юзасидан услубий тавсиялар ишлаб чиқади ҳамда уларни соғлиқни сақлаш муассасаларининг иш амалиётига жорий этади. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни хотин-қизларнинг ҳаётига ёки соғлиғига хавф солувчи фактлар ва аниқланган сабаблар тўғрисида хабардор қилади. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади.

Мамлакатимизда хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш масаласи нафақат давлат, балки умумжамият ишига айланиб бормоқда. Бу борада фуқаролик жамияти-

нинг институтлари бўлмиш нодавлат нотижорат ташкилотлари, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва бошқа институтларнинг хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишда иштирок этиши борасида қонунчиликда белгилаб қўйилган ҳуқуқлари мавжуд. Хусусан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари:

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий ҳамда бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этиши;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишга доир тадбирларни амалга оширишда давлат органларига кўмаклашиши;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчилик ижроси устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириши;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчиликни ҳамда мазкур соҳада ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритиши;

хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиши мумкин.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга,

уларнинг ижтимоий ҳаётдаги, оилада маънавий-ахлоқий муҳитни шакллантиришдаги, ёш авлодни тарбиялашдаги ролини оширишга қаратилган чора-тадбирлар кўради.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар учун ишонч телефони ҳам ташкил қилинган бўлиб, Ўзбекистон Хотин-қизлар давлат қўмитаси ёрдам кўрсатиш, маслаҳат бериш механизми ҳамда чора-тадбирлари, хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш тўғрисида ахборот олишни таъминлаш

мақсадида Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида туну кун ишлайдиган, бепул телефон линияси тармоғи (ишонч телефони) ишлаб туришини таъминлайди.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлар

Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотларнинг хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этишга мойил бўлган ёки уни содир этган ғайриижтимоий хулқ-атворли шахсларни аниқлаш ҳамда уларга профилактик таъсир кўрсатиш билан боғлиқ фаолияти хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлардир.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлар муайян шахснинг, унинг ижтимоий муҳитининг ўзига хос хусусиятлари, ижтимоий-маиший шароитлари ва турмуш тарзи, унинг ғайриижтимоий хулқ-атвори, тазйиқ ва зўравонлик содир этишга мойиллиги, шунингдек у содир этган тазйиқ ва зўравонликнинг ижтимоий хавфлилик даражасини тавсифловчи бошқа омиллар ҳисобга олинган ҳолда қўлланилади.

Амалдаги қонунчиликка кўра хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлар ҳам қўлланилади. Тазйиқ ва зўравонлик қурбонининг мурожаат қилганда, жисмоний ёки юридик шахслар томонидан берилган хабарлар асосида, шунингдек, тазйиқ ёки зўравонлик содир этиш ёхуд уларни содир этишга уриниш фактларининг ваколатли органлар ва ташкилотлар ходимлари томонидан аниқланганда ёхуд давлат органларидан ва бошқа ташкилотлардан келиб тушган материаллар асосида якка тартибдаги чоралар қўлланилади.

Ички ишлар органлари тазйиқ ва зўравонлик тўғрисида оғзаки ёки ёзма хабар олганда бундай ҳаракатларга чек қўйиш ва уларнинг олдини олиш юзасидан кечиктириб бўлмайдиган якка тар-

тибдаги чора-тадбирлар кўриши шарт. Бунда, қуйидаги якка тартибдаги чора-тадбирлардан бири ёки бир нечтаси қўлланилади:

профилактик суҳбат ўтказиш;

ҳимоя ордерини бериш;

тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш бўйича махсус марказларга жойлаштириш;

зўравонлик хулқ-атворини ўзгартириш бўйича тузатиш дастурларидан ўтиш.

Муайян шахсни жамиятда умум қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларига риоя этишга ишонтириш, ғайриижтимоий хулқ-атворнинг ижтимоий ҳамда ҳуқуқий оқибатларини тушунтириш, шунингдек қонунда белгиланган жавобгарлик тўғрисида огоҳлантириш мақсадида профилактик суҳбат ўтказилади.

Тазйиқ ва зўравонлик ҳолларини аниқлаган ваколатли орган вакили томонидан профилактик суҳбат тазйиқ ўтказиш ва зўравонлик содир этишга мойил шахслар билан қонунда белгиланган тартибда ўтказилади.

Ҳимоя ордери тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига берилади. Тазйиқ ўтказган ва (ёки) зўравонлик содир этган ёхуд уларни содир этишга мойил бўлган шахсга ҳимоя ордерининг нусхаси берилади.

Ҳимоя ордерини берган ички ишлар органининг мансабдор шахси тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахсни ҳимоя ордерининг шартлари ҳамда уни бажармаслик оқибатлари ва зўравонлик хулқ-атворини ўзгартириш бўйича тузатиш дастурларидан ўтиш зарурлиги тўғрисида хабардор қилади.

Шахс ҳимоя ордерини олиш тўғрисидаги тегишли ҳужжатни имзолашни рад этган тақдирда, ҳимоя ордерини топшираётган ички ишлар органининг мансабдор шахси томонидан ҳолислар иштирокида далолатнома тузилади.

Тегишли ҳудудда тазйиқ ва зўравонликнинг якка тартибдаги профилактикасини амалга ошириш учун масъул бўлган ички

ишлар органининг мансабдор шахси тазйиқ ва зўравонлик факти ёки уларни содир этиш хавфи аниқланган пайтдан эътиборан 24 соат ичида ҳимоя ордерини ўттиз кун муддатгача беради ва ушбу ордер расмийлаштирилган пайтдан эътиборан кучга кирилади.

Агар хавф ҳали бартараф этилмаган бўлса, ҳимоя ордерининг амал қилиш муддати тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг аризасига кўра кўпи билан ўттиз кунгача узайтирилиши мумкин.

Ҳимоя ордерини бериш, узайтириш ёки ҳимоя ордерини беришни ёхуд узайтиришни рад этиш устидан судга шикоят қилиниши мумкин.

Ҳимоя ордери талабларининг ижроси устидан назорат уни берган ички ишлар органи томонидан амалга оширилади.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар, шунингдек суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган шахсларнинг қонуний вакили ёки васийлик ва ҳомийлик органи уларнинг номидан ҳимоя ордерини бериш ҳамда уни узайтириш тўғрисидаги ариза билан мурожаат қилиши мумкин.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар ҳимоя ордерини олиш тўғрисидаги ариза билан шахсан мурожаат қилишга ҳақли.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларнинг ҳимоя ордерини бериш ҳамда уни узайтириш тўғрисидаги аризаси уларнинг қонуний вакили ёки васийлик ва ҳомийлик органининг вакили ҳозирлигида кўриб чиқилади.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга нисбатан ёки суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган шахсларга нисбатан ҳимоя ордери уларнинг қонуний вакилига ёки васийлик ва ҳомийлик органига берилади.

Ҳимоя ордери берилганлиги ва узайтирилганлиги тўғрисидаги ахборот васийлик ва ҳомийлик органига, шунингдек фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органига 24 соат ичида юборилади.

Ҳимоя ордерида қуйидагилар кўрсатилади: ҳимоя ордери расмийлаштирилган сана ва жой, уни расмийлаштириш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ҳамда тазйиқ ўтказган ёки зўравонлик содир этган шахснинг фамилияси, исми ва отасининг исми, туғилган санаси ва жойи, касби ҳамда яшаш жойи, амалдаги қонунчиликка қўра белгиланган чекловларнинг рўйхати.

Ҳимоя ордерида тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг судга мурожаат қилиш ҳуқуқи тўғрисидаги, тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг ҳимоя ордери талабларини ба-жармаганлик учун маъмурий жавобгарлиги ҳақидаги маълумот кўрсатилади.

Ҳимоя ордерида қуйидаги чекловлар назарда тутилиши мумкин:

- тазйиқ ўтказишни ва зўравонлик содир этишни тақиқлаш;
- тазйиқ ўтказган ёки зўравонлик содир этган шахснинг тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар билан алоқасини тақиқлаш (иш жойларида ва таълим муассасаларида тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахс билан билвосита алоқасига йўл қўйилади);
- тазйиқ ўтказилган ва зўравонлик содир этилган тақдирда тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ҳамда тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг бир хонада бирга бўлишини тақиқлаш;
- тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг зиммасига тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчини даволаш, унга маслаҳат бериш, уни тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш бўйича махсус марказга жойлаштириш учун харажатларнинг, етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш, шунингдек маънавий зиённи компенсация қилиш мажбуриятини юклатиш;
- тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахснинг қуролини (бундан хизмат қуроли мустасно) сақлаш ва олиб юриш ҳуқуқини ҳимоя ордерининг амал қилиши ёки унда кўрсатилган муд-

дат даврида чеклаш ёхуд тақиқлаш, шунингдек қурол сотиб олиш учун рухсатнома олишга доир ҳуқуқини тақиқлаш;
 – ҳимоя ордерининг амал қилиш муддати узайтирилган тақдирда, ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган талаблардан ташқари, унга тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир этган шахсининг зўравонлик хулқ- атворини ўзгартириш бўйича тузатиш дастуридан ўтиши тўғрисидаги шарт мажбурий тартибда кирилади.

Агар ҳимоя ордерини бериш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш чоғида Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида назарда тутилган жиноят белгилари аниқланса, ҳимоя ордерини бериш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш билан бир вақтда иш материаллари жинойий жавобгарликка тортиш масаласини ҳал қилиш учун тегишли ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга юборилади.

2.6.2. Тазйиқ ва зўравонликка учраган хотин-қизларни ҳимоя қилиш тартиби

Ўзбекистон Республикасида хотин-қизлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида амалга ошириладиган ислоҳотлар босқич-ма-босқич олиб бориладиганлиги билан бирга, комплекс ёндошув мавжудлиги билан ҳам аҳамиятлидир. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ҳамда “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ва имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги қонунлар қабул қилинганлиги ва улар асосида бир қатор қарор ва фармойишлар ишлаб чиқилиб, амалиётга изчил татбиқ этилмоқда.

2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида хотин-қизлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни халқаро инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тамойилларига мос тарзда амалга ошириш бўйича бир қатор-тадбирлар белгиланган. Шунингдек, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегиясида белгилаб қўйилган мақсадларга эришиш учун оғир ижтимоий аҳволга тушиб қолган хотин-қизларга ижтимоий-ҳуқуқий, психологик ёрдам кўрсатиш, уларни манзилли қўллаб-қувватлаш

зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ишларини олиб борадиган давлат тузилмаси ташкил этилди. Бунинг ҳуқуқий асоси сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 19 майдаги “Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорини кўрсатиб ўтиш мумкин.

Ушбу ҳужжатга кўра, зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш республика маркази негизида Маҳалла ва нурунийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳузурида Аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш республика маркази (кейинги ўринларда — Республика маркази) ва унинг ҳудудий бўлимлари ташкил этилди.

29 та Аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш бўйича республика, ҳудудий ва туманлараро намунали марказлар, шу жумладан, 1 та Республика маркази, 14 та ҳудудий марказ ва 14 та намунали туманлараро марказ ташкил этилди.

Марказларга қуйидагилар жойлаштирилади:

зўравонликдан жабрланган хотин-қизлар ва уларнинг вояга етмаган фарзандлари;

ўз жонига суиқасд қилган ёки ўз жонига қасд қилишга мойиллиги бўлган хотин-қизлар.

Марказлар:

ҳудудий ички ишлар ҳамда тиббиёт бўлинмаларига тазйиқ ва зўравонликдан жабр кўрган, шунингдек, ўз жонига суиқасд қилган ёки ўз жонига қасд қилишга мойил бўлган хотин-қизлар ҳақида зудлик билан хабар беради;

ички ишлар органларига тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган ёки ўз жонига суиқасд қилган ёхуд ўз жонига қасд қилишга мойил бўлган хотин-қизлар ҳамда уларнинг фарзандлари марказларга келиб тушиш сабаблари, шунингдек, уларга кўрсатилган ёрдамлар

тўғрисидаги статистик-таҳлилий маълумотларни ҳар ойнинг якуни билан киритиб боради.

2.6.3. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг ўзига хос хусусиятлари: “Аёллар дафтари”, “Темир дафтар”, “Ёшлар дафтари”ни юритиш тартиби

Янги Ўзбекистонни барпо этишдек улуғ мақсадга эришиш йўлида аҳолининг кам таъминланган, ижтимоий ҳимояга муҳтож, оғир вазиятга тушиб қолган қатламини ҳимоя қилиш, уларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, камбағалликдан чиқариш, тадбиркорлик ва ўз-ўзини банд қилиш, ёшларга эътибор ва ғамхўрлик кўрсатиш, уларга барча соҳаларда ўз иқтидори ва салоҳиятини тўлиқ намоён этиши учун зарур шароит ва имкониятлар яратиб бериш давлат сиёсатининг устувор йўналиши ҳисобланади.

Сўнги йилларда мамлакатимизда аҳоли, шу жумладан, хотин-қизлар ва ёшларнинг ижтимоий ҳимояга муҳтож, турмуш шароити оғир, ишсиз ва касб-хунарга эга бўлмаган, ҳуқуқий ва маънавий-психологик қўллаб-қувватлашга зарурати бўлган фуқароларга давлат томонидан манзилли кўмаклашиш бўйича изчил тизим жорий қилинди.

Бу йўналишда манзилли, ҳар бир шахс билан алоҳида ёндашув асосида иш олиб боришни ташкил қилиш мақсадида моддий ёрдам ва кўмакка муҳтож оилалар бўйича — «Темир дафтар», ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, психологик қўллаб-қувватлашга, билим ва касб-хунар ўрганишга эҳтиёжи ва иштиёқи бўлган хотин-қизлар ва ёшлар бўйича тегишлича «Аёллар дафтари» ва «Ёшлар дафтари» ни юритиш тартиби йўлга қўйилди. Бунинг ҳуқуқий асоси сифатида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Моддий ёрдам ва кўмакка муҳтож оилаларни, хотин-қизлар ва ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2021 йил 28 апрелдаги 250-сон қарори билан давлат томонидан кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб тасдиқланди.

Ушбу қарорга кўра: «Темир дафтар»га киритилган фуқаролар бўйича:

- бандликни таъминлаш;
- томорқадан даромад манбаи сифатида фойдаланиш учун кўмаклашиш;
- тадбиркорликка жалб қилиш;
- моддий ёрдам ҳамда тиббий хизмат кўрсатиш;
- “Аёллар дафтари”га киритилган фуқаролар бўйича:
 - бандликни таъминлаш;
 - томорқадан даромад манбаи сифатида фойдаланиш учун кўмаклашиш;
 - тадбиркорликка жалб қилиш;
 - моддий ёрдам кўрсатиш;
 - турар жой ижараси учун компенсация тўлаш;
 - тиббий, ҳуқуқий ва психологик ёрдам кўрсатиш;
 - “Ёшлар дафтари”га киритилган фуқаролар бўйича: касб-хунар ва тадбиркорлик кўникмаларига ўқитиш;
 - бандликни таъминлаш;
 - тадбиркорликка жалб қилиш;
 - хорижда хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграциясини ташкил этиш;
 - ижтимоий ҳимояга муҳтож оилалар фарзандларининг мамлакатимиздаги олий таълим муассасаларида тўлов-контракт асосида йиллик ўқиш харажатларини тўлаб бериш;
 - тиббий, ҳуқуқий ва психологик ёрдам кўрсатиш ишлари олиб борилади.
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 5 мартдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги и қарорига мувофиқ:
 - Республика хотин-қизлар жамоатчилик кенгаши томонидан:

турар жойга муҳтож хотин-қизларни уй-жой билан таъминлаш, уларнинг турмуш ва меҳнат шароитларини яхшилаш, даромадларини кўпайтириш борасида тизимли чора-тадбирлар белгиланиши;

худудий хотин-қизлар жамоатчилиқ кенгашлари, маҳаллалардаги

“Аёллар маслаҳат кенгашлари” фаолияти мувофиқлаштирилиши, уларнинг давлат ва жамоат ташкилотлари билан самарали ҳамкорлигини таъминлаш, уларга услубий-амалий кўмаклашиш;

“Аёллар дафтари” билан манзилли ишлаш, мутасадди ташкилотлар, секторлар томонидан хотин-қизларнинг муаммолари ўз вақтида бартараф этилиши юзасидан жамоатчилиқ назорати амалга оширилиши.

Хотин-қизлар муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш, уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича республика комиссияси томонидан:

“Аёллар дафтари”ни шакллантириш ва унга киритилган хотин-қизлар билан манзилли ишлаш, ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир, ишсиз ҳамда зўравонликка учраган аёллар муаммоларини аниқлаш ва ҳал қилиш бўйича масъул идора ва раҳбарларнинг натижага йўналтирилган фаолияти йўлга қўйилиши ва мувофиқлаштирилиши;

сектор раҳбарлари, ҳокимларнинг хотин-қизлар масалалари бўйича маслаҳатчилари томонидан жойлардаги хотин-қизлар муаммоларини ҳал этиш бўйича “йўл хариталари” ишлаб чиқилиб, амалга оширилиши ва халқ депутатлари маҳаллий Кенгашларида ҳар ойда ҳисобот беришини йўлга қўйилган.

2.6.3.1. “Темир дафтар”

“Темир дафтар” — ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир ҳамда сектор раҳбарлари томонидан алоҳида назоратга олинган оилаларни қайд этиш, муаммоларини аниқлаш, бартараф этиш ва назоратини олиб бориш бўйича маълумотлар базасидир.

Ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир оилалар, эҳтиёжманд оилалар муаммолари сўровнома асосида ўрганилади.

Ҳар бир сектор бўйича маҳаллабай “Темир дафтар”га куйидаги тоифадаги оилалар киритилади:

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 5 мартдаги 122-сон «Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш ҳамда соҳага замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорига мувофиқ, кам таъминланган оила, деб эътироф этилган оилалар;

ижтимоий ёрдамга муҳтож I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган аъзолари мавжуд оилалар;

кам таъминланган яқка-ёлғизлар ва кексалар;

боқувчисини йўқотган эҳтиёжманд оилалар;

кўп (4 ва ундан ортиқ) фарзандли моддий кўмакка муҳтож оилалар; меҳнатга лаёқатли ишсиз аъзолари мавжуд эҳтиёжманд оилалар;

тиббий ёрдамга муҳтож эҳтиёжманд оилалар (сурункали ёки оғир

ногиронликка олиб келувчи касалликка чалинган ва ногиронлик гуруҳи белгиланмаган аъзолари мавжуд етарли даромад манбаига эга бўлмаган оилалар);

нотурар жойларда истиқомат қилаётган, ўзи ёки биргаликда яшовчи оила аъзоларининг номида турар жой бўлмаган эҳтиёжманд оилалар.

Бунда, агар юқоридаги тоифаларга мос келадиган оилаларнинг аъзолари мос равишда «Аёллар» ва «Ёшлар» дафтарларига ҳам киритилган

бўлса, ушбу оилалар рўйхати «Аёллар» ва «Ёшлар» дафтарларида юритилади.

Оилаларнинг муаммолари, эҳтиёжлари ва қизиқишлари куйидаги шаклларда:

бошқарув офиси томонидан бириктирилган маҳаллаларда фуқаролар йиғинлари ходимлари, доимий вакиллар ва маҳалла фаоллари билан биргаликда барча йўналишдаги муаммоларни уйма-уй юриш орқали;

ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир оилаларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш орқали;

эҳтиёжманд оилаларни ўрганиш бўйича ўтказилган сўровнома натижалари орқали ўрганилади.

Сектор штаби котиби, маҳалла фуқаролар йиғини ходимлари, доимий вакиллар ва маҳалла фаоллари томонидан эҳтиёжманд оилалар аъзоларининг қизиқишлари, муаммолари ва оилаларнинг ижтимоий ҳолати тўғрисидаги жамланма рўйхат 3 кундан ошмаган муддатда шакллантирилади.

Жамланма рўйхат шакллантирилган кундан бошлаб 1 кун муддатда секторлар раҳбарларига тақдим этилади.

Секторлар раҳбарлари 3 кундан ошмаган муддатда жамланма рўйхат кўриб чиқилишини ташкил қилади.

Жамланма рўйхатни кўриб чиқиш жараёнида оиланинг маълумотлари:

туман (шаҳар) маҳалла ва оилани кўллаб-қувватлаш бўлимлари (уй хўжалиги дафтари асосида шакллантирилган оилалар тўғрисидаги маълумотлар);

туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмалари (қасаллик тарихи, ногиронлиги бўлган шахслар ва кўрсатилган тиббий ёрдам тўғрисидаги маълумотлар);

туман (шаҳар) аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари (ишсизлик нафақаси олувчилар, касб-ҳунарга ўқитилган ва ўқитиш жараёнидагилар, меҳнат мигрантлари тўғрисидаги маълумотлар);

туман (шаҳар) солиқ инспекциялари (даромадлар тўғрисидаги маълумот);

Давлат солиқ кўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги туман (шаҳар) бўлимлари (оиланинг номидаги уй-жой (томорқа), мол-мулк тўғрисидаги маълумотлар);

туман (шаҳар) Давлат хизматлари марказлари (никоҳ ва ўлим тўғрисидаги маълумотлар);

бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг туман (шаҳар) бўлимлари (пенсия ва нафақалар тўғрисидаги маълумотлар) ва бошқа ташкилотларнинг маълумотлари билан солиштирилади ҳамда оилаларнинг ижтимоий ҳимояга муҳтожлик даражаси (тоифаси) аниқланади.

Таҳлил натижалари асосида секторлар раҳбарлари томонидан 7 кундан ошмаган муддатда «Темир дафтар»га киритиладиган оилаларнинг рўйхатлари ҳамда уларнинг муаммоларини баргараф этишга қаратилган «Йўл харитаси» лойиҳаси имзоланган ҳолда халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашларига тасдиқлаш учун киритилади.

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашлари томонидан «Темир дафтар»га киритиладиган оилаларнинг рўйхатлари ва «Йўл харитаси» белгиланган тартибда тасдиқланади ҳамда ижро этиш учун юборилади.

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашида тасдиқланган рўйхатлар секторлар штабларининг котиблари томонидан 3 кундан ошмаган муддатда “saxovat.argos.uz” ахборот тизими дастурига киритилади.

“Темир дафтар”даги оилаларнинг ишсиз аъзолари бандлигини таъминлаш куйидаги йўналишларда амалга оширилади:

туман (шаҳар)лар ҳокимликлари томонидан инвестиция бўлимлари, аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари, тижорат банклари билан ҳамкорликда тармоқ ва ҳудудий инвестиция дастурларига киритилган лойиҳаларда яратилаётган янги иш ўринларига ишга жойлаштириш;

туман (шаҳар)лар ҳокимликлари томонидан аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари билан биргаликда мавжуд вакансия

ва захира (квота) иш ўринларига ишга жойлаштириш ҳамда ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилиш;

туман (шаҳар)лар ҳокимликлари томонидан қишлоқ хўжалиги бўлимлари билан биргаликда кооперативларга жалб этиш, ғалладан бўшаган ерларда тақрорий экин экиш ва оборотдан чиқиб кетган ерларни ўзлаштириш ҳисобига бандликни таъминлаш;

туман (шаҳар)лар ҳокимликлари томонидан солиқ идоралари, тижорат банклари, аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари билан биргаликда касб-ҳунар ва тадбиркорликка ўқитишни ташкил этиш, тадбиркорлик ва ҳунармандчиликка жалб этиш, ўзини ўзи мустақил равишда банд қилишни ривожлантиришга доир фаолиятни ташкил этиш орқали бандликка кўмаклашиш;

туман (шаҳар)лар ҳокимликлари томонидан марказлашган манбалар ҳисобига амалга оширилаётган қурилиш объектлари ҳамда барча манбалар ҳисобига уй-жой қурилиши объектларига ишга жойлаштириш.

Туман (шаҳар) ҳокимликлари, маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бўлими, фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари туман кенгаши, тижорат банклари билан ҳамкорликда «Темир дафтар»га киритилган оилаларда томорқадан самарали фойдаланишни ташкил этиш орқали бандликни таъминлашда қуйидаги йўналишларда кўмаклашади:

енгил конструкцияли иссиқхоналар ўрнатиш;

парранда, асалари, қуён, балиқ ва бедана боқишни йўлга қўйиш;

“Томорқа хизмати” ташкилотлари ва “Дала дўконлари” ни ташкил этиш;

“Темир дафтар” га киритилган оилаларга Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва маҳаллий ҳокимликлар томонидан деҳқончилик билан шуғулланиш учун янги ўзлаштирилган, лалми, фойдаланилмаётган ер майдонларида 0,1 гектардан 1 гектаргача ер ажратиш, ажратилган ер майдонларини суғориш тизими (артезиан қудуқлар, томчилатиб суғориш тизими ва бошқалар) ва электр энергияси билан таъминлаш, берилган ерларни

ўзлаштириш учун (ер ҳайдаш, уруғ, кўчат харид қилиш ва бошқалар) субсидия ажратиш ишлари амалга оширилади.

Оилавий тадбиркорлик дастурлари орқали тадбиркорликни йўлга қўйиш ва ривожлантириш учун кредит олиш истагида бўлган оилаларга тижорат банкларига ажратилган кредит маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган қуйидаги хизматлар кўрсатилади:

бизнес лойиҳаларни ҳудудларнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда тузишни ўргатиш;

оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида кредит олишга қўмаклашиш;

кредит ажратилгандан сўнг кам таъминланган, ижтимоий ҳимояга муҳтож оилалар тадбиркорлигини ривожлантиришни доимий қўллаб-қувватлаш.

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгаши томонидан тасдиқланган рўйхатлар асосида “Темир дафтар” га киритилган оилаларга “Саховат ва кўмак” жамғармаси маблағлари ҳисобидан бир марталик моддий ёрдам берилиши мумкин.

Ушбу бир марталик моддий ёрдамни тўлаш учун:

- а) фуқаролар йиғинлари томонидан секторлар раҳбарлари билан келишган ҳолда оилаларнинг эҳтиёжмандлик даражасидан келиб чиқиб (ҳар бир фуқаронинг фамилияси, исми, отасининг исми, паспорт серияси ва рақами кўрсатилган ҳолда) бир марталик моддий ёрдам бериш миқдорлари кўрсатилган рўйхат туман (шаҳар) ҳокимлигига тақдим этилади;
- б) туман (шаҳар) ҳокимлиги:

“Саховат ва кўмак” жамғармасининг даромадлари прогнозидан келиб чиқиб туман (шаҳар) молия бўлими билан келишган ҳолда “Темир дафтар”га киритилган оилаларга бир марталик моддий ёрдамни ойма-ой тўлаш графигини шакллантиради ҳамда туман (шаҳар) халқ депутатлари Кенгашига тасдиқлаш учун киритади. Бунда тасдиқлан-

ган ойма-ой тўлаш графигининг нусхаси фуқаролар йиғинларига ҳам тақдим этилади;

тасдиқланган графика асосан ҳар ойнинг 5-кунига қадар фуқаролар йиғинлари, секторлар раҳбарлари билан келишилган рўйхатлар асосида тўлов ведомостларини шакллантириб, туман (шаҳар) маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бўлимига тақдим этади;

- в) туман (шаҳар) маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш бўлими тасдиқланган ойма-ой тўлаш графиги ҳамда тўлов ведомостлари асосида “Темир дафтар”га киритилган оилаларга “Саховат ва кўмак” жамғармаси маблағлари ҳисобидан бир марталик моддий ёрдам тўловларини ҳар ойнинг 5 — 27-кунларида амалга оширади.

Ойнинг охириги иш кунида ведомостлар ёпилади, тайинланган, бироқ ўз вақтида талаб қилиб олинмаган моддий ёрдам, уни олувчининг номидаги махсус депозит ҳисобварағига ўтказилади ва олувчининг биринчи талабига кўра тўланади. Ёпилган ведомостнинг бир нусхаси секторлар раҳбарларига тақдим этилади;

- д) туман (шаҳар) секторлар штаби котиби муҳтож оилаларга тўланган бир марталик моддий ёрдам тўғрисидаги маълумотларни “saxovat.argos.uz” ахборот тизимига киритади.

“Темир дафтар”га киритилган уй-жойини таъмирлашга муҳтож оилаларга кўмаклашиш сектор раҳбари томонидан жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳомийлик хайриялари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади.

Бир марталик моддий ёрдам ажратиш календарь йил давомида бир марта амалга оширилади.

Кам таъминланган, ижтимоий ҳимояга муҳтож оилаларга тиббий хизмат кўрсатиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

тиббий ёрдамга муҳтож оилалар бошқарув офиси томонидан тегишли тиббиёт ходимини жалб қилинган ҳолда ўрганилади;

Ўрганиш натижаси бўйича касаллиги аниқланган ва тиббий ёрдамга мухтож оила аъзолари тиббий кўриқдан ўтиш учун туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмаси кўп тармоқли марказий поликлиникасига юборилади;

тиббий кўриқ натижаси юзасидан кўрсатма бўйича оила аъзолари туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмасида стационар ёки амбулатория шароитда даволанади;

ногиронлик белгилари аниқ намоён бўлган беморлар белгиланган тартибда кўриқдан ўтиш учун Тиббий-меҳнат эксперт комиссияларига юборилади.

Ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир оилалар куйидаги ҳолларда “Темир дафтар”дан чиқарилади:

бандлиги таъминланган ёки доимий даромад манбаига эга бўлганда; бир марталик моддий ёрдам кўрсатиш орқали муаммоси ҳал этилганда оила аъзосининг розилиги билан;

малакали тиббий хизмат кўрсатилганда;

тўлиқ давлат таъминотига олинганда (“Меҳрибонлик”, “Саховат” ва бошқа ихтисослаштирилган муассасаларга ўтказилганда);

аниқланган бошқа муаммолари қонуний ҳал этилганда;

ёлғиз яшайдиган эҳтиёжманд фуқаро озодликдан маҳрум этилганда ёки вафот этганда;

оила аъзосининг мурожаатига асосан;

“Темир дафтар” га ноқонуний киритиш ҳолати аниқланганда;

бошқа давлатларга доимий яшаш учун чиқиб кетганда.

“Темир дафтар”га икки ва ундан ортиқ масалаларини ҳал этиш учун киритилган оилаларнинг барча масалалари тўлиқ ҳал этилиши дафтардан чиқариш учун асос бўлади.

Доимий ва вақтинча яшаш учун республиканинг бошқа ҳудудига кўчиб ўтганда, доимий яшаш ва вақтинча турар жойи бўйича рўйхатга олинган кундан бошлаб 15 кундан кечиктирмасдан “Темир дафтар”га тегишли ўзгартиришлар киритилади.

Ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир оилаларни “Темир дафтар”дан чиқариш, унга ўзгартиришлар киритиш халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашининг қарори асосида амалга оширилади.

2.6.3.2. “Аёллар дафтари”

Ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир, ишсиз ва ижтимоий фаол бўлмаган хотин-қизлар билан “Аёллар дафтари”ни юритиш орқали ишлаш тизимини янада такомиллаштириш, уларни ижтимоий-ҳуқуқий, психологик, тиббий ва моддий қўллаб-қувватлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 31 мартдаги 145-сон қарори қабул қилинди. Унга кўра, “Аёллар дафтари” рўйхатига киритиладиган хотин-қизларнинг рўйхатини шакллантириш, ушбу хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш чора-тадбирларини молиялаштириш, мазкур чора-тадбирлар ижроси устидан мониторинг ўрнатиш ҳамда “Аёллар дафтари” рўйхатидан чиқариш тартибини назарда тутувчи “Аёллар дафтари”ни юритиш орқали хотин-қизлар муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш тартиби тўғрисидаги низом тасдиқланди.

Низомга кўра, кам таъминланган ва эҳтиёжманд хотин-қизларнинг муаммоларини маҳаллабай ўрганиш ва ҳал этиш ҳамда уларни ижтимоий-иқтисодий ва ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш тартибини белгиланди.

“Аёллар дафтари” — ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, психологик қўллаб-қувватлашга, билим ва касб ўрганишга эҳтиёжи ва иштиёқи бўлган ишсиз хотин-қизларнинг муаммоларини аниқлаш, бартараф этиш ва назоратини олиб бориш бўйича маълумотлар базасидир. Унга киритилган хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича чора-тадбирлар тегишли қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

“Аёллар дафтари”га 30 ёшдан ошган қуйидаги тоифадаги хотин-қизлар киритилади:

ижтимоий ҳимояга муҳтож ишсиз хотин-қизлар — бандлиги таъминланмаган, ишлаш истагида бўлган ва даромад манбаига эга бўлмаган эҳтиёжманд хотин-қизлар; тадбиркорлик қилиш истагида бўлган эҳтиёжманд хотин-қизлар бандлиги таъминланмаган, тадбиркорлик қилиш истагида бўлган эҳтиёжманд хотин-қизлар;

боқувчиси бўлмаган эҳтиёжманд хотин-қизлар — боқувчиси вафот этган, жазони ижро этиш муассасаларида сақланаётган, рухий касалликка чалинган, I–II гуруҳ ногиронлиги бўлган ҳамда доимий даромад манбаига эга бўлмаган, бедарак йўқолган (суд қарорига асосан) эҳтиёжманд хотин-қизлар, шунингдек, никоҳи бекор қилинган эҳтиёжманд хотин-қизлар ва эҳтиёжманд ёлғиз оналар (ФХДЁ органларининг маълумотномаси асосида);

ижтимоий ёрдамга муҳтож I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган, шунингдек, тезкор тиббий муолажага муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар — меҳнатга лаёқатсиз, ўзгалар парваришига, шунингдек, тезкор тиббий муолажага муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар;

уй-жойга муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар — нотурар жойларда истиқомат қилаётган, доимий яшаш учун турар жойи бўлмаган, бир хонадонда (кичик ҳовлида) уч ва ундан ортиқ оила яшаётган (уй-жой майдони белгиланган ижтимоий нормадан кам бўлган), бироқ ўзининг ёки биргаликда яшовчи оила аъзоларининг номида турар жой мавжуд бўлмаган, хусусий уй-жой фондида ижара ҳуқуқи асосида истиқомат қилаётган эҳтиёжманд хотин-қизлар;

қарамоғида ногиронлиги бўлган фарзанди мавжуд эҳтиёжманд хотин-қизлар — ногиронлиги бўлган вояга етмаган (I гуруҳ ногиронлиги бўлган фарзанди ёшидан қатъи назар) фарзандини бевоҳита парваришлаётган эҳтиёжманд хотин-қизлар.

Бунда “Аёллар дафтари” рўйхатига киритиладиган хотин-қизлар юқоридаги тоифалардан фақат бирига киритилиши мумкин.

“Аёллар дафтари”га хотин-қизлар яшаб турган жойи бўйича киритилади, бунда хотин-қизларнинг яшаш жойи бўйича доимий ёки вақтинча рўйхатда турмаслиги “Аёллар дафтари”га киритишнинг рад этиш учун асос ҳисобланмайди.

Хотин-қизларнинг муаммолари, эҳтиёжлари ва қизиқишлари қуйидаги шаклларда ўрганилади:

секторлар ишчи гуруҳлари ва маҳаллалардаги хотин-қизлар фаоллари томонидан маҳаллаларда фуқаролар йиғинлари раислари ва фаоллари билан биргаликда барча йўналишдаги муаммоларни ҳар йили январь ойида уйма-уй юриш орқали;

хотин-қизларнинг мурожаатлари, шу жумладан, «Аёллар маслаҳат кенгаши» ва «Аёллар дафтари» ахборот тизими (кейинги ўринларда — ахборот тизими) орқали.

Аёллар маслаҳат кенгашига ва ахборот тизими орқали мурожаат қилинган ҳолатда, анкета-сўровномалар маҳаллалардаги хотин-қизлар фаоллари томонидан тўлдирилиб, сектор ишчи гуруҳига тақдим қилинади. Секторлар раҳбарлари ва туманлар (шаҳарлар) оила ва хотин-қизлар бўлимлари биргаликда муаммоларнинг ҳаққонийлигини ўрганади ва ҳар ойда ўрганилган ва «Аёллар дафтари»га киритилиши керак бўлган хотин-қизлар рўйхатини халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашига тақдим этади.

Ўрганиш давомида хотин-қизларнинг муаммолари, эҳтиёжлари ва қизиқишлари анкета-сўровномалар орқали аниқланади.

Анкета-сўровномалар тўлдирилгандан сўнг 3 кун муддатда Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси, Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги, Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси ва бошқа ташкилотларнинг маълумотлари билан солиштирилади ҳамда хотин-қизларнинг ижтимоий ҳимояга муҳтожлик даражаси (тоифаси) аниқланиб, секторлар раҳбарлари ҳамда туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими бошлиғи томонидан уларнинг индивидуал дастурлари шакллантирилади.

Индивидуал дастурлар асосида секторлар раҳбарлари, туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими бошлиғи томонидан 3 кун-

дан ошмаган муддатда «Аёллар дафтари»га киритиладиган хотин-қизларнинг рўйхатлари ҳамда уларнинг муаммоларини бар-тараф этишга қаратилган «Йўл харитаси» лойиҳаси, имзоланган ҳолда, халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашига тасдиқлаш учун киритилади.

“Темир дафтар”га киритилган оилалардаги хотин-қизлар, фарзанди

“Ёшлар дафтари”га киритилган хотин-қизлар, шунингдек, илгари “Аёллар дафтари”га киритилиб, бандлиги таъминланган ёки тадбиркорлиги йўлга қўйилган хотин-қизлар тақроран “Аёллар дафтари”га киритилмайди.

“Аёллар дафтари”га киритиладиган хотин-қизлар рўйхатини шакллантиришда устуворлик илгари “Аёллар дафтари”га киритилмаган хотин-қизларга берилади.

“Ижтимоий ҳимоя ягона реестри” ахборот тизимида кам таъминланган оила сифатида рўйхатга олинган оилалардаги хотин-қизлар

“Аёллар дафтари”нинг фақат “ижтимоий ҳимояга муҳтож ишсиз хотин-қизлар”, “тадбиркорлик қилиш истагида бўлган эҳтиёжманд хотин-қизлар” ва “уй-жойга муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар” тоифаларига киритилиши мумкин.

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгаши қарори билан “Аёллар дафтари”га киритиладиган хотин-қизларнинг рўйхатлари ва “Йўл харитаси” белгиланган тартибда тасдиқланади ҳамда ижрога қаратилади.

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашида тасдиқланган рўйхатлар секторлар штабларининг котиблари томонидан 3 кундан ошмаган муддатда ахборот тизимига киритилади.

“Аёллар дафтари” рўйхатига киритилган хотин-қизларнинг муаммоларини ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш куйидаги тартибда олиб борилади:

1. “Аёллар дафтари”ни юритиш орқали хотин-қизлар муаммоларини ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш учун кредит, субсидия, грант ва моддий ёрдам турларининг бири берилади.
2. “Аёллар дафтари”га киритилган хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш қуйидаги йўналишларда амалга оширилади:
 - 1) ижтимоий ҳимояга муҳтож ишсиз хотин-қизлар учун: бандлигини таъминлаш;
 - 2) зарур ҳолларда, сектор раҳбари хулосаси асосида бир марталик моддий ёрдам бериш;
 - 3) тадбиркорлик қилиш истагида бўлган эҳтиёжманд хотин-қизлар учун:
 - тадбиркорликни йўлга қўйишга кўмаклашиш;
- 4) боқувчиси бўлмаган эҳтиёжманд хотин-қизлар учун:
 - бир марталик моддий ёрдам бериш;
 - зарур ҳолларда, сектор раҳбари хулосаси асосида оғир турмуш шароитидаги (уй-жойи таъмирлашга муҳтож, бироқ оиласининг моддий имконияти етмайдиган) хотин-қизларнинг уй-жойини таъмирлаш;
- 5) ижтимоий ёрдамга муҳтож I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган, шунингдек, тезкор тиббий муолажага муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар учун:
 - бир марталик моддий ёрдам бериш;
 - зарур ҳолларда, сектор раҳбари хулосаси асосида оғир турмуш шароитидаги (уй-жойи таъмирлашга муҳтож, бироқ оиласининг моддий имконияти етмайдиган) хотин-қизларнинг уй-жойини таъмирлаш;
 - тиббий муолажага муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар учун зарур тиббий ёрдамлар кўрсатиш;
- 6) уй-жойга муҳтож эҳтиёжманд хотин-қизлар учун:
 - ижара компенсациясини тўлаш, ижтимоий уйларга жойлаштириш, уй-жой билан таъминлаш;

зарур ҳолларда, сектор раҳбари хулосаси асосида бир марталик моддий ёрдам бериш;

7) қарамоғида ногиронлиги бўлган фарзанди мавжуд эҳтиёжманд хотин-қизлар учун:

бир марталик моддий ёрдам бериш;

зарур ҳолларда, сектор раҳбари хулосаси асосида томорқадан ва деҳқончиликдан даромад манбаи сифатида фойдаланиш учун кўмаклашиш.

«Аёллар дафтари» рўйхатига киритилган:

барча хотин-қизларга уларнинг мурожаати асосан ҳуқуқий, тиббий ва психологик ёрдам кўрсатилади;

захирага қайтарилган ёки янги ўзлаштирилган, лалми, фойдаланилмаётган ер майдонлари деҳқон хўжалиги ташкил этган ҳолда сабзавотчилик, полиз, дуккакли, мойли экинлар, картошка етиштириш каби лойиҳаларни амалга ошириш учун деҳқончилик билан шуғулланиш истагини билдирган хотин-қизларга 0,10 гектардан 1 гектаргача бўлган ўлчамларда белгиланган тартибда очиқ электрон танлов орқали 10 йилга ижарага берилади.

Бунда:

деҳқон хўжалигини юритиш учун ер участкаларини очиқ электрон танлов орқали ижарага беришда ўз томорқасида мева-сабзавотчилик, полиз маҳсулотларини етиштириш ва узумчиликда яхши натижаларга эришган, ушбу соҳалардан бирида таянч мутахассисликка эга бўлган, «Аёллар дафтари»да рўйхатда турган эҳтиёжманд хотин-қизларга алоҳида устуворлик берилади.

“Аёллар дафтари” рўйхатига киритилган хотин-қизларнинг бандлигига қуйидаги йўналишларда кўмаклашилади:

а) секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) инвестиция бўлимлари, маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари, Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари, тижорат банклари ҳамкорликда тармоқ ва ҳудудий инвестиция

дастурларига киритилган лойиҳаларда хотин-қизлар учун яратилаётган янги иш ўринларига ишга жойлаштириш;

- б) секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари ҳамда Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари билан биргаликда мавжуд вакансия ва захира (квота) иш ўринларига ишга жойлаштириш ҳамда ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилиш;
- в) секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари билан биргаликда кооперативларга жалб этиш;
- г) туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари ҳамда Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари, Савдо-саноат палатасининг туман (шаҳар) тадбиркорликка кўмаклашиш марказлари, Давлат солиқ инспекциялари томонидан касб-хунарга ва тадбиркорликка ўқитишни ташкил этиш, тадбиркорликка жалб этиш, ўзини ўзи мустақил равишда банд қилишни ривожлантиришга доир фаолиятни ташкил этиш орқали бандликка кўмаклашиш.

“Аёллар дафтари” рўйхатига киритилган хотин-қизларни тадбиркорликни йўлга қўйишга кўмаклашиш қуйидаги йўналишларда амалга оширилади:

- а) Савдо-саноат палатаси, АТ “Халқ банки”, Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби, “Тадбиркор аёл” ишбилармон аёллар уюшмаси, “Хунарманд” уюшмаси ҳамда ҳудудий хотин-қизлар тадбиркорлик марказлари ва тегишли нодавлат ўқув марказлари жойларда ўқув курсларини ташкил этиш орқали тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиш истагини билдирган ва “Аёллар дафтари”га киритилган хотин-қизларнинг тадбиркорлик кўникмаларини ошириш ва бизнес лойиҳаларини тузишга кўмаклашади;

б) «Микрокредитбанк» АТБ, «Агробанк» АТБ ва АТ «Халқ банки»нинг туман (шаҳар) филиаллари орқали тадбиркорликни йўлга қўйиш ва ривожлантириш учун Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан кредит ажратилади.

АТ «Халқ банки» «Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларни тадбиркорликка жалб қилиш, уларга кредит олишда кўмаклашиш, бу масалада республикада ажратилган кредитларнинг статистик ҳисоботини юритиш ва кредит ажратилгандан сўнг уларнинг тадбиркорлигини ривожлантириш учун доимий қўллаб-қувватлаш борасидаги амалий ишларни мувофиқлаштиришга масъул ҳисобланади. Шу билан бир қаторда, Савдо-саноат палатаси билан биргаликда хотин-қизларни тадбиркорликка ўқитиш ишлари самарадорлигини ўрганади ва ҳар чоракда Вазирлар Маҳкамасига ахборот киритиб боради.

Кредитлар «Аёллар дафтари»га киритилган ва тадбиркорлик билан шуғулланиш истагида бўлган хотин-қизларнинг тадбиркорлигини йўлга қўйиш ва ривожлантиришга йўналтирилади.

Бунда кредитлар 33 миллион сўмгача миқдорда ҳокимлар ёрдамчиларининг тавсиялари асосида ажратилади.

Кредитларни илгари олинган кредитлар ёки ҳар қандай бошқа қарзларни қайтаришга, шахсий эҳтиёж учун автотранспорт воситаси сотиб олишга, маъмурий харажатларни тўлашга, жумладан, автотранспорт воситасининг таъминоти, мебель, алоқа хизматлари тўлови ва уяли телефон сотиб олишга ҳамда конунчилик ҳужжатлари ва Марказий банкнинг қоидаларига кўра тақиқланган фаолиятларга ажратишга йўл қўйилмайди.

Кредитлар йиллик 14 фоизлик ставкада:

оилавий тадбиркорлик, даромад топишга қаратилган муайян меҳнат фаолияти билан шуғулланиш истагини билдирган хотин-қизларга — 3 ойдан 6 ойгача бўлган имтиёзли давр билан 3 йилгача муддатга;

чорвачилик (четдан келтирилган насли кўй ва эчки), балиқчилик ва паррандачилик (тухум йўналиши) учун — 1 йилгача бўлган имтиёзли давр билан 3 йилгача муддатга;

боғдорчилик, узумчилик ва лимончиликни ташкил этиш, иссиқхона, кишлоқ хўжалиги техникаси ва асбоб-ускуналарни харид қилиш учун — 3 йилгача бўлган имтиёзли давр билан 7 йилгача муддатга ажратилади.

Кредитлар қарз олувчининг ссуда ҳисобварағидан кредит шартномасида белгиланган мақсадлар учун тегишли ташкилотларнинг банкдаги ҳисобварағига пул ўтказиш йўли билан ажратилади.

«Аёллар дафтари»га киритилган ва ўзини ўзи банд қиладиган хотин-қизларга айрим турдаги фаолиятни амалга ошириш (касачилик, хунармандчилик, иссиқхона қуриш ва шу қабилар учун зарурий хом ашё, эҳтиёт қисм ҳамда қурилиш молларини сотиб олиш) мақсадида 5 млн сўмгача миқдорида кредит маблағлари нақд пулда берилиши мумкин.

Кредитлар «Микрокредитбанк» АТБ, «Агробанк» АТБ ва АТ «Халқ банки»нинг туман (шаҳар) филиаллари томонидан «Аёллар дафтари»да ҳисобда турган хотин-қизларнинг мурожаат қилиш қатъий навбати асосида Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурларининг ягона электрон платформаси орқали ажратилади.

«Аёллар дафтари»га киритилган, бироқ кредит олишни рад қилган хотин-қизларнинг доимий бандлигини таъминлаш мақсадида тадбиркорлик субъектларининг «Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларни иш билан таъминлашга қаратилган лойиҳаларига Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш давлат дастури доирасидаги ресурслар ҳисобидан йиллик 14 фоизлик ставкада имтиёзли кредитлар ажратилиши мумкин.

Бунда кичик тадбиркорлик субъектлари томонидан «Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларни доимий иш билан таъминлаш шarti билан самарадорлиги юқори ва барқарор иш ўринлари яратишга қаратилган лойиҳаларига Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш давлат дастурлари доирасидаги ресурслар

ҳисобидан 225 миллион сўмдан ортиқ, бироқ 1 миллиард сўмдан кўп бўлмаган миқдорда белгиланган тартиб асосида кредит ажратилиши мумкин.

Кредит суммасининг аниқ миқдори тадбиркор томонидан иш билан таъминланадиган ҳар бир хотин-қиз учун 33 миллион сўмгача миқдорга мутаносиб равишда белгиланади.

“Аёллар дафтари” рўйхатиغا киритилган хотин-қизларга тадбиркорлик фаолиятини бошлаш ва ўзини ўзи банд қилиш учун керак бўлган асбоб-ускуна, меҳнат қуроллари харид қилиш учун субсидия ажратиш

«Аёллар дафтари»га киритилган тадбиркорлик ва ўзини ўзи банд қилиш фаолиятини бошламоқчи бўлган хотин-қизларга асбоб-ускуна, меҳнат қуроллари (тикувчилик, тўқимачилик, пазандачилик, соч турмаклаш, дурадгорлик, чилангарлик, қурилиш, қишлоқ хўжалиги (мотокультиватор, ўт ўриш ўроқ машинаси, пайвандлаш аппарати, ўсимликларга ишлов бериш қурилмаси) ва бошқа соҳаларда ишлатиладиган меҳнат қуроллари ва аппаратларини харид қилиш учун 7 миллион сўмгача Аҳолини тадбиркорликка жалб қилиш жамғармаси ҳисобидан қонунчиликда белгиланган тартибда ёки 10 миллион сўмгача «Аёллар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан «Аёллар дафтари» жамғармаси Васийлик кенгаши (кейинги ўринларда — Васийлик кенгаши) қарорига мувофиқ субсидия ажратилади.

«Аёллар дафтари» жамғармаси орқали асбоб-ускуна, меҳнат қуроллари харид қилиш мақсадида субсидия ажратиладиган ҳолларда, ариза берувчи Васийлик кенгаши раиси номига (аризада фуқаро ўз фаолиятини бошлаши учун керак бўладиган асбоб-ускуна, меҳнат қуролларининг номи ва тури, сони, тахминий харид нархи ва бошқа қўшимча маълумотлар кўрсатилиши лозим) тақдим этади.

Ариза берувчининг қолган барча маълумотлари (электрон шаклдаги фуқаролик паспорти ёки идентификацияловчи ID-картаси нусхаси, тадбиркор сифатида давлат хизматлари марказида давлат

рўйхатидан ўтганлиги ёки ўзини ўзи банд қилган сифатида фаолият турлари бўйича солиқ хизмати органларида рўйхатдан ўтганлигини тасдиқловчи ҳужжат) ахборот тизими орқали инсон омили-сиз аниқлаб олинади.

Васийлик кенгаши томонидан фуқаронинг мурожаати 3 иш кунидан кўп бўлмаган муддатда ўрганиб чиқилади ҳамда ҳоким ёрдамчиси тавсияси асосида субсидия ажратиш тўғрисида қарор қабул қилинади.

Аризани кўриб чиқиш натижасида ҳужжатлар тўлиқ тақдим этилган ва унда камчиликлар ёки ёлғон маълумотлар аниқланмаган тақдирда, мурожаат қилувчига ўз фаолиятини бошлашига керак бўлган асбоб-ускуна, меҳнат қуролларини харид қилиш учун субсидия ажратиш тўғрисида Васийлик кенгашининг қарори расмийлаштирилади.

Васийлик кенгаши қарорида асбоб-ускуна, меҳнат қуролларининг номи ва уларни харид қилиш учун ажратиладиган субсидия миқдори кўрсатилади.

Аризани кўриб чиқиш натижасида ҳужжатлар тўлиқ тақдим этилмаганлиги ёки унда камчиликлар мавжудлиги ёхуд ёлғон маълумотлар кўрсатилганлиги аниқланган тақдирда, мурожаат қилувчига рад этиш сабаблари кўрсатилган ҳолда ёзма равишда хабар берилади.

Васийлик кенгашининг ишчи органи — Оила ва хотин-қизлар бўлими Васийлик кенгаши қарори расмийлаштирилган кундан бошлаб 5 иш куни ичида давлат харидларининг электрон тизими орқали қарорда кўрсатилган асбоб-ускуна, меҳнат қуролларини белгиланган тартибда харид қилиш чораларини кўради.

Буюртма асосида асбоб-ускуна ва (ёки) меҳнат қуроллари етказиб берилганда, бу ҳақда Васийлик кенгашининг ишчи органи қабул қилиб олган кундан бошлаб 1 иш кунидан кечиктирмай ариза берувчини хабардор қилади.

Тегишли асбоб-ускуна ва (ёки) меҳнат қуроллари ариза берувчига Васийлик кенгаши аъзолари ва ариза берувчи ўртасида тузи-

ладиган далолатнома асосида топширилади. Далолатномада ариза берувчига тақдим этилаётган асбоб-ускуна ва (ёки) меҳнат қуролларининг хусусиятидан келиб чиқиб номи, тури, маркаси, кафолат муддати, харид қилинган нархи ва вақти кўрсатилиши керак.

«Аёллар дафтари» рўйхатига киритилган хотин-қизларга томорқадан ва деҳқончиликдан даромад манбаи сифатида фойдаланиш учун кўмаклашиш

Секторлар раҳбарлари, туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими, туман фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши ҳамда ҳоким ёрдамчилари билан ҳамкорликда «Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга томорқадан ва деҳқончиликдан даромад манбаи сифатида фойдаланиш учун кўмаклашиш куйидаги йўналишларда амалга оширилади:

енгил конструкцияли иссиқхоналар ўрнатиш;

парранда, асалари, қуён, балиқ ва бедана боқишни йўлга қўйиш; деҳқончилик билан шуғулланиш, кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва сотиш ишларида ҳар томонлама кўмаклашиш;

«Томорқа хизмати» ташкилотлари ва дала дўконлари ташкил этиш.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга моддий ёрдам кўрсатиш

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгаши томонидан тасдиқланган рўйхатлар асосида «Аёллар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан бир марталик моддий ёрдам берилади.

Бир марталик моддий ёрдам «Саховат ва кўмак» жамғармаси ва бошқа қонунчиликда тақиқланмаган манбалар ҳисобидан ҳам берилиши мумкин.

Ушбу бир марталик моддий ёрдамни тўлаш учун:

а) маҳаллалардаги хотин-қизлар фаоллари секторлар раҳбарлари билан биргаликда, «Аёллар дафтари»га киритилган хо-

тин-қизларга бир марталик моддий ёрдам бериш миқдорлари (суммаси) кўрсатилган рўйхатни (ҳар бир хотин-қизнинг фамилияси, исми, отасининг исми, паспорти серияси ёки идентификацияловчи ID-картаси рақами кўрсатилган ҳолда) туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлимига тақдим этади;

б) туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими:

«Аёллар дафтари» жамғармасининг даромадлари ва тушумлари прогнозидан келиб чиқиб, туман (шаҳар) молия бўлими билан келишилган ҳолда, бир марталик моддий ёрдамни ойма-ой тўлаш графигини шакллантиради ҳамда Васийлик кенгашига тасдиқлаш учун киритади. Бунда тасдиқланган ойма-ой тўлаш графигининг нусхаси маҳаллалардаги хотин-қизлар фаолларига ҳам тақдим этилади; тасдиқланган графика асосан ҳар ойнинг 5-санасига қадар маҳаллалардаги хотин-қизлар фаоллари томонидан тақдим этилган рўйхатлар асосида тўлов ведомостларини шакллантириб, туманлар (шаҳарлар) ва хизмат кўрсатувчи тижорат банкининг тегишли бўлимига (филиалига) тақдим этади;

в) туманлар (шаҳарлар) ҳокимликларининг бухгалтерия бўлиmlари тасдиқланган ойма-ой тўлаш графиги ҳамда тўлов ведомостлари асосида «Аёллар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан зарур маблағларни хизмат кўрсатувчи тижорат банкининг тегишли бўлимига (филиалига) кўчиради;

г) хизмат кўрсатувчи тижорат банкининг тегишли бўлими (филиали) томонидан бир марталик моддий ёрдам тўловлари ҳар ойнинг 5—27- саналарида амалга оширилади. Ойнинг охириги иш кунида ведомостлар ёпилади. Ойнинг 27 санасига қадар тайинланган, бироқ ўз вақтида талаб қилиб олинмаган моддий ёрдамга йўналтирилган маблағлар «Аёллар дафтари» жамғармасига ўтказилади ва олувчининг биринчи талабига кўра тўланади. Ёпилган ведомостнинг бир нусхаси туман (шаҳар) ҳокимлиги ҳамда оила ва хотин-қизлар бўлимига тақдим этилади;

д) туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими муҳтож хотин-қизларга тўланган бир марталик моддий ёрдам тўғрисидаги маълумотларни ахборот тизимига киритади ҳамда ёпилган ведомостнинг нусхасини тегишли маҳаллалардаги хотин-қизлар фаолларига тақдим этади.

Бир марталик моддий ёрдам бир календарь йили давомида бир мартаба берилади.

Сектор раҳбарлари жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳомийлик хайриялари ва қонунчилик ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан «Аёллар дафтари»га киритилган I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган хотин-қизлар, шунингдек, қарамоғида ногиронлиги бўлган фарзанди бор ёлғиз оналарга қўшимча моддий ёрдам бериш чораларини кўриб боради.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга турар жой ижара компенсациясини тўлаш

Маҳалладаги ижтимоий-иқтисодий ҳолат ҳамда фуқароларнинг муаммолари, эҳтиёжлари ва қизиқишлари «хонадонбай» ҳамда уларнинг мурожаатларига асосан ўтказилган ўрганиш натижалари бўйича фуқаролар йиғинлари раислари ва хотин-қизлар фаоллари томонидан турар жой учун ижара компенсациясини тўлаб бериш бўйича талабномалар шакллантирилади.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга турар жой ижара компенсацияси мазкур талабномалар ҳамда секторлар раҳбарлари ва туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими бошлиғининг хулосаси асосида белгиланган тартибда тўлаб берилади.

Бунда:

турар жой ижараси тўғрисидаги шартнома уч томонлама — ижарага берувчи, ижарага олувчи ва туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими ўртасида тегишли йилнинг сўнгги кунигача бўлган муддатга тузилади;

турар жой ижараси учун тўловларнинг 50 фоизи, лекин кўпи билан 500 минг сўмгача бўлган қисми «Аёллар дафтари» жамғар-

маси ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси республика бюджети, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маҳаллий бюджетлари маблағлари ҳисобидан қоплаб берилади.

Турар жой ижараси учун тўловлар ижарага берувчига тўғридан-тўғри тўланади.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизлар ва уларнинг бирга яшайдиган оила аъзолари бошқа дастурлар доирасида, ҳомийлик ёки бошқа маблағлар ҳисобидан уй-жой билан таъминланган ёхуд уй-жой шароитларини яхшилаш бўйича ижтимоий ёрдам (қўмак) олган ёки имтиёзлардан фойдаланган хотин-қизларга турар жой ижара компенсацияси ажратилмайди.

Турар жой ижара компенсацияси тўлаб турилган даврда уй-жой билан таъминланган ёки ижтимоий уй-жойга жойлаштирилган хотин-қизларга янги турар жойга кўчиб ўтган ойдан бошлаб кейинги ойнинг биринчи санасидан турар жой ижара компенсацияси тўхтатилади. Мазкур тартиб ажратилган турар жой яшаш учун шароити мавжуд бўлган ҳолда хотин-қизлар томонидан кўчиб ўтиш рад этилган тақдирда ҳам қўлланилади.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизлар қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда ижтимоий уй-жойларга ижара ҳуқуқи асосида беш йилдан ортиқ бўлмаган муддатга кейинчалик узайтириш имконияти билан жойлаштирилиши ёки ҳомийлар томонидан мулк ҳуқуқи асосида уй-жой билан таъминланиши мумкин.

Ушбу бандда кўрсатилган имтиёзлардан фойдаланиш учун хотин-қизларга ижтимоий контракт асосида касб ўрганиш, меҳнат қилиш имконига эга бўлса, мустақил ёки аҳоли бандлигига қўмаклашиш марказлари йўлланмаси асосида ишга жойлашиш бўйича ижтимоий мажбуриятлар юкланади.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларнинг уй-жойини таъмирлаш

Секторлар ишчи гуруҳлари томонидан тегишли мутахассислар жалб қилинган ҳолда, «Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларнинг уй-жойи ҳолати ўрганилади ва нуқсон далолатномаси ҳамда таъмирлаш ёки қурилиш материалларини олиб бериш бўйича смета ишлаб чиқилиб, «Аёллар дафтари» жамғармаси Васийлик кенгашига киритилади.

Ҳар бир уй-жойни таъмирлаш ишларига «Аёллар дафтари» жамғармаси ҳисобидан базавий ҳисоблаш миқдорининг 30 бара-варигача миқдорда маблағ ажратилади.

Васийлик кенгаши томонидан таъмирлаш сметаси бўйича тегишли қарор қабул қилиниб, маблағ ажратилади ҳамда қурилиш ташкилотига (пудратчига) ёки қурилиш материаллари етказиб берувчи корхонага ўтказиб берилади.

Бунда қурилиш ташкилотга (пудратчи) ёки қурилиш материаллари етказиб берувчи корхона давлат харидларининг электрон тизими орқали аниқланади.

Секторлар раҳбарлари туманлар (шаҳарлар) қурилиш бўлимлари билан биргаликда маблағ ажратилган вақтдан бошлаб таъмирлаш ишлари сифатли бажарилишини ташкил этади ва назорат қилади.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга тиббий хизмат кўрсатиш

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизлар, шунингдек, уларнинг вояга етмаган (қарамоғида I гуруҳ ногиронлиги бўлган фарзандларининг ёшидан қатъи назар) фарзандларига тиббий ёрдам кўрсатиш зарурати сектор ишчи гуруҳи томонидан аниқланганда, уларнинг саломатлиги ҳудудий бирламчи тиббий-санитария муассасасидан шифокор жалб қилинган ҳолда баҳоланади.

Ўрганиш натижасига кўра тиббий ёрдам кўрсатиш зарурати тиббиёт ходими томонидан аниқланганда, белгиланган тартибда

тегишли бирламчи тиббий-санитария муассасасига йўналтирилади ва стационар ёки амбулатор даволаниш масаласи ҳал этилади.

Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан тиббий ёрдам кўрсатиладиган имтиёзли тоифага кирмайдиган, аммо бирламчи тиббий-санитария муассасаси томонидан вилоят ёки республика даражасида даволаниши лозим деб топилган “Аёллар дафтари”га киритилган хотин-қизлар, шунингдек, уларнинг вояга етмаган (қарамоғида I гуруҳ ногиронлиги бўлган фарзандларининг ёшидан қатъи назар) фарзандларининг даволаниши билан боғлиқ бўлган харажатлар, секторлар раҳбарлари ҳулосасига асосан «Аёллар дафтари» жамғармаси ва Оила ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш давлат мақсадли жамғармаси маблағлари ҳисобидан белгиланган тартибда қоплаб берилади.

Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан тиббий ёрдам кўрсатиладиган имтиёзли тоифага кирадиган вилоят ёки республика даражасида даволаниши лозим деб топилган “Аёллар дафтари”га киритилган хотин-қизлар, шунингдек, уларнинг вояга етмаган (қарамоғида I гуруҳ ногиронлиги бўлган фарзандларининг ёшидан қатъи назар) фарзандлари белгиланган тартибда электрон навбатга қўйилиши таъминланади.

Ногиронлик белгилари аниқ намоён бўлган беморлар белгиланган тартибда кўриқдан ўтиш учун Тиббий-меҳнат эксперт комиссияларига юборилади.

“Аёллар дафтари”га киритилган хотин-қизлар ва (ёки) уларнинг вояга етмаган (қарамоғида I гуруҳ ногиронлиги бўлган фарзандларининг ёшидан қатъи назар) фарзандларига даволаш, дори воситаларини олиб бериш ёки мураккаб жарроҳлик амалиётлари учун маблағ зарур бўлган ҳолатларда, туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмаси ва сектор раҳбари ҳулосалари билан тиббий муолажа харажатлари «Аёллар дафтари» жамғармаси, Оила ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш давлат мақсадли жамғармаси ва «Саховат ва кўмак» жамғармаси маблағлари ҳисобидан тўлаб берилади.

Бунда дори-дармон олиб бериш учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 20 бараваригача ҳамда мураккаб жарроҳлик амалиётлари

учун базавий ҳисоблаш миқдорининг 100 бараваригача миқдордаги харажатлар «Аёллар дафтари» жамғармаси ҳисобидан тўлаб берилади;

«Аёллар дафтари»га киритилган I ва II гуруҳ ногиронлиги бўлган ёки сурункали касалликларга чалинган эҳтиёжманд хотин-қизларнинг ва (ёки) уларнинг вояга етмаган (қарамоғида I гуруҳ ногиронлиги бўлган фарзандларининг ёшидан қатъи назар) фарзандларининг, шунингдек, лозим бўлганда I гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсларга ҳамроҳлик қилувчининг Ўзбекистон Республикасининг бошқа ҳудудида жойлашган тиббий муассасаларга даволаниш учун бориш-келиш йўл харажатлари секторлар раҳбарлари хулосасига асосан «Аёллар дафтари» жамғармаси ҳисобидан тўлаб берилади.

Бунда хотин-қизлар йўл харажатларини тасдиқловчи ҳужжатларни тегишли туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлимига тақдим этади.

Йўл ҳужжатлари мавжуд бўлмаганда, йўлқирага ҳақ тўлаш ҳар бир километрга базавий ҳисоблаш миқдорининг 0,08 фоизи миқдорида амалга оширилади.

Беморни махсус транспорт воситасида тиббий муассасага етказиш лозим бўлган тақдирда, йўл харажатларини тўлаб бериш учун туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмаси хулосаси олинади.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга сайёр қабуллар орқали қуйидагилар бўйича ҳуқуқий ёрдам кўрсатилади:

прокуратура органлари — ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилган хотин-қизларга амалий ёрдам кўрсатиш, судга мурожаат қилиш тартибини тушунтириш, судга мурожаат қилиш учун керак бўладиган ҳужжатларни расмийлаштиришга кўмаклашиш;

ички ишлар органлари — тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларни ушбу таҳдидлардан ҳимоя қилиш, такрорий зўра-

вонлик содир этилишининг олдини олиш мақсадида профилактик суҳбатдан ўтказиш ва зўравонлик содир этган шахсни тузатиш дастуридан ўтиш бўйича ваколатли органга юбориш, ҳимоя ордери талабларининг ижросини назорат қилиш ҳамда унинг талабларини бузиб зўравонлик содир этган шахсларни жавобгарликка тортиш юзасидан ваколати доирасида чора кўриш;

адлия органлари — ҳуқуқий маслаҳатлар бериш.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга психологик ёрдам кўрсатиш

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларга «Аёллар маслаҳат кенгаши», Аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш республика маркази, унинг ҳудудий ва туманлараро намунали марказлари, Аҳоли бандлигига кўмаклашиш маркази ҳузуридаги «Хотин-қизлар ҳуқуқий, психологик маслаҳатхонаси», таълим муассасаларининг, малакали психологлари томонидан психологик маслаҳатлар бериб борилади.

«Аёллар дафтари» дан чиқариш тартиби

Хотин-қизлар қуйидаги ҳолларда «Аёллар дафтари»дан чиқарилади: ҳар бир тоифа бўйича белгиланган амалий ёрдамлар тўлиқ кўрсатилганда (индивидуал дастур асосида); тўлиқ давлат таъминотиغا олинганда; ўз аризасига кўра;

«Аёллар дафтари»га ноқонуний киритилганлиги аниқланганда; бошқа давлатларга доимий яшаш учун чиқиб кетганда;

суднинг озодликдан маҳрум этишни назарда тутувчи ҳукми қонуний кучга кирганда;

шахс вафот этган тақдирда ёки суд қарори асосида бедарак йўқолган деб топилганда.

«Аёллар дафтари»га киритилган хотин-қизларнинг индивидуал дастурга киритилган масалалари тўлиқ ҳал этилгунга қадар уларни «Аёллар дафтари»дан чиқаришга йўл қўйилмайди.

Доимий ва вақтинча яшаш учун республиканинг бошқа ҳудудига кўчиб ўтганда, доимий яшаш ва вақтинча турар жойи бўйича рўйхатга олинган кундан бошлаб 15 кундан кечиктирмасдан «Аёллар дафтари»га тегишли ўзгартиришлар киритилади.

Секторлар раҳбарлари, туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими бошлиғи, маҳаллалардаги хотин-қизлар фаоллари, ҳоким ёрдамчилари билан келишилган ҳолда, «Аёллар дафтари»дан чиқариш юзасидан таклифларни ҳар йили декабрь ойида халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашлари муҳокамасига киритади.

Хотин-қизларни «Аёллар дафтари» рўйхатидан чиқариш, «Йўл харитаси» ва индивидуал дастурларга ўзгартиришлар халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашининг қарори асосида киритилади.

Халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашининг қарори асосида «Аёллар дафтари»дан чиқарилган хотин-қизлар тўғрисидаги маълумотлар секторлар штаблари котиблари томонидан 3 кундан ошмаган муддатда ахборот тизимига киритилади.

«Аёллар дафтари»дан чиқарилган хотин-қизлар туман (шаҳар) оила ва хотин-қизлар бўлими томонидан 5 кун ичида бу ҳақда ёзма равишда хабардор қилинади.

2.6.3.3. “Ёшлар дафтари”

Мамлакатимизда ёшларга оид масалалар давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида эътироф этиб келинмоқда. Ушбу давлат сиёсатини амалга ошириш борасида босқичма-босқич янги чора-тадбирлар белгиланиб, уларни амалга ошириш механизмлари ҳам такомиллашиб бормоқда.

Ижтимоий ҳимояга муҳтож, ишсиз ва ижтимоий фаол бўлмаган ёшлар билан «Ёшлар дафтари»ни юритиш орқали ишлаш тизимини янада такомиллаштириш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, олий таълим ташкилотлари талабалари ўртасида интеллектуал соғлом рақобатни шакллантириш, талаба ва ёшларнинг билим ва салоҳиятини янада ошириш ҳамда уларни рағбатлантириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 7 июндаги “Ёшлар муаммоларини ўрганиш ва ҳал этиш тизи-

мини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 312-сон қарори қабул қилинди.

Мазкур қарорга кўра “Ёшлар дафтари”га киритилган ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал этиш мақсадида туман ва шаҳарларда «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни қўллаб-қувватлаш жамғармалари ташкил этилди. Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари ҳамда Ёшлар ишлари агентлигининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида “Ёшлар дафтари”га киритилган ёшларни қўллаб-қувватлаш жамғармалари ҳам ташкил топди.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри, шунингдек, туман (шаҳар)лардаги “Ёшлар дафтари” жамғармалари тўғрисидаги низом ҳам тасдиқланди.

Қарор билан “Ёшлар дафтари”ни юритиш орқали ёшлар муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш тартиби тўғрисидаги низом тасдиқланди.

Вазирлар Маҳкамаси қарори билан “Ёшлар дафтари”га киритилган ва моддий аҳволи оғир ёшларга бир маргалик моддий ёрдам кўрсатиш;

“Ёшлар дафтари”га киритилган ёшларга уларнинг давлат ва нодавлат таълим ташкилотларида автоматотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш ўқув курси харажатларини қоплаш учун субсидия ажратиш;

“Ёшлар дафтари”га киритилган ёшларнинг муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, ижтимоий-иқтисодий, психологик ҳимояга муҳтож ҳамда иқтидорли ва фаол ёшларга қўмаклашиш;

“Ёшлар дафтари”га киритилган ёшларни касб-хунарга ўргатиш орқали уларнинг бандлигини таъминлаш, тадбиркорлик лойиҳалари ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш;

“ёшларнинг истеъдодларини қўллаб-қувватлаш, беш муҳим ташаббус доирасидаги тадбирларни молиялаштириш ҳамда амалий

ёрдамлар тўлиқ кўрсатиш орқали ёшларни “Ёшлар дафтари”дан чиқариш тартиблари ишлаб чиқилиб, тасдиқланди.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри, шунингдек, туман (шаҳар)лардаги «Ёшлар дафтари» жамғармалари тўғрисидаги Низом ҳам юқорида қайд этилган қарор билан тасдиқланди.

Вазирлар Маҳкамасининг қарорига кўра туман (шаҳар) “Ёшлар дафтари” жамғармаси маблағлари қуйидагиларга сарфланади:

“Ёшлар дафтари”га киритилган ва моддий аҳволи оғир ёшларга базавий ҳисоблаш миқдорининг (кейинги ўринларда — БҲМ) 4 бараваригача миқдорда бир марталик моддий ёрдам кўрсатишга;

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни тадбиркорлик ва касб-хунарга ўқитиш учун сарфланган харажатларнинг 75 фоизигача қисмини, бироқ бир ойгача, бир ойдан икки ойгача, икки ойдан ортиқ муддатли ўқув курслари учун тегишлича БҲМнинг 4, 8, 12 бараваридан кўп бўлмаган миқдордаги қисмини қоплашга;

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга уларнинг давлат ва нодавлат таълим ташкилотларида автоматотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш ўқув курси харажатларини қоплаш учун БҲМнинг 4 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

«Ёшлар дафтари»га киритилган, деҳқончилик ва томорқа хўжалигини юритиш билан шуғулланаётган ёшларга уруғлик ва кўчатлар сотиб олиш учун БҲМнинг 8 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга тадбиркорлик фаолияти ҳамда ўзини ўзи банд қилиш мақсадида нотурар жойнинг 12 ойгача ижара харажатларини кўпи билан бир йилда 30 фоиз, бироқ БҲМнинг 25 бараваригача миқдорда қоплашга;

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга тадбиркорлик фаолиятини бошлаш ва ўзини ўзи банд қилиш учун зарур бўлган асбоб-ускуналар ва меҳнат қуроллари харида қилишга БҲМнинг 40 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

мамлакатимиздаги профессионал ва олий таълим муассасаларида таълим олаётган, «Темир дафтар»га киритилган оилалар фарзандларининг, шунингдек, «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг тўлов-контракт суммасининг 50 фоизигача, аммо БҲМнинг 50 бараваридан ошмаган миқдорда тўлаб беришга;

ёшларга замонавий касбларни эгаллаши, ахборот технологияларини ўрганиши ва уларни хорижий тилларга ўқитиш бўйича олти ойгача муддатли ўқув курслар учун ҳар ойда БҲМнинг 4 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

ижтимоий ҳимояга муҳтож иқтидорли ёшларнинг илм-фан, спорт, санъат ва маданият йўналишларидаги олти ойгача муддатли ўқув курслари учун ҳар ойда БҲМнинг 1 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

«Темир дафтар» ва «Аёллар дафтари»га киритилган оилаларнинг фарзандлари ҳамда «Ёшлар дафтари»га киритилган ижтимоий ҳимояга муҳтож ёшларнинг фуқаролик паспорти (биометрик паспорт) олиш бадалини қоплаб бериш;

ижтимоий ҳимояга муҳтож иқтидорли ёшларнинг илм-фан, спорт, санъат ва маданият йўналишларидаги олимпиада, танлов ва мусобақаларнинг маҳаллий босқичларида қатнашиш харажатлари учун БҲМнинг 4 бараваригача ҳамда халқаро босқичларида қатнашиш харажатлари учун БҲМнинг 40 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

«Темир дафтар» ва «Аёллар дафтари»га киритилган оилаларнинг фарзандлари ҳамда «Ёшлар дафтари»га киритилган ёш оилаларнинг ўқувчи фарзандлари учун бир календарь йилида бир маротаба мактаб формаси ҳамда ўқув қуроллари учун харажатларини қоплаш;

«Темир дафтар» ва «Аёллар дафтари»га киритилган оилаларнинг фарзандлари ҳамда «Ёшлар дафтари»га киритилган ижтимоий ҳимояга муҳтож ёшлар ҳамда тенгдошлари орасида намуна кўрсатган фаол ёшларнинг мамлакатимиз бўйлаб туризм объект-

ларига саёхатлари учун меҳмонхона ва йўл харажатларини қоплаб бериш;

ёшларга таълим, маданият ва санъат, спорт, ахборот технологиялар соҳасига ва фанларни ўқитишга ихтисослашган таълим ташкилотларининг уч ой муддатгача нотурар жой ижара харажатлари учун БҲМнинг 50 бараваригача миқдорда субсидия ажратишга;

моддий аҳволи оғир бўлган 30 ёшдан ошмаган бемор фуқароларга мамлакатда ёки хорижий давлатларда даволаниш билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун БҲМнинг 50 бараваридан ошмаган миқдорда субсидия ажратишга;

психологик маслаҳатга муҳтож ёшларга ихтисослашган нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда нодавлат таълим ташкилотлари томонидан пулли психологик хизмат кўрсатилиши билан боғлиқ харажатларни қоплашга;

ижтимоий ҳимояга муҳтож ёшларнинг сафарбарлик чакируви резервидаги хизматни ўташ бадалини тўлиқ миқдорда қоплаш учун субсидия ажратишга;

ёшларга янги турмуш кураётганда, ўз хонадонида қўшимча уй-жой куриш учун 33 миллион сўмгача гаровсиз кредит ажратишга кафилик беришга;

ижтимоий ҳимояга муҳтож ёш оилаларга ҳар ойда БҲМнинг 3 бараваридан ошмаган миқдорда 12 ойгача турар жой ижараси учун субсидия ажратишга;

Ёшлар ишлари агентлиги директори томонидан тасдиқланган календарь режада белгиланган маҳалла, сектор ва туман (шаҳар) даражасидаги лойиҳалар, ёшлар фестиваллари, форумлар, танловлар ва бошқа маданий-маърифий тадбирларни молиялаштиришга;

маҳалладаги ёшлар етакчисининг туман (шаҳар) Васийлик кенгашига киритган илтимосномасига биноан Кенгаш раиси Ёшлар ишлари агентлигининг ҳудудий бошқармасига «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг муаммоларини «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан етарли даражада хал қилинганлиги тўғрисида ахборот беради. Мазкур ахборот асосида

Ёшлар ишлари агентлигининг ҳудудий бошқармаси тавсияси билан туман (шаҳар) жамғармасидаги мавжуд маблағлар ҳисобидан маҳаллаларда ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш учун қўшимча шароитлар яратишга мўлжалланган енгил турдаги кичик кутубхоналар ва спорт объектларини барпо этиш ҳамда уларни замонавий жиҳозлашга маблағ йўналтириш;

қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланган бошқа харажатларни қоплашга йўналтирилади.

Давлат ва ҳўжалик бошқарув органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан маҳаллада ёшлар сиёсати соҳасида ташкил этиладиган лойиҳа, танлов ва тадбирларини молиялаштириш Ёшлар ишлари агентлиги билан келишган ҳолда белгиланган тартибда календарь режага киритилгандан сўнг ҳудудий ва туман (шаҳар) «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан молиялаштирилади.

«Ёшлар дафтари»ни юритиш орқали ёшлар муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш субсидия, компенсация ва моддий ёрдамларни бериш орқали амалга оширилади.

«Ёшлар дафтари»ни шакллантириш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

«Ёшлар дафтари»га доимий ёки вақтинча яшаш жойи бўйича ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган (ўттиз бир ёшга тўлмаган) қуйидаги тоифадаги:

- оила аъзоси «Темир дафтар», «Аёллар дафтари» ёки «Ижтимоий ҳимоя ягона реестри»га киритилган;
- ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган;
- боқувчисини йўқотган, етим ёки ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган;
- ўзига нисбатан васийлик ёки ҳомийлик белгиланган;
- ўзгалар парваришига муҳтож бўлган ишга лаёқатсиз;
- I ёки II гуруҳ ногиронлиги бўлган;
- фарзандида I ёки II гуруҳ ногиронлиги бўлган;
- жисмоний ва (ёки) руҳий ривожланишида нуқсонлари бўлган;

- ота-онасидан бирида I ёки II гуруҳ ногиронлиги бўлган, иккинчиси эса иш фаолиятини тўхтатган ҳолда беморга қарашга мажбур бўлган ёхуд ота-онасининг ҳар иккисидан I ёки II гуруҳ ногиронлиги бўлган;
- юзага келган ҳолатлар сабабли оғир турмуш шароитида қолган;
- зўравонлик ва эксплуатация, табиий офатлар, ҳалокатлар, ёнғинлар ва бошқа фавқулодда вазиятлар оқибатида ҳаётига, соғлиғига, мулкига зарар етган;
- «Меҳрибонлик» уйи, Болалар шаҳарчаси ёки оилавий болалар уйида тарбияланган;
- ҳақ тўланадиган ишга ёки иш ҳақи (меҳнат даромади) келтирадиган машғулотга эга бўлмаган;
- даволанишга муҳтож бўлган бемор ёшлар;
- жазони ижро этиш муассасаларидан қайтган;
- муайян яшаш жойига эга бўлмаган;
- психологик маслаҳатга муҳтож;
- никоҳи қайд этилганига уч йилдан ошмаган ёш оила;
- деҳқончилик ёки томорқа хўжалигини юритаётган;
- ёш тадбиркор ёки ўзини ўзи банд қилган шахс сифатида солиқ хизмати органларида рўйхатдан ўтган ёшлар киритилади.

Ариза берувчига «Ёшлар дафтари»га киритилганлиги ёки киритиш рад этилганлиги ҳақида асосланган хабар, шу жумладан, СМС-хабарнома юборилади.

Ариза берувчи «Ёшлар дафтари»га киритилганда тизим томонидан автоматик тарзда ариза берувчи ушбу Низомга мувофиқ олмакчи бўлган ёрдам турини олиш ҳақидаги ариза унинг номидан шакллантирилади ва ушбу ёрдам турини бериш ёки бермаслик юзасидан тавсия бериш учун ариза берувчининг яшаб турган жойидаги маҳалланинг ёшлар етакчисига йўналтирилади.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш

«Ёшлар дафтари»га киритилган моддий аҳволи оғир ёшларга бир марталик моддий ёрдам ҳар бир индивидуал ҳолатда ариза берувчининг ҳаётгий вазияти мураккаблигини, унинг ижтимоий ҳимояга муҳтож эканлигини инобатга олган ҳолда базавий ҳисоблаш миқдорининг 4 бараваригача миқдорда тўлаб берилади.

Ариза берувчи бир марталик моддий ёрдам ажратишни сўраб маҳалладаги ёшлар етакчисига ариза беради.

«Ёшлар дафтари» жамғармасининг ишчи органи муҳтож ёшларга тўланган бир марталик моддий ёрдам тўғрисидаги маълумотлар қайднома нусхаси тақдим этилган кундан бошлаб уч кун муддатда электрон платформадаги ёшларнинг индивидуал сўровномасига киритилишини таъминлайди. Моддий ёрдам шахсга бир календарь йил давомида бир мартаба берилади.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни тадбиркорликка ва касб-хунарга ўқитиш курслари харажатларини қоплаш тартиби

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни тадбиркорликка ва касб-хунарга ўқитиш учун сарфланган харажатларнинг 75 фоизигача қисми ҳоким ёрдамчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан ўқитиш хизматини кўрсатган нодавлат таълим ташкилоти ёки касб-хунарга ўқитиш марказига қоплаб берилади.

Бунда ёшларни тадбиркорликка ва касб-хунарга ўқитиш учун сарфланган харажатларнинг 75 фоизигача қисми, бироқ бир ойгача, бир ойдан икки ойгача, икки ойдан ортиқ муддатли ўқув курслари учун тегишлича БҲМнинг 4, 8, 12 бараваридан кўп бўлмаган қисми қоплаб берилади.

Мурожаатни ўрганиш натижалари бўйича Васийлик кенгаши томонидан ўқиш харажатларини қоплаш ҳақида қарор қабул қилингандан сўнг уч иш куни ичида ўқув курси учун белгилан-

ган маблағлар ариза берувчининг ўқиганлигини тасдиқловчи ҳисоб-фактура ва далолатномага асосан таълим ташкилотининг ҳисоб рақамига ўтказиб борилади.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг давлат ва нодавлат таълим ташкилотларида автомобилотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш ўқув курси харажатларини қоплаш учун субсидия ажратиш тартиби

«Ёшлар дафтари»га киритилган ижтимоий ҳимояга муҳтож ёшларнинг давлат ва нодавлат таълим ташкилотларида автомобилотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш ўқув курсининг харажатларини қоплаш учун БҲМнинг 4 бараваригача миқдорда ёшлар етакчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан ўқитиш хизматини кўрсатган давлат ва нодавлат таълим ташкилотига субсидия ажратилади.

Ўқиш харажатларининг қолган қисми ариза берувчи томонидан таълим ташкилотига тўлаб берилади.

Автомобилотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш ўқув курсида ўқиш истагида бўлган ариза берувчи ўқитиш курслари харажатлари учун субсидия ажратишни сўраб Васийлик кенгашига ўзи ва таълим ташкилоти ўртасида тузилган шартнома нусхасини тақдим этади.

Тақдим этилган ҳужжатлардаги маълумотларнинг тўғрилиги ва ҳаққонийлиги учун ариза берувчи жавобгар ҳисобланади.

Ушбу бандда назарда тутилган ҳужжатлар тақдим этилгандан сўнг Васийлик кенгаши уч иш куни ичида мурожаатни унга илова қилинган ҳужжатлар билан бирга ариза берувчи яшаб келаётган маҳалладаги ёшлар етакчисига кўриб чиқиш учун юборади.

Маҳалладаги ёшлар етакчиси беш иш куни ичида мурожаатни кўриб чиқади ва ўқиш харажатларини қоплаш ҳақидаги тавсиянома ёки рад этиш тўғрисидаги хабарномани Васийлик кенгашига юборади. Бунда субсидия ажратишни рад этиш тўғрисида хабарнома юборилганда рад этиш сабаблари асосланиши талаб этилади.

Мурожаатни ўрганиш натижалари бўйича Васийлик кенгаши томонидан ўқиш харажатларини қоплаш ҳақида қарор қабул қилингандан сўнг уч иш куни ичида ўқув курси учун белгиланган маблағлар ариза берувчининг ўқиганлигини тасдиқловчи ҳисоб-фактура ва далолатномага асосан таълим ташкилотининг ҳисоб-рақамига ўтказиб борилади.

Маҳалладаги ёшлар етакчиси ариза берувчининг ҳақиқатда ўқув курсида ўқиётганлигини ҳар ойда камида бир марта мониторинг қилиб боради.

Ўрганиш жараёнида ариза берувчи ўқув курсида ўқимаётганлиги аниқланган тақдирда, ёшлар етакчисининг тақдимномасига асосан ўқув курси харажатларини қоплаш тўхтатилади ва тўланган сумма белгиланган тартибда ундирилади.

**«Ёшлар дафтари»га киритилган деҳқончилик
ва томорқа хўжалигини юритиш билан
шуғулланаётган ёшларга уруғлик ва кўчатлар
харид қилиш учун субсидия ажратиш тартиби**

Томорқа ер эгаси бўлган ёки деҳқончилик билан шуғулланиш учун, шу жумладан, янги ўзлаштирилган, лалми, фойдаланилмаётган ер майдонларида 0,1 гектардан 1 гектаргача ер майдони ажратиб берилган ёшларга уруғлик ва кўчатлар харид қилиш учун БҲМнинг 8 бараваригача миқдорда ҳоким ёрдамчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.

Субсидия ажратиш учун ариза берувчи Васийлик кенгашига куйидаги ҳужжатларни тақдим этади:

ариза берувчининг эгалигида ёки фойдаланишида бўлган ерга нисбатан ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжат (ижара шартномаси ва бошқалар);

уруғлик ва кўчатларни харид қилиш бўйича етказиб берувчи ташкилот билан тузилган шартнома нусхаси. Шартномада етказиб берувчининг номи, СТИР, харид қилинадиган маҳсулот номи, тўлов суммаси кўрсатилиши лозим.

Тақдим этилган ҳужжатлардаги маълумотларнинг тўғрилиги ва ҳаққонийлиги учун ариза беруви жавобгар ҳисобланади.

Ҳоким ёрдамчиси ёшлар етакчиси ва тегишли соҳа мутахассислари билан биргаликда «Ёшлар дафтари»га киритилган ариза берувчининг мурожаати тушган кундан бошлаб беш иш куни ичида жойига чиққан ҳолда ариза берувчининг томорқа ерида ёки деҳқончилик билан шуғулланиш учун ажратилган экин майдонида уруғлик ва кўчатлар экиш учун мавжуд шароитни ўрганади.

Ҳоким ёрдамчиси ўрганиш натижаларига кўра, ариза берувчининг томорқа ерига ёки деҳқончилик билан шуғулланиш учун ажратилган экин майдонида уруғлик ва кўчатлар харид қилиш учун субсидия ажратиш ҳақидаги тавсиянома ёки рад қилиш тўғрисидаги хабарномани Васийлик кенгашига киритади. Бунда субсидия ажратишни рад этиш ҳақида хабарнома юборилганда рад этиш сабаблари асосланиши талаб этилади.

Агар ҳоким ёрдамчиси мурожаатни унга тушган пайтдан бошлаб беш куни ичида кўриб чиқмаса ёки субсидия ажратишни асоссиз рад этиш ҳақида хабарнома берса, ариза берувчининг мурожаати ушбу параграф талабларига мувофиқ бўлганда Васийлик кенгаши унинг мурожаатини қаноатлантириш ҳуқуқига эга бўлади.

Васийлик кенгашининг қарорига асосан уч иш куни ичида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия отказиб берувчи ташкилотнинг ҳисоб рақамига ўтказилади.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилиш учун нотурар жойнинг ижара харажатларини қоплаш тартиби

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёш тадбиркор ёки ўзини ўзи банд қилган шахс сифатида солиқ хизмати органларида рўйхатдан ўтган ёш фуқарога фаолиятини амалга ошираётган нотурар жойнинг 12 ойгача ижара харажатларининг бир йилда 30 фоизи, бироқ БҲМнинг 25 бараваригача бўлган қисми ҳоким ёрдамчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси

маблағлари ҳисобидан ижарага берувчи ташкилотга қоплаб берилади.

Нотурар жойнинг ижара харажатларини қоплаш учун ариза берувчи Васийлик кенгашига куйидаги ҳужжатларни тақдим этади:

- тадбиркорлик субъекти гувоҳномаси нусхаси ёки ўзини ўзи банд қилган сифатида рўйхатдан ўтганликни тасдиқловчи матрицали штрих кодли (QR-код) маълумотнома;
- ижара шартномасининг солиқ органларида ҳисобга қўйилганлиги ҳақидаги билдиришнома;
- ижара шартномаси нусхаси. Бунда ижара шартномасида ижарага берувчининг номи, СТИР, ижара муддати, ижаранинг бир ойлик ва умумий тўлови миқдори кўрсатилиши лозим.

Тақдим этилган ҳужжатлардаги маълумотларнинг тўғрилиги ва ҳаққонийлиги учун ариза берувчи жавобгар ҳисобланади.

Ҳужжатлар тақдим этилгандан сўнг Васийлик кенгаши уч иш куни ичида мурожаатни илова қилинган ҳужжатлар билан бирга ариза берувчи фаолият юритиб келаётган маҳалладаги ҳоким ёрдамчисига кўриб чиқиш учун юборади.

Ҳоким ёрдамчиси беш иш куни ичида ижара харажатларини қоплаш ҳақидаги тавсияномани ёки рад этиш ҳақида хабарномани Васийлик кенгашига юборади. Бунда, ижара харажатларини қоплашни рад этиш ҳақида хабарнома юборилганда рад этиш сабаблари асослантириши талаб этилади.

Агар ҳоким ёрдамчиси мурожаатни унга тушган пайдан бошлаб беш иш куни ичида кўриб чиқмаса ёки субсидия ажратишни асоссиз рад этиш ҳақида хабарнома берса, ариза берувчининг мурожаати ушбу параграф талабларига мувофиқ бўлганда Васийлик кенгаши унинг мурожаатини қаноатлантириш ҳуқуқига эга бўлади.

Мурожаатни ўрганиш натижалари бўйича Васийлик кенгаши томонидан ижара харажатларини қоплаш ҳақида қарор қабул қилинганда ариза берувчи бино ва иншоотдан фойдаланаётганлиги тўғрисида ижарага берувчи билан ҳар ой якуни бўйича ту-

зиладиган ва кейинги ойнинг 5-кунигача тақдим этиладиган ҳисоб-фактура ва далолатномага асосан Васийлик кенгаши бино ва иншоотнинг ижара ҳақи учун тўловни уч иш куни ичида ижарага берувчининг ҳисоб рақамига ўтказди.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга тадбиркорлик фаолиятини бошлаш ва ўзини ўзи банд қилишга зарур бўлган асбоб-ускуналар ёки меҳнат қуроллари ни харид қилишга субсидия ажратиш тартиби

Тадбиркорлик ёки ўзини ўзи банд қилиш фаолиятини бошламоқчи бўлган ёшларга асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари (мотокультиватор, ўт ўриш ўроқ машинаси, перфоратор, пайвандлаш аппарати, ўсимликларга ишлов бериш қурилмаси, дурадгорлик, чилангарлик ускунаси, қурилиш ускунаси, компьютер жамланмаси ва бошқалар)ни харид қилиш учун БҲМнинг 40 бараваригача миқдорда ҳоким ёрдамчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.

Асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари учун субсидия ажратиш учун ариза берувчи Васийлик кенгашига унга зарур бўлган асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари ни тури, миқдори, товарнинг маркази, тахминий харид нархи тўғрисидаги маълумотларни тақдим этади.

Ҳужжатлар тақдим этилгандан сўнг Васийлик кенгаши уч иш куни ичида мурожаатни унга илова қилинган ҳужжатлар билан бирга ариза берувчи яшаб келаётган маҳалладаги ҳоким ёрдамчисига кўриб чиқиш учун юборади.

Ҳоким ёрдамчиси беш иш куни ичида асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари учун субсидия ажратиш ҳақидаги тавсияни ёки рад этиш тўғрисидаги хабарномани Васийлик кенгашига юборади. Бунда, субсидия ажратишни рад этиш ҳақида хабарнома юборилганда рад этиш сабаблари асосланиши талаб этилади.

Агар ҳоким ёрдамчиси мурожаатни унга тушган пайтдан бошлаб беш иш куни ичида кўриб чиқмаса ёки субсидия ажратишни

асоссиз рад этиш ҳақида хабарнома берса, ариза берувчининг муурожаати ушбу параграф талабларига мувофиқ бўлганда Васийлик кенгаши унинг муурожаатини қаноатлантириш ҳуқуқига эга бўлади.

Муурожаатни ўрганиш натижалари бўйича Васийлик кенгаши томонидан субсидия ажратиш ҳақида қарор қабул қилинганда асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари етказиб берувчи ташкилот давлат харидларининг электрон тизими орқали беш иш куни ичида аниқланади, асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроли етказиб берувчи ташкилот томонидан тақдим этилгандан сўнг Васийлик кенгашининг ишчи органи ва ариза берувчи ўртасида тузиладиган далолатнома асосида ариза берувчига уч иш куни ичида топширилади.

Ариза берувчига ажратилган субсидия асосида харид қилинган асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари самарали фойдаланилаётганлиги, унинг техник ҳолати созлиги кафолат муддати давомида ҳоким ёрдамчиси томонидан ўрганилади. Ўрганиш давомида асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари иш фаолиятида фойдаланилмаганлиги аниқланган тақдирда, Васийлик кенгаши томонидан ариза берувчидан субсидия асосида берилган асбоб-ускуна ёки меҳнат қуроллари қайтариш чоралари кўрилади.

**«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга
профессионал ва олий таълим ташкилотлари
ўқувчи-талабаларининг таълим тўлов-контракт
суммасининг бир қисмини тўлаб бериш тартиби**

Республикамиздаги профессионал таълим ташкилотларида таълим олаётган, шунингдек, Ўзбекистон Республикасида фаолият кўрсатаётган барча олий таълим ташкилотларида (давлат, нодавлат олий таълим ташкилотлари, Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги хорижий олий таълим ташкилотлари ва хорижий олий таълим ташкилотларининг филиалларида) бакалавриятнинг кундузги, сиртқи ва кечки шаклида, магистратуранинг кундузги йўналишида таълим олаётган ўқувчи-талабаларга тўлов-контракт асосида ўқиш бўйича йиллик харажатларининг бир қисми қоплаб берилади.

Юқоридагилардан ташқари «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга қуйидаги йўналишлар бўйича субсидиялар ажратилади:

- 1) «Ёшлар дафтари»га киритилган ижтимоий ҳимояга муҳтож иқтидорли ёшларнинг илм-фан, спорт, санъат ва маданият йўналишларидаги ўқув курслари учун олти ойгача муддатли ўқув курслари учун ҳар ойда БҲМнинг бир бараваригача миқдорда маҳалладаги ёшлар етакчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга таълим, маданият ва санъат, спорт, ахборот технологиялар соҳасига ва фанларни ўқитишга ихтисослашган нодавлат таълим ташкилотининг уч ой муддатгача нотурар жой ижара харажатлари учун БҲМнинг 50 бараваригача миқдорда маҳалладаги ёшлар етакчисининг ижобий тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан ижарага берувчи ташкилотга қоплаб берилади.

Бунда нодавлат таълим ташкилотида ўқиётган жами фуқароларнинг энг камида бешдан бир қисми «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар бўлса, ўқув марказига ушбу имкониятдан фойдаланишга йўл қўйилади.

Ушбу харажатларни қоплаш учун Ёшлар ишлари агентлигининг Ёшларга оид давлат сиёсатини қўллаб-қувватлаш жамғармаси ҳисобидан ҳам қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда субсидия ажратилиши мумкин.

- 2) «Ёшлар дафтари»га киритилган бемор ёшларга мамлакатда ёки хорижий давлатларда даволаниш билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун ёшлар етакчисининг ижобий тавсияси асосида БҲМнинг 50 бараваридан ошмаган миқдорда «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.
- 3) «Ёшлар дафтари»га киритилган психологик маслаҳатга муҳтож ёшларга ихтисослашган нодавлат нотижорат ташкилотлар ҳамда нодавлат таълим ташкилотлари томонидан пулли психологик хизмат кўрсатилиши билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун маҳалладаги ёшлар етакчисининг ижобий тавсияси асосида БҲМнинг

4 бараваридан ошмаган миқдорда «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.

Психологик маслаҳатга муҳтож ёшларга Ёшларга ижтимоий-психологик хизмат кўрсатиш республика маркази, Аёлларни реабилитация қилиш ва мослаштириш бўйича республика, худудий ва туманлараро намунали марказлари, Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш бўйича республика реабилитация маркази, Республика ижтимоий мослашув маркази, таълим муассасалари ва хусусий ташкилотларнинг малакали психологлари томонидан маслаҳатлар берилади.

- 4) «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг сафарбарлик чақируви захирасидаги хизматни ўташ бадалини тўлиқ миқдорда қоплаш учун маҳалладаги ёшлар етакчисининг тавсияси асосида «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.
- 5) «Ёшлар дафтари»га киритилган, никоҳи қайд этилганига 3 йилдан ошмаган ёшларга яққа тартибдаги ўз хонадонидида қўшимча уй-жой куриш учун 33 млн сўмгача гаровсиз кредит ажратишда «Ёшлар дафтари» жамғармасининг кафиллиги мувофиқ берилади.
- 6) «Ёшлар дафтари»га киритилган ижтимоий ҳимояга муҳтож ёш оилаларга 12 ойгача турар жой учун ижара компенсацияси ҳар ойда БҲМнинг 3 бараваридан ошмаган миқдорда «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан субсидия ажратилади.

Бунда эр-хотиннинг ҳар иккиси ўттиз ёшдан ошмаган (ўттиз бир ёшга тўлмаган) бўлиши, мулк ҳуқуқи асосида турар жойи бўлмаган, илгари мақсадли дастурлар доирасида имтиёзли ипотека кредитлари орқали квартира ёки яққа тартибдаги уй-жойлар билан таъминланмаган, ипотека кредитлари бўйича субсидиялар ёки уй-жойлар таъминоти билан боғлиқ бошқа имтиёзлардан фойдаланмаган ҳамда ҳар иккиси ёки бири «Ёшлар дафтари»га киритилган бўлиши талаб этилади.

- 7) Ёшларнинг интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш ва ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, шунингдек, беш муҳим ташаббус доирасидаги тад-

бирларни молиялаштириш, яъни календарь режада белгиланган лойиҳа, танлов ва тадбирларни маҳалла, сектор, туман (шаҳар) ва ҳудуд даражасида ташкил этиш ва ўтказиш билан боғлиқ харажатлар «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағлари ҳисобидан молиялаштирилади.

Ҳар бир маҳалла даражасидаги тадбирларга бир календарь ой учун БҲМнинг 10 бараваригача маблағ ажратилади. Календарь режага киритилмаган тадбирлар «Ёшлар дафтари» жамғармаси маблағларидан молиялаштирилишига йўл қўйилмайди.

Календарь режага киритилган лойиҳа, танлов ва тадбирларни сектор ва туман (шаҳар) босқичларини молиялаштириш Ёшлар ишлари агентлигининг туман (шаҳар) бўлимлари томонидан асосли ҳисоб-китоб қилинган ҳолда Васийлик кенгашига юборилади. Васийлик кенгаши мурожаатга асосан қарор қабул қилади ва тадбирларни молиялаштириш чораларини кўради.

- 8) «Ёшлар дафтари»га киритилган ишсиз ёшларнинг бандлигига қуйидаги йўналишларда кўмаклашилади:

секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) ҳокимларининг иқтисодиёт ва тадбиркорлик масалалари бўйича биринчи ўринбосарлари, маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари, аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари, Савдо-саноат палатасининг туман (шаҳар) тадбиркорликка кўмаклашиш марказлари томонидан «Ишга марҳамат» мономарказлари, давлат ва нодавлат касб-ҳунарга ўқитиш марказлари, маҳалла аҳолисини касб-ҳунарга ўқитиш масканларида касб-ҳунарга ва тадбиркорликка ўқитишни ташкил этиш, тадбиркорликка жалб этиш, ўзини ўзи мустақил равишда банд қилишни ривожлантиришга доир фаолиятни ташкил этиш орқали бандликка кўмаклашиш;

секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) ҳокимларининг инвестициялар ва ташқи савдо масалалари бўйича ўринбосарлари, туман (шаҳар) инвестиция бўлимлари, маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари, Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари, тижорат банклари ҳамкорлигида тармоқ ва

худудий инвестиция дастурларига киритилган лойиҳаларда ёшлар учун яратилаётган янги иш ўринларига ишга жойлаштириш;

секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари ҳамда аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари билан биргаликда мавжуд вакансия ва захира (квота) иш ўринларига ишга жойлаштириш ҳамда ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилиш;

секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) ҳокимларининг қишлоқ ва сув хўжалиги масалалари бўйича ўринбосарлари, туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари билан биргаликда фермер ва деҳқон хўжаликлари, қишлоқ хўжалиги кооперативларига жалб қилиш, шунингдек, деҳқончилик билан шуғулланиш учун янги ўзлаштирилган, лалми, фойдаланилмаётган ер майдонларини 0,10 гектардан 1 гектаргача белгиланган тартибда очик электрон танлов орқали 10 йилга ижарага ер бериш;

секторлар раҳбарлари туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари, туман (шаҳар) ҳокимларининг саноатни ривожлантириш, капитал курилиш, коммуникациялар ва коммунал хўжалик масалалари бўйича ўринбосарлари, курилиш бўлимлари билан биргаликда худуддаги курилиш ишларига жалб қилиш;

туман (шаҳар) маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш марказлари, Ёшлар ишлари агентлиги ҳамда Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари билан биргаликда ёшлар бандлигига кўмаклашиш, тадбиркорликни ривожлантириш ҳамда ёшларни ишга қабул қилган иш берувчиларни рағбатлантириш мақсадида субсидиялар ажратишга кўмаклашиш.

9) «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларга тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйишда кўмаклашиш қуйидаги йўналишларда амалга оширилади:

а) Савдо-саноат палатаси ва «Yoshlar — kelajagimiz» жамғармаси томонидан;

- б) «Микрокредитбанк» АТБ, «Агробанк» АТБ ва АТ «Халқ банки»нинг туман (шаҳар) филиаллари орқали тадбиркорликни йўлга қўйиш ва ривожлантириш учун Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан кредитлар ажратилади.
- 10) «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг хорижда хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграциясини ташкил этиш куйидагича:

Ёшларнинг хорижда хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграциясини ташкил этиш Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида» 2020 йил 15 сентябрдаги ПҚ-4829-сон қарори асосида Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан куйидаги тартибда амалга оширилади:

уюштирилган меҳнат миграцияси йўли билан хорижга чиқиб кетаётган ёшлар ишга юборилишидан олдин давлат ва нодавлат таълим ташкилотларида, хусусан ҳудудлардаги «Ишга марҳамат» мономарказлари, касб-ҳунарга ўқитиш марказлари, қисқа муддатли касб-ҳунарга ўқитиш курслари, маҳалла аҳолисини касб-ҳунарга ўқитиш масканларида касб-ҳунарга ўқитилади (хорижий иш берувчининг малака талабларига жавоб берадиган шахслар бундан мустасно);

уюштирилган меҳнат миграцияси йўли билан чет элда меҳнат фаолиятини амалга ошираётган ёшларнинг ҳақ-ҳуқуқларини таъминлашга ва кўмаклашишга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилади;

Меҳнат миграциясидан қайтиб келган ёшларни реинтеграция қилиш, шу жумладан уларнинг бандлигини таъминлаш, касбий малакасини ошириш ва тадбиркорлик ташаббусларини рағбатлантириш ҳамда қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа чоралар-тадбирлар кўрилади.

«Ёшлар дафтари»дан чиқариш тартиби

Ёшлар куйидаги ҳолларда «Ёшлар дафтари»дан чиқарилади:

- қонунчиликда белгиланган тегишли тоифа бўйича белгиланган амалий ёрдамлар тўлиқ кўрсатилганда (бир марталик моддий ёрдам кўрсатилганлиги бундан мустасно);
- бандлиги таъминланган ёки доимий даромад манбаига эга бўлганда;
- тўлиқ давлат таъминотига олинганда;
- ўз аризасига кўра;
- «Ёшлар дафтари»га ноқонуний киритилганлиги аниқланганда;
- бошқа давлатларга ишлаш ёки доимий яшаш учун чиқиб кетганда;
- суднинг озодликдан маҳрум этишни назарда тутувчи ҳукми қонуний кучга кирганда;
- вафот этган тақдирда ёки суд қарори асосида бедарак йўқолган деб топилганда.

«Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг «Ёшлар дастури»га киритилган масалалари тўлиқ ҳал этилгунга қадар уларни «Ёшлар дафтари»дан чиқаришга йўл қўйилмайди.

Иш берувчи томонидан жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи ёки ижтимоий солиқ тўлови ҳисобланганда ҳамда ушбу маълумотлар Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг марказлаштирилган ахборот базасида ва Ягона миллий меҳнат тизимида акс этган тақдирда, иш билан бандлиги таъминланган деб ҳисобланади ҳамда «Ёшлар дафтари»дан чиқариш учун асос бўлади.

Доимий ва вақтинча яшаш учун республиканинг бошқа ҳудудига кўчиб ўтганда, доимий яшаш ва вақтинча турар жойи бўйича рўйхатга олинган кундан бошлаб ўн беш кундан кечиктирмасдан «Ёшлар дафтари»га тегишли ўзгартиришлар киритилади.

«Ёшлар дафтари»дан чиқарилаётган ёшлар бир кун ичида бу ҳақида хабардор қилинади.

III БОБ.

МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИГА ДОИР АСОСИЙ МАСАЛАЛАР

3.1. Меҳнат тўғрисидаги қонунчилик ва меҳнатга оид муносабатларда камситиш ва мажбурий меҳнатнинг тақиқланиши

Ҳар бир шахснинг меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда белгиланган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 37-моддасида кўрсатилган бўлиб, бу ҳуқуқлар инсоннинг иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлари туркумига киради.

Ўзбекистон Республикасида меҳнатга оид муносабатлар меҳнат тўғрисидаги қонунчилик, жамоа келишувлари, шуниндек жамоа шартномалари ва бошқа локал норматив ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Меҳнат тўғрисидаги қонунчилик	
	<i>Меҳнат кодекси</i>
	<i>Ўзбекистон Республикаси қонунлари ва Олий Мажлис қарорлари</i>
	<i>Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари</i>
	<i>Қорақалпоғистон Республикаси қонунлари ва Жўқорғи Кенес қарорлари</i>
	<i>Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Ҳукуматининг қарорлари</i>
	<i>давлат ҳокимиятининг бошқа вакиллик ва ижроия органлари ўз ваколатлари доирасида қабул қиладиган қарорлар</i>

Жамоа шартномаси — корхонада иш берувчи билан ходимлар ўртасидаги меҳнатга оид, ижтимоий-иқтисодий ва касбга оид муносабатларни тартибга солувчи норматив ҳужжат.

Жамоа келишуви — муайян касб, тармоқ, ҳудуд ходимлари учун меҳнат шартлари, иш билан таъминлаш ва ижтимоий кафо-

латлар белгилаш борасидаги мажбуриятларни ўз ичига олувчи норматив ҳужжат.

Локал норматив ҳужжат – ходимлар вакиллик органи розилигини инобатга олган ҳолда иш берувчи томонидан корхона доирасида қабул қилинадиган ҳужжат.

Савол

Мен иш берувчи билан тузилган меҳнат шартномасига асосан хусусий корхонага ишга кирдим. Баъзи кунлари корхона раҳбари билан келишиб олган вазифалардан ташқари ишларни бажаришимга ва кўпроқ вақт ишлашимга тўғри келяпти. Корхона раҳбаридан мен илгари давлат корхонасида ишлаганим сабабли, меҳнатга оид муносабатлар доирасида ўз ҳуқуқларим ҳақида сўраганимда, у менга давлат корхонасида бошқа қонунчилик, буни хусусий корхона фаолиятида қўллаб бўлмайди, деб жавоб берди. Корхона раҳбарининг ҳаракатлари тўғрими?

Жавоб

Корхона раҳбарининг хатти-ҳаракатлари қонунга зид. Негаки, Меҳнат кодексининг амал қилиш доираси мулкчилик ва ташкилий ҳуқуқий шаклдан қатъи назар, барча иш берувчилар ва ходимларга (меҳнат шартномаси асосида фаолият юритаётган) нисбатан татбиқ этилади. (МКнинг 1-моддасига қаранг)

Барча фуқаролар меҳнат ҳуқуқларига эга бўлиш ва улардан фойдаланишда тенг имкониятларга эгадир. Жинси, ёши, ирки, миллати, тили, ижтимоий келиб чиқиши, мулкый ҳолати ва мансаб мавқеи, динга бўлган муносабати, этникоди, жамоат бирлашмаларига мансублиги, шунингдек ходимларнинг ишчанлик қобилиятларига ва улар меҳнатининг натижаларига алоқадор бўлмаган бошқа жиҳатларига қараб меҳнатга оид муносабатлар соҳасида ҳар қандай чеклашларга ёки имтиёзлар белгилашга йўл қўйилмайди ва булар камситиш деб ҳисобланади. (МКнинг 6-моддаси)

Изоҳ: *Меҳнат соҳасида меҳнатнинг муайян турига хос бўлган талаблар ёки давлатнинг юқорироқ ижтимоий ҳимоясига муҳтож бўлган шахслар (аёллар, вояга етмаганлар, ногирон-*

лар ва бошқалар) тўғрисидаги алоҳида гамхўрлиги билан боғлиқ фарқлашлар камситиш деб ҳисобланмайди.

Ўзбекистон Республикасида *мажбурий меҳнат*, яъни бирон-бир жазони қўллаш билан таҳдид қилиш орқали иш бажаришга мажбурлаш тақиқланади.

Қуйидаги ишлар мажбурий меҳнат деб ҳисобланмайди:

- ҳарбий ёки муқобил хизмат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари асосида;
- фавқулодда ҳолат юз берган шароитларда;
- суднинг қонуний кучга кирган ҳукмига биноан;
- қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда бажарилиши лозим бўлган ишлар.

Савол:

Мен тиббиёт бирлашмасида ҳамшира вазифасида фаолият юритаман. Муассасамиз раҳбари барча ҳамшираларни ишдан бўшатиш билан таҳдид қилиб, ойига 3–4 мартаба тиббиёт бирлашмаси атрофини тозалашига мажбур қилади. Бу бизнинг хизмат вазифамизга қирмайди ва бунинг учун ҳақ тўланмайди. Раҳбарнинг бундай хатти-ҳаракатларига қонунда жазо назарда тутилганми?

Жавоб:

Раҳбарнинг бу хатти-ҳаракатлари қонунга зид бўлиб, бунинг учун қонунда жазо назарда тутилган. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 51-моддасида меҳнатга бирон-бир шаклда маъмурий тарзда мажбурлаш, базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишига сабаб бўлади. Худди шундай қилмиш учун маъмурий жазо қўлланилганидан кейин яна содир этилса, жиноий жавобгарликка тортилишига асос бўлади.

3.2. Меҳнат муносабати субъекти сифатида ходим, иш берувчи ва вакиллик органлари

Меҳнатга оид муносабатларнинг субъектлари (ходим сифатида)

- 1) Ўзбекистон Республикаси фуқаролари;
- 2) чет эл фуқаролари;
- 3) фуқаролиги бўлмаган шахслар.

Ўзбекистон Республикасида ишга қабул қилишга 16 ёшдан йўл қўйилади. (МКнинг 77-моддаси)

Изоҳ: Ёшларни меҳнатга тайёрлаш учун умумтаълим мактаблари, ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртларининг ўқувчиларини уларнинг соғлиғига ҳамда маънавий ва ахлоқий камол топишига зиён етказмайдиган, таълим олиш жараёнини бузмайдиган енгил ишни ўқишдан бўш вақтида бажариши учун — **улар 15 ёшга тўлганидан кейин ота-онасидан бирининг ёки ота-онасининг ўрнини босувчи шахслардан бирининг ёзма розилиги билан ишга қабул қилишга йўл қўйилади.**

Қуйидагилар иш берувчилар бўлиши мумкин:

- корхоналар, шу жумладан, уларнинг алоҳида таркибий бўлинмалари ўз раҳбарлари тимсолида;
- мулкдорнинг ўзи айна бир вақтда раҳбар бўлган хусусий корхоналар;
- ўн саккиз ёшга тўлган айрим шахслар (қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда);
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда ходимлар ёллайдиган яқка тартибдаги тадбиркорлар

Ходимнинг асосий меҳнат ҳуқуқлари	Иш берувчининг асосий ҳуқуқлари
<ul style="list-style-type: none"> – ўз меҳнати учун қонунчиликда Меҳнатга ҳақ тўлаш ягона тариф сеткасининг биринчи разряди бўйича белгиланганидан оз бўлмаган миқдорда ҳақ олиш; – муддатлари чегараси белгиланган иш вақтини ўрнатиш, бир қатор касблар ва ишлар учун иш кунини қисқартириш, ҳар ҳафталик дам олиш кунлари, байрам кунлари, шунингдек ҳақ тўланадиган йиллик таътиллар бериш орқали таъминланадиган дам олиш; – ҳавфсизлик ва гигиена талабларига жавоб берадиган шароитларда меҳнат қилиш; – касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш; – касба уюшмаларига ҳамда ходимлар ва меҳнат жамоаларининг манфаатларини ифода этувчи бошқа ташкилотларга бирлашиш; – қариганда, меҳнат қобилиятини йўқотганда, боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот олиш; – ўзининг меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, шу жумладан суд орқали ҳимоя қилиш ва малакали юридик ёрдам олиш; – жамоаларга доир меҳнат низоларида ўз манфаатларини қувватлаш ҳуқуқига эгадир (МКнинг 16-моддаси) 	<ul style="list-style-type: none"> – корхонани бошқариш ва ўз ваколатлари доирасида мустақил қарорлар қабул қилиш; – қонунчиликка мувофиқ яқка тартибдаги меҳнат шартномаларини тузиш ва бекор қилиш; – меҳнат шартномасида шарт қилиб кўрсатилган ишни лозим даражада бажаришни ходимдан талаб қилиш; – ўз манфаатларини ҳимоялаш учун бошқа иш берувчилар билан бирга жамоат бирлашмалари тузиш ва бундай бирлашмаларга аъзо бўлиш ҳуқуқига эгадир.

Касаба уюшмалари, уларнинг корхонадаги сайлаб қўйиладиган органлари, ходимлар томонидан сайлаб қўйиладиган бошқа органлар, иш берувчиларнинг вакиллик органлари **меҳнатга оид муносабатларнинг субъектлари сифатида** қатнаша оладилар.

Изоҳ: Касаба уюшмалари ходимлар вакиллигининг энг йирик жамоат бирлашмасидир.

Ходимлар вакиллик органларининг ҳуқуқлари куйидагилардан иборат:

- музокаралар олиб бориш, жамоа шартномалари ва келишувлари тузиш, уларнинг бажарилишини текшириб туриш, иш берувчига корхонада меҳнат тўғрисида норматив ҳужжатлар тайёрлаш юзасидан таклифлар киритиш;
- корхонани ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга доир масалаларни кўриб чиқишда қатнашиш;
- меҳнат низоларини кўрувчи органларда ходимлар манфаатини ҳимоя қилиш;
- иш берувчи ҳамда у вакил қилган шахсларнинг қарорлари меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ёки бошқа норматив ҳужжатларга зид бўлса ёхуд ходимларнинг ҳуқуқларини бошқача тарзда бузаётган бўлса, бу қарорлар устидан судга шикоят қилиш.

Иш берувчининг ходимлар вакиллик органлари олдидаги мажбуриятлари:

- ходимлар вакиллик органларининг ҳуқуқларига риоя қилиш, уларнинг фаолиятига кўмаклашиш;
- ходимларнинг манфаатларига тааллуқли қарорлар қабул қилишдан олдин уларнинг вакиллик органлари билан маслаҳатлашиш, меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатларда кўрсатилган ҳолларда эса, — уларнинг розилигини олиш;
- ходимлар вакиллик органларининг таклифларини ўз вақтида кўриб чиқиш ва қабул қилинган қарорлар ҳақида уларга ёзма равишда асосли жавоб бериш;
- ходимларнинг вакиллик органлари аъзоларини корхонага, манфаатлари ифода этилаётган ходимларнинг иш жойларига менеликсиз қўйиш;
- ходимларнинг вакиллик органларига меҳнат, корхона фаолияти масалаларига ва бошқа ижтимоий-иқтисодий масалаларга доир ахборотни текин бериш;

- ходимларнинг вакиллик органларига ўз вазифаларини бажаришлари учун зарур шароит яратиб бериш;
- ходимларнинг вакиллик органларига нисбатан меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган бошқа мажбуриятларни бажариш.

Савол:

Биз фаолият юритаётган банкда касаба уюшмасининг раҳбари ишдан бўшади, янги бошқарувчимиз меҳнат жамоаси қаршилигига қарамай касаба юшмаси фаолиятини тугатиш ҳақида буйруқ чиқарди. Бошқарувчининг хатти-ҳаракатлари тўғрими?

Жавоб:

Бошқарувчининг ҳаракатлари нотўғри. Меҳнат кодексининг 26-моддаси 2- қисмига кўра, ходимлар вакиллик органларининг фаолиятини иш берувчи ёки у вакил қилган шахслар ташаббуси билан тугатишга йўл қўйилмайди.

3.3. Аҳолининг айрим тоифалари учун ишга жойлашишдаги қўшимча кафолатлар

Ҳар ким иш берувчига бевосита мурожаат қилиш ёки меҳнат органларининг бепул воситачилиги орқали, шунингдек хусусий бандлик агентликларининг хизматлари воситасида иш жойини эркин танлаш ҳуқуқига эгадир.

Аҳолининг ишга жойлашишига кўмаклашиш Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан амалга оширилади.

Ишсизлар ўн олти ёшдан то пенсия билан таъминланиш ҳуқуқини олишгача бўлган ёшдаги, ҳақ тўланадиган ишга ёки даромад келтирадиган машғулотга эга бўлмаган, иш қидираётган ва иш таклиф этилса, унга киришишга тайёр бўлган ёхуд касбга тайёрлашдан, қайта тайёрлашдан ўтишга ёки малакасини оширишга тайёр бўлган меҳнатга лаёқатли шахслар (бундан таълим муассасаларида таълим олаётганлар мустасно).

Изоҳ: *юқоридаги шахсларни ишсиз деб эътироф этиши учун улар ишга жойлашишида кўмак олиш учун маҳаллий меҳнат органларига мурожаат қилган ва бу органлар томонидан иш қидирувчи сифатида рўйхатга олинган бўлишлари керак.*

Мақбул келадиган иш

- *биринчи марта иш қидираётган, касби (мутахассислиги) бўлмаган шахслар учун дастлабки касб тайёргарлигини талаб қилмайдиган иш, бундай ишни топиб бериш имконияти бўлмаганида, уларнинг ёши ва бошқа хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ҳақ тўланадиган бошқа иш, шу жумладан вақтинчалик иш;*
- *шидан ва иш ҳақидан маҳрум бўлган шахслар учун уларнинг касб тайёргарлигига мос бўлган, ёшини, соғлиғи ҳолатини, меҳнат стажини ва аввалги мутахассислиги бўйича тажрибасини, янги иш жойининг транспортда қатнаш жиҳатидан қулайлигини инобатга олувчи иш;*
- *ишсизлик нафақасини олиш даври тугаганидан сўнг касби (мутахассислиги) бўйича иш топиб бериш мумкин бўлмаган тақдирда, ишсиз шахснинг қобилиятини, унинг соғлиғи ҳолатини, олдинги иш тажрибасини ва унинг учун қулай бўлган ўқитиш воситаларини инобатга олган ҳолда касбини (мутахассислигини) ўзгартиришни талаб қиладиган иш.*

Мақбул келадиган деб ҳисобланмайдиган иш

- *иш яшаши жойини ўзгартириши билан боғлиқ бўлса;*
- *таклиф этилган иш доимий яшаши жойидан анча узоқ бўлса*
- *ва транспортда қатнаш жиҳатдан қулай бўлмаса;*
- *таклиф этилган ишни рад этиш ишсиз шахснинг соғлиғи ҳолатига, унинг ёшига ва бошқа узрли сабабларга кўра мавжуд монеликларга асосланган бўлса.*

Савол:

Мен коронавирус пандемияси сабабли ишимни йўқотганимдан кейин маҳаллий меҳнат органига ишсиз сифатида мурожаат қилиб, рўйхатдан ўтдим. Тез орада менга икки марта мутахассислигимга мос ишларни таклиф қилишди, ammo иш ҳақи жуда кам

бўлгани сабабли бу ишларни рад этдим. Орадан 2 ой ўтганидан сўнг, яна меҳнат органига мурожаат қилганимда, у ерда менга энди ишсиз сифатида такроран рўйхатда ўта олишим мумкин эмаслигимни айтишди. Меҳнат органининг такрорий мурожаатимга жавоби қонунийми?

Жавоб:

Меҳнат органининг ҳаракатлари қонуний эмас. Меҳнат кодексининг 62-моддасига кўра, маҳаллий меҳнат органида рўйхатга олинган пайтдан бошлаб ўн кун ичида ўзларига таклиф қилинган мақбул келадиган ишни икки марта рад этган шахслар иш қидираётган деб эътироф этилмайди, лекин таклиф қилинган ишни рад этган пайтдан бошлаб ўттиз календарь кун ўтгандан кейингина ишсиз сифатида такроран рўйхатга олиниш ҳуқуқига эгадир.

Ишсизлик нафақаси – ишсиз деб эътироф этилган шахсга у иш қидираётган шахс сифатида маҳаллий меҳнат органида рўйхатдан ўтган кундан эътиборан тайинланадиган нафақа тури.

Нафақа олиш ҳуқуқи у иш қидираётган шахс сифатида рўйхатдан ўтган пайтдан бошлаб **кечи билан ўн биринчи кундан** эътиборан кучга киради. Ишсизлик нафақаси **ўн икки ойлик давр ичида кўпи билан йигирма олти календарь ҳафта давомида** тўланади. Ишсиз ишсизлик нафақасини олиш даврида иш қидириши ва ҳар икки ҳафтада камида бир марта маҳаллий меҳнат органига ишга ёки касбга тайёрлашга, қайта тайёрлашга, малакасини оширишга йўлланма олиш учун мурожаат қилиши шарт.

Аҳолининг айрим тоифалари учун ишга жойлашишдаги кўшимча кафолатлар

Давлат аҳолининг айрим тоифалари учун ишга жойлашишдаги кўшимча кафолатларни белгилайди.

Кўшимча кафолатларни таъминлашнинг асосий механизмлари Ўзбекистон Республикасининг «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги Қонунида белгиланган.

Қўшимча кафолат ижтимоий ҳимояга муҳтож, иш топишда қийналаётган ва меҳнат бозорида тенг шароитларда рақобатлашишга қодир бўлмаган шахсларга берилади.

Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож тоифалари жумласига қуйидагилар киради:

- ўн тўрт ёшга тўлмаган болалари, ногиронлиги бўлган болалари бор ёлғиз ота ёки она, шунингдек кўп болали оилаларнинг ота-оналари;
- ўрта махсус таълим муассасаларини тамомлаган ёшлар, шунингдек касб-ҳунар таълими муассасаларининг ва олий таълим муассасаларининг давлат грантлари бўйича таълим олган битирувчилари;
- Ўзбекистон Республикаси Қуролли кучларидан муддатли ҳарбий хизматдан бўшатирилганлар;
- ногиронлар ва пенсия ёшига яқинлашиб қолган шахслар;
- жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган ёки суд қарорига кўра тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларига тортилган шахслар;
- одам савдосидан жабрланганлар.

Қўшимча кафолатлар

<i>қўшимча иш жойлари барпо этиш</i>
<i>ихтисослаштирилган корxonалар, хусусан ногиронлармеҳнат қиладиган корxonалар барпо этиш</i>
<i>махсус ўқув дастурларини ташкил этиш</i>
<i>корxonаларда ишга жойлаштириш учун минимал ишжойларини белгилаш</i>

Изоҳ: иш берувчи иш жойларининг белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан ишга жойлаштириш учун қонунчиликда белгиланган тартибда маҳаллий меҳнат органлари ва бошқа органлар томонидан юбориладиган аҳолининг айрим тоифаларини ишга қабул қилиши шарт! Ишга жойлаштириш учун иш ўринларининг энг кам сонини яратишга доир қарорларини бажармаслик маъмурий жавобгарликка тортилишга сабаб бўлади.

3.4. Меҳнат шартномаси

3.4.1. Меҳнат шартномасини тузиш

Меҳнат шартномаси – ходим билан иш берувчи ўртасида мутасаддиқлик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тарафлар келишуви, шунингдек меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир.

Ходим ўриндошлик асосида ишлаш тўғрисида қонунчиликда белгиланган тартибда меҳнат шартномаси тузиши мумкин.

Ишга қабул қилиш иш берувчининг буйруғи билан расмийлаштирилади. Буйруқ чиқариш учун ходим билан тузилган меҳнат шартномаси асос бўлади.

Меҳнат шартномаси		
Мазмуни	Шакли	Муддати
<ul style="list-style-type: none"> • <i>иш жойи (корхона ёки унинг бўлинмаси);</i> • <i>ходимнинг меҳнат вазифаси — мутахассислиги, малакаси, у ишлайдиган лавозим;</i> • <i>ишнинг бошланиши куни;</i> • <i>меҳнат шартномаси муайян муддатга тузилганда унинг амал қилиши муддати;</i> • <i>меҳнат ҳақи миқдори ва меҳнатнинг бошқа шартлари</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>меҳнат шартномаси ёзма шаклда тузилади;</i> • <i>меҳнат шартномаси бир хил кучга эга бўлган камида икки нусхада тузилади ва ҳар бир тарафга сақлаш учун топширилади;</i> • <i>меҳнат шартномасида тарафларнинг манзиллари кўрсатилади;</i> • <i>меҳнат шартномаси ходим ва ишга қабул қилиши ҳуқуқига эга бўлган мансабдор шахснинг имзолари билан мустаҳкамланиб, имзоланган муддати қайд этилади ва корхона муҳри билан тасдиқланади</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>номуайян муддатга;</i> • <i>а) шартномада унинг амал қилиши муддати кўрсатилмаган бўлса, номуайян муддатга тузилган деб ҳисобланади;</i> • <i>б) номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномаси ходимнинг розилигисиз муайян муддатга, шунингдек муайян ишни бажариши вақтига мўлжаллаб қайта тузилиши мумкин эмас;</i> • <i>беш йилдан ортиқ бўлмаган муайян муддатга; (муддатли меҳнат шартномалари бажарилажак ишнинг хусусияти, уни бажариши шартлари ёки ходимнинг манфаатларини ҳисобга олган тарзда, номуайян муддатга мўлжалланган меҳнат шартномаларини тузиши мумкин бўлмаган ҳоллардагина тузилади муайян ишни бажариши вақтига мўлжаллаб</i>

Ишга қабул қилишни ғайриқонуний равишда рад этишга йўл қўйилмайди.

Ишга қабул қилишни ғайриқонуний равишда рад этиш деб ҳисобланувчи ҳолатлар

иш берувчи томонидан таклиф қилинган шахсларни ишга қабул қилмаслик;

иш берувчи қонунга мувофиқ меҳнат шартномаси тузиши шарт бўлган шахсларни **(белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан ишга юборилган шахсларни; ҳомиладор аёлларни ва уч ёшга тўлмаган болалари бор аёлларни — тегишинча уларнинг ҳомиладорлиги ёки боласи борлигини важ қилиб)** ишга қабул қилмаслик;

муқаддам судланган шахсларни ишга қабул қилмаслик, бундан қонунчиликда назарда тутилган ҳоллар мустасно, ёхуд шахсларни уларнинг яқин қариндошлари судланганлиги муносабати билан ишга қабул қилмаслик.

Изоҳ: *ишга қабул қилиш рад этилган тақдирда, ходимнинг талаби билан иш берувчи ишга қабул қилишни рад этишининг сабабини асослаб уч кун муддат ичида ёзма жавоб бериши шарт, бу жавоб ишга қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган мансабдор шахс томонидан имзоланган бўлиши лозим.*

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат қонунчилигида қариндош- уруғларнинг давлат корхонасида бирга хизмат қилишлари чекланган. Шунга мувофиқ, **ўзаро яқин қариндош ёки қуда-анда бўлган шахсларнинг (ота-оналар, ака-укалар, опа-сингиллар, ўғил ва қизлар, эр-хотинлар, шунингдек эр-хотинларнинг ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари ва болалари),** ба-шарти улардан бири иккинчисига бевосита бўйсуниб ёки унинг назорати остида хизмат қиладиган бўлса, бир давлат корхонасида бирга хизмат қилишлари тақиқланади.

Савол:

Мен янги корхонага ишга кираётганимда аввалги иш жойимдан тавсифнома сўрашди. Аввал ишлаган жойимдан тавсифнома сўралиши қонунчиликда кўрсатилганми?

Жавоб:

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 80-моддасига мувофиқ қуйидагилар ишга қабул қилиш вақтида талаб қилинадиган хужжатлардир: 1) паспорт ёки унинг ўрнини босадиган бошқа хужжат, ўн олти ёшгача бўлган шахслар учун — тузилганлик тўғрисидаги гувоҳнома; 2) меҳнат дафтарчаси, биринчи мартаба ишга кираётган шахслар бундан мустасно; 3) ўриндошлик асосида ишга кираётган шахслар учун меҳнат дафтарчаси ўрнига асосий иш жойидан олинган маълумотнома; 4) ҳарбий хизматга мажбурлар ёки чақирилувчилар тегишинча ҳарбий билети ёки ҳарбий ҳисобда турганлиги ҳақидаги гувоҳнома; 5) маълумотга ёки махсус тайёргарликка эга шахсларгина бажариши мумкин бўлган ишларга кираётганда олий ёки ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртини тамомлаганлиги тўғрисидаги диплом ёхуд мазкур ишни бажариш ҳуқуқини берадиган гувоҳнома. Тавсифнома ишга қабул қилиш вақтида талаб қилинадиган хужжат сифатида қонунчиликда кўрсатилмаган.

Меҳнат дафтарчаси ходимнинг меҳнат стажини тасдиқловчи асосий хужжатдир.

Иш берувчи корхонада беш кундан ортиқ ишлаган барча ходимларга меҳнат дафтарчасини тутиши шарт, ўриндошлик асосида ишловчилар бундан мустасно. Иш берувчи меҳнат дафтарчасига ишга қабул қилиш, бошқа доимий ишга ўтказиш ва меҳнат шартномасини бекор қилиш тўғрисидаги маълумотларни ёзиши шарт. Ходимнинг илтимосига кўра меҳнат дафтарчасига ўриндошлик асосида ишлаган ва вақтинча бошқа ишга ўтказилган даврлар ҳақидаги ёзувлар киритилади. Меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари (сабаблари) меҳнат дафтарчасига ёзилмайди.

Дастлабки синов ходимнинг топширилаётган ишга лаёқатлилигини текшириб кўриш ва ходим меҳнат шартномасида шартлашилган ишни давом эттиришнинг мақсадга мувоқилигини аниқлаш мақсадида, ишга қабул қилишда ходимга бериладиган муддатдир.

Дастлабки синовнинг муддати **3 ойдан ошиб кетиши** мумкин эмас. **Вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даври** ва ходим **узрли сабабларга кўра ишда бўлмаган бошқа даврлар** дастлабки синов муддатига киритилмайди. Дастлабки синов даври меҳнат стажига киритилади.

Дастлабки синовни ўташ ҳақида **меҳнат шартномасида шартлашилган** бўлиши лозим. Бундай шартлашув бўлмаган тақдирда ходим **дастлабки синовсиз ишга қабул қилинган** деб ҳисобланади.

Дастлабки синов муддати тугагунга қадар ҳар бир тараф иккинчи тарафни **уч кун олдин ёзма равишда огоҳлантириб**, меҳнат шартномасини бекор қилишга ҳақлидир. Бундай ҳолда **иш берувчи меҳнат шартномасини синов натижаси қониқарсиз бўлгандагина** бекор қилиши мумкин.

Агар дастлабки синов муддати тугагунга қадар тарафлардан бирортаси ҳам меҳнат шартномасини бекор қилишни талаб қилмаган бўлса, шартноманинг амал қилиши давом этади ва бундан кейин уни бекор қилишга умумий асосларда йўл қўйилади.

Қуйидаги шахслар учун дастлабки синов белгиланмайди:

- хомиладор аёллар, уч ёшга тўлмаган боласи бор аёллар учун;
- корхона учун белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан ишга юборилган шахслар, хусусан ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг ҳамда олий ўқув юртларининг тегишли таълим муассасасини тамомлаган кундан эътиборан уч йил ичида биринчи бор ишга кираётган битирувчилар учун;
- ходимлар билан олти ойгача муддатга меҳнат шартномаси тузилиб, ишга қабул қилинган шахслар учун.

Савол:

Мен банкка дастлабки синов асосида ишга қабул қилиндим.

Ишлаётганимга 2 ойдан ошганига қарамасдан, иш ҳақи тўланмади. Ушбу ҳолатда иш берувчининг хатти-ҳаракатлари ва дастлабки синов даврида иш ҳақи тўланмаслиги қонунийми?

Жавоб:

*Иш берувчининг хатти-ҳаракатлари ноқонуний. Меҳнат кодексининг 86- моддасига мувофиқ, дастлабки синов даврида ходимларга меҳнат тўғрисидаги қонунчилик ва корхонада ўрнатилган меҳнат шартлари **тўлиқ** татбиқ этилади. Шу сабабли ишлаган даврингиз учун меҳнат шартномасида назарда тутилган иш ҳақи тўланиши шарт.*

3.4.2. Меҳнат шартномасини ўзгартириш

Меҳнат шартлари	
Ижтимоий омиллар	Ишлаб чиқаришомиллари
-Меҳнат ҳақиҳумқдори; -иш вақти; -таътил муддати	-техника; -санитария-гигена; -ишлаб чиқариш-маиший

Иш берувчи **ходимнинг розилигисиз** меҳнат шартларини ўзгартиришига фақат технологиядаги, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташиқил этишидаги ўзгаришлар, ишлар (маҳсулот, хизматлар) ҳажмининг қисқарганлиги, башарти бундай ўзгаришлар ходимлар сони ёки ишлар хусусиятининг ўзгаришига олиб келиши олдиндан аниқ бўлган ҳоллардагина ҳақлидир.

Иш берувчи айрим тоифадаги ходимлар учун меҳнат шартларини ўзгартириш хусусида корхонадаги ходимларнинг *вакиллик органлари* билан олдиндан маслаҳатлашиб олади. Иш берувчи меҳнат шартларидаги бўлажак ўзгаришлар ҳақида ходимни камида *икки ой олдин ёзма равишида огоҳлантириб тилхат* олиши шарт. Кўрсатилган муддатни қисқартиришга фақат ходимнинг розилиги билан йўл қўйилади. Ходим билан меҳнат шартномаси у янги меҳнат шартлари асосида ишлашни давом эттиришни рад этганлиги сабабли бекор қилиниши мумкин, *бунда ходимга ўрта-*

ча ойлик иш ҳақидан кам бўлмаган миқдорда ишдан бўшатиш нафақаси тўланади.

Меҳнат шартларини ўзгартириш, шунингдек иш жойини ўзгартириш иш берувчининг буйруғи билан расмийлаштирилади. Меҳнат шартномасида назарда тутилган меҳнат шартларини ўзгартириш ҳақида буйруқ чиқариш учун ходим билан тузилган меҳнат шартномасига киритилган ўзгартишлар асос бўлади.

Вақтинча бошқа ишга ўтказиш		
Тарафларнинг келишуви бўйича	Ходимнинг ташаббуси билан	Иш берувчининг ташаббуси билан
<ul style="list-style-type: none"> – ходим ва иш берувчи ўртасида келишув бўлиши керак; – муддати тугагач иш берувчи ходимга унинг аввалги ишини бериши шарт. 	<ul style="list-style-type: none"> – узрли сабаблар туфайли келиб чиққан бўлса; (узрли сабаблар рўйхати жамоа шартномасида ёки ходимларнинг вакиллик органлари билан келишиб олинади) бундай иш корхонада бўлса, иш берувчи томонидан қаноатлантирилиши керак. 	<ul style="list-style-type: none"> – ишлаб чиқариш зарурияти фактимавжуд бўлиши керак; – ходимнинг бекор туриб қолиниши факти мавжуд бўлиши керак; – ходимни унинг розилигисиз ва соғлиғига тўғри келмайдиган бошқа ишга ўтказишга йўл қўйилмайди; – ходимнинг бадараётганишига қараб, унинг ўртача иш ҳақидан кам бўлмаган миқдорда иш ҳақи тўланади

Вақтинчалик бошқа ишга ўтказишлар меҳнат шартномасида акс эттирилмайди. Вақтинча бошқа ишга ўтказиш унинг муддати кўрсатилган ҳолда буйруқ билан расмийлаштирилади.

Бошқа доимий ишга ўтказишга (ходимнинг меҳнат вазифаларини ўзгартиришга) — унга бошқа мутахассислик, малака, лавозимга оид ишни топширишга фақат унинг розилиги билан йўл қўйилиши мумкин.

Доимий бошқа ишга ўтказиш иш берувчининг буйруғи билан расмийлаштирилади. Бошқа доимий ишга ўтказиш ҳақида буйруқ чиқариш учун ходим билан тузилган **меҳнат шартномасига киритилган ўзгаришлар** асос бўлади.

3.4.3. Меҳнат шартномасини бекор қилиш

Меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари	
	<i>Тарафларнинг келишувига кўра</i>
	<i>Тарафлардан бирининг ташаббуси билан (ходим ёки иш берувчининг)</i>
	<i>Муддатнинг тугаши билан</i>
	<i>Тарафларнинг ихтиёрига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра</i>
	<i>Меҳнат шартномасида назарда тутилган асосларга кўра</i>
	<i>Янги муддатга сайланмаганлиги(танлов бўйича ўтмаганлиги) ёки сайланишида (танловда) қатнашишини радэтганлиги муносабати билан</i>

Изоҳ: *корхона мулкдори алмашиганда, худди шунингдек корхона қайта ташкил этилганда (қўшиб юборилган, бирлаштирилган, бўлиб юборилган, қайта тузилган, ажратилганда) меҳнат муносабатлари ходимнинг розилиги билан давом этаверади.*

Меҳнат шартномасини ходимнинг ташаббуси билан бекор қилиш тартиби

1. Ходим номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномасини ҳам, муддати тугагунга қадар муддатли меҳнат шартномасини ҳам, **икки ҳафта олдин иш берувчини ёзма равишда огоҳлантириб**, бекор қилишга ҳақлидир (белгиланган огоҳлантириш муддати давомида ходим берган аризани қайтариб олиши мумкин). Меҳнат шартномасини ходимнинг ташаббуси билан бекор қилиш ҳақидаги ариза у **ўз ишини давом эттиришининг имкони йўқлиги**

(ўқув юртига қабул қилинганлиги, пенсияга чиққанлиги, сайлаб қўйиладиган лавозимга сайланганлиги ва бошқа ҳоллар) билан боғлиқ бўлса, иш берувчи меҳнат шартномасини ходим илтимос қилган муддатда бекор қилиши керак.

2. Огоҳлантириш муддати тугагандан сўнг ходим ишни тўхтатишга ҳақли, иш берувчи эса, ходимга меҳнат дафтарчасини бериши ва у билан ҳисоб-китоб қилиши шарт.

Ходим билан иш берувчи ўртасидаги келишувга биноан меҳнат шартномаси огоҳлантириш муддати тугамасдан олдин ҳам бекор қилиниши мумкин.

Ходимнинг ўз меҳнат вазифасини мунтазам равишда бузиши. Аввал меҳнат вазифаларини бузганлиги учун ходим интизомий ёки моддий жавобгарликка тортилган ёхуд унга нисбатан меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган таъсир чоралари қўлланилган кундан эътиборан *бир йил мобайнида ходим томонидан такроран интизомга хилоф ножўя ҳаракат* содир қилиниши меҳнат вазифаларини мунтазам равишда бузиш ҳисобланади.

Ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузганлиги ички меҳнат тартиби қоидалари; корхона мулкдори билан корхона раҳбари ўртасида тузилган меҳнат шартномаси; айрим тоифадаги ходимларга нисбатан қўлланиладиган интизом ҳақидаги низом ва уставлар билан белгиланган бўлиши керак. Ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бузиши қўпол тусга эгаллиги ёки эга эмаслиги ҳар бир муайян ҳолда содир қилинган ножўя ҳаракатнинг оғир-енгиллигига ҳамда бундай бузиш туфайли келиб чиққан ёки келиб чиқиши мумкин бўлган оқибатларга қараб ҳал этилади.

<p>Меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишнинг асослари</p>	<p>технологиядаги, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишидаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки иш хусусиятининг ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқарганлиги ёки корxonанинг тугатилганлиги</p>
	<p>ходимнинг малакаси етарли бўлмаганлиги ёки соғлиги ҳолатига кўра бажараётган ишига нолойиқ бўлиб қолиши</p>
	<p>ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини мунтазам равишда бузганлиги</p>
	<p>ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузганлиги</p>
	<p>ўриндошлик асосида ишламайдиган бошқа ходимнинг ишга қабул қилиниши муносабати билан, меҳнат шартларига кўра ўриндошлик иши чекланиши сабабли ўриндошлар билан меҳнат шартномасининг бекор қилинганлиги</p>
	<p>корхона раҳбари, унинг ўринбосарлари, бош бухгалтер билан, корхонада бош бухгалтер лавозими бўлмаган тақдирда эса, бош бухгалтер вазифасини амалга оширувчи ходим билан тузилган меҳнат шартномаси мулкдорнинг алмашиши сабабли бекор қилинганлиги (мазкур асос бўйича меҳнат шартномасини корхона мулк қилиб олинган кундан бошлаб уч ой мобайнида бекор қилишга йўл қўйилди).</p>
<p>ходимнинг пенсия ёшига тўлганлиги, қонунчиликка мувофиқ ёшга доир давлат пенсиясини олиш ҳуқуқи мавжуд бўлганда</p>	

Изоҳ: *ходим вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даврида ва меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган таътилларда бўлган даврида меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишга йўл қўйилмайди, корхона бутунлай тугатилган ҳоллар бундан мустасно.*

Меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш тартиби

<p>Камида 2 ойолдин</p>	<ul style="list-style-type: none"> – меҳнат шартномаси технологиядаги, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки иш хусусиятининг ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқарганлиги ёхуд корхонанинг тугатилганлиги муносабати билан бекор қилинганда (МК 100-модда иккинчи қисмининг 1- банди), <i>(муддатга мувофиқ келадиган компенсация билан алмаштирилиши мумкин);</i> – меҳнат шартномаси ходимнинг пенсия ёшига тўлганлиги муносабати билан, қонунчиликка мувофиқ ёшга доир давлат пенсиясини олиш ҳуқуқи мавжуд бўлган тақдирда (Меҳнат кодекси, 100-модда иккинчи қисмининг 7-банди) бекор қилинганда <i>(муддатга мувофиқ келадиган компенсация билан алмаштирилиши мумкин);</i> – ходим билан тузилган меҳнат шартномаси корхона мулкдори алмашиши сабабли бекор қилинганда (Меҳнат кодекси, 100-модда иккинчи қисмининг 6-банди) янги мулкдор уни меҳнатга оид муносабатларнинг келгусида бекор қилиниши тўғрисида огоҳлантириши ёки шунга мутаносиб компенсация тўлаши шарт
<p>Камида 2 ҳафта олдин</p>	<ul style="list-style-type: none"> – меҳнат шартномаси ходимнинг малакаси етарли бўлмаганлиги ёки соғлиғи ҳолатига кўра бажараётган ишига нолойиқ бўлиб қолиши муносабати билан бекор қилинганда (Меҳнат кодекси, 100-модда иккинчи қисмининг 2-банди) <i>(муддатга мувофиқ келадиган компенсация билан алмаштирилиши мумкин)</i>
<p>Камида 3 кун олдин</p>	<ul style="list-style-type: none"> – меҳнат шартномаси ходим айбли хатти-ҳаракатлар содирётганлиги муносабати билан бекор қилинган ҳолларда (Меҳнат кодекси, 100- модда иккинчи қисмининг 3 ва 4-бандлари), иш берувчи ходимни меҳнатга оид муносабатларнинг бекор қилиниши тўғрисида хабардор қилади ёки унга шунга мутаносиб компенсация тўлайди.

Иш берувчи меҳнат шартномасини бекор қилиш нияти ҳақида ходимни қуйидаги муддатларда *ёзма равишда (имзо чектириб)* огоҳлантириши шарт.

Изоҳ: *меҳнат шартномаси ходимнинг соғлиги ҳолатига кўра бажараётган ишига нолойиқ бўлиб қолиши муносабати билан бекор қилинганда, тиббий хулосага кўра мазкур ишни бажариш ходимнинг соғлигига тўғри келмаса, ходимга огоҳлантириш қилинмайди. Бундай ҳолда ходимга икки ҳафталик иш ҳақи миқдоридан компенсация тўланади.*

Технологиядаги, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки иш хусусиятининг ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқариши муносабати билан меҳнат шартномаси бекор қилинганда *ишда қолдириш учун имтиёзли ҳуқуқ малакаси ва меҳнат унумдорлиги юқори-роқ бўлган ходимларга* берилади.

Малака ва меҳнат унумдорлиги бир хил бўлган тақдирда имтиёз бериладиган шахслар

- қарамоғида икки ёки ундан ортиқ киши бўлган ходимлар;
- оиласида ундан бўлак мустақил иш ҳақи олувчи бўлмаган шахслар;
- мазкур корхонада кўп йиллик иш стажига эга бўлган ходимлар;
- ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртларида тегишли мутахассислик бўйича малакасини ошираётган ходимлар ва ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртларини тамомлаган шахсларга ўқишни тугатгандан сўнг мутахассислиги бўйича ишлаётган тақдирда икки йил мобайнида;
- мазкур корхонада меҳнатда майиб бўлиб қолган ёки касб касаллигини орттирган шахслар;
- уруш ногиронлари, уруш қатнашчилари ва уларга тенглаштирилган шахслар;
- атом объекларидаги фалокатлар оқибатида келиб чиққан оширилган радиация нурланиши билан боғлиқ нурланиш касаллиги ва бошқа касалликларга йўлиққан ёки шундай касалликларни

бошидан кечирган шахслар, ногиронлиги атом объектларидаги фалокатлар муносабати билан бошланганлиги аниқланган ногиронлар; ана шундай фалокатлар ва ҳалоқатлар оқибатларини бартараф этиш ишлари қатнашчилари, мазкур зоналардан эвакуация қилинган ёки кўчирилган шахслар ҳамда уларга тенглаштирилган бошқа шахслар.

Савол:

Мен 18 йилдан ортиқ ишлаб келаётган заводда технологияда ўзгаришлар туфайли ходимлар сонининг қисқартирилиши амалга оширилар экан. Менинг қарамоғимда 3 нафар вояга етмаган фарзандларим бор. Улардан бири ногирон. Қисқартириши ҳисобига ишдан бўшатилаётган шахслар рўйхати тузилаётганда менда ишда қолишимга имтиёз борми?

Жавоб:

Агарда малака ва меҳнат унумдорлигингиз бошқа қисқартиришга тушган ходимлар билан тенг бўлса, Меҳнат кодексининг 103-моддасига кўра, қарамоғингизда уч нафар вояга етмаган фарзандларингиз борлиги ва мазкур корхонада кўп йиллик иш стажига эга бўлган ходим сифатида ишда қолиши учун имтиёзга эгасиз.

Меҳнат шартномасини бекор қилишни расмийлаштириш тартиби

- Меҳнат шартномасини бекор қилиш ишга қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар томонидан амалга оширилади ва буйруқ билан расмийлаштирилади.
- Меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақидаги буйруқда меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари Меҳнат кодексининг ёки бошқа норматив ҳужжатларнинг тегишли моддаси (банди) далил қилиб кўрсатилади.
- Меҳнат шартномаси бекор қилинган куни иш берувчи ходимга унинг меҳнат дафтарчасини ва меҳнат шартномасининг бекор қилиниши ҳақидаги буйруқнинг нусхасини бериши шарт.

Савол:

Ҳозирда фаолият юритиб келаётган корхонада мен билан муддатли меҳнат шартномаси тузилган. Аммо ҳозирда янги иш жойига ўтиши ҳаракатидаман. Меҳнат шартномасини муддатидан олдин бекор қилганлик учун неустойка тўлаш меҳнат шартномасида кўрсатилган, лекин неустойканинг миқдори кўрсатилмаган. Бу ҳолатда мен қанча миқдорда неустойка тўлашим керак?

Жавоб:

Сиз бу ҳолатда неустойка тўламайсиз. Меҳнат кодексининг 104-моддаси 1-қисмига кўра, меҳнат шартномасида неустойканинг миқдори белгилаб қўйилмаган бўлса, тарафлар уни тўлашдан озод этиладилар.

Ишдан четлаштириш – ходимни меҳнат мажбуриятларини, қоида тариқасида, иш ҳақи сақланмаган ҳолда бажаришга вақтинча йўл қўймасликдир. Ишдан четлаштиришга, қонунда назарда тутилган ҳоллардан ташқари, йўл қўйилмайди. Ходим ишдан четлаштирилганда у билан тузилган меҳнат шартномаси бекор бўлмайди, балки амал қилиши тўхтатиб турилади. Ходим ишдан четлаштирилган даврда унга иш ҳақи ҳисобланмайди.

Ходим мажбурий тиббий кўриқдан ўтишдан бўйин товлаган ёки ўтказилган текширишлар натижалари бўйича тиббий комиссиялар томонидан берилган тавсияларни бажармаган, шунингдек карантинли ва одам учун хавfli бўлган бошқа юқумли касалликлар тарқалиши таҳдиди мавжуд бўлган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Бош давлат санитария врачининг қарори асосида қонунчиликда белгиланган тартибда жорий этиладиган профилактик эмлашдан ўтишни рад этган тақдирда (соғлиғининг ҳолатига кўра қарши кўрсатма мавжуд бўлмаганда) иш берувчи уни ишга қўймасликка ҳақли.

3.5. Иш вақти ва дам олиш вақти

3.5.1. Иш вақти тушунчаси, турлари ва муддати

Иш вақти – ходим меҳнат шарномаси шартларига ёки иш тартибига кўра, ўз меҳнат вазифаларини бажариши лозим бўлган вақт иш вақти ҳисобланади.

Иш вақтининг нормал муддати ҳафтасига **40 соатдан ортиқ бўлиши** мумкин эмас.

Олти кунлик иш ҳафтасида ҳар кунги ишнинг муддати **етти соатдан**, беш кунлик иш ҳафтасида эса **саккиз соатдан** ортиб кетмаслиги лозим.

Иш вақтининг қисқартирилган муддати

Айрим тоифадаги ходимлар учун **уларнинг ёши, соғлиги ҳолати, меҳнатнинг шартлари, меҳнат вазифаларинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олиб**, меҳнат шартномаси шартларига биноан меҳнатга тўланадиган ҳақни камайтирмасдан, иш вақтининг қисқартирилган муддати белгиланади.

Иш вақтининг қисқартирилган муддати белгиланган шасхлар

<i>ўн саккиз ёшга тўлмаган ходимлар</i>
<i>I ва II гуруҳ ногирони бўлган ходимлар</i>
<i>ноқулай меҳнат шароитларидаги ишларда банд бўлган ходимлар</i>
<i>алоҳида тусга эга бўлган ишлардаги ходимлар</i>
<i>уч ёшга тўлмаган болалари бор, бюджет ҳисобидан молиявий жиҳатдан таъминланадиган муассасалар ва ташкилотларда ишлаётган аёллар</i>

Юқоридаги ходимлар учун ҳафтасига **36 соатдан ошмайдиган** иш вақтининг қисқартирилган муддати белгиланган.

Ноқулай меҳнат шароитларидаги ишларда банд бўлган ходимлар меҳнат жараёнида соғлиғига физикавий, кимёвий, биологик ва ишлаб чиқаришнинг бошқа зарарли омиллари таъсир этадиган ходимлардир. Бу турдаги ходимлар учун иш вақтининг муддати чегараси Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан белгиланади. (Қаранг: *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 11 мартдаги 133-сонли қарори билан тасдиқланган Меҳнат шариоити ўта зарарли ва ўта оғир ишларда банд бўлган ходимлар учун иш вақтининг чекланган муддати (8-иловада) кўрсатилган*).

Алоҳида тусга эга бўлган ишлардаги ходимлар юқори даражадаги ҳис-ҳаяжон, ақлий зўриқиш, асаб танглиги билан боғлиқ ходимлардир (тиббиёт ходимлари, педагоглар, телевидение ва радиоэшиттириш ходимларининг айрим турлари) Бундай ходимлар рўйхати ва улар иш вақтининг аниқ муддати Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан белгиланади. (Қаранг: *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 11 мартдаги 133-сонли қарори билан тасдиқланган Алоҳида тусга эга бўлган ишлардаги қисқартирилган иш куни белгиланадиган ходимлар рўйхати 4-иловада кўрсатилган*)

Савол:

Мен ишлайдиган корхонада ходимлар етишмаслиги туфайли баъзи кунлари 2 сменада ишлашимга тўғри келмоқда. Бу менинг ишчанлик қобилиятим ва соғлигимга таъсир қиляпти, бу ҳақда корхона раҳбарига айтганимда, у корхона ҳозир оғир моддий аҳволда эканлигини маълум қилиб, менинг талабимни инобатга олмади. Бирданига икки смена давомида ишлаш қонунийми?

Жавоб

Ўўқ. Меҳнат кодексининг 120-моддаси 2-қисмида ходимни сурункасига икки смена давомида ишга жалб этиши тақиқланганлиги қайд қилинган. Иш ҳафтасининг тури ва иш вақтининг режими корхонада ички меҳнат тартиб қоидалари, бошқа норматив ҳужжатлар, улар бўлмаганида ходим билан иш берувчининг ўртасидаги келишувга биноан белгиланади.

Изоҳ: *байрам (ишланмайдиган) кунлари арафасида кундалик иш муддати барча ходимлар учун камида 1 соатга қисқартирилиши белгилаб қўйилган. Бу дегани 18:00 га қадар ишлайдиганлар учун иш вақти 17:00 да тугашини билдиради.*

Иш вақтидан ташқари иш – ходим учун белгиланган кундалик иш (смена) муддатидан ташқари ишлаш. Иш вақтидан ташқари ишлаш ходимнинг розилиги билан қўлланиши мумкин. Иш сменасининг муддати ўн икки соатдан иборат бўлганда, шунингдек меҳнат шароити ўта оғир ва ўта зарарли ишларда иш вақтидан ташқари ишларга йўл қўйилмайди.

Иш вақтидан ташқари ишнинг муддати ҳар бир ходим учун **сурункасига икки кун давомида тўрт соатдан** (меҳнат шароити оғир ва зарарли ишларда — **бир кунда икки соатдан**) ва **йилига бир юз йигирма соатдан** ортиқ бўлмаслиги лозим. Иш берувчи ҳар бир ходимнинг ҳақиқатда ишлаган иш вақтини, шу жумладан иш вақтидан ташқари ишлаган вақтини ўз вақтида аниқ ҳисобга олиб бориши шарт.

3.5.2. **Дам олиш вақти тушунчаси, турлари ва муддати**

Дам олиш вақти — ходим меҳнат вазифаларини бажаришдан холи бўлган ва бундан у ўз ихтиёрига кўра фойдаланиши мумкин бўлган вақтдир. Ишнинг тугаши билан кейинги куни (сменада) иш бошланиши ўртасидаги **кундалик дам олиш вақтининг муддати ўн икки соатдан кам** бўлиши мумкин эмас.

Дам олиш кунларида ишлатиш тақиқланади. Иш берувчининг фармойиши бўйича айрим ходимларни дам олиш кунлари ишга жалб этишга алоҳида ҳоллардагина, жамоа шартномасида, агар у тузилмаган бўлса, — иш берувчи томонидан касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб белгиланган асослар бўйича ва тартибда йўл қўйилади.

Байрам (ишланмайдиган) кунлари ишлаш ман этилади. Ходимларни шу кунлари иш берувчининг фармойиши билан ишга жалб этишга алоҳида ҳоллардагина қўйилади.

Ишлаб чиқариш-техника шароитлари ва бошқа шароитларга (узлуксиз ишлайдиган корхоналар, объектларни қўриқлаш, уларнинг хавфсизлигини таъминлаш кабиларга) кўра ишни тўхтатиб туриш мумкин бўлмаган жойларда, аҳолига хизмат кўрсатиш зарурати бўлган ишларда, шунингдек кечиктириб бўлмайдиган таъмирлаш ва юк ортиш-тушириш ишларида байрам (ишланмайдиган) кунлари ишлашга йўл қўйилади.

Таътилар
<i>Йиллик меҳнат таътиллари</i>
<i>Ижтимоий таътилар</i>
<i>Иш ҳақи сақланмаган ҳолда бериладиган таътилар</i>

Йиллик меҳнат таътиллари барча ходимларга, ўриндошлик асосида ишлаётган ходимларга ҳам, дам олиш ва иш қобилятини тиклаш учун иш жойи (лавозими) ва ўртача иш ҳақи сақланган ҳолда берилади.

Изоҳ: *йиллик асосий таътил ўн беш иш кунидан кам бўлмаслиги керак.*

Йиллик меҳнат таътиллари	
<i>Асосий</i>	<i>қўшимча</i>
<i>асосий узайтирилган (айрим тоифадаги шахслар учун)</i>	
<i>Йиллик узайтирилган асосий таътил олиши мумкин бўлган шахслар</i>	<i>Йиллик қўшимча таътилар олиши мумкин бўлган шахслар</i>
<i>ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар — ўттиз календарь кун;</i>	<i>меҳнат шароити ноқулай ва ўзига хос бўлган ишларда банд бўлган ходимларга</i>
<i>ишлаётган I ва II гуруҳ ногиронлар — ўттиз календарь кун</i>	<i>оғир ва ноқулай табиий-иқлим шароитларида иш бажараётган ходимларга</i>

Йиллик узайтирилган асосий таътил олиши мумкин бўлган шахслар	Йиллик қўшимча таътиллار олиши мумкин бўлган шахслар
айрим тоифадаги ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларининг ўзига хос жиҳатлари ва хусусиятларини ҳамда бошқа ҳолатларни эътиборга олиб	

Корхоналарда **қўшимча таътил олиш ҳуқуқини берувчи ишлар, касблар ва лавозимлар рўйхати, таътиллارнинг муддати, уларни бериш тартиби ва шартлари** тармоқ келишувлари, жамоа шартномаси билан (агар улар тузилмайдиган бўлса, — касаб-ба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб иш берувчи томонидан) Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги тасдиқлайдиган меҳнат шароитларини баҳолаш услугиёти асосида белгиланади.

Савол:

Мен қурилиш фирмаси сотув бўлимида 3 йилдан буён ишлайман, аммо бериладиган йиллик асосий таътил 21 кундан ошмайди, биз билан 17 ёшли йигит ҳам ишлайди, лекин унга 30 кунлик таътил берилди. Унга узайтирилган таътил берилиши қонунийми?

Жавоб:

Ҳа, қонуний. Меҳнат кодексининг 135-моддасига кўра, 18 ёшга тўлмаган ва ишлаётган I ва II гуруҳ ногиронларига йиллик узайтирилган 30 календарь кунлик таътил берилади.

Изоҳ: йиллик таътилнинг умумий муддатини ҳисоблашда қўшимча таътиллار йиллик асосий таътилга (шу жумладан узайтирилган таътилга ҳам) қўшиб жамланади. Бу таътилларни жамлашда уларнинг умумий муддати 48 иш кунидан ошиб кетиши мумкин эмас.

3.5.3. Таътиллارни бериш тартиби

- йиллик асосий таътил биринчи иш йили учун олти ой ишлангандан кейин берилади;
- таътил ҳар йили, шу таътил берилётган иш йили тугагунга қадар берилиши лозим;
- ишлаб чиқариш тусидаги сабабларга кўра жорий йилда таътилни тўлиқ бериш имкони бўлмаган алоҳида ҳолларда, ходимнинг розилиги билан таътилнинг ўн икки иш кунидан ортиқ бўлган қисми кейинги иш йилига кўчирилиши мумкин, шу йили ундан албатта фойдаланилмоғи лозим;
- йиллик асосий таътил иккинчи ва ундан кейинги иш йиллари учун таътиллار жадвалига мувофиқ иш йилининг исталган вақтида берилади.

Олти ой ўтмасдан олдин таътил олиши мумкин бўлган ходимлар

аёллар — ҳомиладорлик ва туғиш таътили олдидан ёки ундан кейин

I ва II гуруҳ ногиронлари

ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар

муддатли ҳарбий хизматдан резервга бўшатилган ва ишга жойлашган ҳарбий хизматчилар

ўриндошлик асосида ишлаётганлар — асосий иш жойидаги таътил билан бир вақтда, ўриндошлик асосида ишлаган вақтига мутаносиб равишда ҳақ тўлаган ҳолда

ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда умумий таълим мактабларида, олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртларида, кадрларнинг малакасини ошириш, уларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш институтлари ва курсларида ўқиётганлар, агар улар ўзларининг йиллик таътилларини имтиҳонлар, синовлар (заҳётлар) топшириш, диплом, курс, лаборатория ва бошқа ўқув ишларини бажариш вақтига тўзрилаб олишни хоҳласалар

технологиядаги, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишидаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки ишлар хусусияти ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқарганлиги ёки корхонанинг тугатилганлиги муносабати билан ишдан озод этилган ходимлар

Ишлаётган эркакларга йиллик таътил уларнинг хоҳишларига биноан **хотинларининг ҳомиладорлик ва туғиш таътили даврида** берилади.

Изоҳ: мактаблар, олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртлари, кадрларнинг малакасини ошириш, уларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш институтлари ва курсларининг **муаллимлар таркибига** биринчи иш йилида йиллик таътил уларнинг мазкур ўқув юртига ишга кирган вақтидан қатъи назар ҳақиқий ишлаган вақтига мутаносиб равишда ҳақ тўлаган ҳолда **ёзги таътил даврида тўлиқ** берилади.

Таътиллارни бериш вақти ва навбати

- Йиллик таътиллارни бериш навбати календарь йил бошлангунга қадар иш берувчи томонидан касаба уюшмаси кўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб тасдиқланадиган жадвалга мувофиқ белгиланади. *(Таътилдан фойдаланишининг жадалда белгиланган вақти ходим билан иш берувчининг келишувига биноан ўзгартирилиши мумкин.)*
- **Таътил бериш вақти ҳақида ходим** таътил бошланишидан
- **камида ўн беш кун олдин** хабардор қилиниши керак.

<p>Ўзлари учун қулай бўлган бошқа пайтда таътил олиши мумкин бўлган ходимлар</p>	<p>ўн тўрт ёшга тўлмаган битта ёки ундан ортқ болани (ўн олти ёшга тўлмаган ногиронболани) тарбиялаётган ёлғиз ота, ёлғиз онага (бева эркаклар, бева аёллар, никоҳдан ажрашганлар, ёлғиз оналарга) ва муддатлиҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларнинг хотинлари</p>
	<p>I ва II гуруҳ ногиронлари</p>
	<p>1941—1945 йиллардаги уруш қатнашчилари ва имтиёзлари бўйича уларга тенглаштирилган шахслар</p>
	<p>ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар</p>
	<p>таълим муассасаларида ишлабчиқаришдан ажралмаган ҳолда ўқиётганлар</p>

Савол:

Мен йиллик меҳнат таътилида бўлган пайтимда касал бўлиб, операция ўтказдим. Касаллик даврим таътил муддатига кирадими?

Жавоб:

*Йўқ. Касаллик даврингиз таътил муддатига кирмайди. Меҳнат кодексининг 145-моддасида, **вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даврида**, ҳомиладорлик ва туғиш таътили муддати бошланганда, йиллик таътил ўқув таътилига тўғри келиб қолганда, давлат ёки жамоат вазифаларини бажараётган (яъни қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатларда бундай вазифаларни бажариш учун ходимни ишдан озод этиш назарда тутилган бўлса) ҳолларда ходимлар таътилни узайтириши ва бошқа муддатга кўчириши ҳуқуқига эга бўладилар. Сиз касал бўлганингиз тўғрисида иш берувчини дарҳол хабардор қилишингиз керак. Бу ҳолда таътил тегишли кунлар сонига узайтирилади ёки таътилни фойдаланилмай қолган қисми бошқа муддатга кўчирилади.*

Иш ҳақи сақланмаган ҳолда бериладиган таътиллар

Ходимнинг аризасига кўра унга иш ҳақи сақланмаган ҳолда таътил берилиши мумкин, унинг давомийлиги ходим ва иш берувчи ўртасидаги келишувга кўра белгиланади, лекин у ўн икки ойлик давр мобайнида жами **уч ойдан ортиқ бўлмаслиги** керак.

Иш ҳақи сақланмаган ҳолда **муқаррар тартибда** таътил уларнинг хоҳишига кўра қуйидаги ходимларга берилади:

- 1941—1945 йиллардаги уруш қатнашчиларига ва имтиёзлари жиҳатидан уларга тенглаштирилган шахсларга — ҳар йили ўн тўрт календарь кунга қадар;
- ишлаётган I ва II гуруҳ ногиронларига — ҳар йили ўн тўрт календарь кунга қадар;
- икки ёшдан уч ёшгача бўлган болани парвариш қилаётган аёлларга;
- ўн икки ёшга тўлмаган икки ва ундан ортиқ болани тарбиялаётган аёлларга — ҳар йили ўн тўрт календарь кунга қадар.

Изоҳ: фойдаланилмаган таътиллار учун пулли компенсация берилиши қонунда белгилаб қўйилган бўлиб, меҳнат шартномаси бекор қилинганда ходимга барча фойдаланилмаган йиллик асосий ва қўшимча таътиллار учун пулли компенсация тўланади. Ходимларга иш даврида, уларнинг хоҳишига кўра, 15 иш кунидан ортқича қисми учун пулли компенсация тўланиши мумкин.

3.6. Меҳнатга ҳақ тўлаш, меҳнат интизоми ва меҳнатни муҳофаза қилиш

3.6.1. Меҳнатга ҳақ тўлаш тизимлари, кафолатли тўловлар ва компенсация тўловлари

Меҳнат ҳақи – ходим бажарадиган меҳнатининг миқдори ва сифатига қараб иш берувчи ва ходим ўртасидаги келишувга кўра белгиланадиган, пул шаклидаги ходим учун бериладиган тўлов.

Меҳнат ҳақининг энг кўп миқдорини бирон-бир тарзда чеклашга йўл қўйилмайди, бироқ унинг энг кам миқдори қонунчилик билан белгиланган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдоридан оз бўлиши мумкин эмас.

Меҳнат ҳақи шакли ва тизимлари, мукофотлар, қўшимча тўловлар, устамалар, рағбатлантириш тарзидаги тўловлар жамоа шартномаларида, шунингдек иш берувчи томонидан касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб қабул қилинадиган бошқа локал ҳужжатларда белгиланади.

Иш вақтидан ташқари ишлар, **дам олиш кунлари ва байрам кунларидаги ишлар учун камида икки ҳисса миқдоридан ҳақ** тўланади. Тўланадиган ҳақнинг аниқ миқдори жамоа шартномасида, агар у тузилмаган бўлса — иш берувчи томонидан касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб белгиланади.

Байрам ёки дам олиш кунидagi иш ходимнинг хоҳишига қараб **бошқа дам олиш кунини (отгул) бериш** билан қопланиши мумкин.

Тунги вақтдаги ишнинг ҳар бир соати учун камида бир ярим **баравар** миқдорда ҳақ тўланади.

Савол

Мен давлат корхонасида етакчи мутахассис бўлиб ишлайман. Ҳозирда бўлимда мутахассис ишдан бўшаб кетганлиги сабабли, унинг вазифаларини ҳам бажариб келаяпман. Бунинг учун менга қўшимча иш ҳақи тўланадими?

Жавоб

Ҳа, тўланади. Меҳнат кодексининг 166-моддасига кўра, бир неча касбда (лавозимда) ишлаганлик, ўриндошлик асосида ишлаганлик учун, хизмат кўрсатиши доираси кенгайганлиги, бажариладиган ишлар ҳажми ортганлиги учун ходимларнинг меҳнат ҳақи миқдори меҳнат шартномаси тарафлари ўртасидаги келишувга кўра белгиланади. Сизга меҳнат ҳақи миқдори амалда бажарган ишингиз юзасидан иш берувчи билан ўртангиздаги келишувга кўра белгиланиши керак.

Меҳнат ҳақидан ушлаб қолишга ходимнинг ёзма розилиги бўлса, агарда бундай розилик бўлмаса, суд қарорига асосан йўл қўйилади.

Ходимнинг розигидан қатъи назар, меҳнат ҳақидан ушлаб қолиш учун асослар

<i>Ўзбекистон Республикасида белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириши учун</i>
<i>суднинг қарорлари ва бошқа ижро ҳужжатларини ижро этиши учун</i>
<i>иш ҳақи ҳисобига берилган авансни ушлаб қолиш учун, хўжалик эҳтиёжларига, хизмат сафарларига ёки бошқа жойдаги ишга ўтганлиги муносабати билан берилган бўлиб, сарф қилинмай қолган ва ўз вақтида қайтарилмаган авансни ушлаб қолиш учун ҳамда ҳисоб-китобдаги хатолар натижасида ортиқча тўланган суммани қайтариб олиши учун</i>
<i>ҳисобидан ходим таътил олиб бўлган иш йили тугамасдан туриб меҳнат шартномаси бекор қилинганда, — таътилнинг ишланмаган даврга тегишли кунлари учун</i>
<i>ходимга нисбатан интизомий жазо чораси сифатида қўлланилган жарима учун</i>

Изоҳ: иш ҳақини ҳар гал тўлаш вақтида ушлаб қолинадиган ҳақнинг умумий миқдори ходимга тегишли бўлган меҳнат ҳақининг эллик фоизидан ортиб кетмаслиги лозим.

Ушбу чеклов алимент мажбуриятлари бўйича **қарздорликни ахлоқ тузатиш ишлари тарзидаги жазо тайинланган** ходимнинг иш ҳақидан ушлаб қолишга нисбатан татбиқ этилмайди. Бундай ҳолларда жазо ва алимент мажбуриятлари бўйича қарздорлик учун ушлаб қолинадиган ҳақнинг миқдори **етмиш фоиздан ортиб** кетмаслиги лозим.

Ходимларга бериладиган кафолатлар ва кафолатли тўловлар

<i>Ходимларга давлат ёки жамоат вазифаларини бажарётган вақтида бериладиган кафолатлар</i>	<i>Иш берувчи ва меҳнатжамоаси манфаатларига доир вазифаларни бажариш вақтида бериладиган кафолатлар</i>	<i>Ходим жамият манфаатларига доир ҳаракатлар қилганда бериладиган кафолатлар</i>
<ul style="list-style-type: none"> • сайлов ҳуқуқини амалга ошириш; • депутатлик вазифаларини бажариш; • тиббий-меҳнат экспертиза комиссияси ишида иштирок этиш; • ҳарбий бурчини бажариш; • терговга қадар текширувни амалга оширувчи органга, суриштирувчи, терговчи, прокурор ҳузурига ёки судга гувоҳ, жабрланувчи, эксперт, мутахассис, таржимон, ҳолистариқасида чақирилганда; • суд мажлисларида халқ маслаҳатчиси, жамоатайбловчиси ва жамоат ҳимоячиси, жамоат бирлашмалари ва меҳнат жамоаларининг вакили сифатида иштирок этган ҳолларда, иш берувчи ходимни ишдан озод қилади ва унинг ўртача иш ҳақи сақланади. 	<ul style="list-style-type: none"> • малака ошириш; • рационализаторлик таклифларини жорий этиш ишида қатнашиш; • хизмат сафарида бўлиш; • тиббий кўриқдан ўтиш ва бошқа ҳолларда ходимни ишдан озод этиш шартлари, шу давр учун тўланадиган кафолатли тўловлар миқдори жамоат шартномаларида белгилаб қўйилади, бу тўловнинг миқдори ўртача иш ҳақидан кам бўлмаслиги керак. 	<ul style="list-style-type: none"> • авариялар, табиий офатларнинг оқибатларини тугатиш; • инсон ҳаётини сақлаб қолиш ва бошқа ҳолларда ходимнинг иш жойи (лавозими) ва ўртача иш ҳақисақланади.

Иш билан боғлиқ бошқа харажатлар компенсацияси

Ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан **боғлиқ қўшимча харажатлар** қонунчилик, жамоа шартномалари ва келишувлари, шунингдек меҳнат шартномаларида белгиланган шартлар ва тартибда **иш берувчи томонидан қопланиши лозим**.

Хизмат сафарида ва кўчиб юриш билан боғлиқ ишларда *йўл кира харажатлари, доимий турар жойидан бошқа жойда яшаш, уй-жой ижараси билан боғлиқ харажатлар, ходим томонидан иш берувчининг рухсати ёки розилиги билан қилинган бошқа харажатлар* иш берувчи томонидан тўланиши лозим.

3.6.2. Меҳнат интизومي ва меҳнат шартномаси тарафларининг моддий жавобгарлиги

Меҳнат интизومي – биргаликдаги меҳнатни амалга оширишга оид ҳаракат тартиби ва унга риоя этилмаганда интизомий жавобгарлик каби оқибатни юзага келтирувчи тартибдир.

Корхонада меҳнат тартиби иш берувчи касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб **тасдиқлайдиган ички меҳнат тартиби қоидалари** билан белгиланади.

Ички меҳнат тартиби қоидалари иш берувчи томонидан ходимларнинг вакиллик органи билан келишиб тасдиқланадиган Меҳнат кодексига, меҳнат тўғрисидаги бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ ишлаб чиқилган ва меҳнат шартномасини тузиш, ўзгартириш ва бекор қилишни, иш вақти ва дам олиш вақтидан фойдаланишни, меҳнат интизомини ҳамда иш берувчи билан ходим ўртасида юзага келадиган бошқа ҳуқуқий муносабатлар масалаларини тартибга соладиган локал норматив ҳужжатдир.

Иш берувчининг бурчлари	Ходимнинг бурчлари
<ul style="list-style-type: none"> • <i>ходимлар меҳнатини ташиқилқилиши;</i> • <i>қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив ҳужжатларда, меҳнатшартномасида назарда тутилган меҳнат шароитларини яратиш берилиши;</i> • <i>меҳнат ва ишлаб чиқариш интизомини таъминлаш;</i> • <i>меҳнат муҳофазаси қоидаларига риоя этиши;</i> • <i>ходимларнинг эҳтиёж ва талабларига эътибор билан қараш;</i> • <i>ходимларнинг меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаб бориши;</i> • <i>Меҳнат кодексига мувофиқ жамоа шартномаларини тузиши;</i> • <i>ходимдан унинг меҳнат вазифалари доирасига қармай диган ишларни бажаришини, қонунга хилоф ёки ходим ва бошқа шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғи учун хавф туғдирувчи, уларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситувчи ҳаракатлар қилишини талаб этмаслик.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>ўз меҳнат вазифаларини ҳалол, виждонан бажариши;</i> • <i>меҳнат интизомига риоя қилиши;</i> • <i>иш берувчининг қонуний фармойишларини ўз вақтида ва аниқ бажариши;</i> • <i>технология интизомига, меҳнат муҳофазаси, техника хавфсизлиги ва ишлаб чиқариш санитарияси талабларига риоя қилиши;</i> • <i>иш ерувчининг мол-мулкини авайлаб асраши.</i>

Меҳнат интизомини таъминлаш – нормал тарзда ишлаш учун зарур ташкилий ва иқтисодий шароитларни яратиш, ҳалол меҳнат учун рағбатлантириш ҳамда ноинсоф ходимларга нисбатан жазо чораларини қўллашдир.

<p>Интизомий жазолар</p>	<p><i>ҳайфсан</i></p>
	<p><i>ўртача ойлик иш ҳақининг ўттиз фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима</i></p>
	<p><i>меҳнат шартномасини бекор қилиш</i></p>

Интизомий жазолар қўлланилишидан аввал ходимдан *ёзма равишда тушунтириши хати* талаб қилиниши лозим. Интизомий

жазони қўлланишда содир этилган ножўя хатти-ҳаракатнинг қай даражада оғир эканлиги, шу хатти-ҳаракат содир этилган вазият, ходимнинг *олдинги иши ва хулқ-атвори ҳисобга олинади*. Ҳар бир ножўя хатти-ҳаракат учун фақат битта интизомий жазо қўлланиши мумкин. Ножўя хатти-ҳаракат содир этилган кундан *бошлаб олти ой ўтганидан*, молия-хўжалик фаолиятини тафтиш этиш ёки текшириш натижасида аниқланганда эса, — содир этилган кундан *бошлаб икки йил ўтганидан кейин* жазони қўллаб бўлмайди. Интизомий жазо берилгани тўғрисидаги *буйруқ (фармойиш)* ёки қарор *ходимга маълум қилиниб, тилхат олинади*.

Савол:

Менга ҳайфсан эълон қилинганди. Орадан 5 ой ўтиб корхона ходимлари мукофот пули олишди. Менга 5 ой олдин берилган ҳайфсан асос қилиниб, мукофот пули берилмади. Бу қонунийми, агарда қонуний бўлса, менга нисбатан қўлланилган ҳайфсаннинг амал қилиши муддати қанча?

Жавоб:

Ҳа, сизга нисбатан мукофот пули берилмаслиги қонуний. Меҳнат кодексининг 180-моддасига кўра, интизомий жазо амал қилиб турган муддат мобайнида ходимга нисбатан рағбатлантириш чоралари қўлланилмайди. Меҳнат кодексининг 183-моддасига кўра, интизомий жазонинг амал қилиши муддати жазо қўлланилган кундан бошлаб бир йилдан ошиб кетиши мумкин эмас. Интизомий жазони қўллаган иш берувчи ўз ташаббуси билан, ходимнинг илтимосига биноан, меҳнат жамоаси ёки ходимнинг бевосита раҳбари илтимосномасига кўра жазони бир йил ўтмасдан олдин ҳам олиб ташлашга ҳақли.

Ходимга етказилган зарар учун иш берувчининг моддий жавобгарлиги

Иш берувчи ходимга меҳнат қилиши имкониятидан гайриқонуний равишда маҳрум этилганлиги натижасида етказилган зарарни, ходимнинг соғлигига етказилган зарарни, боқувчиси иш билан

боғлиқ ҳолда вафот этган тақдирда эса, унинг оила аъзоларига етказилган ҳар қандай зарарни тўлиқ ҳажмда тўлайди.

<p>Иш берувчининг ходимга меҳнат қилиш имкониятидан гайриқонуний равишда маҳрум этилганлиги натижасида етказилган зарар ва уни тўлаш мажбурияти</p>	<p>Иш берувчининг ходим соғлиғига етказилган зарарива уни тўлаш мажбурияти</p>	<p>Боқувчининг вафот этганлиги муносабати билан зарарни иш берувчи томонидан тўлаш мажбурияти</p>
<p><i>Ходим меҳнат қилиш имкониятидан гайриқонуний равишда маҳрум этилган барча ҳолларда ололмай қолган иш ҳақини иш берувчи унга тўлаши шарт. Бундай мажбурият, агар иш ҳақи ишга қабул қилиши гайриқонуний равишда рад этилганлиги, меҳнат шартномаси гайриқонуний равишда бекор қилинганлиги ёки ходим гайриқонуний равишда бошқа ишга ўтказилганлиги ва меҳнат низоларини кўрувчи органнинг бундай ишлар юзасидан чиқарилган қарори ўз вақтида бажарилмаганлиги, меҳнат дафтарчасини бериш кечиктирилганлиги, ҳар қандай йўллар билан ходимнинг шаънига доғ туширувчи маълумотлар тарқатилганлиги натижасида, башарти бу маълумотлар ҳақиқатга тўғри келмаса, шунингдек бошқа ҳолларда олинмай қолган бўлса, келиб чиқади.</i></p>	<p><i>Ходимнинг соғлиғига меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки у ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши сабабли етказилган зарарни иш берувчи тўлиқ ҳажмда тўлаши шарт.</i></p> <p><i>Ходимнинг иш берувчининг ҳудудида ҳам, унинг ташиқарисида ҳам меҳнатда майиб бўлиши, иш берувчи томонидан ажратилган транспортда иш жойига келаётган ёки ишдан қайтаётган вақтда шикастланиши натижасида етказилган зарар учун иш берувчи моддий жавобгар бўлади.</i></p>	<p><i>Ходим меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллиги ёки меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғига бошқача тарзда шикаст этиши сабабли вафот этган ҳолларда, иш берувчи марҳумнинг қарамогида бўлган меҳнатга қобилиятсиз шахсларга, шунингдек ўн олти ёшга тўлмаган ёки у вафот этган кунга қадар ундан таъминот олиш ҳуқуқига эга бўлган шахсларга, марҳумнинг вафотидан кейин тузилган фарзандига, шунингдек ота-онасидан бирига, умр йўлдошига ёки оиланинг бошқа аъзосига, агар у ишламасдан марҳумнинг уч ёшга етмаган болалари (укалари, сингиллари) ёки невараларининг парвариши билан банд бўлса, зарарни тўлаши шарт.</i></p>

Ходим томонидан иш берувчига тўланиши лозим бўлган зарар

Ходим иш берувчига бевосита етказилган ҳақиқий зарарни тўлаши шарт. Бевосита етказилган ҳақиқий зарар деганда иш берувчининг мавжуд мол-мулки амалда камайганлиги ёки ёмон ҳолатга келганлиги, иш берувчининг ортиқча тўловлар қилиши

зарурати тушунилади. Ходим иш берувчига бевосита етказилган ҳақиқий зарар учун ҳам, иш берувчи бошқа шахсларга етказилган зарарни тўлаши натижасида келиб чиққан зарар учун ҳам моддий жавобгар бўлади. Агар зарар, уни бартараф этиш мумкин бўлмаган кучлар, *нормал хўжалик таваккалчилиги оқибатида, охириги зарурат ёки зарурий мудофаа натижасида келиб чиққан бўлса, ходимнинг моддий жавобгарлиги истисно* этилади.

Иш берувчи зарар етказилган чоғдаги аниқ ҳолатларни ҳисобга олиб, айбдор ходимдан зарарни ундиришдан *қисман ёки тўлиқ воз кечишига* ҳақли. Бундай ҳолда етказилган зарар корхона фойдаси ҳисобидан қопланади.

Ходимга тўлиқ моддий жавобгарлик юклатиладиган ҳолатлар

<i>махсус ёзма шартнома асосида ишониб топширилган қимматликларнинг сақланишини таъминламаганлик учун</i>
<i>бир галлик хўжжасат асосида олинган қимматликларнинг сақланишини таъминламаганлик учун</i>
<i>қасддан зарар етказилганда</i>
<i>алкоголли ичимликдан, гиёҳвандлик ёки токсик модда таъсиридан мастлик ҳолатида зарар етказилганда</i>
<i>ходимнинг суд ҳукми билан аниқланган жиноий ҳаракатлари натижасида зарар етказилганда</i>
<i>тижорат сирлари ошкор этилганда</i>
<i>қонунларда, Ўзбекистон Республикаси</i>
<i>Ҳукуматининг қарорларида назарда тутилган ҳолларда</i>

Изоҳ: *ўн саккиз ёшга тўлмаган ходимлар фақат қасддан етказилган зарар учун, алкоголли ичимликдан, гиёҳвандлик ёки заҳарли модда таъсиридан мастлик ҳолатида ёки жиноят содир этиш натижасида етказилган зарар учун тўлиқ моддий жавобгар бўладилар.*

3.6.3. Меҳнатни муҳофаза қилиш ва уни таъминлаш усуллари

Меҳнатни муҳофаза қилиш — меҳнат жараёнида инсоннинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи, иш қобилияти сақланишини таъминлашга доир ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария- гигиена, даволаш-профилактика, реабилитация тадбирлари ҳамда воситалари тизими.

Иш берувчи меҳнат шартномасини тузишда ва бошқа ишга ўтказишда ходимни *меҳнат шароитлари тўғрисида, шу жумладан касб касалликлари ва бошқа касалликларга чалиниш эҳтимоли, шу билан боғлиқ ҳолда унга бериладиган имтиёз ва компенсациялар, шунингдек шахсий ҳимоя воситалари ҳақида* хабардор қилиши керак.

Меҳнатни муҳофаза қилишни таъминлаш усуллари

<i>Тиббий кўриқдан ўтказиш</i>
<i>Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўл-ўйриқлар бериш ва ўқитиш</i>
<i>Ходимларни даволаш-профилактика озиқ- овқати, шахсий ҳимоя ва гигиена воситалари ва бошқа воситалар билан таъминлаш (меҳнат шароити ноқулай ишларда банд бўлган ходимлар учун)</i>
<i>Ходимнинг соғлиғи ҳолатига кўра энгилроқёки ноқулай ишлаб чиқариш омилларининг таъсиридан холи бўлган ишга ўтказиш</i>

Тиббий кўриқ иш берувчи меҳнат шартномаси тузиш чоғида дастлабки тарзда ва кейинчалик (иш давомида) ходимларни тиббий кўриқдан ўтказишни ташкил қилади.

Тиббий кўриқдан ўтиши шарт бўлган ходимлар

- ўн саккиз ёшга тўлмаганлар;
- олтмиш ёшга тўлган эркаклар, эллик беш ёшга тўлган аёллар;
- ногиронлар;
- меҳнат шароити ноқулай ишларда, тунги ишларда, шунингдек транспорт ҳаракати билан боғлиқ ишларда банд бўлганлар;
- озиқ-овқат саноатида, савдо ва бевосита аҳолига хизмат кўрсатиш билан боғлиқ бўлган бошқа тармоқлардаги ишларда банд бўлганлар;

- умумтаълим мактаблари, мактабгача таълим ташкилотлари ва бошқа муассасаларнинг бевосита болаларга таълим ёки тарбия бериш билан машғул бўлган педагог ва бошқа ходимлар.

Ногиронлар меҳнатини муҳофаза қилишнинг қўшимча чоралари

Изоҳ: *иш берувчи белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан иш жойларига ишга жойлаштириши тартибида маҳаллий меҳнат органи томонидан йўлланган ногиронларни ишга қабул қилиши шарт. ТМЭКнинг ногиронларга тўлиқсиз иш вақти режими ўрнатиши, уларнинг вазифасини камайтириши ва меҳнатнинг бошқа шартлари ҳақидаги тавсияларини бажариши иш берувчи учун мажбурийдир.*

Қўшимча кафолатлар	
I ва II гуруҳ ногиронларига иш ҳақи камайтирилмаган ҳолда <i>иш вақтининг</i> ҳафтасига 36 соатдан ошмайдиган муддати белгиланган	I ва II гуруҳ ногиронларига 30 календарь кундан кам бўлмаган муддат билан <i>йиллик узайтирилган асосий таътил</i> берилади.

Савол:

Мен 2-гуруҳ ногирониман. Корхонада кўпгина ходимлар дам олиши кунлари ва иш ватқидан ташқари ишларга жалб қилинади. Мени ҳам баъзан иш вақтидан ташқари ишларга жалб қилишади. Лекин охириги пайтлар соғлигим заифлиги туфайли, иш вақтидан ташқари ишларга мени жалб қилмасликларини иш берувчига айтганимда раҳбаримиз қарши бўлди. Унинг ҳаракатлари қонунийми?

Жавоб:

Йўқ унинг ҳаракатлари қонуний эмас. Меҳнат кодексининг 220-моддасига кўра, ногиронларни тунги вақтдаги ишларга, шунингдек иш вақтидан ташқари ишларга ва дам олиши кунларидаги ишларга жалб қилишга уларнинг розилиги билангина, агарда улар учун бундай ишлар тиббий тавсияларда тақиқланмаган бўлса, йўл қўйилади. Сизнинг ҳолатингизда, юқоридаги ишларга сизни жалб қилиши учун сизнинг розилигингиз керак. Қолаверса, бундай ишлар сизга берилган тиббий тавсияларда тақиқланган, тақиқланмаганини ҳам билсангиз мақсадга мувофиқ бўларди.

3.7. Айрим тоифадаги ходимларга бериладиган қўшимча кафолатлар ва давлат ижтимоий суғуртаси

3.7.1. Аёлларга ва оилавий вазифаларни бажариш билан машғул шахсларга бериладиган қўшимча кафолатлар

Ўзбекистон Республикаси меҳнат қонунчилигида аёллар ва оилавий вазифаларни бажариш билан банд бўлган шахсларга бир қатор имтиёз ва қўшимча кафолатлар белгиланган.

Ҳомиладор ёки боласи борлиги сабабли аёлларни ишга қабул қилишни асоссиз рад этиш ва уларнинг иш ҳақини камайтириш қонунчиликда тақиқланган. Иш берувчи *ҳомиладор, уч ёшга тўлмаган* боласи бор аёлни ишга қабул қилишни *рад этган тақдирда*, рад этишнинг сабабларини асослаб, *уч кун муддат ичида* ёзма жавоб бериши шарт.

Аёллар меҳнатидан фойдаланиш, меҳнат шароити ноқулай ишларда, ер ости ишларида тақиқланади (*ер остидаги баъзи ишлар жисмоний бўлмаган ишлар ёки санитария ва маиший хизмат кўрсатиш ишлари бундан мустасно*). Аёлларнинг улар учун мумкин бўлган нормадан ортиқ *юкни кўтаришлари ва ташишлари* ман этилади.

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ҳомиладор ва 2 ёшга тўлмаган боласи бор аёллар ўртача иш ҳақи сақланган ҳолда аввалгидан енгилроқ, ноқулай ишлаб чиқариш омилларининг таъсиридан ҳоли бўлган ишга ўтказилади</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ногирон боласини тарбиялаётган ота- онанинг (васий, ҳомий) нинг бирига бола 16 ёшга тўлгунча иш ҳақи тўланган ҳолда ойига қўшимча 1 дам олиш куни берилади</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ҳомиладор аёлларга ва бола тугқан аёлларга йиллик таътиллار, уларнинг хоҳишига кўра, тегишлича ҳомиладорлик ва туғиш таътилидан олдин ёки ундан кейин ёхуд болани парваришлаш таътилидан кейин берилади.</i>
---	---	---

<ul style="list-style-type: none"> • Ҳомиладор аёлларни ва ўн тўрт ёшга тўлмаган боласи (ўн олти ёшга тўлмаган ногирон боласи) бор аёлларни уларнинг розилигисиз тунги ишларга, иш вақтидан ташқари ишларга, дам олиш кунларидаги ишларга жалб қилишга ва хизмат сафарига юборишга йўл қўйилмайди. 	<p>Меҳнат қонунчилигида аёлларга берилган имтиёзлар</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ўн икки ёшга тўлмаган икки ва ундан ортиқ боласи ёки ўн олти ёшга тўлмаган ногирон боласи бор аёлларга ҳар йили уч иш кунидан кам бўлмаган муддат билан ҳақ тўланадиган қўшимча таътил берилади. • 2 ёшга тўлмаган боласи бор аёлларга болани овқатлантириши учун ҳар 3 соатда бир марта ҳар бири 30 дақиқадан кам бўлмаган қўшимча танаффуслар берилади. • 2 ёшга тўлмаган 2 ва ундан ортиқ боласи бўлган тақдирда, танаффусларнинг муддати камида 1 соат қилиб белгиланади. • Болани овқатлантириши учун бериладиган танаффуслар иш вақтига киритилади ва ўртача ойлик иш ҳақи тўланади.
<ul style="list-style-type: none"> • Бюджетдан молиялаштириладиган муассалар ва ташиқлотларда ишлаётган 3 ёшга тўлмаган болалари бор аёлларга ҳафтасига 35 соатдан ошмайдиган иш вақти белгиланади. Меҳнатга ҳақ ҳар кунги тўлиқ иш муддати учун белгиланган миқдорда тўланади. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ҳомиладор аёллар ва уч ёшга тўлмаган боласи бор аёллар билан тузилган меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишга йўл қўйилмайди, корхонанинг бутунлай тугатилиши ҳоллари бундан мустасно, бундай ҳолларда меҳнат шартномаси уларни албатта ишга жойлаштириши шартли билан бекор қилинади. • Муддати туганлиги сабабли меҳнат шартномаси бекор қилинган ҳолларда ҳам иш берувчи ҳомиладор аёллар ва уч ёшга тўлмаган боласи бор аёллар ишга жойлаштириши шарт. 	<ul style="list-style-type: none"> • Аёлларга туққунларига қадар 70 кун ва туққандан кейин 56 кун ҳомиладорлик ва туғиши таътиллари берилиб, нафақа тўланади. • Янги тузилган болаларни бевосита туғуруқхонадан фарзандликка олган ёки болаларга васий қилиб белгиланган шахсларга бола фарзандликка олинган (васийлик белгиланган) кундан бошлаб, бола тузилган кундан эътиборан 56 кун (икки ёки ундан ортиқ бола асраб олинган (васийлик белгиланган) тақдирда эса 70 кун ўтгунга қадар бўлган даврда нафақа тўлаган ҳолда таътил берилади ва уларнинг хоҳишига кўра, бола уч ёшга тўлгунга қадар болани парваришлаш учун қўшимча таътиллари берилади.

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ҳомиладорлик ва туғиш таътили тугганидан кейин аёлнинг хоҳишига кўра, унга боласи икки ёшга тўлгунга қадар болани парваришлаш учун таътил берилиб, бу даврда қонунчиликда белгиланган тартибда нафақа тўланади.</i> • <i>Аёлга, унинг хоҳишига кўра, боласи уч ёшга тўлгунга қадар болани парваришлаш учун иш ҳақи сақланмайдиган қўшимча таътил ҳам берилади.</i> • <i>Болани парваришлаш таътиллари даврида аёлнинг иш жойи (лавозими) сақланади. Бу таътиллар меҳнат стажига лекин ҳаммасини жамлаганда кўпи билан олти йил, шу жумладан мутахассислиги бўйича иш стажига ҳам қўшилади.</i>
--	--	---

Изоҳ: аёлларга оналик билан боғлиқ ҳолда бериладиган кафолатлар ва имтиёзлар, онасиз болаларни тарбиялаётган оталарга, вояга етмаганларнинг васийларига (ҳомийларига) ҳам татбиқ этилади.

3.7.2. Ёшлар ва ишни таълим билан бирга қўшиб олиб бораётган шахслар учун белгиланган қўшимча кафолатлар ва имтиёзлар

Ўзбекистон Республикаси меҳнат қонунчилигида ёшлар, хусусан 18 ёшга тўлмаган ва ишни таълим билан бирга қўшиб олиб бораётган шахслар учун бир қатор имтиёз ва қўшимча кафолатлар берилган.

Иш берувчи иш жойларининг белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан ишга жойлаштириш тартибида маҳаллий меҳнат органи ва бошқа органлар томонидан юборилган, **ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларни** ишга қабул қилиши шарт.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар меҳнатидан фойдаланиш, уларнинг соғлиғи, хавфсизлиги ёки ахлоқ-одобига зиён етказиши

мумкин бўлган меҳнат шароити ноқулай ишларда, ер ости ишларида ва бошқа ишларда фойдаланиш тақиқланади. Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг нормадан ортиқ **юк кўтаришлари ва ташишлари** ман этилади.

Меҳнат қонунчилигида 18 ёшга тўлмаган шахслар учун берилган имтиёзлар
<p>• <i>Иш вақтининг муддати 16–18 ёшгача бўлган ходимларга ҳафтасига 36 соатдан, 15–16 ёшгача бўлган шахслар учун эса ҳафтасига 24 соатдан ошиши мумкин эмас;</i> <i>ўқишдан бўш вақтларида ишлаётган ўқувчиларнинг ўқув йили давомидаги иш вақти муддати юқорида кўрсатилган энг кўп муддатининг ярмидан ортиб кетиши мумкин эмас</i></p>
<p>• <i>18 ёшга тўлмаган ходимларнинг кундалик иш вақти қисқартирилган ҳоллардаги меҳнатига ҳақ кундалик иш вақти тўлиқ бўлган чоғда тегишли тоифадаги ходимларга бериладиган миқдорда тўланади</i></p>
<p>• <i>18 ёшга тўлмаган ходимларга камида 30 кундан иборат йиллик таътил берилади ва улар бу таътилдан ёз вақтида ёки йилнинг ўзлари учун қулай бўлган бошқа вақтида фойдаланишлари мумкин</i></p>
<p>• <i>18 ёшга тўлмаган тўлмаган шахсларни тунги ишларга, иш вақтидан ташқари ишларга ва дам олиш кунларидаги ишларга жалб этиш тақиқланади</i></p>
<p>• <i>18 ёшга тўлмаган ходимлар билан тузилган меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишга, меҳнат шартномасини бекор қилишининг умумий тартибига риоя қилишдан ташқари, маҳаллий меҳнат органининг розилиги билан йўл қўйилади</i></p>
<p>• <i>Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг, шунингдек давлат грантлари бўйича таълим олган олий ўқув юр்தларининг тегишли таълим муассасасини тамомлаган кундан эътиборан уч йил ичида биринчи бор ишга кирган битирувчилари билан меҳнат шартномаси у тузилган кундан эътиборан уч йиллик муддат ўтгунига қадар иш берувчининг ташаббусига кўра бекор қилинганида иш берувчи бу ҳақда маҳаллий меҳнат органини хабардор қилиши шарт</i></p>

Иш берувчи **ишлаб чиқаришда касбга доир таълим олаётган, ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда малакасини ошираётган ёки таълим муассасаларида ўқиётган ходимларга** ишни таълим билан бирга қўшиб олиб боришлари учун иш берувчи зарур шароитлар яратиб бериши шарт.

Ишни таълим билан қўшиб олиб бораётган шахслар учун имтиёзлар	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Иш берувчи ходимларга йиллик таътилларни уларнинг хоҳишига кўра имтиҳонлар ва лаборатория-имтиҳонсессиялари вақтига тўғрилаб бериши шарт.</i> • Кириш имтиҳонлари топширишга рухсат этилган ходимларга олий ўқув юртларига кириши учун камида 15 кун, иш ҳақи сақланмаган ҳолда таътил берилади, ўқув юртлари жойлашган ерга бориш ва қайтиб келиш вақти бухгалтерияга кирмайди.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ходимлар диплом ишини бажариш ёки битирув имтиҳонлари топширишдан олдинги 10 ўқув ойи давомида машғулотларга тайёргарлик кўриш учун 6 кунлик иш ҳафтаси бўлганда ҳафтада 1 кун ўртача иш ҳақи сақланган ҳолда ишдан озод этиладилар. Иш ҳафтаси беш кунлик бўлса, ишдан озод этиладиган кунлар миқдори иш сменасининг муддатига қараб ўзгаради, ишдан озод этиладиган соатлар миқдори эса сақланиб қолади.</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Иш берувчи олий ўқув юртларида сирдан таълим олаётган ходимларга лаборатория-имтиҳон сессиясида қатнашиш мақсадида ўқув юрти жойлашган ерга бориши қайтиб келиши учун йилига бир марта йўл қиранинг элик фойздан кам бўлмаган қийматини тўлайди.</i> • <i>Шундай миқдордаги йўлқира диплом иши тайёрлаш, уни ёқлаш, битирув имтиҳонларини топшириш учун бориб келинганда ҳам тўланади.</i>

Ижодий таътиллار ишлаб чиқариш ёки педагогик фаолиятни илмий иш билан бирга қўшиб олиб бораётган шахсларга асосий иш жойида ўртача ойлик иш ҳақи ва лавозими сақланган ҳолда

докторлик диссертациясини яқунлаш, дарсликлар ва ўқув-услубий қўлланмалар ёзиш учун бериладиган таътил туридир.

3.7.3. Давлат ижтимоий суғуртаси бўйича бериладиган нафақалар ва пенсия таъминоти

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат қонунчилигида барча ходимлар давлат томонидан ижтимоий суғурта қилиниши назарда тутилган. Давлат ижтимоий суғуртаси учун иш берувчилар бадал тўлайдилар.

Давлат ижтимоий суғуртаси ҳисобидан бериладиган таъминот турлари

- *Вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақаси*
- *Ҳомиладорлик ва туғиш нафақаси*
- *Бола туғилганда бериладиган нафақа*
- *Дафн этиш маросими учун бериладиган нафақа*
- *Давлат томонидан бериладиган пенсиялар*

Вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақаси касал бўлинганда, меҳнатда майиб бўлган ёки бошқача тарзда шикастланганда, шу жумладан турмушда жароҳатланганда, оиланинг бетоб аъзосини парвариш қилганда, карантин эълон қилинганда, санаторий-курортда даволанганда ва протез қилинганда тўланади. Бу турдаги нафақа ходим меҳнатда майиб бўлган ва касб касаллигига чалинганда иш ҳақининг **тўлиқ миқдорида**, бошқа ҳолларда эса ходимнинг давлат ижтимоий суғуртаси бадалларини тўлаган **муддатига (умумий иш стажига), қарамоғидаги вояга етмаган болаларининг сони** ва бошқа ҳолатларга қараб, **иш ҳақининг олтиш фоизидан юз фоизигача миқдорда** тўланади. Нафақанинг энг кам миқдори қонунчиликда белгиланган **меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 35,2 фоизидан оз бўлмаслиги** ва нафақа ҳисоблаб чиқариладиган иш ҳақи миқдоридан ортиб кетмаслиги лозим.

Ҳомиладорлик ва туғиш нафақаси тайинлаш ва тўлаш учун **белгиланган тартибда берилган меҳнатга лаёқатсизлик варақаси асос** бўлади. Ҳомиладорлик ва туғиш бўйича нафақалар барча ҳолларда ходимнинг ҳақиқий иш ҳақидан ҳисоблаб чиқари-

лади. Нафақаларни ҳисоблашда асос қилиб олинадиган **ҳақиқий иш ҳақиға иш жойидан, сугурта бадаллари ундирилиб тўланадиган жами иш ҳақи тўловлари** киради.

Бола туғилганда бериладиган нафақа бола туғилганда бир йўла бериладиган нафақа (суюнчи пули) **базавий ҳисоблаш миқдорининг 2 бараварини** ташкил этади. Бу турдаги нафақа:

ишлаётган аёлларга иш жойидан;

таълим олаётганаёлларга ўқиш жойидан;

ўқимайдиган ва ишламайдиган аёлларга – эри ишлайдиган ёки ўқийдиган жойидан;

ўқимайдиган ва ишламайдиган ота-оналарга Пенсия жамғармаси томонидан тўланади.

Давлат хизматлари марказлари ёки Ўзбекистон Республикаси **Ягона интерактив давлат хизматлари портали** орқали бола туғилган кундан бошлаб *6 ой муддат* ичида мурожаат қилинган тақдирда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси томонидан кўрсатилади ва нафақа пули нафақа етказиб бериш (топшириш) юкланган ташкилот томонидан тўланади. Нафақани олиш учун ФХДЁ бўлими томонидан берилган боланинг туғилганлик ҳақидаги маълумотномасини топшириши лозим.

Дафн этиш маросими учун бериладиган нафақа давлат фуқаролар томонидан уларнинг яқинлари вафот этганда “дафн этишга” бир маргалик молиявий ёрдам тақдим этади. Нафақа **базавий ҳисоблаш миқдорининг 4 бараварини** ташкил этади. **Нафақа юзасидан ҳар қандай “Халқ банки” бўлимига ёки онлайн Ягона интерактив давлат хизматлари портали** орқали мурожаат қилинади. Нафақа мурожаат қилиш кунда тайинланади ва худди шу кун тўланиши керак. Аризани дафн этилганнинг ўлиmidан эътиборан 60 кун мобайнида бериш мумкин.

Пенсия турлари		
Ёшга доир пенсиялар	Ногиронлик пенсияси	Боқувчисини йўқотганлик пенсияси
<p><i>Сугурта қилинган</i> ходимларга тайинланади:</p> <p>– эркаклар 60 ёшига тўлиб, умумий меҳнат стажси 25 йилдан кам бўлмаган тақдирда;</p> <p>– аёллар 55 ёшга тўлиб, умумий меҳнат стажси 20 йилдан кам бўлмаган тақдирда;</p> <p>– фуқароларнинг айрим тоифалари, ёшидан қатъи назар, умумий белгиланган ёшни 10 ва 5 йилга қисқартирилган ҳолда, имтиёзли пенсия олиши ҳуқуқига эга.</p>	<p><i>Қонунчиликда белгиланган тартибда тайинланади:</i></p> <p>– I ва II гуруҳ ногиронлари деб топилган, сугурта қилинган ходимларга:</p> <p>а) меҳнатда майиб бўлганлиги ёки касб касаллигига чалинганлиги туфайли меҳнат фаолиятининг муддатидан қатъи назар;</p> <p>б) бошқа сабаблар туфайли — муддати сугурта қилинган ходимнинг ногиронлик рўй берган вақтдаги ёшига боғлиқтегишли умумий меҳнат стажига эга бўлган тақдирда;</p> <p>– Чернобиль АЭСдаги авария туфайли майиб бўлиши ёки касаллик оқибатида III гуруҳ ногиронлиги бўлган шахслар деб топилган шахсларга</p> <p>Ногиронлик сабаблари ва гуруҳлари, шунингдек ногиронлик бошланган вақт ва ногиронликнинг қанча муддатга белгиланиши Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлайдиган улар тўғрисидаги Низом асосида ишловчи тиббий-меҳнат эксперт комиссиялари (ТМЭК) томонидан таъинланади.</p>	<p><i>Боқувчисини йўқотганлик пенсияси тайинланади:</i></p> <p>– меҳнатда майиб бўлиши ёки касб касаллиги туфайли вафот этган боқувчининг меҳнатга қобилиятсиз оила аъзоларига, иш стажидан қатъи назар, агар у бошқа сабаблар натижасида вафот этган бўлса, шунга мувофиқ келадиган умумий меҳнат стажига қараб</p>

3.8. Меҳнат низолари

3.8.1. Меҳнат низолари комиссияси ва унда низоларнинг кўриш тартиби

Якка меҳнат низолари бу иш берувчи ва ходим ўртасида меҳнат тўғрисидаги қонун ва қонуности ҳужжатлари, меҳнат шартнома-сида назарда тутилган меҳнат шартларини қўлланиш юзасидан келиб чиққан келишмовчиликлардир.

Якка меҳнат низосини кўриб чиқувчи органлар	
Меҳнат низолари комиссиялари	Фуқаролик ишлари бўйича туман (шаҳар) судлари

Меҳнат низолари комиссияси корхоналар, муассаса ва ташкилотларда вужудга келадиган меҳнат низоларини ҳал этувчи бирламчи орган.

Меҳнат низолари комиссиялари иш берувчи ва касаба уюш-маси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи то-монидан **тенглик асосида** тузилади. Комиссияга касаба уюш-маси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органидан ажратилган аъзолар тегишли органнинг қарори билан, иш бе-рувчининг вакили эса, унинг буйруғи билан тасдиқланадилар. Комиссия якка тартибдаги низоларни кўради. Агарда ходим ке-лишмовчиликни мустақил равишда ёки касаба уюшмаси қўми-таси ёхуд ходимларнинг бошқа вакиллик органи иштирокида иш берувчи билан бевосита олиб борган музокараларида ҳал эта олмаган бўлса, меҳнат низоси меҳнат низолари комиссия-сида кўриб чиқилади.

Меҳнат низоларини комиссияда кўриб чиқиш тартиби

- *Низо ариза берилган кундан эътиборан, ходимнинг иштирокида 10 кун муддат ичида кўриб чиқилади; (ходимнинг иштирокисиз фақатгина бу ҳақида унинг ёзма аризаси бўлгандагина йўл қўйилади).*
- *Мажлисда комиссиянинг иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимлар бошқа вакиллик органи вакилларидан иборат тенг миқдордаги аъзолари иштирок этишлари керак.*
- *Меҳнат низолари комиссиясининг қарори иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёхуд ходимлар бошқа вакиллик органининг вакиллари ўртасидаги келишувга биноан қабул қилинади.*
- *Комиссиянинг пул ундириш талабларига оид қарориди ходимга тегишли сумма аниқ кўрсатилиши лозим.*
- *Комиссия қарорининг нусхаси қарор қабул қилинган кундан эътиборан уч кун ичида ходимга, иш берувчига ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органига топширилади.*

Изоҳ: Меҳнат низолари комиссиясининг қарори бу қарор устидан шикоят қилиш учун белгиланган ўн кунлик муддат ўтгандан кейин уч кун ичида иш берувчи томонидан бажарилиши керак. Иш берувчи белгиланган муддат ичида комиссия қарорини бажармаса, меҳнат низолари комиссияси томонидан ходимга **ижро варақаси кучига эга бўлган гувоҳнома берилади.** Меҳнат низолари комиссиясининг қарори устидан манфаатдор ходим ёки иш берувчи комиссия қарорининг нусхаси топширилган кундан эътиборан **ўн кунлик муддат ичида туман (шаҳар) судига шикоят қилиши мумкин.**

3.8.2. Меҳнат низоларининг фуқаролик ишлари бўйича судларда кўрилиши

Меҳнат низосини кўриш ҳақидаги ариза билан судга мурожаат қилиш ҳуқиқига эга:

- *ходим, касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи;*
- *меҳнат ҳуқуқ бўйича инспектор;*

- *иш берувчи, меҳнат низолари комиссиясининг қарорига рози бўлмаган тақдирда, шунингдек унга ходим томонидан етказилган зарарни қоплаш ҳақидаги низолар бўйича;*
- *прокурор.*

Бевосита туман (шаҳар) судларида кўрилиши лозим бўлган меҳнат низолари
<i>ходимнинг иш жойида меҳнат низолари комиссияси тузилмаган бўлса;</i>
<i>меҳнат шартномасини бекор қилиш асосларидан қатъи назар, ишга тиклаш тўғрисида, меҳнат шартномасини бекор қилиш вақти ва асослари таърифини ўзгартириш тўғрисида, мажбурий прогул ёки камҳақ тўланадиган ишни бажарган вақт учун ҳақ тўлашга доир бўлса;</i>
<i>ходим томонидан иш берувчига етказилган зарарнинг тўланиши ҳақида бўлса;</i>
<i>меҳнат вазифаларини бажараётганда ходимнинг соғлигига шикаст етказилгани оқибатидаги зарарни (шу жумладан маънавий зарарни) ёки унинг мол-мулкига етказилган зарарни иш берувчи томонидан тўланиши ҳақида бўлса;</i>
<i>ишга қабул қилиш рад этилиши билан боғлиқ ишлар (МКнинг 78-моддаси 2-қисмида назарда тутилган</i>
<i>иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан олдиндан келишиб ҳал этилган масалалар юзасидан келиб чиққан бўлса</i>

Изоҳ: меҳнат низоси меҳнат низолари комиссиясида кўрилмаган деган ваз билан ходимнинг аризасини кўриб чиқишни рад этишга йўл қўйилмайди.

Судга ёки меҳнат низолари комиссиясига муурожаат этиш муддатлари:

- **1 ой:** *ишга тиклаш низолари бўйича* — ходимга у билан меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ҳақидаги буйруқнинг нухаси берилган кундан бошлаб;

- **1 йил:** *ходим томонидан иш берувчига етказилган моддий зарарни тўлаш ҳақидаги низолар бўйича* — зарар етказилганлиги иш берувчига маълум бўлган кундан бошлаб;
- **3 ой:** *бошқа меҳнат низолари бўйича* — ходим ўз ҳукуқи бузилганлигини билган ёки билиши лозим бўлган кундан бошлаб.

Изоҳ: ходимнинг соғлигига етказилган зарарни қоплашга доир низолар бўйича судга мурожаат қилиш учун муддат белгиланмайди.

Меҳнат низолари фуқаролик судларида мазкур тоифадаги ишларга хос алоҳида хусусиятлар инобатга олинган ҳолда умумий тартибда кўрилади. Судловга тааллуқлилиқнинг умумий қоидаларига кўра, *даъво аризалари жавобгар, яъни иш берувчи – юридик шахс жойлашган ердаги судга* берилади.

Изоҳ: ходимлар меҳнатга доир ҳукуқий муносабатлардан келиб чиқадиган талаблар бўйича судга мурожаат қилганларида **суд харажатларини тўлашдан** озод этилади.

Меҳнат шартномаси иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилинганлигининг қонунийлиги ҳақидаги масала ҳал қилинаётганда, суд ходим билан меҳнатга оид муносабатлар бекор қилинганлигининг асослилигига баҳо бериб ўтади.

Суд ходим билан тузилган меҳнат шартномасини ғайриқонуний равишда бекор қилишда ёки ходимни ғайриқонуний равишда бошқа ишга ўтказишда айбдор бўлган мансабдор шахс зиммасига ана шу ходимга иш ҳақи тўланиши муносабати билан иш берувчига етказилган зарар ўрнини қоплаш мажбуриятини юклайди. Бундай мажбурият, башарти меҳнат шартномасини бекор қилиш ёки бошқа ишга ўтказиш қонунни очик-ойдин бузган ҳолда амалга оширилган ёки мансабдор шахс суднинг ходимни ишга тиклаш тўғрисидаги қарори ижросини кечиктирган бўлса, юклатилади.

Ходим **суд қарори билан ишга тикланганда** иш берувчига ходимга етказилган зарарни қоплаш мажбурияти юклатилади. Зарарни қоплаш: *мажбурий прогул вақти учун ҳақ тўлаш шартлигидан; меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ёки ходим бо-*

ишга ишга ўтказилганлиги устидан ишқоят қилиш билан боғлиқ қўшимча харажатлар (мутахассислардан маслаҳат олиш, иш юритиш учун кетган харажатлар ва бошқалар) учун компенсация тўлашдан; маънавий зарар учун компенсация тўлашдан иборатдир. Маънавий зарар учун тўланадиган компенсациянинг миқдори иш берувчининг хатти-ҳаракатига берилган баҳони ҳисобга олиб, суд томонидан белгиланади, лекин бу миқдор ходимнинг *ойлик иш ҳақидан кам бўлиши мумкин эмас*. Ходимнинг илтимосига кўра суд ишга тиклаш ўрнига унинг фойдасига **камида уч ойлик иш ҳақи миқдорида қўшимча ҳақ** ундириб бериши мумкин.

Изоҳ: ходим билан тузилган меҳнат шартномаси ғайриқонуний равишда бекор қилинганда уни ишга тиклаш, шунингдек меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари таърифини ўзгартириш тўғрисида **суд чиқарган ҳал қилув қарори ёки ғайриқонуний равишда бошқа ишга ўтказилган ходимни аввалги ишга тиклаш ҳақида меҳнат низоларини кўрувчи орган чиқарган қарор дарҳол ижро этилиши лозим**.

Савол:

Мени ноқонуний равишда ишдан бўшатишди. Шундан сўнг касал бўлиб қолдим. Ишга тиклаш тўғрисида фуқаролик судига мурожаат қилмоқчи эдим, лекин орадан 2 ойга яқин вақт ўтибди. Судга ишга тиклаш тўғрисида ариза беришим мумкинми?

Жавоб:

Ҳа, сизнинг касал бўлганлигингиз, буни тасдиқловчи тиббий маълумотнома бўлса, узрли сабаб ҳисобланади. Меҳнат кодексининг 270-моддасига кўра, белгиланган муддатлар узрли сабабларга кўра ўтказиб юборилган тақдирда, бу муддатлар суд ёки меҳнат низолари комиссияси томонидан қайта тикланиши мумкинлиги белгилаб қўйилган.

Даъво аризадан намуна

Фуқаролик _____ ишлари бўйича
_____ туманлараро судига

Даъвогар: _____

(Ф.И.Ш)

манзил: _____

телефон: _____, E-mail _____

Жавобгар: _____

(Ф.И.Ш)

манзил: _____

телефон: _____, E-mail _____

Даъво аризаси

(ишга тиклаш ва маънавий зарарни ундириш тўғрисида)

филиалининг “ _____ ” _____ кунги
“ _____ ”-сонли буйруғи асосида _____ вазифаси-
га ишга қабул қилинганман.

Шу кунга қадар ўзимга бириктирилган хизмат вазифаларимни бажариб келмоқда эдим. Бироқ “ _____ ” _____ кунги “ _____ ” сонли буйруқ билан мен билан тузилган меҳнат шартномаси Ўзбекистон Республикаси МКнинг “ _____ ”-моддасига асосан бекор қилинди. Буйруққа асос қилиб, ички тартиб қоидаларининг “ _____ ” бандини бузганлигим олинган.

Бироқ мен меҳнат вазифаларимни шу кунга қадар ҳалол, виждонан бажариб келганман. Иш берувчининг буйруғига асоссиз равишда Ички меҳнат тартиб-қоидаларининг “ _____ ” бандини бузганлигим олинган бўлиб, буйруқ ҳеч қандай асосга эга эмас.

Корхона жамоа шартномасига мувофиқ, иш берувчининг ташаббуси билан меҳнат шартномасини бекор қилишда албатта қасаба уюшмасининг розилиги талаб этилади.

Бироқ мен билан тузилган меҳнат шартномасини бекор қилишда юқоридаги қондага зид равишда қасаба уюшмасининг ёзма розилиги олинмаган.

Бундан ташқари иш берувчи Ички тартиб қоидаларида кўрсатилган меҳнат вазифаларини бир мартаба қўпол тарзда бузганлигим ҳақидаги ҳолатни исботлаб бера олмаган.

Мутахассислигим бўйича турли лавозимларда ишлаб келганлигим, жамоада обрў-эътиборга эга эканлигим, ишдан асоссиз бўшатирилганлигим натижасида руҳан эзилиб, маънавий зарар кўрдим.

Шунга кўра, менга етказилган маънавий зарарни 10.000.000 сўм деб баҳолайман.

Юқорида қайд этилганларга кўра қуйидагиларни

С Ў Р А Й М А Н :

«_____» филиалининг «_____» «_____» йилги «_____» -сонли буйру-ини бекор қилишни.

Мени «_____» филиалига «_____» вазифасига ишга тиклашингизни.

Жавобгардан менинг фойдамга мажбурий прогул кунлари учун иш ҳақи ва 10.000.000 сўм маънавий зарарни ундириб беришингизни.

- Илова : 1. «_____» филиалининг «_____» -сонли буйруғи
 2. Фуқаролик паспорти нусхаси.
 3. Турар жойидан маълумотнома.
 4. Даъво аризаси нусхаси.
 5. Почта харажатлари тўланганлиги тўғрисида қвитанция.

Даъвогар (вакил) _____

(имзо)

“_____” _____ йил.

3.8.3. Тавсия этиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.
3. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси.
4. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодекси.
5. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.
6. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси.
7. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.
8. Ўзбекистон Республикасининг «Қасаба уюшмалари тўғрисида»ги Қонуни.
9. Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонуни.
10. Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги Қонуни.
11. Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида»ги Қонуни.
12. Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни (янги таҳрири).
13. Ўзбекистон Республикасининг “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан мажбурий давлат ижтимоий суғуртаси тўғрисида”ги Қонуни.
14. Ўзбекистон Республикасининг “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги Қонуни.
15. Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги (янги таҳрири) Қонуни.
16. Ўзбекистон Республикасининг «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Қонуни.
17. Ўзбекистон Республикасининг «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида»ги Қонуни.
18. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 31 декабрдаги 1066-сонли қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг Давлат меҳнат инспекцияси тўғрисидаги низом.

19. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 11 мартдаги 133-сонли қарори билан тасдиқланган “Ёзма ҳолдаги меҳнат шартномаси (контракт) тузиш юзасидан тавсиялари”.
20. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2008 йил 12 сентябрдаги 207-сонли «Ўзбекистон Республикаси томонидан ратификация қилинган ишга қабул қилиш учун энг кичик ёш тўғрисидаги конвенцияни ҳамда болалар меҳнатининг оғир шакллари тақиқлаш ва йўқ қилишга доир шошилинч чоралар тўғрисидаги конвенцияни амалга ошириш чора-тадбирлари ҳақида»ги қарори.
21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 5 декабрдаги 965-сонли қарори билан тасдиқланган Ижтимоий муҳофазага муҳтож, иш топишда қийналаётган ва меҳнат бозорида тенг шартларда рақобатлаша олмайдиган шахсларни ишга жойлаштириш учун иш ўринларининг энг кам сонини белгилаш ва захирага қўйиш тартиби тўғрисидаги низом.
22. “Меҳнат дафтарчаларини юритиш тартиби тўғрисида Йўриқнома” // *Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 1998 йил 29 январда 402-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган.*
23. Идоравий мансублиги, мулкчилик ва хўжалик юритиш шакллари-дан қатъи назар, корхона, муассаса, ташкилот ички меҳнат тартибининг намунавий қоидалари (рўйхат рақами: 746, 14.06.1999 й.).
24. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўриндошлик асосида ҳамда бир неча касбда ва лавозимда ишлаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 297-сонли қарори 2012 й.
25. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сонли қарори билан тасдиқланган «Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш қоидалари.
26. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 19 февралдаги 30-сонли қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси тўғрисида»ги низом.

27. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 22 февралдаги 46-сонли қарори билан тасдиқланган «Чет элда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ҳамда иш вақтини ҳисобга олиб бўлмайдиган шахсларнинг айрим тоифалари томонидан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадаллари тўлаш тартибини, шунингдек уларнинг пенсияни ҳисоблаш учун олинадиган иш стажини ва иш ҳақи миқдорини ҳисобга олиш тартиби тўғрисида»ги низом.
28. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 8 сентябрдаги 252-сонли қарори билан тасдиқланган «Давлат пенсияларини тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги низоми.
29. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 28 февралдаги 71-сонли «Вақтинчалик меҳнатга лаёқатсизлик бўйича нафақалар тўлаш чегарасини такомиллаштириш тўғрисида»ги қарори.
30. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 19 мартдаги 88-сонли «Иш ҳақи ўз вақтида тўланишига доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори.
31. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1998 йил 17 апрелдаги 12-сонли “Судлар томонидан меҳнат шартномаси (контракти)нинг бекор қилинишини тартибга солувчи қонунларнинг қўлланилиши ҳақида”ги қарори.
32. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2000 йил 28 апрелдаги 7-сонли «Маънавий зарарни қоплаш ҳақидаги қонунларни қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида»ги қарори.
33. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2003 йил 19 декабрдаги 18-сонли «Меҳнат вазифаларини бажариши муносабати билан ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарни қоплашга оид низолар бўйича суд амалиёти ҳақида»ги қарори.

IV БОБ.

ОИЛА ХУҚУҚИ

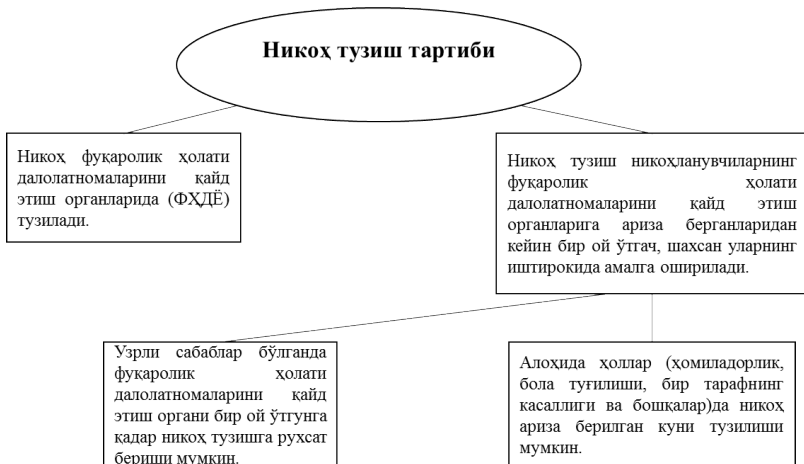

Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки кунларданок демократик ҳуқуқий давлат ва адолатли фуқаролик жамияти барпо этиш йўлини танлаб, бу мақсадни амалга оширишда оилани мустақамлаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш масалаларига давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида доимий эътибор қаратиб келинмоқда.

Қўлланманинг оила ҳуқуқи бўлимида никоҳ тушунчаси, эр-хотиннинг шахсий ҳуқуқ ва мажбуриятлари, эр-хотиннинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари, эр-хотин мулкнинг шартнома режими, никоҳни бекор қилиш, ота-оналар ва болаларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, алимент тўловларига тегишли мажбуриятлар, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва жойлаштириш, фарзандликка олиш, васийлик ва ҳомийлик, патронат, шунингдек чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги оилавий муносабатларни тартибга солиш масалалари келтирилган.

4.1. Никоҳ ва никоҳни тузиш

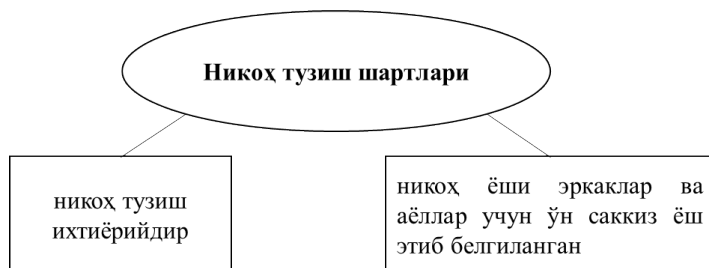
Никоҳ эркак ва аёл ўртасидаги ихтиёрий иттифоқ бўлиб, уни тузиш учун бўлажак эр-хотин ўз розилигини эркин ифода этиш қобилиятига эга бўлиши керак.

Изоҳ: *диний расм-русумларга (шаръий никоҳ) биноан тузилган никоҳ ҳамда ҳақиқатан ҳақиқатан ҳам бирга яшаиш ҳолати қонуний аҳамиятга эга бўлмайди ва ҳеч қандай ҳуқуқий оқибатларга олиб келмайди.*

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ фақат ФХДЁ органларида, қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда эса элчихоналар ва консуллик муассасаларида тузилган никоҳ тан олинади.

Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органи никоҳни рўйхатга олишни рад этганда, шикоят билан бевосита судга ёки бўйсунушига кўра юқори турувчи органга мурожаат қилиниши мумкин.

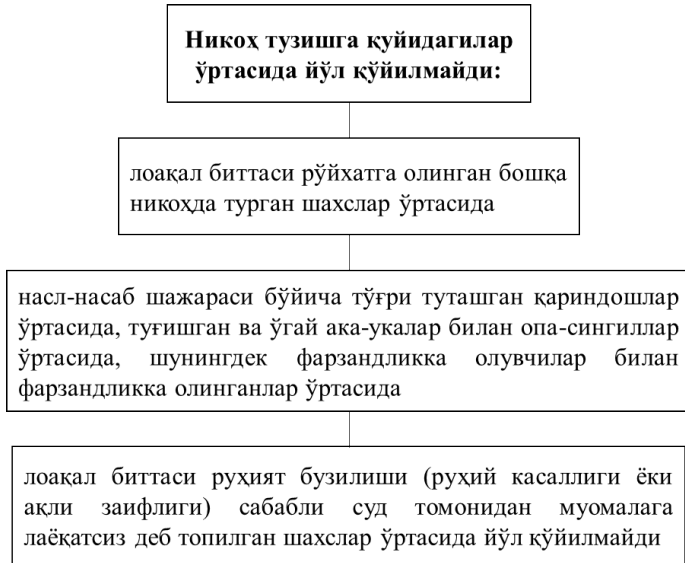
Изоҳ: **Никоҳ тузишга мажбурлаш таъқиқланади!**

Ўзбекистонда никоҳ ёши эркаклар ва аёллар учун ўн саккиз ёш этиб белгиланган.

Узрли сабаблар бўлганида, алоҳида ҳолларда (ҳомиладорлик, бола туғилиши, вояга етмаган шахснинг тўла муомалага лаёқатли деб эълон қилиниши (эмансипация), никоҳга киришни хоҳловчиларнинг илтимосига кўра никоҳ давлат рўйхатидан ўтказиладиган жойдаги туман, шаҳар ҳокими никоҳ ёшини кўпи билан бир йилга камайтириши мумкин.

4.2. Никоҳ тузишга монелик қиладиган ҳолатлар

Никоҳланувчи шахслар давлат соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида бепул асосда тиббий кўриқдан ўтадилар. Тиббий кўриқ қўлами ва ундан ўтказиш тартиби **Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг** 2003 йил 25 августдаги 365-сон қарори билан тасдиқланган “Никоҳланувчи шахсларни тиббий кўриқдан ўтказиш тўғрисидаги низом”да белгиланган.

Никоҳланувчи шахслар эллик ёшдан ошган бўлса, шунингдек алоҳида ҳоллар (ҳомиладорлик, бола туғилиши, бир тарафнинг касаллиги ва бошқалар) мавжуд бўлганда тиббий кўриқдан фақат ўз розилиги билан ўтказилади.

4.3. Эр-хотиннинг шахсий ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Никоҳ фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида рўйхатга олинган пайтдан бошлаб никоҳни тузганлар эр-хотин деб ҳисобланадилар ва шу пайтдан эътиборан улар ўртасида эр-хотинлик ҳуқуқ ва мажбуриятлари вужудга келади.

Эр ва хотин оилада тенг ҳуқуқлардан фойдаланадилар ва улар тенг мажбуриятларга эгадирлар.

Никоҳ тузиш вақтида эр ва хотин ўз хоҳиши билан эри ёки хотинининг фамилиясини умумий фамилия қилиб танлайди ёки уларнинг ҳар бири никоҳгача бўлган ўз фамилиясини сақлаб қолади.

Эр ва хотиндан бирининг ўз фамилиясини ўзгартириши бошқасининг ҳам фамилияси ўзгаришига олиб келмайди.

Болалар тарбияси ва оилавий турмушнинг бошқа масалаларини эр ва хотин биргаликда ҳал қиладилар.

Эр ва хотиннинг ҳар бири машғулоти тури, касби ва туриши ҳамда яшаш жойини танлашда эркилдир.

4.4. Эр ва хотиннинг мулкӣ ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Эр ва хотиннинг умумий мулкӣ

Эр ва хотиннинг никоҳ давомида орттирган мол-мулклари, шунингдек никоҳ қайд этилгунга қадар, бўлажак эр-хотиннинг умумий маблағлари ҳисобига олинган мол-мулклари, агар қонун ёки никоҳ шартномасида бошқача ҳол кўрсатилмаган бўлса, уларнинг биргаликдаги умумий мулкӣ ҳисобланади.

Эр ва хотиннинг никоҳ давомида орттирган мол-мулклари жумласига (эр ва хотиннинг умумий мол-мулкига) эр ва хотин ҳар бирининг меҳнат фаолиятидан, тадбиркорлик фаолиятидан ва интеллектуал фаолият натижаларидан орттирган даромадлари, улар томонидан олинган пенсиялар, нафақалар, шунингдек махсус мақсадга мўлжалланмаган бошқа пул тўловлари (моддий ёрдам суммаси, майиб бўлиш ёки саломатлигига бошқача зарар етказиш оқибатида меҳнат қобилиятини йўқотганлик муносабати билан етказилган зарарни қоплаш тарзида тўланган суммалар ва бошқалар) киради. Эр ва хотиннинг умумий даромадлари ҳисобига олинган кўчар ва кўчмас ашёлар, қимматли қоғозлари, пайлари, омонатлари, кредит муассасаларига ёки бошқа тижорат ташкилотларига киритилган капиталдаги улушлари ҳамда эр ва хотиннинг

никоҳ давомида орттирган бошқа ҳар қандай мол-мулклари, улар эр ёки хотиндан бирининг номига расмийлаштирилган ёхуд пул маблағлари кимнинг номига ёки эр ва хотиннинг қайси бири томонидан киритилган бўлишидан қатъи назар, улар ҳам эр ва хотиннинг умумий мол-мулки ҳисобланади.

Эр ва хотиндан бири уй-рўзғор ишларини юритиш, болаларни парвариш қилиш билан банд бўлган ёки бошқа узрли сабабларга кўра мустақил иш ҳақи ва бошқа даромадга эга бўлмаган тақдирда ҳам эр ва хотин умумий мол-мулкка нисбатан тенг ҳуқуққа эга бўлади.

Изоҳ: деҳқон, фермер хўжаликлари аъзоларининг биргаликдаги мулки бўлган мол-мулкка нисбатан эр ва хотиннинг эгалик қилиши, фойдаланиши ва тасарруф этиши ҳуқуқлари тегишли қонун ҳужжатларида белгиланган. Деҳқон, фермер хўжаликларининг мол-мулкни бўлиш Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 223 ва 225-моддаларида назарда тутилган қоидалар асосида амалга оширилади.

Эр ва хотиннинг умумий мол-мулкка эгалик қилиши, фойдаланиши ва уни тасарруф этиши

Эр ва хотин уларнинг биргаликдаги умумий мулки бўлган мол-мулкка эгалик қилиш, фойдаланиш ва уни тасарруф этишда тенг ҳуқуқларга эгадир.

Эр ва хотиндан бирининг умумий мол-мулкни тасарруф этиши билан боғлиқ битим тузилганда бу ҳаракат бошқасининг розилигига кўра амалга оширилади.

Эр-хотиндан бирининг умумий мол-мулкни тасарруф этиш юзасидан амалга оширган битими бошқасининг бунга розилиги бўлмаганлиги сабаблигина билдирган талабига биноан ва фақат битимни амалга оширган иккинчи томон амалга оширилган битим юзасидан эр (хотин) рози эмаслигини олдиндан билгани ёки билиши лозим бўлганлиги исботланган ҳолларда суд томонидан ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

Эр (хотин) ўзининг номига расмийлаштирган умумий кўчмас мол-мулкни тасарруф этиш бўйича битим тузиши учун хотин (эр)нинг нотариал тартибда тасдиқланган розилигини олиши лозим. Кўрсатилган битимни тузишга нотариал тартибда тасдиқланган розилиги олинмаган эр ёки хотин мазкур битим амалга оширилганлигини билган ёки билиши лозим бўлган кундан бошлаб бир йил давомида бу битимни суд тартибда ҳақиқий эмас деб топишни талаб қилишга ҳақлидир (Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 24-моддаси).

Эр ва хотиннинг ҳар бирининг мулки

Эр ва хотиннинг никоҳга қадар ўзига тегишли бўлган мол-мулки, шунингдек улардан ҳар бирининг никоҳ давомида ҳадя, мерос тариқасида ёки бошқа бепул битимлар асосида олган мол-мулки улардан ҳар бирининг ўз мулки ҳисобланиши Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 25-моддасида белгиланган.

Никоҳ давомида эр-хотиннинг умумий мулки ёки улардан ҳар бирининг мол-мулки ёхуд эр ва хотиндан бирининг меҳнати ҳисобига мол-мулкнинг қиймати анча ошишига олиб келган маблағлар (капитал таъмирлаш, қайта қуриш, қайта жиҳозлаш ва бошқалар) қўшилгани аниқланса, эр ёки хотиндан ҳар бирининг мол-мулки уларнинг биргаликдаги мулки деб топилиши мумкин.

Қимматбаҳо буюмлар ва зебу-зийнатлардан бошқа шахсий фойдаланишдаги буюмлар (кийим-бош, пойабзал ва бошқа шу кабилар), гарчи никоҳ давомида эр ва хотиннинг умумий маблағи ҳисобига олинган бўлса ҳам, улардан фойдаланиб келган эр ва хотиннинг хусусий мулки ҳисобланади.

Эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлиш

Эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлиш эр ва хотиндан бирининг талабига кўра, улар никоҳда бўлган даврда ҳам, никоҳдан ажралишгандан кейин ҳам, шунингдек кредитор эр ва хотиндан бирининг умумий мол-мулкдаги улушига ундирувни қаратиш учун умумий мол-мулкни бўлиш талаби билан арз қилган ҳолларда амалга оширилиши мумкин.

Эр ва хотиннинг умумий мол-мулки эр ва хотин ўртасида ўзаро келишув асосида бўлиб олиниши мумкин. Эр ва хотиннинг хоҳиши билан уларнинг умумий мол-мулкни бўлиш тўғрисидаги ўзаро келишуви нотариал тартибда тасдиқланиши мумкин.

Низо туғилган ҳолларда эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлиш, шунингдек эр ва хотиннинг бу мол-мулкдаги улушини аниқлаш суд тартибида амалга оширилади.

Умумий мол-мулкни бўлишда суд эр ва хотиннинг ҳар бирига мулкнинг қайси қисми берилиши лозимлигини аниқлайди. Эр (хотин)га унга қарашли улушдан ошиқ қийматга эга бўлган мол-мулк бериладиган ҳолларда, хотин (эр)га тегишли пул ёки ўзга компенсация белгиланиши мумкин.

Изоҳ: оилавий муносабатлар тугатилганда, суд эр ва хотин алоҳида яшаган даврда орттирган мол-мулкни улардан ҳар бирининг ўз мулки деб топиши мумкин. (Оила кодекси 27-моддаси)

Суд амалиётидан:

Фуқаро З. Шарипова, жавобгар И. Шариповга нисбатан улар алоҳида яшаган даврда орттирилган мол-мулкка эгаллик ҳуқуқини тан олиш тўғрисида даъво аризаси билан мурожаат қилган. Бунда у, эри Шарипов И. билан қарийб 10 йилдан бери бирга яшамётганлигини, эри шу вақтгача Ангрен шаҳрида яшаб ва ишлаб келганлигини, ўзи Тошкентда яшагини, улар ўртасидаги эр-хотинлик муносабатлари ўша вақтдан бошлаб тугаганини баён этган. Шу даврда ўзи юқори маошли ишда ишлаб, Тошкент шаҳри марказидан квартира сотиб олганини, буни унинг мулки деб тан олишни сўрайди. Суд З. Шарипованинг даъво талабларини қаноатлантирган.

Изоҳ: Никоҳдан ажралган эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлиш тўғрисидаги талабларига нисбатан уч йиллик даъво муддати қўлланилади!

Яна бир муҳим жиҳат – эр ва хотиннинг умумий мол-мулкни бўлишда эр ва хотиннинг умумий қарзлари уларга белгиланган улушларга мутаносиб равишда ҳар иккаласи ўртасида тақсимланади.

Агар эр ва хотиндан бири умумий мол-мулкни эр ёки хотиннинг эркига зид равишда ва оила манфаатига мос бўлмаган ҳолда ўз хошишига кўра сарфлаган ёки бошқа шахсга ўтказган бўлса, уни бўлишда бу мол-мулк ёки унинг қиймати ҳисобга олинади.

Суд амалиётидан:

А. Аҳмедов, жавобгар Н. Аҳмедовага нисбатан умумий мулкни бўлиш тўғрисида даъво аризаси билан судга мурожаат қилиб, никоҳ даврида улар уй-жой ва квартира сотиб олганликларини, никоҳ пайтида жавобгарнинг номига валюта ҳисобварақлари очиб, жавобгар барча пулларини А. Аҳмедовга хабар бермасдан, ечиб олганини ва уларни ўз хошишига кўра сарфлаганини кўрсатган. А. Аҳмедов даъво аризасида мол-мулкни бўлишни ва бунда депозитда бўлган чет эл валюта суммасини ҳам ҳисобга олишни сўрайди. Суд даъво талабларини қаноатлантирган.

Эр ва хотин мол-мулкнинг шартномавий тартиби

Никоҳланувчи шахсларнинг ёки эр ва хотиннинг никоҳда бўлган даврида ва (ёки) эр ва хотин никоҳдан ажратилган тақдирда уларнинг мулкӣ ҳуқуқ ҳамда мажбуриятларини белгиловчи келишуви никоҳ шартномаси деб ҳисобланади (Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси 29-моддаси). Шартнома никоҳ давлат рўйхатига олингунига қадар ҳам, шунингдек никоҳ даврида ҳам тузилиши мумкин.

Никоҳ давлат рўйхатига олингунга қадар тузилган никоҳ шартномаси никоҳ давлат рўйхатига олинган кундан бошлаб кучга киради.

Изоҳ: Никоҳ шартномаси ёзма шаклда тузилади ва нотариал тартибда тасдиқланиши лозим.

**Никоҳ шартномасининг
мазмунини (ЎзР ОК 31-моддаси):**

биргаликдаги умумий мулкнинг қонунда белгиланган тартибини ўзгартиришга, эр ва хотиннинг барча мол-мулкига, унинг айрим турларига ёхуд эр ва хотиндан ҳар бирининг мол-мулкига нисбатан биргаликдаги, улушли ёки алоҳида эгалик қилиш тартибини ўрнатиш

эр ва хотиннинг мавжуд мол-мулкига нисбатан ҳам, бўлғуси мол-мулкига нисбатан ҳам тузилиши

ўзаро моддий таъминот бериш, оила харажатларини қўтариш, бир-бирининг даромадида иштирок этиш, бошқа шахслар билан мулкий шартномалар тузиш, биргаликда тadbиркорлик фаолияти билан шуғулланиш бўйича ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб олиш

никоҳдан ажралганда эр ва хотиндан ҳар бирига бериладиган мулкни аниқлаб олишга, шунингдек никоҳ шартномасига эр ва хотиннинг мулкий муносабатларига оид бошқа қоидалар киритиш

Изоҳ: никоҳ шартномасида назарда тутилган ҳуқуқ ва мажбуриятлар муайян муддат билан чекланиши ёки муайян шарт- шaroитнинг юзага келиши ёхуд келмаслигига боғлиқ қилиб қўйилиши мумкин.

Никоҳ шартномаси эр-хотиннинг ҳуқуқ лаёқати ёки муомала лаёқатини, уларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қилиш ҳуқуқларини чеклашни, эр-хотин ўртасидаги шахсий номулкий муносабатларни, эр-хотиннинг болаларга нисбатан бўлган ҳуқуқ ва мажбуриятларини тартибга солишни, меҳнатга лаёқатсиз таъминот олишга муҳтож эр ёки хотиннинг ҳуқуқини чекловчи қоидаларни, эр ва хотиндан бирини ўта ноқулай ҳолатга солиб қўювчи ёхуд оила тўғрисидаги қонунчиликнинг нормаларига зид келувчи бошқа шартларни назарда тута олмайди.

Никоҳ шартномаси эр-хотиннинг келишуви билан исталган вақтда ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мумкин. Никоҳ шартномаси қандай шаклда тузилган бўлса, унинг ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши ҳам шундай шаклда амалга оширилади.

Агар тарафларнинг ўзаро розилиги бўлмаса, никоҳ шартномаси суд тартибида ўзгартирилади ёки бекор қилинади ҳамда суд орқали никоҳ шартномаси суд томонидан тўлиқ ёки қисман ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

4.5. Никоҳнинг тугатилиши

Эр-хотиндан бирининг вафоти ёки суд улардан бирини вафот этган деб эълон қилиши оқибатида никоҳ тугайди. Никоҳ эр-хотиндан бири ёки ҳар иккаласининг аризасига мувофиқ никоҳдан ажратиш йўли билан, шунингдек суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган эр ёки хотиннинг васийси берган аризага мувофиқ тугатилиши мумкин (Оила кодексининг 37-моддаси).

Никоҳ даъво аризаси асосида суд тартибида, бошқа ҳолларда эса фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида бекор қилиш мумкин.

Изоҳ: хотинининг ҳомиладорлик вақтида ва бола туғилганидан кейин бир йил мобайнида эр, хотинининг розилигисиз никоҳдан ажратиш тўғрисида иш қўзғатишга ҳақли эмас. (Оила кодексининг 39-моддаси)

Суд ишнинг қўрилишини кейинга қолдириб, эр-хотинга ярашиш учун олти ойгача муҳлат тайинлаши мумкин ва бундай тақдирда, эр-хотиннинг бирга яшаш жойидаги фуқаролар йиғинининг яраштириш комиссиясини, агар улар бирга яшамаётган бўлса, ҳар бирининг яшаш жойидаги фуқаролар йиғинининг яраштириш комиссиясини эр-хотинни яраштириш бўйича тегишли чоралар қўриш учун уч кундан кечиктирмасдан ёзма равишда хабардор қилиши керак.

Вояга етмаган болалари бўлмаган эр-хотин никоҳдан ажратишга ўзаро рози бўлсалар, моддий таъминот бериш тўғрисида ёки

уларнинг биргаликдаги умумий мулки бўлган мол-мулкни бўлиш тўғрисида низо бўлмаса, уларнинг биргаликдаги аризасига кўра, никоҳдан фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида ажратилади (Оила кодексининг 42-моддаси).

Шунингдек, эр ёки хотиннинг аризасига мувофиқ никоҳни ФХДЁ органларида бекор қилиш мумкин, башарти суд томонидан бедарак йўқолган деб топилган бўлса, суд томонидан руҳияти бузилиши сабабли муомалага лаёқатсиз деб топилган бўлса ёки содир қилган жинояти учун уч йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилинган бўлса (Оила кодексининг 43-моддаси).

4.6. Никоҳни ҳақиқий эмас деб топиш

Агар никоҳни тузиш пайтида никоҳга кириш шартлари бузилган бўлса ёки уни тузишга тўсқинликлар бор бўлган бўлса, никоҳ ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

Никоҳни ҳақиқий эмас деб топиш фақат суд тартибида амалга оширилади.

Никоҳни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида суд чиқарган ҳал қилув қарори қонуний кучга киргач, ўн кун ичида ундан кўчирма никоҳ тузилганлиги рўйхатга олинган жойдаги фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органига юборилади.

4.7. Қон-қариндошлик ва болаларнинг насл-насабини белгилаш

Қариндошлик тушунчаси

Бир умумий учинчи шахсдан (аждоддан) келиб чиққан шахслар қариндошлар ҳисобланади. Икки шахс ўртасидаги тўғри шажара бўйича қариндошликнинг яқинлиги қариндошлик даражаси, яъни туғилиш сони билан белгиланади.

Болалар ота-онасига нисбатан тўғри шажарадаги биринчи, не-вара бобосига, бувисига нисбатан — иккинчи, эвара катта бобосига, катта бувисига нисбатан — учинчи даражадаги қариндош ҳисобланади ва ҳоказо.

Ака-ука, опа-сингил, уларнинг болалари, ота-онанинг ака-ука ва опа- сингиллари ҳамда уларнинг болалари, бобо ва бувиларнинг ака-ука ҳамда опа-сингиллари ва уларнинг болалари ва шунга ўхшашлар ён шажара бўйича қариндошлар ҳисобланади ва ҳоказо.

Тўғри шажара бўйича қариндошлар ён шажара бўйича қариндошларга нисбатан яқинроқдир.

Икки шахс ўртасида қариндошликнинг узоқ-яқинлигини аниқлашда, даражаларнинг сони ёки шу шахслардан бирининг ўзини ҳисобга қўшмай туриб, ундан келиб чиққан авлодлар сони ҳисобга олинади.

Ҳисоб аждодлар томон тўғри шажара бўйича улар учун умумий бўлган шахсга (аждодга) қараб ва ундан эса, авлодлар томон — улардан бошқасига қараб олиб борилади.

Туғишган ака-ука ва опа-сингил қариндошликнинг иккинчи даражасида, тоға ва амаки, амма ва хола ўз жиялари билан қариндошликнинг — учинчи, тоғавачча, амакивачча, аммавачча ва холаваччалар эса — тўртинчи даражасида турадилар.

Ёт аралашмаган ва ёт аралашган қариндошлик

Ака-ука ва опа-сингиллар ёт аралашмаган ва ёт аралашган қариндош бўлиши мумкин. Ака-ука ва опа-сингиллар бир ота-онадан келиб чиққан бўлса, ёт аралашмаган, ота бир она бошқа ёки аксинча она бир ота бошқа бўлса, ёт аралашган қариндош ҳисобланади. Ёт аралашмаган қариндошликда *ака-ука ва опа-сингиллар туғишган*, ёт аралашган қариндошликда эса, *ака-ука ва опа-сингиллар ўғай* ҳисобланади.

Эр-хотиннинг илгариги никоҳларидан бўлган болалари ўзаро қариндош ҳисобланмайди.

Қайин-бўйинчилик ва қуда-андачилик

Эр (хотин) ва унинг яқин қариндошлари билан хотин (эр) қариндошларининг бир-бирига нисбатан муносабатлари (қайин-бўйинчилик ва қуда-андачилик) ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларни келтириб чиқармайди.

Болаларнинг насл-насабини белгилаш

Боланинг шу онадан туғилганлиги (оналик) фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд қилиш органи томонидан тиббий муассасанинг ҳужжатларига кўра, бола тиббий муассасада туғилмаган ҳолда эса, бошқа далилларга асосан белгиланади.

Аёлнинг никоҳ тузилгандан кейин ёки эрининг ўлими, никоҳдан ажратилганлиги ёхуд никоҳ ҳақиқий эмас деб топилганлиги туфайли никоҳ тугаганидан сўнг уч юз кун ичида туғилган боласи никоҳда туғилган бола ҳисобланади.

Агар никоҳ тугаганидан кейин уч юз кун ичида бола туғилса ва бу даврда аёл янги никоҳга кирган бўлса, бола янги никоҳда туғилган ҳисобланади. Бундай ҳолларда собиқ эр ёки унинг ота-онаси боланинг насл-насаби ҳусусида низолашиш ҳуқуқига эга.

Ота-онанинг аризаси бўйича боланинг насл-насабини белгилаш

Боланинг онаси билан никоҳда бўлмаган шахснинг оталиги ўзини боланинг отаси деб тан олган шахс ва онанинг фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд қилиш органига биргаликда топширган аризасига биноан белгиланади.

Она вафот этганда, суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилганда, онанинг қаердалигини аниқлаш имконияти бўлмаганда ёки у оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинганда, оталик васийлик ва ҳомийлик органи билан келишилган ҳолда ўзини боланинг отаси деб тан олаётган шахснинг аризасига биноан белгиланади.

Боланинг отаси суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган бўлса, оталикни белгилаш тўғрисидаги аризани унинг номидан васийлик ва ҳомийлик органининг рухсати билан унинг ҳомийси бериши мумкин.

Оталикни белгилаш тўғрисидаги ариза боланинг туғилганлигини қайд этиш вақтида, шунингдек бола туғилганлиги қайд этилгандан кейин ҳам берилиши мумкин. Агар оталикни белгилаш тўғрисида бола туғилгандан сўнг эр-хотин биргаликда ариза беришининг имкони бўлмай қолиши ёки мушкул бўлишини кўрсатувчи асослар мавжуд бўлса, туғилажак боланинг ўзаро никоҳда бўлмаган ота-онаси шундай аризани она ҳомиладорлик вақтида фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органига беришга ҳақли.

Оталикни белгилаш рад этилганда, ўзини боланинг отаси деб тан олган шахс суд тартибида шикоят қилиши мумкин.

Оталикнинг суд тартибида белгиланиши

Ўзаро никоҳда бўлмаган ота-онадан бола туғилган тақдирда, ота-онанинг биргаликдаги аризаси ёки бола отасининг аризаси бўлмаса, Оила кодексининг 61-моддасида кўрсатилган ҳолларда оталик суд тартибида белгиланиши мумкин.

Оталикни суд тартибида белгилаш ота-онадан бирининг ёки боланинг васийси (ҳомийси)нинг ёхуд бола кимнинг қарамоғида

бўлса, шу шахснинг аризасига, шунингдек бола вояга етганидан кейин унинг ўзи берган аризага мувофиқ амалга оширилади.

Оталикни белгилаётганда суд боланинг онаси бола туғилишига қадар жавобгар билан бирга яшаганлиги ва умумий рўзгор юритганлиги ёки улар болани биргаликда тарбиялаганликлари ёхуд таъминлаб турганликларини ёки жавобгарнинг оталикни тан олганлигини аниқ тасдиқловчи бошқа далилларни эътиборга олади.

Боланинг онаси билан никоҳда бўлмаган, лекин ўзини боланинг отаси деб тан олган шахс вафот этган тақдирда унинг оталик факти суд томонидан белгиланиши мумкин.

Оталикни белгилаш тўғрисидаги суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга киргандан кейин суд шу қарор нусхасини бола туғилганлиги рўйхатга олинган жойдаги фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органига юборади.

Оталик (оналик) тўғрисида эътироз билдириш

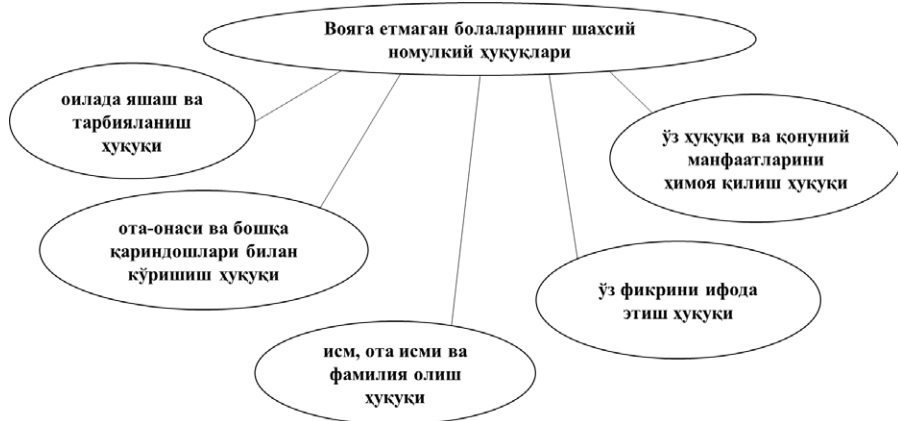
Туғилишни ёзиш дафтардаги туғилишга оид ёзув боланинг унда кўрсатилган ота-онадан туғилганлигини тасдиқловчи далил ҳисобланади.

Боланинг отаси ёки онаси деб ёзилган шахс унга бундай ёзув маълум бўлган ёки маълум бўлиши лозим бўлган вақтдан эътиборан бир йил мобайнида ана шу ёзув тўғрисида суд тартибда эътироз билдиришга ҳақлидир. Агар шу вақтга келиб, боланинг отаси ёки онаси деб ёзилган шахс вояга етмаган бўлса, бир йиллик муддат мазкур шахс ўн саккиз ёшга тўлган вақтдан бошлаб ҳисобланади.

Изоҳ: оталикни суд тартибда белгилаш ўзига хос ҳуқуқий оқибатларга олиб келади ва болалар ўз ота-оналари ва қариндошларига нисбатан никоҳда бўлган шахслардан туғилган болалар каби ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўладилар.

4.8. Ота-она ҳамда вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Вояга етмаган болаларнинг шахсий номулкий ҳуқуқлари

Боланинг исми ва фамилиясини ўзгартириш

Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органи ота- онанинг биргаликдаги аризасига биноан бола ўн олти ёшга тўлгунча бола манфаатларини эътиборга олиб, унинг исмини ўзгартиришга, шунингдек унга берилган фамилияни ҳам отаси ёки онасининг фамилиясига қараб ўзгартиришга ҳақлидир.

Агар ота-она алоҳида яшаса ва бола билан бирга яшовчи ота (она) болага ўз фамилиясини беришни хоҳласа, васийлик ва ҳомийлик органи бу масалани боланинг манфаатларини ва она (ота) нинг фикрини ҳисобга олган ҳолда ҳал қилади. Ота ёки онанинг турган жойини аниқлаш мумкин бўлмаганда, улар ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинганда, муомалага лаёқатсиз деб топилганда, шунингдек ота ёки она болага таъминот бериш ва уни тарбиялаш мажбуриятларини бажаришдан узрсиз сабабларга кўра бўйин товлаган ҳолларда ота ёки онанинг фикрини ҳисобга олиш шарт эмас.

Агар бола ўзаро никоҳда бўлмаган шахслардан туғилган ва оталик қонуний тартибда белгиланмаган бўлса, васийлик ва ҳо-

мийлик органи боланинг манфаатларини эътиборга олиб, унинг фамилиясини онанинг мурожаат қилган давридаги фамилиясига алмаштириш учун рухсат беришга ҳақли.

Ўн ёшга тўлган боланинг исми ёки фамилиясини ўзгартиришга фақат унинг розилиги билан йўл қўйилади.

Ота-онанинг шахсий номулкий ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Ота-она ўз болаларига нисбатан тенг ҳуқуқ ва мажбуриятларга эгадирлар (ота-оналик ҳуқуқлари). Ушбу бобда назарда тутилган ота- оналик ҳуқуқлари болалар ўн саккиз ёшга тўлганларида (во-яга етганда), шунингдек вояга етмаган болалар никоҳга кирганларида ҳамда қонун билан белгиланган бошқа ҳолларда болалар вояга етмасдан тўла муомала лаёқатига эга бўлганларида тугайди.

Вояга етмаган ота-онанинг ҳуқуқлари

Вояга етмаган ота-она ўз боласи билан бирга яшаш ва унинг тарбиясида иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Ўзаро никоҳда бўлмаган вояга етмаган ота-она улардан бола туғилганда ҳамда уларнинг оналиги ва (ёки) оталиги белгиланганда ўн олти ёшга тўлишлари билан ота-оналик ҳуқуқларини мустақил равишда амалга оширишга ҳақлидирлар. Вояга етмаган ота-она ўн олти ёшга етгунга қадар, болани вояга етмаган ота-она билан биргаликда тарбиялаш учун болага васий тайинланиши мумкин. Боланинг васийси билан вояга етмаган ота-она ўртасида келиб чиқадиган келишмовчиликлар васийлик ва ҳомийлик органи томонидан ҳал этилади.

Вояга етмаган ота-она ўз оталиги ва оналигини умумий асосларда эътироф этиш ёки бунга эътироз билдириш ҳуқуқига эгадир.

Ота-онанинг болаларга таълим-тарбия беришга оид ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Ота-она ўз болаларини тарбиялаш ҳуқуқига эга ва тарбиялаши шарт. Ота-она ўз болаларининг тарбияси ва камолоти учун жавобгардир.

Улар ўз болаларининг соғлиғи, жисмоний, руҳий, маънавий ва ахлоқий камолоти ҳақида ғамхўрлик қилишлари шарт.

Ота-она ўз болаларини тарбиялашда бошқа барча шахсларга нисбатан устун ҳуқуққа эга.

Ота-она болаларининг қонунчиликда белгиланган зарур даражада таълим олишини таъминлаши шарт.

Болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ота- онанинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш уларнинг ота- онаси зиммасига юклатилади.

Ота-она ўз болаларининг қонуний вакиллари ҳисобланадилар ҳамда ҳар қандай жисмоний ва юридик шахслар билан бўлган муносабатларда, шу жумладан судда алоҳида ваколатсиз уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қиладилар.

Васийлик ва ҳомийлик органи томонидан ота-она ва болалар манфаатлари ўртасида қарама-қаршилик борлиги аниқланганда, ота-она ўз болаларининг манфаатларини ҳимоя қилишга ҳақли эмас. Ота-она ва болалар ўртасида келишмовчиликлар мавжуд бўлганда васийлик ва ҳомийлик органи болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун вакил тайинлаши шарт.

Ота-оналик ҳуқуқини амалга ошириш

Ота-оналик ҳуқуқи болалар манфаатларига зид тарзда амалга оширилиши мумкин эмас. Болалар манфаатларини таъминлаш ота-она ғамхўрлигининг асосини ташкил қилиши лозим.

Ота-оналик ҳуқуқини амалга оширишда ота-она болаларининг жисмоний ва руҳий соғлиғига, ахлоқий камолотига зарар етказишга ҳақли эмас. Болаларни тарбиялаш усуллари менсимаслик, шафқатсизлик, қўполликдан, инсоний қадр-қимматни камситувчи муомаладан, болаларни ҳақоратлаш ёки эксплуатация қилишдан холи бўлиши керак.

Ўз ота-оналик ҳуқуқини болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига зид тарзда амалга ошираётган ота-она қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Болаларнинг таълим-тарбиясига тааллуқли барча масалалар болалар манфаатидан келиб чиққан ва уларнинг фикрини ҳисобга олган ҳолда ота- она томонидан ўзаро келишув асосида ҳал этилади. Агар ота-она ўртасида келишмовчиликлар мавжуд бўлса, улар (улардан бири) бу келишмовчиликларни ҳал қилиш учун васийлик ва ҳомийлик органига ёки судга мурожаат қилишга ҳақлидир.

Ота-она алоҳида яшаганда болаларнинг қаерда яшаши ота-онанинг келишувига биноан белгиланади. Ота-она ўртасида келишув бўлмаса, низо суд томонидан болалар манфаатларидан келиб чиқиб, уларнинг фикрини ҳисобга олган ҳолда ҳал этилади. Бунда суд, боланинг ота-онадан, ака-ука, опа-сингилларидан қайси бирига боғланиб қолганлигини, боланинг ёшени, ота-онасининг ахлоқий ва бошқа шахсий фазилатларини, ота-онанинг ҳар бири билан бола ўртасидаги муносабатларни, болани тарбиялаш ва унинг камолоти учун шарт-шароитлар (ота-онасининг машғулот тури, иш тартиби, моддий ҳамда оилавий аҳволи ва бошқалар) яратиш имкониятини ҳисобга олади.

Боладан алоҳида яшаётган ота(она)нинг ота-оналик ҳуқуқини амалга ошириши

Боладан алоҳида яшаётган ота (она) бола билан кўришиш, унинг тарбиясида иштирок этиш ва таълим олиши масаласини ҳал этишда қатнашиш ҳуқуқига эга.

Бола билан бирга яшаётган ота (она) боланинг она (ота)си билан кўришишига, агар бундай кўришиш боланинг жисмоний ва руҳий соғлиғига, ахлоқий камолотига зарар келтирмаса, қаршилик қилмаслиги керак.

Ота-она боладан алоҳида яшайдиган ота (она)нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш тартиби тўғрисида ёзма равишда келишув тузишга ҳақлидир. Агар ота-она келиша олмасалар, низо ота-она (ёки улардан бири)нинг талабига биноан суд томонидан

васийлик ва ҳомийлик органи иштирокида ҳал қилинади. Суднинг ҳал қилув қарори бажарилмаганда айбдор ота-онага нисбатан қонунчиликда назарда тутилган чоралар қўлланилади. Суднинг ҳал қилув қарори қасддан бажарилмаган тақдирда суд боладан алоҳида яшаётган ота (она)нинг талабига биноан бола манфаатларини ва унинг фикрини ҳисобга олган ҳолда болани унга бериш тўғрисида ҳал қилув қарори чиқариши мумкин.

Боладан алоҳида яшаётган ота (она) тарбия, даволаш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муассасалари ва бошқа шунга ўхшаш муассасалардан ўз боласи тўғрисида ахборот олиш ҳуқуқига эга. Ота (она) томонидан боланинг ҳаёти ва соғлиғи учун хавф-хатар бўлгандагина, уларга ахборот бериш рад этилиши мумкин. Ахборот беришнинг рад этилиши устидан суд тартибида шикоят қилиниши мумкин.

Бобо, буви, ака-ука, опа-сингил ва бошқа яқин қариндошларнинг бола билан кўришиб туриш ҳуқуқи

Бобо, буви, ака-ука, опа-сингил ва бошқа яқин қариндошлар бола билан кўришиб туриш ҳуқуқига эга. Ота-она (улардан бири) яқин қариндошларнинг бола билан кўришишига имконият бермасалар, васийлик ва ҳомийлик органи ота-онани (улардан бирини) бундай имконият беришга мажбур қилиши мумкин.

Агар ота-она (улардан бири) васийлик ва ҳомийлик органининг қарорини бажармаса, боланинг яқин қариндошлари ёки васийлик ва ҳомийлик органи бола билан кўришиб туришга тўсқинлик қилувчи ҳолларни бартараф қилиш ҳақида даъво билан судга мурожаат қилишга ҳақлидир. Суд боланинг манфаатларини ва боланинг фикрини ҳисобга олган ҳолда низони ҳал қилади.

Суднинг ҳал қилув қарори бажарилмаган тақдирда айбдор ота (она)га нисбатан қонунчиликда назарда тутилган чоралар қўлланилади.

Ота-оналик ҳуқуқини ҳимоя қилиш

Ота-она болани қонунга асосланмасдан ушлаб турган ҳар қандай шахсдан унинг қайтарилишини талаб қилишга ҳақли. Низо

чиққан тақдирда, ота-она ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қилишга ҳақли. Бу талабларни кўришда суд болани ота-онасига қайтариш унинг манфаатларига зид деган хулосага келса, боланинг фикрини ҳисобга олган ҳолда ота-онанинг даъвосини рад қилишга ҳақли.

Агар суд ота-она ҳам, болани ўз қарамоғига олган шахс ҳам болага лозим даражада тарбия беришни ҳамда уни камолотга етказишни таъминлай олмайдилар, деб топса, болани васийлик ва ҳомийлик органи қарамоғига олиб беради.

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш

Ота-оналар (ёки улардан биттаси) қуйидаги ҳолларда ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиниши мумкин:

ота-оналик мажбуриятларини бажаришдан бош тортса, шу жумладан алимент тўлашдан бўйин товласа

узрсиз сабабларга кўра ўз боласини туғуруқхона ёки бошқа даволаш муассасасидан, тарбия, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муассасаси ва шунга ўхшаш бошқа муассасалардан олишдан бош тортса

ота-оналик ҳуқуқини суиистеъмол қилса, болаларга нисбатан шафқатсиз муомалада бўлса, жумладан жисмоний куч ишлатса ёки руҳий таъсир кўрсатса

муттасил ичкиликбозлик ёки гиёвандликка мубтало бўлган бўлса

ўз болаларининг ҳаёти ёки соғлиғига ёхуд эри (хотини)нинг ҳаёти ёки соғлиғига қарши қасдан жиноят содир қилган бўлса

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тартиби

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш суд тартибида амалга оширилади.

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тўғрисидаги ишлар ота (она)нинг (уларнинг ўрнини босувчи шахсларнинг), прокурорнинг, шунингдек вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мажбурияти юклатилган орган ёки муассасаларнинг (васийлик ва ҳомийлик органи, вояга етмаганлар ишлари бўйича идоралараро комиссиялар, етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар муассасалари ҳамда бошқа муассасаларнинг) даъвосига биноан кўрилади.

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тўғрисидаги ишлар прокурор ҳамда васийлик ва ҳомийлик органи иштирокида кўриб чиқилади.

Суд ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишда боланинг таъминоти учун ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган ота-онадан (уларнинг биридан) алимент ундириш масаласини ҳал қилади.

Агар суд ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш ҳақидаги ишларни кўришда ота-она (улардан бири)нинг ҳаракатида жиноят аломатлари мавжудлигини аниқласа, бу ҳақда прокурорга хабар бериши шарт.

Суд ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш ҳақидаги суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга киргандан кейин уч кун ичида ушбу қарорнинг кўчирмасини боланинг туғилганлиги давлат томонидан рўйхатга олинган фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органига юбориши шарт.

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш оқибатлари

Ота-она ҳуқуқларининг бекор қилиниши муайян ҳуқуқий оқибатларга олиб келади. Шундай қилиб, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган ота-она қайси болага нисбатан ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган бўлса, шу болага нисбатан бўлган қариндошлик фактига асосланган барча ҳуқуқлардан, шу жумладан

ундан таъминот олиш, шунингдек болали фуқаролар учун қонунчиликда белгиланган имтиёзлар ва нафақалар олиш ҳуқуқларидан маҳрум бўлади.

Изоҳ: ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиниши ота-онани ўз боласига таъминот бериш мажбуриятидан озод қилмайди.

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган ота-онанинг (улардан бирининг) бундан кейин бола билан биргаликда яшаш-яшамаслик масалалари суд томонидан уй-жой тўғрисидаги қонунчиликда белгиланган тартибда ҳал қилинади.

Ота-онаси (улардан бири) ўзига нисбатан ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган бола, агар у фарзандликка олинган бўлмаса, турар жойга бўлган мулк ҳуқуқини ёки турар жойдан фойдаланиш ҳуқуқини сақлаб қолади, шунингдек ота (она)си ва бошқа қон-қариндошлари билан туғишганлик фактига асосланган барча мулкӣ ҳуқуқларини, жумладан мерос олиш ҳуқуқини сақлаб қолади.

Болани ота ёки онасига беришнинг имконияти бўлмаган ёки ота-онанинг ҳар иккаласи ҳам ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган тақдирда, бола васийлик ва ҳомийлик органининг қарамоғига олиб берилади.

Ота-она (улардан бири) ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинганда болани фарзандликка олишга ота-она (улардан бири) ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинганлиги тўғрисидаги суднинг ҳал қилув қарори чиқарилган кундан кейин камида олти ой ўтгач йўл қўйилади.

Ота-оналик ҳуқуқини тиклаш

Ота-оналик ҳуқуқи ота-она (улардан бири) ўз ҳулқ-атворини, турмуш тарзини ва (ёки) бола тарбиясига бўлган муносабатини ўзгартирган ҳолларда тикланиши мумкин.

Ота-оналик ҳуқуқини тиклаш ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган ота-онанинг (улардан бирининг) даъвосига биноан суд тартибда амалга оширилади. Ота-оналик ҳуқуқини тиклаш тўғрисидаги ишлар васийлик ва ҳомийлик органининг, шунингдек прокурорнинг иштирокида кўриб чиқилади.

Ота-онанинг (улардан бирининг) ота-оналик ҳуқуқини тиклаш тўғрисидаги даъвоси билан бирга болани ота-онага (улардан бирига) қайтариш тўғрисидаги талаби ҳам кўриб чиқилиши мумкин.

Агар ота-оналик ҳуқуқининг тикланиши бола манфаатларига зид бўлса, суд боланинг фикрини ҳисобга олган ҳолда ота-онанинг (улардан бирининг) ота-оналик ҳуқуқини тиклаш тўғрисидаги даъвосини қаноатлантиришни рад қилишга ҳақлидир.

Ўн ёшга тўлган болага нисбатан ота-оналик ҳуқуқининг тикланишига фақат унинг розилиги билан йўл қўйилади.

Бола фарзандликка олинган ва фарзандликка олиш бекор қилинмаган бўлса, ота-оналик ҳуқуқини тиклашга йўл қўйилмайди.

Ота-оналик ҳуқуқининг чекланиши

Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилишдан ташқари Ўзбекистон Республикаси Оила кодексида ота-оналик ҳуқуқининг чекланиши каби чора ҳам кўзда тутилган. Суд боланинг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда ота-онани ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилмай туриб, болани ота-онадан (уларнинг биридан) олиш тўғрисида ҳал қилув қарори чиқариши (ота-оналик ҳуқуқини чеклаши) мумкин.

Болани ота-она (улардан бири) билан қолдириш ота-онага (улардан бирига) боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра (руҳиятнинг бузилиши ёки бошқа сурункали касаллик, оғир ҳолатларни бошдан кечириш ва бошқалар) бола учун хавфли бўлса, ота-оналик ҳуқуқини чеклашга йўл қўйилади.

Агар болани ота-она (улардан бири) билан қолдириш оқибатида ота-онанинг хулқ-атвори бола учун хавф туғдирса, ота-онани (улардан бирини) ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш учун эса етарли асослар аниқланмаган тақдирда ҳам ота-оналик ҳуқуқини чеклашга йўл қўйилади. Агар ота-она (улардан бири) ўз хулқ-атворини ўзгартирмаса, васийлик ва ҳомийлик органи суд томонидан ота-оналик ҳуқуқини чеклаш тўғрисидаги ҳал қилув қарори чиқарилгандан кейин олти ой ўтгач, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тўғрисида даъво тақдим этиши шарт. Васийлик ва ҳомийлик органи боланинг манфаатларини эътиборга олиб ота-онани (улар-

дан бирини) бу муддат ўтмасдан туриб, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш ҳақида даъво тақдим этишга ҳақли.

Ота-оналик ҳуқуқини чеклаш тўғрисидаги даъво боланинг яқин қариндошлари, вояга етмаган болалар ҳуқуқларини химоя қилиш мажбурияти қонун билан зиммасига юклатилган органлар ва муассасалар, мактабгача таълим ташкилотлари, умумтаълим муассасалари ва бошқа муассасалар, шунингдек прокурор томонидан тақдим этилиши мумкин.

Ота-оналик ҳуқуқини чеклаш тўғрисидаги ишлар прокурор ҳамда васийлик ва ҳомийлик органи иштирокида кўрилади. Ота-оналик ҳуқуқини чеклаш тўғрисидаги ишларни кўришда суд ота-онадан (уларнинг биридан) боланинг таъминоти учун алимент ундириш масаласини ҳал қилади.

Ота-оналик ҳуқуқини чеклаш оқибатлари

Ота-оналик ҳуқуқи чекланган ота-она болани шахсан тарбиялаш ҳуқуқидан, шунингдек болали фуқаролар учун қонунчиликда белгиланган имтиёзлар ва нафақалар олиш ҳуқуқидан маҳрум бўлади, бироқ ота-оналик ҳуқуқининг чекланиши ота-онани болага таъминот бериш мажбуриятидан озод қилмайди.

Изоҳ: ота-она иккаласининг ота-оналик ҳуқуқи чекланган тақдирда бола васийлик ва ҳомийлик органи қарамоғига олиб берилади.

Боланинг суд томонидан ота-оналик ҳуқуқи чекланган ота-она билан кўришиши

Суд томонидан ота-оналик ҳуқуқи чекланган ота-онанинг боласи билан кўришиши унга салбий таъсир кўрсатмаса, бола билан кўришишга руҳсат берилиши мумкин. Ота-онанинг бола билан кўришишига васийлик ва ҳомийлик органининг розилиги билан ёхуд васий (ҳомий)нинг, боланинг тутинган ота-онаси ёки бола турган муассаса маъмуриятининг розилиги билан йўл қўйилади.

Ота-оналик ҳуқуқи чекланишини бекор қилиш

Ота-оналик ҳуқуқи чекланишини бекор қилиниши ҳам мумкин. Агар ота-она (улардан бири)нинг ота-оналик ҳуқуқлари

чекланишига асос бўлган ҳолатлар барҳам топса, суд ота-онанинг (улардан бирининг) даъвосига биноан болани ота-онасига (улардан бирига) қайтариш ва чеклашларни бекор қилиш ҳақида хал қилув қарори чиқариши мумкин.

Агар болани ота-онасига (уларнинг бирига) қайтариш унинг манфаатларига зид бўлса, суд боланинг фикрини ҳисобга олиб, даъвони қаноатлантиришни рад қилишга ҳақлидир.

Боланинг ҳаёти ёки соғлиғи бевосита хавф остида қолганда болани олиш

Боланинг ҳаёти ва соғлиғи бевосита хавф остига тушиши мумкин бўлган ҳолатлар мавжуд. Бундай ҳолатларда васийлик ва ҳомийлик органи болани ота-онадан (уларнинг биридан) ёки болани ўз қарамоғига олган бошқа шахслардан зудлик билан олишга ҳақлидир. Болани зудлик билан олиш фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органининг тегишли ҳужжатига асосан амалга оширилади.

Изоҳ: бола олинганда васийлик ва ҳомийлик органи тезда прокурорга хабар бериши, болани вақтинча муайян ерга жойлаштириши ва фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органи болани олиш тўғрисида ҳужжат қабул қилганидан кейин етти кун ичида ота-онани ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш ёки уларнинг ота-оналик ҳуқуқини чеклаш тўғрисида судга даъво билан мурожаат этиши шарт.

Судда болалар тарбияси билан боғлиқ низоларни кўришда васийлик ва ҳомийлик органининг иштироки

Суд томонидан болалар тарбияси билан боғлиқ низолар кўрилатганда, деярли барча ҳолатларда, боланинг ҳимояси учун ким даъво тақдим қилганлигидан қатъи назар, ишда иштирок этиш учун васийлик ва ҳомийлик органи жалб қилиниши керак.

Васийлик ва ҳомийлик органи боланинг ҳамда уни ўз тарбиясига беришни талаб қилаётган шахс (шахслар)нинг турмуш шароитларини текшириши ва текшириш натижаларини ҳамда унга асосланган низо моҳиятига оид хулосасини судга тақдим қилиши шарт.

Болаларни тарбиялаш билан боғлиқ ишлар бўйича суднинг ҳал қилув қарорларини ижро этиш

Болаларни тарбиялаш билан боғлиқ ишларга доир суднинг ҳал қилув қарорлари давлат ижрочиси томонидан ижро қилинади.

Изоҳ: агар ота-она (болани ўз қарамоғига олган бошқа шахс) суднинг ҳал қилув қарори ижро этилишига тўсқинлик қилса, унга нисбатан Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 198¹-моддасида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноий кодексининг 232-моддасида назарда тутилган чоралар қўлланилади.

Болани олиш ва уни бошқа шахс (шахслар)га бериш билан боғлиқ суднинг ҳал қилув қарорларини мажбурий тартибда ижро этиш албатта васийлик ва ҳомийлик органининг ҳамда бола тарбиялашга берилаётган шахс иштирокида, зарур ҳолларда эса, ички ишлар органи вакили иштирокида амалга оширилиши лозим.

Суднинг болани олиш тўғрисидаги ҳал қилув қарорини боланинг манфаатларига зарар етказилмаган тарзда ижро этишнинг имкони бўлмаганда, бола суднинг ажримига кўра тарбиялаш муассасасига, даволаш муассасасига, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муассасасига ёки шунга ўхшаш бошқа муассасага вақтинча жойлаштирилиши мумкин.

4.9. Оила аъзоларининг ва бошқа шахсларнинг алимент мажбуриятлари

4.9.1. Ота-она ҳамда болаларнинг алимент ҳуқуқи ва мажбуриятлари

Ота-она вояга етмаган болаларига таъминот бериши шарт.

Вояга етмаган болаларига таъминот бериш мажбуриятини ихтиёрий равишда бажармаган ота (она)дан суднинг ҳал қилув қарорига ёки суд буйруғига асосан алимент ундирилади (Оила кодексининг 96-моддаси).

Вояга етмаган болаларга алимент тўлаш ҳақида ота-она ўртасида келишув бўлмаганда ёки алимент ихтиёрий равишда тўланмаганда ва ота- онадан бирортаси ҳам алимент ундириш тўғрисида судга даъво ёхуд ариза билан мурожаат қилмаган ҳолларда, васийлик ва ҳомийлик органлари, шунингдек ўн тўрт ёшга тўлган бола вояга етмаган боланинг таъминоти учун ота ёки онадан қонунда белгиланган миқдорда алимент ундириш тўғрисида даъво қўзғатишга ҳақлидир.

Ота-она ва бола алоҳида-алоҳида яшаган тақдирда, васийлик ва ҳомийлик органлари, шунингдек ўн тўрт ёшга тўлган бола бир вақтнинг ўзида ота ва онадан вояга етмаган болаларнинг таъминоти учун алимент ундириш тўғрисида даъво қўзғатишга ҳақли.

Вояга етмаган болаларига алимент тўлаш ва уларга таъминот беришда ҳамда вояга етган, меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож болаларига таъминот беришда ота-онанинг мажбуриятлари тенгдир.

Ота-она вояга етмаган болаларига таъминот бериш учун алимент тўлаш тартибини ўзаро келишган ҳолда белгилашга ҳақлидирлар, лекин вояга етмаган болаларига таъминот бериш учун алимент тўлаш тартиби ва шакли ҳақида ота-она ўртасидаги келишув қонунда белгиланган қоидаларга ва боланинг манфаатларига зид бўлмаслиги керак.

Агар вояга етмаган болаларига таъминот бериш ҳақида ота-она ўртасида келишув бўлмаса, уларнинг таъминоти учун алимент суд томонидан ота-онанинг ҳар ойдаги иш ҳақи ва (ёки) бошқа даромадининг:

бир бола учун — тўртдан бир қисми,

икки бола учун — учдан бир қисми,

уч ва ундан ортиқ бола учун — ярмиси ундирилади.

Бу тўловларнинг миқдори тарафларнинг моддий ёки оилавий аҳволини ва бошқа эътиборга лойиқ ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда суд томонидан камайтирилиши ёки кўпайтирилиши мумкин (Оила кодексининг 99-моддаси)

Изоҳ: ҳар бир бола учун ундириладиган алимент миқдори қонунчилик билан белгиланган меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 26,5 фоизидан кам бўлмаслиги керак!

Шунингдек, ота-она вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож болаларига таъминот бериши шартдир.

Вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож болаларига таъминот бериш ота-онанинг келишувига биноан амалга оширилади, агарда бундай келишувга эришилмаса низо суд тартибида ҳал қилинади ҳамда ота- онадан вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож болаларига ундириладиган алиментнинг миқдори суд томонидан алимент тўлаши шарт бўлган ота-онанинг оилавий ва моддий аҳволи ҳисобга олиниб, ҳар ойда пул билан тўланадиган қатъий суммада белгиланади.

4.9.2. Болаларнинг таъминоти учун қилинадиган қўшимча харажатлар

Ота-она фавқулодда ҳолатлар (боланинг оғир шикастланиши, касал бўлиши ва бошқалар) туфайли келиб чиққан, боланинг таъминоти учун зарур бўлган қўшимча харажатларда иштирок этиши шарт.

Қўшимча харажатларда иштирок этишдан бош тортган ота (она)дан суд уларнинг оилавий ва моддий аҳволини ҳисобга олиб, қўшимча харажатларни қисман пул билан тўланадиган қатъий суммада ундириш ҳақида ҳал қилув қарори чиқариши мумкин.

Алимент Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва унинг ташқарисида пул ёки натура тарзида олинган барча турдаги даромадлардан ушлаб қолинади ҳамда чет эл валютасида олинадиган даромадлар алимент ундириладиган кунда амалда бўлган Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий курси бўйича сўмларда ҳисобланади.

Изоҳ: алимент тўлаётган ота-онанинг бошқа вояга етмаган болалари бўлиб, ундан қонунда белгиланган миқдорда алимент ундирилганда ўша болалар алимент олаётган болаларга нисбатан моддий жиҳатдан камроқ таъминланиб қоладиган бўлса, шунингдек алимент тўлаётган ота (она) ногирон бўлиб,

моддий жихатдан қийналиб келаётган бўлса ёки алимент олаётган шахс мустақил даромадга эга бўлган тақдирда, алимент миқдори суд томонидан камайтирилиши мумкин.

Агар вояга етмаган бола давлат ёки нодавлат муассасаларининг тўлиқ таъминотида бўлса, суд алимент тўлаётган ота ёки онанинг моддий аҳволини ҳисобга олиб, тўланаётган алимент миқдорини камайтириш ёки уни алимент тўлашдан озод қилиш ҳақида ҳал қилув қарори чиқариши мумкин.

Алимент миқдорини камайтириш ёки уни тўлашдан озод қилиш учун асос бўлган ҳолатлар тугаганда манфаатдор тараф алимент қонунда белгиланган миқдорда ундирилишини талаб қилиб, судга мурожаат этишга ҳақли.

4.9.3. Вояга етган, меҳнатга лаёқатли болаларнинг ота-онасига таъминот бериш мажбурияти

Вояга етган, меҳнатга лаёқатли болалар меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож ўз ота-онасига таъминот беришлари ва улар тўғрисида ғамхўрлик қилишлари шарт ҳамда ота-онасининг давлат ва нодавлат муассасалари қарамоғида эканлиги вояга етган меҳнатга лаёқатли болаларни ота-она ҳақида ғамхўрлик қилиш ва уларга моддий ёрдам кўрсатиш мажбуриятидан озод қилмайди.

Вояга етган, меҳнатга лаёқатли болалар ўз ота-онасига ихтиёрий равишда моддий ёрдам беришдан бўйин товласалар, таъминот миқдори болаларнинг оилавий ва моддий аҳволини ҳисобга олган ҳолда суднинг ҳал қилув қарорига асосан белгиланади.

Ота-она, алимент ундириш ҳақидаги талабни ўз болаларининг бирига ёки бир нечтасига нисбатан қўйганлигидан қатъи назар, алимент миқдорини белгилашда суд вояга етган, меҳнатга лаёқатли болаларнинг барчасини ҳисобга олиши лозим.

Вояга етган, меҳнатга лаёқатли болалардан алимент ундириш низоси узил-кесил ҳал бўлгунга қадар судья шу низо бўйича вақтинча тўлаб турилиши лозим бўлган суммани кўрсатиб, ажрим чиқариши мумкин.

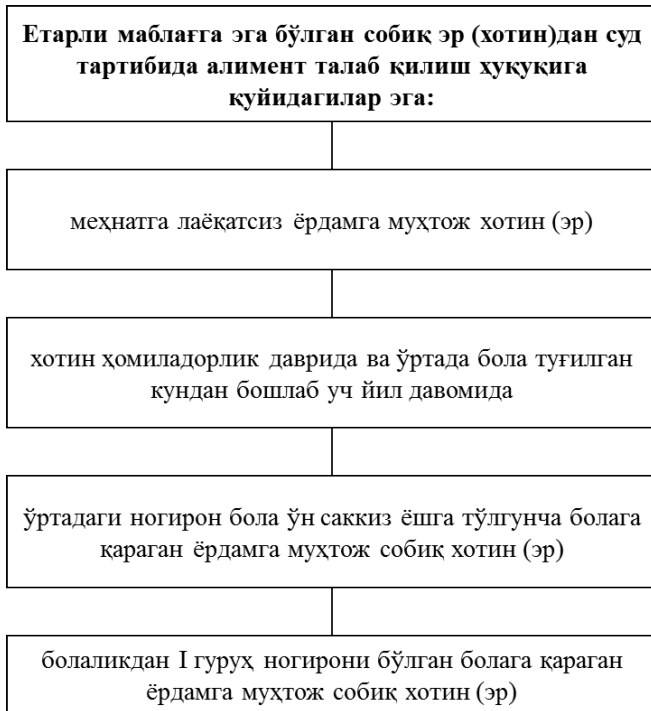

Вояга етган, меҳнатга лаёқатли болалар ота-онасининг касаллигига ва бошқа узрли сабабларга кўра қилинадиган қўшимча харажатларда иштирок этишлари шарт (Оила кодексининг 111- моддаси).

Изоҳ: вояга етган, меҳнатга лаёқатли болалардан ундирилаётган алимент миқдори қонунчиликда белгиланган меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 11,75 фоизидан кам бўлмаслиги керак.

Эр-хотинлар ва собиқ эр-хотинларнинг алимент мажбуриятлари

Эркак ва аёл ўртасида тузилган никоҳ ҳукуқий оқибатларнинг пайдо бўлишига олиб келади, хусусан, эр-хотин бир-бирига моддий ёрдам бериши шарт.

4.9.4. Никоҳдан ажралганидан кейин собиқ эр (хотин)нинг таъминот олиш ҳуқуқи

Етарли маблағга эга бўлган собиқ эр (хотин)дан суд тартибида алимент талаб қилиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 118-моддаси билан тартибга солинган.

Қуйидагилар собиқ эр (хотин)дан суд тартибида алимент талаб қилиш ҳуқуқига эга:

собиқ хотин ҳомиладорлик даврида ва ўртада бола туғилган кундан бошлаб уч йил давомида

ўртадаги ногирон бола ўн саккиз ёшга тўлгунча ёки болаликдан I гуруҳ ногирони бўлган болага қараган ёрдамга муҳтож собиқ хотин (эр)

никоҳдан ажралгунга қадар ёки никоҳдан ажралган пайтдан бошлаб бир йил давомида меҳнатга лаёқатсиз бўлиб қолган ёрдамга муҳтож собиқ хотин (эр)

никоҳдан ажралган пайтдан бошлаб беш йил ичида пенсия ёшига етган ёрдамга муҳтож хотин (эр), агар эр-хотин узок вақт никоҳда туришган бўлса

Никоҳдан ажралгандан кейин собиқ эр ёки хотинга тўланадиган алимент миқдори ва уни тўлаш тартиби собиқ эр-хотин ўртасидаги келишув билан белгиланиши мумкин, эр-хотин (собиқ эр-хотин) ўртасида алимент тўлаш тўғрисида келишув мавжуд бўлмаган ҳолларда эр ёки хотинга (собиқ эр ёки хотинга) суд тартибида ундириб бериладиган алимент миқдори суд томонидан эр ёки хотиннинг (собиқ эр ёки хотиннинг) моддий ва оилавий аҳволини ҳамда тарафларнинг эътиборга лойиқ бошқа манфаатларини эътиборга олиб, ҳар ойда пул билан тўланадиган қатъий суммада белгиланади, бироқ бу сумма қонунчиликда белгиланган меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 11,75 фоизидан кам бўлмаслиги лозим (Оила кодексининг 119-моддаси)

4.9.5. Қариндошлар ва бошқа шахсларнинг алимент мажбуриятлари

Вояга етмаган, шунингдек вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож шахсларга таъминот бериш мажбурияти суд томонидан уларнинг қариндошлари: бобо, буви, неварара, ака-ука, опа-сингил, шунингдек ўғай ота ва ўғай она, ўғай ўғил ва ўғай қиз, доимий тарбияда бўлган шахслар зиммасига юклатилиши мумкин. Ота-онаси йўқ бўлган ёки улардан таъминот ололмайдиган вояга етмаган невараларига таъминот бериш мажбурияти етарли маблағга эга бўлган бобо ва буви зиммасига юклатилиши мумкин. Вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож невараларнинг ота-онаси, эри ёки хотини (собик эри ёки хотини) ва вояга етган меҳнатга лаёқатли болалари бўлмаса ёхуд улардан таъминот учун маблағ ололмаса, уларга нисбатан ҳам бу мажбурият бобо ва бувининг зиммасига юклатилиши мумкин.

Шунингдек, ўзларининг вояга етган болаларидан ёхуд эри ёки хотинидан (собик эри ёки хотинидан) таъминот ололмайдиган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож бобо ва бувига таъминот бериш мажбурияти етарли маблағга эга бўлган вояга етган меҳнатга лаёқатли неваралар зиммасига юклатилиши мумкин.

Ота-онаси йўқ бўлган ёки улардан таъминот ололмайдиган вояга етмаган ака-ука ва опа-сингилларига таъминот бериш мажбурияти етарли маблағга эга бўлган ака-ука ва опа-сингиллар зиммасига юклатилиши мумкин. Вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож ака-ука ва опа-сингилларнинг ота-онаси, эри ёки хотини (собик эри ёки хотини) ва вояга етган меҳнатга лаёқатли болалари бўлмаса ёхуд улардан таъминот учун маблағ ололмаса, уларга нисбатан ҳам бу мажбурият ака-ука ва опа-сингилларнинг зиммасига юклатилиши мумкин.

Меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож эри ёки хотини (собик эри ёки хотини) ёки вояга етган меҳнатга лаёқатли болалари бўлмаган ёхуд улардан таъминот учун маблағ ололмайдиган, амалда уларни тарбиялаганларга таъминот бериш мажбурияти уларнинг доимий тарбияси ва таъминотида бўлган шахслар зиммасига юклатилиши

мумкин. Бундай мажбурият васийликда (ҳомийликда) турган шахслар зиммасига юклатилмайди.

Суд тарбияда бўлганларни, агар улар тарбиячиларнинг тарбияси ва таъминотида беш йилдан кам турган бўлса, ушбу моддада кўрсатилган мажбуриятдан озод қилишга ҳақли.

Ўғай ота ва ўғай онанинг тарбиясида ёки таъминотида бўлган вояга етмаган ўғай ўғил ва ўғай қизларнинг ота-онаси йўқ бўлса ёхуд ўз ота-онасидан етарли маблағ ололмаётган бўлса, уларга таъминот бериш мажбурияти ўғай ота ва ўғай она зиммасига юклатилиши мумкин. Вояга етган ёрдамга муҳтож, меҳнатга лаёқатсиз ўғай ўғил ва ўғай қизларнинг ота-онаси, эри ёки хотини (собик эри ёки хотини) ва вояга етган меҳнатга лаёқатли болалари бўлмаса ёхуд улардан таъминот учун етарли маблағ ололмаса, ўғай ота ва ўғай онанинг зиммасига уларга нисбатан ҳам шундай мажбурият юклатилиши мумкин.

Меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож ўғай ота ва ўғай онанинг ота-онаси, эри ёки хотини (собик эри ёки хотини) ёки вояга етган меҳнатга лаёқатли болалари бўлмаса ёхуд улардан таъминот учун маблағ ололмаса, уларга таъминот бериш мажбурияти ўғай ўғил ва ўғай қизлар зиммасига юклатилиши мумкин.

Агар ўғай ўғил ва ўғай қизни ўғай ота ва ўғай она беш йилдан кам вақт давомида тарбиялаган ва таъминот берган бўлса, шунингдек улар ўз мажбуриятларини лозим даражада бажармаган бўлса, суд ўғай ўғил ва ўғай қизни ўғай отаси ва ўғай онасига таъминот бериш мажбуриятдан озод қилишга ҳақли.

Изоҳ: қариндошлар ва бошқа шахслардан вояга етмаган болалар учун, шунингдек вояга етган меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож шахслар таъминоти учун ундириладиган алиментнинг миқдори суд томонидан алимент ундириладиган шахснинг ва алимент олаётган шахснинг моддий ва оилавий аҳволини ҳисобга олиб, ҳар ойда пул билан тўланадиган қатъий суммада белгиланади.

4.9.6. Ташкилот маъмуриятининг алимент ушлаб қолиш мажбурияти

Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 137-моддасига кўра, алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг иш жойидаги иш берувчи ташкилот маъмурияти ёки пенсия, нафақа, стипендия олаётган жойидаги ташкилот маъмурияти алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тартибда тасдиқланган келишувга ёки ижро варақасига асосан алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг иш ҳақидан ва (ёки) бошқа даромадидан ҳар ойда алимент ушлаб қолиб, алимент тўлаши шарт бўлган шахсга иш ҳақи тўланган ва (ёки) бошқа даромадлар олинган кундан бошлаб, уч кундан кечиктирмай алимент олувчи шахсга алимент тўлаши ёки алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг ҳисобидан унга ўтказиши шарт.

Иш берувчи (ташкилот маъмурияти) алимент тўловчи шахс билан меҳнат шартномасини бекор қилган тақдирда ташкилот маъмурияти алимент тўловчи шахс билан меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ҳақида, шунингдек унинг янги иш, ўқиш жойи ёки турар жойи унга маълум бўлса, бу ҳақда суднинг ҳал қилув қарори ижро этиладиган жойдаги давлат ижрочисига ёки алимент олувчи шахсга уч кун муддат ичида хабар бериши шарт.

Алимент тўлаши шарт бўлган шахс уч кун муддат ичида ўз иш, ўқиш жойи ёки турар жойи ўзгарганлиги ҳақида, шунингдек қўшимча иш ҳақи ёки бошқа даромади тўғрисида давлат ижрочисини ҳамда алимент олувчи шахсни хабардор қилиши шарт.

4.9.7. Алиментни ўз вақтида тўламаганлик учун жавобгарлик

Алимент тўлаш тўғрисидаги келишувга мувофиқ алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг айби билан қарз вужудга келган бўлса, айбдор шахс ушбу келишувда белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Суднинг ҳал қилув қарорига кўра алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг айби билан қарз вужудга келган бўлса, айбдор шахс кечиктирилган ҳар бир кун учун тўланмай қолган алимент сумма-

сининг ўндан бир фоизи миқдориди алимент олувчига неустойка тўлайди.

Алимент олувчи алимент ўз вақтида тўланмаганлигида айбдор алимент тўлаши шарт бўлган шахсдан алимент тўлаш мажбуриятларини ўз вақтида бажармаганлик оқибатида етказилган барча зарарларнинг неустойка билан қопланмаган қисмини ундиришга ҳам ҳақлидир.

4.10. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш шакллари

4.10.1. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва жойлаштириш

Ота-она вафот этганда, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилганда, уларнинг ота-оналик ҳуқуқи чекланганда, улар муомалага лаёқатсиз деб топилганда, касал бўлганда, узоқ муддат бўлмаганда, ота-она болаларни тарбиялаш ёки уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишдан бўйин товлаганда, шу жумладан ота-она тарбия, даволаш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муассасалари ва шунга ўхшаш бошқа муассасалардаги боласини олишдан бош тортганда, шунингдек ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бошқа ҳолларда болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш вассийлик ва ҳомийлик органлари зиммасига юклатилади.

Вассийлик ва ҳомийлик органлари ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлайди, бундай болаларни ҳисобга олади ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган ҳар бир ҳолатга қараб, болаларни жойлаштириш шаклларини танлайди, шунингдек бундан буён уларга таъминот бериш, уларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш шарт- шароитларини назорат қилиб боради.

Изоҳ: Вассийлик ва ҳомийлик органидан ташқари бошқа юридик ва jisмоний шахсларнинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва жойлаштириш бўйича фаолият юритишига йўл қўйилмайди.

Ташкилотларнинг (мактабгача таълим ташкилотларининг, умумтаълим, даволаш ва бошқа муассасаларнинг), фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг барча мансабдор шахслари ва бошқа фуқаролар болалар ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганлигидан хабардор бўлгач, етти кунлик муддат ичида бу ҳақда болалар ҳақиқатда турган жойдаги васийлик ва ҳомийлик органларига хабар беришлари шарт. Васийлик ва ҳомийлик органи бундай маълумотларни олган кундан эътиборан уч кун ичида боланинг турмуш шароитини текшириб чиқиши ва бунда боланинг ота-она ёки қариндошлари қарамоғидан маҳрум бўлганлиги аниқланса, уни жойлаштириш масаласи ҳал бўлгунига қадар боланинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаши шарт.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар тўғрисидаги маълумотларни васийлик ва ҳомийлик органига хабар қилмаганлик, шунингдек бундай болаларни жойлаштиришда қонунчилик талабларини бузганлик учун ушбу модданинг учинчи қисмида кўрсатилган муассасаларнинг раҳбарлари ва органларнинг мансабдор шахслари қонунда белгиланган тартибда жавобгарликка тортилади.

Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 150-моддасига мувофиқ, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар оила (фарзандликка олиниши, васийлик, ҳомийлик белгиланиши ёки тутинган оила)га берилиши, бундай имконият бўлмаганда эса, етим болалар ёхуд ота-оналар қарамоғидан маҳрум бўлган болалар учун тайинланган муассасалар (тарбия, даволаш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муассасаси ва шунга ўхшаш бошқа муассасалар)га тарбияга берилиши лозим.

4.10.1.1. Фарзандликка олиш

Фарзандликка олишга фақат вояга етмаган болаларга нисбатан ва фақат уларнинг манфаатларини кўзлаб йўл қўйилади ҳамда болани фарзандликка олишни истаган шахсларнинг (шахснинг) аризасига кўра, васийлик ва ҳомийлик органларининг фарзандликка олишнинг асослилиги ва фарзандликка олинаётган бола манфаатларига тўғри келиши ҳақидаги хулосаси ҳисобга олинган ҳолда суд томонидан амалга оширилади.

Изоҳ: ака-укалар ва опа-сингилларни турли шахслар томонидан фарзандликка олишга йўл қўйилмайди, фарзандликка олиш болаларнинг манфаатларига мувофиқ келган ҳоллар бундан мустасно.

Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси 150-моддаси талабларига мувофиқ фарзандликка олиши мумкин бўлмаган шахслар доираси белгиланган, улар қуйидагилардир:

- ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган ёки ота-оналик ҳуқуқи чекланганлар;
- қонун билан белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилганлар;
- асаб касалликлари ёки наркологиya муассасаларида рўйхатда турувчилар;
- ўз зиммаларига юклатилган мажбуриятларни бажаришдан бўйин товлаш, ота-оналик ҳуқуқини суистеъмол қилиш, фарзандликка олинувчиларга нисбатан шафқатсиз муомалада бўлиш ва муттасил ичкиликбозликка ёки гиёҳвандликка мубтало бўлиш сабабли фарзандликка олганлиги бекор қилинган собиқ фарзандликка олувчилар;
- ҳаётга, соғлиққа қарши жиноятлар, ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлган жиноятлар, жинсий эркинликка, оилага, ёшларга ва ахлоққа қарши, шахснинг озодлигига, шаъни ва кадр-қиммати-га қарши (бундан туҳмат, ҳақорат қилиш мустасно), фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши (бундан жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонунчиликни бузиш, муаллифлик ёки ихтирочилик ҳуқуқларини бузиш мустасно), тинчликка ва инсониятнинг хавфсизлигига қарши, Ўзбекистон Республикасига қарши жиноятлар, ўзганинг мол-мулкни талон-тарож қилиш билан боғлиқ бўлган жиноятлар, жиний йўл билан топилган мол-мулкни олиш ёки ўтказиш, тижоратда пора эвазига оғдириб олиш ёхуд нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотининг хизматчисини пора эвазига оғдириб олиш, бошқарув тартибига, шунингдек одил судловга қарши жиноятлар, қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни

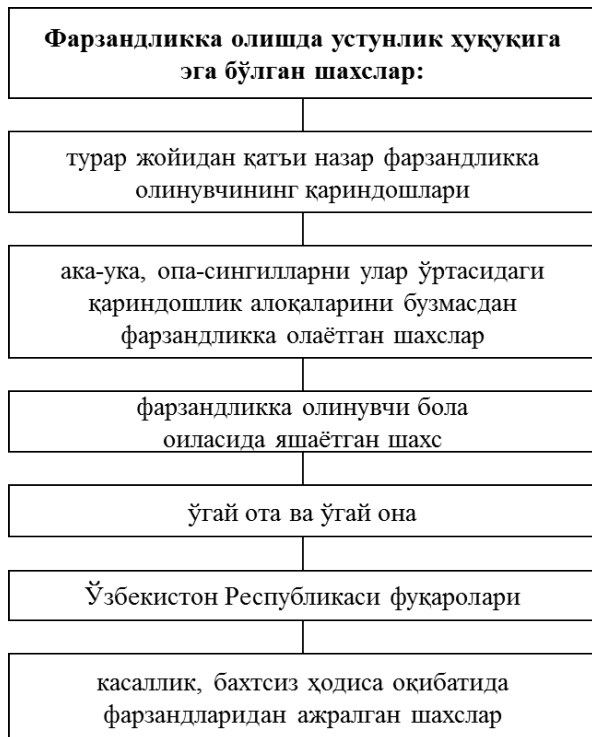
камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш, жамоат хавфсизлигига қарши жиноятлар (бундан учувчисиз учадиган аппаратларни қонунга хилоф равишда олиб кириш, ўтказиш, олиш, сақлаш ёки улардан фойдаланиш, карантинли ва инсон учун хавfli бўлган бошқа юкумли касалликлар тарқалиши ҳақида ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларни тарқатиш, учувчисиз учадиган аппаратларни сақлаш ва улардан фойдаланиш тартибини бузиш, тадқиқот фаолиятини амалга оширишда хавфсизлик қоидаларини бузиш, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш, санитарияга оид қонунчиликни ёки эпидемияларга қарши кураш қоидаларини бузиш, тоғ-кон, қурилиш ёки портлатиш ишлари хавфсизлиги қоидаларини бузиш, ёнғин хавфсизлиги қоидаларини бузиш мустасно), гиёҳвандлик воситаларининг ёки психотроп моддаларнинг қонунга хилоф муомаласидан иборат жиноятлар, жамоат тартибига қарши жиноятлар ва ҳарбий мансабдорлик жиноятлари содир этганлик учун илгари ҳукм қилинганлар;

- жиноятлар жумласига кирмайдиган оғир ва ўта оғир жиноятларни содир этганлик учун илгари ҳукм қилинганлар;
- фарзандликка олишга монелик қиладиган касалликларга чалинганлар. Мазкур касалликларнинг рўйхати Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Изоҳ: фарзандликка олувчилар ва фарзандликка олинувчилар ёшидаги фарқ ўн беш ёшдан кам бўлмаслиги шарт, бундан ўғай ота ва ўғай она ёхуд фарзандликка олинувчининг яқин қариндошлари томонидан фарзандликка олиш ҳоллари мустасно.

Изоҳ: Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 153-моддасига мувофиқ, фарзандликка олишни сир сақлаш қонун билан ҳимоя қилинади ва фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш дафтаридаги ва бошқа ҳужжатлардаги фарзандликка олувчилар фарзандликка олинганларнинг ота-онаси эмаслигини билдирадиган мазмундаги ёзувлар билан таништириш, бу ёзувлардан кўчирмалар ва бошқа маълумотларни фарзандликка олувчиларнинг розилигисиз, агар улар

вафот этган бўлса, васийлик ва ҳомийлик органининг розилигисиз бериш қатъян тақиқланади ҳамда фарзандликка олувчининг ёки васийлик ва ҳомийлик органининг эркига ҳилоф равишда фарзандликка олиш сирини ошкор қилган шахслар Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 125-моддаси билан белгиланган жавобгарликка тортиладилар.

Изоҳ: Ўн ёшга тўлган болани фарзандликка олиш учун унинг розилиги талаб қилинади, боланинг бундай розилиги васийлик ва ҳомийлик органлари ёки суд томонидан фарзандликка олиш тўғрисидаги иш кўриб чиқиляётганда аниқланади (Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 153-моддаси). Лекин бола фарзандликка олувчиларнинг оиласида тарбияланаётган бўлса ва уларни ўз ота-онаси деб эътироф этса, фар-

зандликка олиш фарзандликка олинаётган боланинг розилигисиз амалга оширилиши мумкин.

Шунингдек, агар бола эр-хотиннинг ҳар иккаласи томонидан фарзандликка олинмаётган бўлса, бунга хотин (эр)нинг розилиги талаб этилади ва одатда бундай розилик нотариус тарафидан тасдиқланади.

Агар эр-хотин оилавий муносабатларни тугатган, бир йилдан ортиқ бирга яшамаётган бўлсалар ва эр (хотин)нинг турар жойи номаълум бўлса, фарзандликка олишда унинг розилиги талаб қилинмайди.

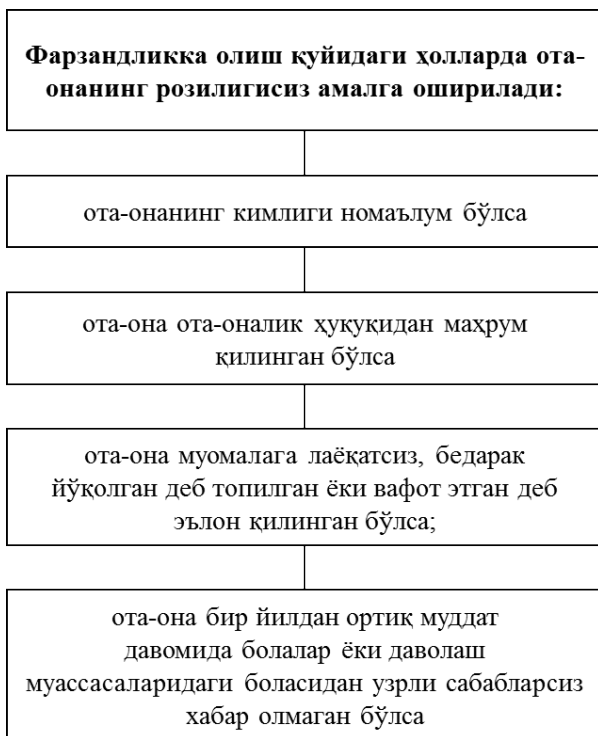
Васийлик ёки ҳомийликдаги болани фарзандликка олиш, агар унинг ота-онасидан розилик талаб қилинмайдиган бўлса, васий ёки ҳомийнинг розилиги билан амалга оширилади.

Болани фарзандликка олиш учун фарзандликка олинаётган бола ота- онасининг розилиги талаб этилади.

Ота-она боланинг муайян бир шахс (шахслар) томонидан фарзандликка олинишига розилик беришлари ёки фарзандликка беришга розилик билдириб, фарзандликка олувчиларни танлаш ихтиёрини васийлик ва ҳомийлик органига ҳавола қилишлари мумкин.

Ота-онанинг боланинг фарзандликка олинишига розилиги нотариал тасдиқланган ёки ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бола жойлашган муассаса раҳбари томонидан ёки фарзандликка олиш амалга оширилаётган жойдаги ёхуд ота-она доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтган жойдаги васийлик ва ҳомийлик органи томонидан тасдиқланган аризада баён этилган бўлиши керак, шунингдек фарзандликка олиш тўғрисида иш юритилаётганда бевосита судда баён этилиши мумкин (Оила кодексининг 159-моддаси).

Изоҳ: суд томонидан фарзандликка олиш тўғрисидаги ҳал қилув қарори чиқарилгунига қадар ота-она боланинг фарзандликка олинишига берган розилигини қайтариб олишга ҳақли.

Давлат болалар муассасалари тарбияси ва таъминотидаги болаларни фарзандликка олиш

Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси 161-моддаси талабларига мувофиқ, давлат болалар муассасаларининг тарбияси ва таъминотидаги болаларни фарзандликка олиш, агар уларнинг ота-онаси розилиги талаб этилмайдиган бўлса, шу муассаса маъмуриятининг розилиги билан амалга оширилади.

Чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс бўлиб, бошқа давлат ҳудудида доимий яшаётган болани Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан фарзандликка олиш

Чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс бўлиб, бошқа давлат ҳудудида доимий яшаётган болани Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан фарзандликка олиш мазкур бола до-

имий яшаётган давлатнинг қонунчиликда белгиланган тартибда, фарзандликка олинаётган бола етим ва фарзандликка олувчиларнинг (олувчининг) яқин қариндоши бўлган ёки ўз ватанида турли сабабларга кўра фарзандликка олиниши мумкин бўлмаган ҳолларда амалга оширилади.

Чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс бўлиб, бошқа давлат ҳудудида доимий яшаётган болани Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан фарзандликка олишда фарзандликка олинаётган боланинг Ўзбекистон Республикасига кириши ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаши учун Ўзбекистон Республикаси ваколатли органининг рухсатномаси талаб қилинади.

Изоҳ: суднинг фарзандликка олиш тўғрисидаги ҳал қилув қарори қонуний кучга кирган кундан бошлаб ўн кун ичида **ФХДЁ** органлари фарзандликка олинаётганнинг туғилиши қайд этилган дафтарга ўзгартиришлар киритиши лозим. Фарзандликка олувчилар боланинг туғилиши ёзилган дафтарга, агар бу ҳақда суднинг ҳал қилув қарорида кўрсатилган бўлса, унинг ота-онаси деб ёзилиши керак ҳамда зарур ҳолларда боланинг фамилияси, исми, отасининг исмигина эмас, балки туғилган санаси ҳам бир йилдан ортиқ бўлмаган фарқ билан ўзгартирилади. Агар бола ўн ёшдан ошмаган бўлса, туғилган жойи ҳам Ўзбекистон Республикаси доирасида ўзгартирилиши мумкин.

4.10.1.2. Фарзандликка олишнинг ҳуқуқий оқибатлари

Фарзандликка олинган болалар барча шахсий ва мулкый ҳуқуқларда фарзандликка олувчининг ўз болаларига тенглаштирилади ҳамда фарзандликка олинганлар ва уларнинг ота-онаси (ота-она қариндошлари) бир-бирларига нисбатан шахсий ва мулкый ҳуқуқларни йўқотадилар ҳамда ўзаро мажбуриятлардан озод бўладилар.

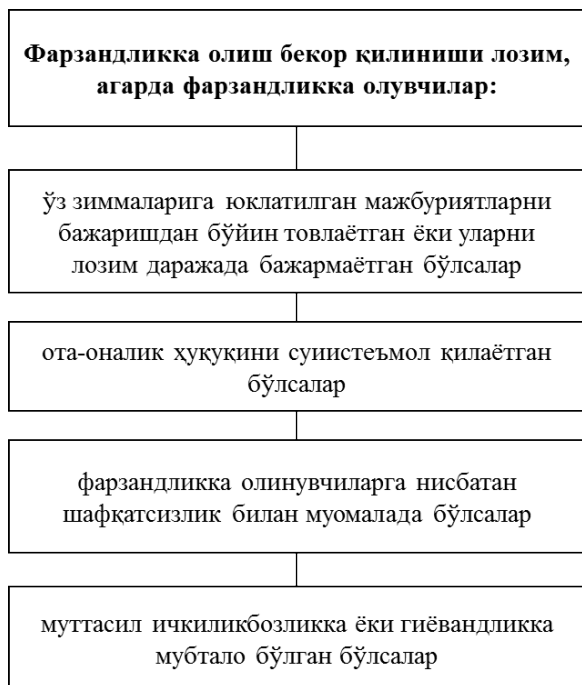
Бола битта шахс томонидан фарзандликка олинган тақдирда, унинг манфаатларини кўзлаб, боланинг шахсий номулкый ҳамда мулкый ҳуқуқ ва мажбуриятлари, агар фарзандликка олувчи эркак бўлса, онасининг илтимосига кўра ёки, агар фарзандликка олувчи

аёл бўлса, отасининг илтимосига кўра сақланиб қолиши мумкин. Агар фарзандликка олинаётган боланинг отаси ёки онаси вафот этган бўлса, вафот этган отанинг ёки онанинг ота-онаси (бува ёки буви) илтимосига кўра боланинг шахсий номулкий ҳамда мулкый ҳуқуқ ва мажбуриятлари, агар боланинг манфаатлари шуни талаб этса, вафот этган отасининг ёки онасининг қариндошларига нисбатан сақланиб қолиши мумкин.

Фарзандликка олиниш вақтида боқувчисини йўқотганлик учун пенсия ёки нафақа олиш ҳуқуқига эга бўлган вояга етмаганлар фарзандликка олинган тақдирда ҳам ана шу ҳуқуқни сақлаб қоладилар.

Изоҳ: фарзандликка олинган боланинг туғилишини қайд этиш дафтарига зарур ўзгартиришлар киритилган кун фарзандликка олишнинг вужудга келган вақти ҳисобланади.

Фарзандликка олишни бекор қилиш асослари

Изоҳ: суд бошқа асосларга кўра ҳам боланинг манфаатларидан келиб чиқиб фарзандликка олишни бекор қилишга ҳақлидир, табиийки бунда унинг фикри ҳисобга олинади.

Фарзандликка олишни бекор қилишни талаб этиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар

Фарзандликка олинганнинг ота-онаси, прокурор, васийлик ва ҳомийлик органлари, вояга етмаганлар ишлари бўйича идоралараро комиссиялар, шунингдек ўн олти ёшга тўлган фарзандликка олинган бола фарзандликка олишни суд тартибида бекор қилишни талаб этиш ҳуқуқига эга (Оила кодексининг 170-моддаси).

Фарзандликка олишни бекор қилишга фақат суд тартибида йўл қўйилади. Фарзандликка олишни бекор қилиш тўғрисидаги ишларни ҳал қилишда ўн ёшга тўлган боланинг фикри ҳисобга олинади.

Суднинг фарзандликка олишни бекор қилиш тўғрисидаги ҳал қилув қарори қонуний кучга кирган кундан бошлаб суд уч кун ичида ушбу ҳал қилув қароридан кўчирмани фарзандликка олинаётган боланинг туғилганлиги рўйхатга олинган жойдаги фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органига юбориши шарт.

Фарзандликка олишни бекор қилиш ҳуқуққий оқибатларни келтириб чиқаради, яъни фарзандликка олинувчи бола билан фарзандликка олувчиларнинг (фарзандликка олувчиларнинг қариндошлари) ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятлари тугатилади ҳамда бола билан унинг ота-онаси (ота- онанинг қариндошлари) ўртасидаги ҳуқуқ ва мажбуриятлар тикланади.

Изоҳ: фарзандликка олиш бекор қилинганда, бола суднинг ҳал қилув қарори билан ота-онасига олиб берилади ҳамда боланинг ота-онаси йўқ бўлса, шунингдек болани ота-онасига бериш унинг манфаатларига зид бўлса, у васийлик ва ҳомийлик органлари қарамоғига берилади.

Суднинг ҳал қилув қарорида фарзандликка олинувчининг фамилияси, исми ва отасининг исмини сақлаш-сақланмаслиги кўрсатилиши керак.

Ўн ёшга тўлган боланинг фамилияси, исми ва отасининг исми фақат унинг розилиги билан ўзгартирилиши мумкин.

4.10.2. Васийлик ва ҳомийлик

Ўн тўрт ёшга тўлмаган етим болаларни ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни, шунингдек суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқароларни уларга таъминот, тарбия ва таълим бериш, уларнинг мулкӣй ва шахсий номулкий ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида **васийлик белгиланади.**

Ўн тўрт ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлган етим болаларни ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни, шунингдек суд томонидан муомала лаёқати чекланган фуқароларни уларга таъминот, тарбия ва таълим бериш, уларнинг мулкӣй ва шахсий номулкий ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида **ҳомийлик белгиланади.** Соғлиғининг ҳолатига кўра мустақил равишда ўз ҳуқуқларини амалга ошира олмайдиган ва ўз мажбуриятларини бажара олмайдиган вояга етган муомалага лаёқатли фуқароларга бу шахсларнинг илтимосига кўра ҳомийлик белгиланиши мумкин. Васийлик ва ҳомийлик туман, шаҳар ҳокимининг қарори билан белгиланади (Оила кодексининг 174-моддаси).

Васийлик ёки ҳомийлик васийлик ёки ҳомийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахснинг доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтган жойга кўра, агар шахс муайян яшаш жойига эга бўлмаса, васийнинг ёки ҳомийнинг доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтган жойга кўра белгиланади.

4.11. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш

Фуқаролик ҳолати далолатномалари

Фуқаролик ҳолати далолатномалари — фуқаролар ҳаётидаги туғилиш, ўлим, никоҳ тузиш, никоҳдан ажралиш каби воқеа ҳамда фактларнинг ваколатли органлар томонидан тасдиқланишидир.

Фарзандликка олиш, оталикни белгилаш, фамилия, исм ва ота исмини ўзгартириш, жинсни ўзгартириш каби воқеа ва фактлар фуқаролик ҳолатлари далолатномаларида акс эттирилади. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш давлат аҳамиятига молик ҳужжатлар бўлиб, икки нусхада тузилади.

Фуқаролик ҳолати далолатномалари ёзувлари асосида қатъий ҳисобда турадиган, маълум серияси, тартиб рақами бўлган, фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органининг муҳри ва мансабдор шахснинг имзоси қўйилган, давлат герби тасвирланган гувоҳномалар, масалан туғилганлиги ҳақидаги, никоҳ ҳақидаги гувоҳнома кабилар берилади.

Давлат герби тасвирланган гувоҳномани қалбакилаштириш қонунга биноан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексининг 228-моддасига мувофиқ таъқиб этилади.

Одатда, Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш ФХДЁ органларида, чет элда доимий ёки вақтинча яшовчи фуқаролар учун эса Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ консул томонидан амалга оширилади.

4.12. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги оилавий муносабатларни тартибга солиш

Ўзбекистон Республикасида доимий яшаб турган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар унинг ҳудудида оилавий муносабатларда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг ҳуқуқлардан фойдаланадилар ва тенг мажбуриятларга эга бўладилар.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида, бошқа давлат ҳудудида ўша давлатнинг қонунчилигига риоя қилинган ҳолда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ўртасида тузилган ҳамда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан чет эл фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар ўртасида тузилган никоҳлар, агар никоҳ тузишга монелик қиладиган ҳолатлар бўлмаса, Ўзбекистон Республикасида ҳақиқий деб эътироф этилади.*

Ўзбекистон Республикасидан ташқарида чет эл фуқаролари ўртасида бошқа давлат ҳудудида ўша давлатнинг қонунчилигига риоя қилинган ҳолда тузилган никоҳлар Ўзбекистон Республикасида ҳақиқий деб эътироф этилади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан чет эл фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар ўртасидаги, шунингдек чет эл фуқаролари ўртасидаги никоҳдан ажратиш Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида яшаб турган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида яшаб турган эри (хотини) билан тузилган никоҳдан, мазкур шахс қайси давлат фуқароси эканлигидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси судида ажралишга ҳақлидир.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига биноан фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органларида никоҳдан ажралиш мумкин бўлган ҳолларда бундай никоҳдан ажралиш Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналарида ёки консулик муассасаларида амалга оширилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан чет эл фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар ўртасидаги никоҳдан ажратиш Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида тегишли чет эл давлатининг қонунчилигига риоя этилган ҳолда амалга оширилган бўлса, Ўзбекистон Республикасида ҳақиқий деб эътироф этилади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида чет эл фуқаролари ўртасидаги никоҳдан ажратиш тегишли чет эл давлатининг қонунчилигига риоя этилган ҳолда амалга оширилган бўлса, Ўзбекистон Республикасида ҳақиқий деб эътироф этилади.

**УЙ-ЖОЙНИНГ БУЗИБ
ТАШЛАНИШИ:
МУЛҚДОР ГА ХУҚУҚИЙ
МАСЛАҲАТЛАР**

5.1. Мулк ҳуқуқининг моҳияти

Мулк ҳуқуқи ҳар қандай замонавий жамиятнинг иқтисодий асоси ҳисобланади. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 17-моддасида ҳар ким ўз мулкига яқка ўзи ёки бошқалар билан биргаликда эгалик қилиш ҳуқуқига эга ва ҳеч ким ўз мулкидан ўзбошимчалик билан маҳрум этилиши мумкин эмаслиги белгилаб қўйилган. Шундай қилиб, мулк ҳуқуқи инсоннинг асосий ҳуқуқларидан бири сифатида таснифланади.

Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 11-моддасида мустаҳкамланган инсоннинг ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқларидан бири бўлган уй-жойга бўлган ҳуқуқ мулк ҳуқуқи билан чамбарчас боғлиқдир. БМТнинг Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар қўмитасининг позициясига кўра, ушбу ҳуқуқнинг пактда кўрсатилган жиҳатлари қуйидагилардан иборат:

- яшашнинг ҳуқуқий таъминоти;
- хизматлар, материаллар, иншоотлар ва инфратузилманинг мавжудлиги;
- харажатлар нуқтаи назаридан арзонлиги;
- яшаш учун қулайлик;
- фойдаланиш имкониятининг мавжудлиги;
- жойлашган жой;
- маданий жиҳатдан мослик¹.

Халқаро ҳуқуқнинг юқоридаги умумэътироф этилган нормалари Ўзбекистон Республикасининг Асосий қонунида ўз ифодасини топган. Конституциямизнинг 53-моддасида Ўзбекистон иқтисодиётининг бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган асосини турли кўринишдаги мулк ташкил этиши белгилаб қўйилган. Давлат барча мулк шакллариининг тенглиги ва ҳуқуқий ҳимоясини кафолатлайди. Айниқса, хусусий мулк бошқа мулк шакллари қатори дахлсиз ва давлат ҳимоясида экани алоҳида таъкидланади. Мулкдор ундан фақат қонунда белгиланган ҳолларда ва тартибда маҳрум этилиши мумкин.

1 <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Repcomm4.html>

Ушбу муҳим ҳуқуқларни амалга ошириш ва ҳимоя қилиш тамойиллари ва механизмлари бугунги кунда турли қонуности ҳужжатларида акс эттирилган. Шунингдек, 29.06.2022 йилда “Ер участкаларини компенсация эвазига жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйиш тартиб-таомиллари тўғрисида”ги Қонун қабул қилиниб, унда мазкур соҳадаги муносабатлар тизимли равишда тартибга солинди. 01.10.2022 йилда кучга кириши назарда тутилган ушбу Қонунда жисмоний ва юридик шахсларга эгалик қилиш, доимий фойдаланиш ёки вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқи билан тегишли бўлган ер участкаси ёки унинг бир қисми жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилиши ҳамда ушбу ер участкаси, унда жойлашган кўчмас мулк объектларининг ҳуқуқ эгаларига компенсация бериш тартиб-таомиллари белгиланмоқда. Мазкур Қонун бу борадаги кўплаб ҳуқуқбузарликларни, амалдаги меъёр ва кафолатларга риоя қилинмаслик ҳолатларининг олдини олишга хизмат қилади.

Изоҳ:

«The World Justice Project» халқаро ноҳукумат ташикоти томонидан 2021 йилда Ўзбекистон мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш даражаси бўйича дунё мамлакатлари рейтингидан охиридан олдинги ўринни эгаллади. Шундай қилиб, 2021 йил ҳолатига бўлган ҳисоботда Ўзбекистон 139 давлат орасида 138-ўринни эгаллади².

Ушбу қўлланмада фуқаролардан ер участкалари, уй-жой ва бошқа кўчмас мулкни олиб қўйиш тартиби, шунингдек, улар учун компенсация тўлаш ҳамда мулкдорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш механизмлари билан боғлиқ кўп учрайдиган саволларга етарлича жавоблар келтирилган.

5.2. Ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига мувофиқ ер миллий бойлик бўлиб, ундан оқилона фойдаланиш лозим ва у давлат муҳофазасидадир.

2 <https://repost.uz/pozor>

2021 йилгача ер участкалари фуқароларга умрбод мерос қилиб қолдириладиган эгалик, доимий эгалик ва вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқи асосида берилган. Эгалик ҳуқуқи фақат ер участкаларида жойлашган бино ва иншоотларга берилган.

2021 йилда қонун ҳужжатларига киритилган ўзгартишларга кўра, ер участкалари фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларнинг объекти сифатида эркин муомалага чиқарилди. Ер участкаларини хусусий секторга **мулк ҳуқуқи** ва ижара **асосида** бериш тартиби белгиланди. Ер участкаларини умрбод мерос қилиб қолдириладиган эгалик қилиш, доимий эгалик қилиш, вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқи асосида бериш тартиби бекор қилинди, бунда илгари берилган ер участкаларига бўлган ҳуқуқлар амалдаги тартибда уларнинг эгаларида сақланиб қолади³.

Бундан буён ер участкаларини, шу жумладан фуқароларга якка тартибда уй-жой қуриш ва уй-жойни ободонлаштириш, тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун берилган **ер участкаларини хусусийлаштириш** имконияти ҳам назарда тутилмоқда⁴.

Хусусийлаштирилган ер участкалари эгалари куйидаги **ҳуқуқларга** эга:

- юридик ва жисмоний шахсларнинг, давлатнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузмаган ҳолда хусусийлаштирилган ер участкасига ўз хоҳишига кўра ва ўз манфаатларини кўзлаб эркин эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш, шу жумладан ундан гаров предмети сифатида фойдаланиш, юридик шахснинг устав капиталига (устав фонди) ҳисса қўшиш, ижарага бериш;
- хусусийлаштирилган ер участкасига эгалик ҳуқуқини бузиш ҳолатларини бартараф этишни талаб қилиш;

3 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021-йил 8-июндаги ПФ-6243-сонли “Ер муносабатларида тенглик ва шаффофликни таъминлаш, ерга бўлган ҳуқуқларни ишончли ҳимоя қилиш ва уларни бозор активига айлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони (ҳавола: <https://lex.uz/docs/5450181>)

4 Ўзбекистон Республикасининг 2021-йил 15-ноябрдаги “Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкаларини хусусийлаштириш тўғрисида”ги ЎРҚ-728-сонли Қонуни (ҳавола: <https://lex.uz/ru/docs/5729969>)

- хусусийлаштирилган ер участкасини мустақил бошқариш;
- турар-жой, ишлаб чиқариш, маданий ва бошқа бинолар ва иншоотларни қуриш, уларни қайта қуриш ва бузишни амалга ошириш.

Бу янгиликларнинг барчаси ер ресурсларини ўғирлаш, ерни ўзбошимчалик билан тортиб олиш, шунингдек ерни бозор мулкига айлантириш ва молиявий муомалага киритиш орқали ноқонуний сотиш ҳолатларининг олдини олишга қаратилган. Шунга қўра, зарур ҳолларда ер участкаларини олиб қўйиш мулкдорлар ҳуқуқларининг устуворлиги, шу жумладан уларга бозор баҳоси бўйича тўлиқ қопланишини таъминлаш тамойилини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

5.3. Хусусийлаштирилган ер участкаларини сотиб олишнинг ўзига хос жиҳатлари

Илгари хусусийлаштирилган ер участкасини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун сотиб олиш:

- фақат ер эгасининг **ёзма розилиги** олингандан кейин амалга оширилади;
- ер участкасининг эгаси ва тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳокимлари номидан ўртасида тенг шартларда ер участкасини **олди-сотди шартномаси** орқали расмийлаштирилади;
- ернинг шартнома қийматини давлат томонидан **олдидан** тўлаш шарти билан амалга оширилади.

Жамоат манфаатларини (мудофаа, хавфсизлик, экология ва иқтисодий эҳтиёжлари, ижтимоий аҳамиятга эга объектлар қуриш ва бошқалар) таъминлаш мақсадида хусусийлаштирилган ер участкаларини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйиш ва сотиб олишга йўл қўйилади.

Хусусийлаштирилган ер участкаларини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун сотиб олишдан олдин Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари шартноманинг нархи ва сотиб олиш шартларини мулкдорлар

билан **очиқ муҳокама** ўтказишлари шарт. Сотиб олиш жисмоний ва юридик шахсларнинг ер участкаларининг давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилиши муносабати билан етказилган зарарни қоплашнинг **махсус Марказлаштирилган жамғармаси билан келишилиши** керак.

Хусусийлаштирилган ер участкасининг сотиб олиш қийматини тўлаш ер участкасига бўлган мулк ҳуқуқи давлатга ўтказилгунга қадар **тўлиқ ҳажмда** амалга оширилади.

Хусусийлаштирилган ер участкасининг эгаси билан ҳокимлик ўртасидаги ер участкасини олди-сотди шартномасини тузиш бўйича келишмовчиликлар **суд тартибида** ҳал қилинади.

Изоҳ:

Турли мамлакатларда мажбурий олиб қўйиш шартлари ҳар хил – АҚШда “Eminent domain” (давлатнинг хусусий мулкни мажбурий экспроприация қилиш ҳуқуқи), Буюк Британия, Янги Зеландия, Ирландияда “compulsory purchase” (мажбурий экспроприация, мажбурий харид), Австралияда “compulsory acquisition” (мажбурий тасарруф), Канадада, Жанубий Африкада “expropriation” (экспроприация), Германияда “Enteignung” (экспроприация), Францияда “L’expropriation” (экспроприация). Бироқ берилган атамаларнинг семантик мазмуни ўхшашидир.

Ушбу мамлакатларда мажбурий экспроприация масалаларини тартибга солувчи қонунчилик нормаларининг таҳлилига кўра, мажбурий олиб қўйишни мулкдорларнинг розилиги билан ёки розилигисиз жамоат манфаати учун ўз фойдаланиши учун ёки учинчи шахслар манфаати учун тегишли компенсацияни мажбурий таъминлаш билан давлат органларининг хусусий мулкни экспроприация қилиш (олиб қўйиш) ҳуқуқи сифатида аниқласак бўлади. Аксарият юрисдикцияларда давлат томонидан олиб қўйиш ҳуқуқи олинadиган мулк эгасига “адолатли компенсация” тўлаш ҳуқуқига боғлиқ. Нархнинг “адолатлилиги” мезонлари, одатда, ҳақиқий бозор нархига асосланади ва бу нарх бўйича низолар суд томонидан ҳал қилинади.

*Жамоат фойдаси (мақсад, манфаат) деганда давлат органининг кўчмас мулкни олиб қўйиши ваколати асосида хусусий мулк олиб қўйилиши мумкин бўлган ягона мақсад тушунилади*⁵.

Фуқароларга мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлмаган ерни олиб қўйиш ва унда жойлашган кўчмас мулкни бузишга қандай ҳолларда йўл қўйилади?

Ҳозирги вақтда ер участкаларининг мутлақ кўпчилиги умрбод мерос қилиб қолдириладиган эгалик қилиш, доимий эгалик қилиш ва фойдаланиш ҳуқуқи билан фуқароларга тегишли. Бундай ер участкаларида яшовчи ёки уларда нотураржой мулкига эга бўлган шахслар ер участкалари олиб қўйилганда хусусий ер эгаларига нисбаган табиий равишда камроқ ҳимояланади. Шунинг учун бундай ер участкаларини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйиш ва уларда жойлашган кўчмас мулк эгаларига етказилган зарарни қоплаш тартиби **алоҳида норматив-ҳуқуқий ҳужжат билан тартибга солинади**⁶.

Хусусий ер участкаларида бўлгани каби умрбод мерос қилиб қолдириладиган эгалик қилиш, доимий эгалик қилиш ва фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган ер участкаларини ҳам қўйидаги **мақсадларда** олиб қўйишга йўл қўйилади:

- мудофаа ва давлат хавфсизлиги, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар эҳтиёжлари учун ер бериш, эркин иқтисодий зоналар ташкил этиш ва уларнинг фаолиятини юритиш;
- Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларидан келиб чиқадиган мажбуриятларни бажариш;
- фойдали қазилмалар конларини очиш ва ўзлаштириш;
- автомобиль ва темир йўлларни, аэропортларни, аэродромларни, аэронавигация иншоотларини ва авиация техника марказларини

5 Шаҳарни қайта қуришнинг ҳуқуқий ва шаҳарсозлик жиҳатлари: хорижий тажриба. Шаҳар иқтисодиёти институти фонди, 2017 йил, 4, 5-бетлар (хавола: https://urbaneconomics.ru/sites/default/files/pravovye_i_gradostroitelnye_aspekty_gorodskogo_redevelopmenta_-_zarubezhnyy_opyt_institut_ekonomiki_goroda.pdf).

6 Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 16.11.2019 йилдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мулк ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш ҳамда ер участкаларини олиб қўйиш ва компенсация бериш тартибини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 911-сон қарори (хавола: <https://lex.uz/docs/4597638>).

ни, темир йўл транспорти объектларини, кўприклар, метрополитенлар, туннеллар, энергия тизими объектлари ва электр узатиш линиялари, алоқа линиялари, космик фаолият объектлари, магистрал қувурлар, муҳандислик ва муҳандислик иншоотларини қуриш (реконструкция қилиш) алоқа тармоқлари;

- аҳоли пунктларининг бош режаларини Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан объектлар қуриш бўйича, шунингдек қонунлар ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорларида бевосита назарда тутилган бошқа ҳолларда бажариш.

Бундан ташқари, ҳудудларни ривожлантириш ва аҳоли пунктларининг архитектура қиёфасини яхшилашга қаратилган **инвестиция лойиҳаларини** амалга ошириш мақсадида ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулк объектларини бузишга рухсат берилади.

Изоҳ:

Рухсат берилмаган иншоотларни бузиш махсус қоидалар, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 212-моддаси билан тартибга солинади. Ушбу мақсадлар учун ажратилмаган ер участкасида рухсатнома олмадан ёки архитектура-қурилиш нормалари ва қоидаларини жиддий бузган ҳолда қурилган турар-жой биноси, бошқа бино, иншоот ёки бошқа кўчмас мулк ўзбошимчалик билан қурилган қурилиш ҳисобланади. Умумий қоидага кўра, ўзбошимчалик билан қурилган бино суд қарори билан бузилиши керак. Бундай ҳолда, бузиш ишлари айбдор шахс томонидан ёки унинг ҳисобидан амалга оширилади.

5.4. Ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш тўғрисида қарор қабул қилиш тартиби

Сўнги йилларда Ўзбекистонда уй-жой ва нотураар жой объектларининг фаол қурилиши муносабати билан давлат органлари, қурувчи ташкилотлар ва фуқаролар ўртасида кўплаб зиддиятли вазиятлар ва келишмовчиликлар юзага келди. Шу муносабат билан давлат ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш

тартиб-таомилларини сезиларли даражада мураккаблаштирди. Ер участкаларини олиб қўйиш ва қўчмас мулкни бузишнинг белгиланган тартибига риоя қилмаслик жиддий қонун бузилиши ҳисобланган ҳолда кейинчалик бу борада қабул қилинган қарорларнинг ўз кучини йўқотишига, мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари эса қонунга хилоф деб топилишига олиб келади.

Ер участкаларини олиб қўйиш ва қўчмас мулк объектларини бузиш қонуний бўлиши учун қуйидаги **ҳужжатлар** талаб қилинади:

- *Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларининг давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкасини олиб қўйиш ёки мулкни бузиш тўғрисидаги қарори;*
- *ер эгасининг ёки ердан фойдаланувчи ва ижарачининг ер участкасини олиб қўйиш ва мулкни бузишга розилиги;*
- *олиб қўйилган ер участкасидаги мол-мулкни бузишга йўл қўйилиши тўғрисида адлия органининг ижобий хулосаси;*
- *ер участкаси олиб қўйилганлиги муносабати билан компенсация (компенсация тўлаш) тўғрисида олиб қўйиш ташаббускори ва олиб қўйилган ер участкасидаги қўчмас мулк эгаси ўртасида нотариал тасдиқланган шартнома. Унда компенсация миқдори ва тури, тўлов шартлари ва бошқалар кўрсатилади. Мулкдор томонидан шартноманинг имзоланиши ер участкасини олиб қўйиш ва мулкни бузишга розилик деб ҳисобланади;*
- *бузилган мулк учун эгасига тўлиқ компенсация берилишини тасдиқлаш;*
- *Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоят ёки Тошкент шаҳар, туман ёки шаҳар ҳокимининг олиб қўйилган ер участкасида жойлашган мулкни бузиш тўғрисидаги қарори.*

Давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкаларини олиб қўйиш тўғрисидаги қарорлар олиб қўйилишига режалаштирилган ер участкаларида жойлашган қўчмас мулк эгалари билан **очиқ муҳокама** ўтказиш, фойда ва харажатларни баҳолаш, шунингдек жисмоний ва юридик шахсларнинг ер участкалари давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилганлиги муносабати билан зарарни қоплаш бўйича

тегишли Марказлаштирилган жамғарма билан мажбурий келишишдан сўнггина йўл қўйилади.

Ер участкалари олиб қўйилганда кўчмас мулкни бузишни фақат бино ва иншоотларнинг **ҳақиқатан ҳам бўшатиладиган** кейин, шунингдек кўчмас мулк объектларининг тўлиқ бозор қиймати ва у билан боғлиқ барча харажатлар мулкдорга ва унинг оила аъзоларига **қоплангандан** кейингина бошлашга рухсат этилади.

Ушбу схемада давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ерни олиб қўйиш, шунингдек, компенсация беришнинг асосий босқичлари кўрсатилган⁷:

Савол: Хусусий мулк бузилган ҳолатда мулк ўрнига нима берилиши керак?

Бузилаётган уйларнинг эгаларини битта савол қийнайди: уларнинг мол-мулки учун компенсация пули қанча миқдорда бўлади?

Мулкдорга қуйидагилар **қопланади**:

- бузилган мулкнинг бозор қиймати;
- олиб қўйилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати;
- кўчиш, шунингдек вақтинча бошқа кўчмас мулкни сотиб олиш харажатлари;
- юридик ва жисмоний шахсларнинг йўқотилган даромади;
- қонун ёки шартномада назарда тутилган бошқа харажатлар ва зарарлар;
- рухсатсиз биноларнинг нархи: уй-жой, саноат ва бошқа бинолар ва иншоотлар.

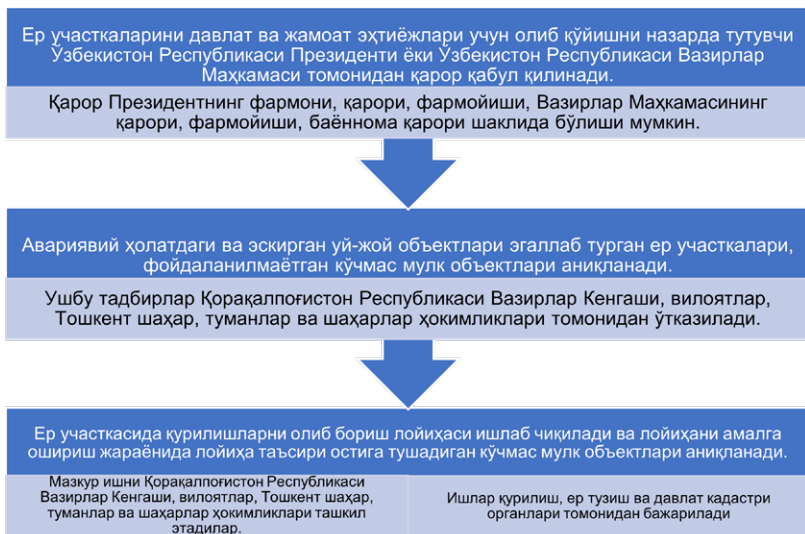
Бузилиш учун компенсация **қуйидаги шаклда** амалга оширилади:

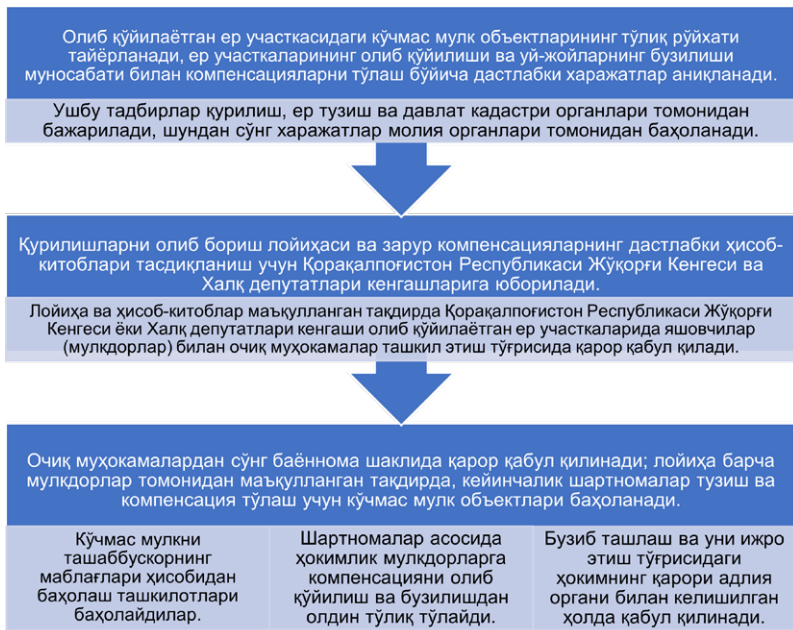
- пул бериш;
- ер участкаси ёки бошқа кўчмас мулкни бериш;
- шартномада назарда тутилган бошқа турдаги компенсациялар.

7 Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 16.11.2019 йилдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мулк ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш ҳамда ер участкаларини олиб қўйиш ва компенсация бериш тартибини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 911-сон қарори. (ҳавола: <https://lex.uz/docs/4597638>)

Томонларнинг келишувига кўра, мулкдор **аралаш компенсацияни**, яъни бир вақтнинг ўзида бир нечта компенсация турларини олиши мумкин.

Агар тарафлар ўзаро келишувга кўра, мулкдорга бузилгани ўрнига янги уй-жой берилиши тўғрисида келишувга эришган бўлса, у ҳолда мулкдор янги қурилган мулкни вақтинчалик уй-жойга жойлаштирилган кундан бошлаб 2 йил ичида олиши шарт. Агар ушбу муддатлар кечиктирилган бўлса, ташаббускор эгасига кечиктирилган ҳар бир кун учун бузилган мулк қийматининг 0,01 фоизи миқдорда, лекин ўша қийматнинг 50 фоизидан кўп бўлмаган миқдорда жарима тўлайди.

Изоҳ:

Тузилган компенсация шартномаси нотариал тасдиқланган бўлиши керак.

Адвокат билан маслаҳатлашиши ва томонларнинг тўлиқ реқвизитлари, компенсациянинг аниқ миқдори ёки квадрат метрлари, балкон, лоджиянинг мавжудлиги, изоляция даражаси, блок(подъезд), қаватлар ва хонадон рақамлари кўрсатилган хонадоннинг режаси шартномага киритилганлигига ишонч ҳосил қилиши тавсия этилади.

Агар томонлар бузилган уй ўрнига хонадон беришга келишиб олган бўлса, у ҳолда қурувчи янги хонадонни қуриш ва таъмирлаш тугагунига қадар ижарага олинган уй-жой учун тўловни тўлаш бўйича фуқароларнинг харажатларини қоплаши шарт. Бу нотариус томонидан тасдиқланган шартномада ҳам қайд этилиши керак.

Бундай ҳолда, уй-жойни топириши санаси кўрсатилиши керак. Уй-жой қурилишини тугатиши кечиктирилган тақдирда, форс-мажор ҳолатларига ва жарималарга эътибор бериши талаб этилади.

5.5. Компенсация бериш тартиби

Компенсация куйидаги тартибда амалга оширилади:

- пул маблағлари эгасининг тегишли банк (депозит) ҳисобварағига ўтказиш йўли билан;
- кўп қаватли уй жойлашган ер участкаси олиб қўйилган тақдирда, хонадонларнинг ҳар бир мулкдорига улар билан келишув бўйича майдони кам бўлмаган хонадон берилади.

Изоҳ:

Яқин атрофда (бир кўча, мавзе, кичик даҳада) истиқомат қилган мулкдорларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлаш мақсадида, уларга шу ҳудудда жойлашган янги уйлар ёки битта кўп қаватли уйдаги хонадонлар берилади. Бунда мулкдорнинг ўзи-га ва унинг оила аъзоларига янги уй-жой берилгунга қадар ташаббускорнинг маблағлари ҳисобидан вақтинча ижарага бериладиган уй-жой берилади.

- турар-жой бўлмаган объект эгаллаб турган ер участкаси олиб қўйилганда, тарафларнинг келишувига кўра мулкдорга майдони бўйича ундан кам бўлмаган турар жой объекти берилиши мумкин;

Изоҳ:

Мулкдорга қурилайётган нотураржой объектига эгалик ҳуқуқи ўтказилгунга қадар – ташаббускорнинг маблағлари ҳисобидан вақтинча фойдаланиш учун унга бошқа нотурар жой объекти берилади.

- якка тартибдаги турар-жой биноси эгаллаб турган ер участкаси олиб қўйилганда, томонларнинг келишувига кўра, мулкдорнинг ўша ёки бошқа туман (шаҳар) ҳудудида жойлашган, якка тартибдаги яшаш шароити олиниб қўйилганниқидан ёмон бўлма-

ган турар-жой жойлашган, майдони кам бўлмаган ер участкаси мулкига ўтказилиши мумкин;

- эгалик қилиш, доимий фойдаланиш ёки вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқида бўлган ер участкаси олиб қўйилганда мулкдорга олиб қўйилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати тўланади.

Агар мулк бир вақтнинг ўзида бир нечта шахсга тегишли бўлса (умумий мулк), унда компенсация уларнинг умумий мулкдаги **улушларига мутаносиб равишда** амалга оширилади.

Савол: Қурувчилар, инвесторлар ва бошқа тадбиркорлар томонидан ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулк объектларини бузишга рухсат бериладими?

Қонун ҳужжатларида хусусий инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш орқали ҳудудни ривожлантириш ва архитектура кийфасини яхшилаш имкониятлари кўзда тутилган. Бу Вазирлар Маҳкамаси ёки ҳокимликлар томонидан белгиланган тартибда тасдиқланадиган шаҳарлар ва қишлоқ аҳоли пунктларининг **бош режалари** асосида амалга оширилади.

Инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш чоғида ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкка етказилган зарарни қоплаш тартиблари давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш билан бир хилда тартибга солинади⁸. Шу билан бирга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ушбу тартибнинг муайян ўзига хос жиҳатлари мавжуд.

Муҳими, инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш учун ер участкасини олиб қўйиш тўғрисидаги қарорга **Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари** асосида йўл қўйилади.

8 Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 16.11.2019 йилдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мулк ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш ҳамда ер участкаларини олиб қўйиш ва компенсация бериш тартибини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 911-сон қарори. (ҳавола: <https://lex.uz/docs/4597638>)

Халқ депутатлари Кенгаши инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш учун ер участкасини олиб қўйиш тўғрисида Президент ва Ҳукумат қарорларида назарда тутилмаган қарорлар қабул қилишга **ҳақли эмас**.

Президент ва Ҳукуматнинг инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш тўғрисидаги қарори қабул қилингандан сўнг ваколатли давлат органлари ушбу лойиҳаларни амалга ошириш истагини билдирган инвесторларни танлаб оладилар. Инвесторлар инвестиция лойиҳасини амалга ошириш учун тегишли ҳужжатларни тайёрлашлари ва белгиланган процедуралардан ўтишлари шарт.

Савол: Ерни олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузишни назарда тутадиган инвестицион лойиҳаларини амалга ошириш тартиби қандай?

Фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида инвестицион лойиҳаларини амалга ошириш муносабати билан ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузишнинг мураккаблаштирилган тартиби белгиланган.

Хусусан, аҳоли пунктининг бош режасини тасдиқлаш тўғрисидаги Ҳукумат ёки ҳокимнинг (вилоят даражасидаги) қарорлари мавжуд бўлса, **инвестор** лойиҳа олди ҳужжатларни, тақдимот ва бошқа материалларни тайёрлайди. Ушбу ҳужжатлар инвестор томонидан маҳаллий ҳокимликка тақдим этилади.

Ўз навбатида, **ҳокимлик** инвестордан олинган ҳужжатларни кўриб чиқади ва **қурилиш ва кадастр органларига** юборади. Улар фикр билдирадилар ва ҳудуддаги кўчмас мулк рўйхатини тақдим этадилар.

Инвестор инвестиция лойиҳасини амалга ошириш жараёнида таъсир кўрсатадиган кўчмас мулк таркибини аниқлагандан сўнг дастлабки ҳисоб-китобларни амалга оширади ва ҳокимликка компенсация тўлаш ва қурилиш ишларини олиб бориш учун етарли маблағга эга эканлигини тасдиқлайди. Бироқ бу ҳисоб-китоб компенсациянинг аниқ миқдори эмас, балки фақат лойиҳани амалга

ошириш жараёнида инвестор қоплаши керак бўлган тахминий харажатлар миқдори ҳисобланади.

Ҳокимлик лойиҳани амалга ошириш учун маблағ етарлилиги тўғрисидаги дастлабки тасдиқни олгач, материалларни кўриб чиқиш учун **Халқ депутатлари кенгашига** юборади.

Кенгаш мажлис ўтказди ва қуйидаги масалаларни кўриб чиқди:

- Инвестиция лойиҳаси ҳудуддаги фуқароларнинг уй-жой ва маиший шароитларини яхшилашга қаратилганлиги ёки қаратилмаганлиги, маҳаллий аҳоли фикрини инобатга олган ҳолда инфратузилмани ривожлантириш ҳамда ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга объектлар қуриш таъминлангани ёки таъминланмагани;
- биринчи навбатда эскирган ва авария ҳолатидаги уй-жой фонди объектлари, жумладан фойдаланилмаётган объектлар жойлашган ер участкалари олинishi ёки олинмаслиги.

Мазкур саволларга ижобий жавоблар олинган тақдирда Кенгаш инвестиция лойиҳасини амалга оширишга **розилик бериш тўғрисида қарор** қабул қилади.

Шу билан бирга, Кенгаш тегишли ҳудуд аҳолиси томонидан инвестиция лойиҳасининг очиқ муҳокамасини ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилиши керак. Очиқ муҳокамани ўтказмаслик ноқонуний ҳисобланади.

Изоҳ:

Ташаббускор Кенгаш очиқ муҳокама ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилган кундан эътиборан икки кун ичида, лекин муҳокама ўтказишдан камидан етти кун олдин мулкдорларга хабарнома юбориши шарт.

Ташаббускор очиқ муҳокама ўтказиладиган сана ва жой тўғрисида мулкдорларни ёзма равишда хабардор қилиши шарт. Оммавий ахборот воситалари ва Интернет орқали хабар бериш қўшимча чора ҳисобланади, лекин ташаббускорни мулкдорларга ёзма хабарнома юбориш шартидан озод қилмайди.

Очиқ муҳокамада инвестор мулкдорларнинг **олдиндан розилигини** олишга мажбурдир. Инвестор мулкдорларнинг дастлабки розилигини олгандан кейингина ер участкасини олиб қўйиш тўғрисида қарор қабул қилинади ва компенсация тўлашни келишиш ва у бўйича шартномалар тузиш жараёни бошланади.

Изоҳ:

Агар компенсация тўлаш бўйича музокаралар жараёнида инвестор олиб қўйилган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектлари эгаларининг 75 фоизи билан шартнома тузса, лекин қолган 25 фоиз мулкдорлар компенсация тўлаш тўғрисида шартнома тузишдан бош тортса, инвестор судга даъво аризаси билан мурожаат қилиши мумкин. Бунда норози бўлган 25 фоизга тенг мулкдорларнинг кўчмас мулк қийматига компенсация тўлаш миқдори, турлари ва муддатлари суд қарори асосида белгиланади.

5.6. Ер участкаси, уй-жой ва бошқа кўчмас мулк объектлари учун компенсация миқдорини аниқлаш

Олиниб қўйилаётган ер участкасида жойлашган барча кўчмас мулк объектлари компенсация қилиниши шарт.

Кўчмас мулк объектларига бинолар ва иншоотлар (шу жумладан ер ости иншоотлари) ва кўп йиллик дов-дарахтлар киради. Шунинг учун, ер участкаси олиб қўйилганда, ундаги кўп йиллик дов-дарахтлар ҳам компенсация қилинади.

Кўпчилик ер участкасига бўлган ҳуқуқлар ҳам баҳоланишини билмайди. Бу ер участкасида жойлашган бино ва иншоотлар билан бир қаторда ўз қийматига эга бўлган умрбод мерос қилиб қолдириладиган эгалик қилиш, доимий эгалик қилиш ёки вақтинча фойдаланиш ҳуқуқига ҳам тааллуқлидир.

Бузилиши керак бўлган кўчмас мулкни баҳолаш ер участкасини олиб қўйиш тўғрисида қарор қабул қилингандан кейин ва Шартнома тузилгунга қадар амалга оширилади. У баҳоловчи ташкилотлар томонидан ташаббускор (ҳокимлик, курувчи, инвестор) маблағлари ҳисобидан амалга оширилади. Бунда кўчмас мулк

объектининг ва ер участкасига бўлган ҳуқуқларнинг бозор қиймати кўрсатилади.

Изоҳ:

*“Баҳолаш фаолияти тўғрисида”ги Қонуннинг⁹ 7-моддаси биринчи қисмига кўра, баҳолаш объектининг бозор қиймати деганда энг эҳтимол тутилган нархи тушунилиб, унга кўра мазкур баҳолаш объектининг **очиқ бозорда рақобатчилик шароитида, битимнинг тарафлари барча зарур ахборотга эга бўлган ҳолда ўз манфаатларини йўлида оқилона ва ихтиёрий равишда ҳаракат қилади, битим нархининг баланд-пастлигида эса бирон-бир фавқулодда ҳолатлар, шу жумладан тарафлардан бирининг ушбу битимга қўшилиши мажбурияти аке этмайди.***

У ёки бу томон баҳолаш натижаларидан норози бўлиши мумкин. Бундай ҳолда, норози томон баҳолаш ҳисоботининг ишончлилиги ва асослилигини текширишни талаб қилиши мумкин. Экспертиза билан боғлиқ харажатларни баҳолаш натижаларига рози бўлмаган томон қоплайди.

Шуни таъкидлаш керакки, баҳолаш ташкилоти баҳолашни амалга ошириш шартномасини бажармаслик ёки лозим даражада бажармаслик натижасида етказилган зарарлар учун жавобгардир.

Савол: Бузилиши керак бўлган кўп қаватли уйнинг ер участкаси учун компенсация тўланадими?

Қонун ҳужжатларида кўп қаватли уйлар остидаги ер участкасига хонадон эгаларига ҳеч қандай ҳуқуқлар берилиши назарда тутилмаган. Шу сабабли, бундай уйлардаги хонадонларнинг эгалари ўз уйлари жойлашган ер участкаларига алоҳида ҳуқуқларга эга эмаслар. Шу муносабат билан, ер участкасига бўлган ҳуқуқ бу ҳолда алоҳида баҳолаш объекти бўлмайди.

Бироқ баҳоловчи кўчмас мулк бозорини таҳлил қилганда, хонадон жойлашган ҳудуддаги кўчмас мулк бозорининг умумий хусу-

9 Ўзбекистон Республикасининг “Баҳолаш фаолияти тўғрисида”ги қонуни (ҳавола: <https://lex.uz/acts/24701>).

сиятларини ҳисобга олади ва хонадонни баҳолашда уйнинг жойлашган жойини ҳисобга олади, бу эса баҳолашга таъсир қилади.

Масалан, бир хил хусусиятларга (параметрларга) эга бўлган, лекин турли туманларда жойлашган хонадонлар бошқача баҳоланади (шаҳар марказидаги хонадонлар чеккадаги уй-жойларга қараганда қимматроқ бўлади).

Олиб қўйилган ер участкаси ва бузилган мулк эгалари ўз ҳуқуқларини қандай ҳимоя қилишлари мумкин?

Агар мулкдор ўз ҳуқуқлари бузилган деб ҳисобласа, у ҳокимлик, қурилиши ташкилоти ёки бошқа ташкилотнинг қарорлари ва ҳаракатлари устидан шикоят қилишга ҳақли.

Аксарият ҳолларда низолар мулкдорларни олиб қўйилаётган ер ва бузиб ташланаётган мол-мулк учун таклиф қилинган компенсация миқдоридан қониқмаганлиги сабабли юзага келади. Бошқа ҳолларда, фуқаролар ҳокимлик ёки бошқа маъмурий органнинг ер участкаларини олиб қўйиш ёки кўчмас мулкни бузиш муносабати билан қабул қилинган қарори билан мутлақо келишмайди.

Шу сабабли, фуқароларнинг ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш билан боғлиқ ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун ё маъмурий судларга, ё фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилиш керак.

Шикоят судга мурожаат қилиш билан бир вақтда қуйидаги ваколатли давлат органлари ва ташкилотларига юборилиши мумкин:

- юқори турувчи орган;
- прокуратура;
- адлия органлари ва бошқалар.

Бу, ҳеч бўлмаганда, мулкдорнинг ҳуқуқлари бузилганлиги факти тўғрисида қўшимча маълумот тўплаш, ер участкаларини олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш билан боғлиқ муносабатлар доирасини аниқлаш имконини беради.

Изоҳ:

Давлат органига мурожаат кимнинг номига, кимдан (ФИШ) юборилаётганлиги, алоқа маълумотлари ва имзоси кўрсатилган ҳолда тўғри расмийлаштирилиши керак. Мурожаат хати ҳар бир инстанция учун 2 нусхада (бири адресатга, иккинчиси ариза берувчида қолади) чоп этилади. Ариза расмий равишда канцелярия орқали топширилади ва иккинчи нусхада канцелярия ходими қабул қилганлигини тасдиқловчи ва қабул қилинган санани кўрсатган ҳолда имзо қўйиши керак. Мурожаат хатлари почта орқали қабул қилинганлиги маълум қилинадиган буюртма хати орқали ҳам юборилиши мумкин.

Мурожаатларни кўриб чиқиш муддати 15 кунни, агар қўшимча ўрганиш зарур бўлса, бу муддатни мураккаб ҳолатларда яна 1 ойга узайтириш имконияти билан 1 ойни ташкил этади¹⁰.

Савол: Маъмурий судларда ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг ўзига хос жиҳатлари қандай?

Фуқаролар ва юридик шахсларнинг **маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан** келиб чиқадиган бузилган ёки баҳшлашаётган ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги ишлар маъмурий суднинг судловига киради. Оддий қилиб айтганда, бу мажбурий қарорлар қабул қилишга ваколатли давлат органи ва ушбу қарорларга бўйсунмишга мажбур бўлган фуқаро (агар қарор қонуний бўлса) ўртасидаги ҳокимият ва бўйсунмиш муносабатларидир.

Муҳим!

*Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси (МСИЮтК)¹¹ 27-моддаси биринчи қисми 2-бандига мувофиқ, маъмурий суд маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг, давлат бошқаруви органларининг, **маъмурий-ҳуқуқий фаолиятни амалга оширишга ваколатли бўлган***

10 Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни (ҳавола: <https://lex.uz/docs/3336171>).

11 Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси (ҳавола: <https://lex.uz/docs/3527353>).

бошқа органларнинг (бундан буён матнда маъмурий органлар деб юритилади), фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ва улар мансабдор шахсларининг қонунчиликка мос келмайдиган ҳамда фуқаролар ёки юридик шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузадиган қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) юзасидан низолашиши тўғрисидаги ишларни ҳал қилади.

Шундай қилиб, мулкни бузиш тўғрисидаги ҳокимнинг қарори устидан шикоят қилиш зарурати туғилганда, **ҳокимнинг қарорини ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисида ариза (шикоят)** билан ҳокимлик жойлашган жойдаги маъмурий судга мурожаат қилиш зарур.

Изоҳ:

МСИЮтКнинг 185-моддасига мувофиқ, манфаатдор шахс маъмурий органнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органининг қарорларини ҳақиқий эмас, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатларини (ҳаракатсизлигини) қонунга хилоф деб топиш тўғрисида ариза (шикоят) билан, агар бу қарор, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) туфайли):

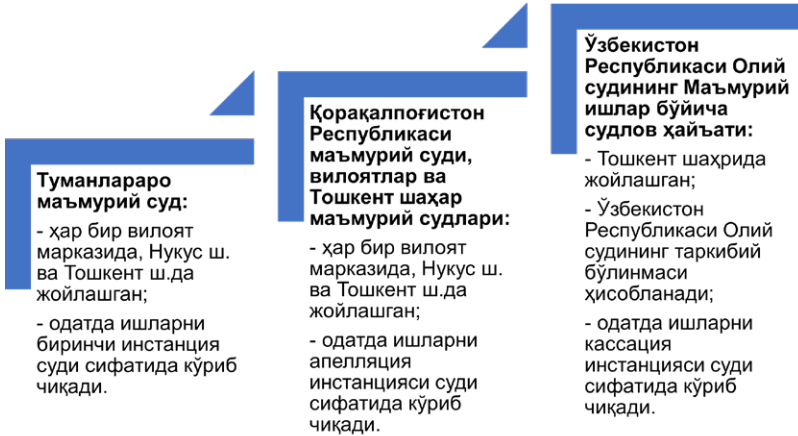
- *унинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузган;*
- *унинг ҳуқуқлари, эркинликларини амалга оширишига ва қонуний манфаатларини рўёбга чиқаришига тўсиқлар вужудга келтирган;*
- *унинг зиммасига қонунга хилоф равишда бирор-бир мажбурият юклаган;*
- *унинг у ёки бу соҳадаги фаолиятни амалга ошириши учун бошқа тўсиқлар вужудга келтирган деб ҳисобласа, судга мурожаат қилишига ҳақли.*

Маъмурий судларни маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўрувчи судлар билан янглиштирмаслик керак. Кичик ҳуқуқбузарликлар (масалан, йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилмаслик тўғрисидаги материаллар ва бошқалар) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси

асосида жиноят ишлари бўйича туман судлари томонидан кўриб чиқилади.

Маъмурий ҳуқуқий низоларни кўриб чиқадиган **маъмурий судлар тизими** куйидаги схемада кўрсатилган:

Маъмурий судларда низонинг ҳолатларини кўриб чиқиш ва баҳолашга **расмий ёндашув** устунлик қилади. Уларда шикоят бериш ва ишларни кўриб чиқишнинг нисбатан қисқартирилган муддатларига қатъий риоя қилинади, томонлардан эса маъмурий тартиб-таомиллар ва процессуал қоидаларга қатъий риоя қилиш талаб этилади. Бундай расмиятчилик объектив сабабларга кўра пайдо бўлган – давлат органлари фаолиятида қонун устуворлиги таъминли устун бўлиши керак, низоларни чўзиб юбориш эса бошқарув фаолиятининг тўхтаб қолишига олиб келиши мумкин.

Маъмурий судга ариза (шикоят) беришда куйидаги **процессуал талабларни** ёдда тутиш ва куйидаги саволларга жавоб бериш керак:

- агар ариза берувчи давлат божи тўлашдан озод этилмаса, давлат божи тўланганлиги тўғрисидаги қвитанция (1 БҲМ) аризага илова қилиндими?
- почта харажатлари тўланганлигини тасдиқловчи қвитанция (БҲМнинг 8 фоизи) илова қилиндими?

- ариза (шикоят) ва унга илова қилинган ҳужжатлар нусхалари жавобгарга ва учинчи шахсларга юборилганлигини тасдиқловчи почта квитанциялари илова қилиндими?
- аризани (шикоятни) имзолаш ваколатини, агар у вакил томонидан имзоланган бўлса, тасдиқловчи ҳужжат илова қилиндими (агар бир нечта мулкдорлар ўзларидан бирига ўз вакили сифатида судда ишни юритиш ҳуқуқини берган бўлса, уларнинг ҳар бири нотариал тасдиқланган ишончномани тақдим этиши шарт)?
- давлат органи ёки мансабдор шахснинг қарори ёки ҳаракати устидан шикоят қилиш муддати ўтказиб юборилмадими?

Изоҳ:

*МСИЮтКнинг 186-моддасига мувофиқ маъмурий органнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органининг, улар мансабдор шахсларининг қарори, ҳаракати (ҳаракатсизлиги) устидан ариза (шикоят) манфаатдор шахсга ўзининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисида маълум бўлган пайтдан эътиборан **уч ой ичида** судга берилиши мумкин.*

***Давлат ижрочисининг** қарорини ҳақиқий эмас, ҳаракатларини (ҳаракатсизлигини) қонунга хилоф деб топиш тўғрисидаги ариза (шикоят) манфаатдор шахсга ўзининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисида маълум бўлган пайтдан эътиборан **ўн кун ичида** судга берилиши мумкин.*

Мулкдор хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириш билан боғлиқ ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларининг бузилганлиги бўйича давлат ва бошқа органларнинг, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, уларнинг мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан маъмурий судга мурожаат қилганда давлат божи тўлашдан озод қилинади. Аммо агар маъмурий суд ўз қарорида давлат бошқаруви органлари ва мансабдор шахсларнинг ҳаракатларининг қонунийлигини тасдиқласа, бу ҳолда даъвогардан 1 БҲМга тенг йиғим ундирилади.

Изоҳ:

“Давлат божи тўғрисида”ги Қонуннинг 10-моддаси биринчи қисмининг 11-бандига¹² мувофиқ, маъмурий судларда мулкдорлар хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириши билан боғлиқ бўлган ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисида давлат органлари ва бошқа органларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан судга шикоят қилиш ҳақидаги ишлар юзасидан давлат божини тўлашдан озод қилинади.

Маъмурий низо суд томонидан ишни суд муҳокамасига тайёрлаш тўғрисидаги ажрим чиқарилган кундан бошлаб **бир ой** муддатда кўриб чиқилиши керак. Алоҳида ҳолларда суд муҳокамаси муддати суд раиси томонидан, лекин **бир ойдан ортик бўлмаган** муддатга узайтирилиши мумкин.

Ишда иштирок этувчи шахснинг илтимосига биноан суд **дастлабки ҳимоя чораларини** кўриши мумкин. Бу фуқароларнинг ҳуқуқлари бузилишига йўл қўймаслик ёки келгусида суд қарорини ижро этишнинг имкони йўқлиги (қийинлиги)нинг олдини олиш мақсадида суд ажрими асосида айрим шахсларга нисбатан чеклашлар қўлланилишини билдиради.

Масалан, ҳокимнинг бузиш тўғрисидаги қарорини эътироф этиш тўғрисида судга ариза билан мурожаат қилганингизда, ушбу қарорнинг ижросини тўхтатиб туриш орқали дастлабки ҳимоя чорасини қўллаш тўғрисида ариза беришингиз мумкин. Аризада дастлабки ҳимоя чораси нимадан иборат бўлиши аниқ кўрсатилиши керак (“суд қарори қонуний кучга киргунга қадар ишни кўриб чиқиш муддатига бинони бузишни тўхтатиб туриш” ва ҳ.к.).

12 “Давлат божи тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни (ҳавола: <https://lex.uz/docs/4680944>).

Изоҳ:

МСИЮтКнинг 93-моддасига мувофиқ дастлабки ҳимоя чоралари қўйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

- *жавобгарга муайян ҳаракатларни амалга оширишни тақиқлаш;*
- *бошқа шахсларга низо предметиға тегишли муайян ҳаракатларни амалга оширишни тақиқлаш;*
- *мулкни сотишни тўхтатиб туриш;*
- *низолашилаётган қарорнинг ижросини тўлиқ ёки қисман тўхтатиб туриш.*

Суд бир вақтнинг ўзида бир нечта дастлабки ҳимоя чораларини қўриши мумкин, аммо улар талабға мутаносиб бўлиши керак.

НАМУНА

Ариза берувчи: Тошкент туманлараро маъмурий суди
Фамилияси, исми, отасини исми
 яшаш жойи (почта манзили), зарур ҳолларда,
 телефон рақамлари, факс рақамлари, элек-
 трон почта манзили

Жавобгар: N тумани ҳокимлиги
 жойлашган жойи (почта манзили), зарур ҳол-
 ларда, телефон рақамлари, факс рақамлари,
 электрон почта манзили

АРИЗА
N туман ҳокимининг 2021 йил 1 мартдаги 0001-сон
қарорини ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисида

*(Аризанинг кириш қисмида ишнинг моҳияти баён этилган ва даъвога асос бўл-
 ган ҳолатлар кўрсатилади).*

(Баён этилган талабларнинг асосларини тасдиқловчи далиллар келтирилади).

_____ асосида

*(Ариза берувчининг даъволари қонунчилик ҳужжатларига ҳаволалар билан
 санаб ўтилади, бир нечта жавобгарларга нисбатан ариза берилганда, уларнинг
 ҳар бири бўйича даъволар санаб ўтилади).*

СЎРАЙМАН:

– N туман ҳокимининг 2021 йил 1 мартдаги 0001-сон қарорини ҳақиқий эмас
 деб топишни.

Иловалар: 1) давлат божи ва почта харажатлари тўланганлиги тўғрисида
 дақиқ қвитанциялар;
 2) жавобгарга ариза нусхаси юборилганлигини тасдиқловчи почта қвитан-
 цияси;
 3) талабларни тасдиқловчи ҳужжатлар – “__” варақда.

ФИШ

Имзо, сана

Ишни моҳиятан кўриб чиқиш натижаларига кўра суд **қарор** қабул қилади. Агар суд низолашилаётган ҳал қилув қарори ёки унинг алоҳида қисмлари ёки ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) қонунга зид эканлигини ҳамда ариза берувчининг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини бузганлигини аниқласа, ҳал қилув қарори ёки унинг айрим қисмларини ҳақиқий эмас ёки ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) ноқонуний деб топиш тўғрисида қарор қабул қилинади. Акс ҳолда, суд кўрсатилган талабни қондиришни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Қарор ҳақиқий эмас, ҳаракат (ҳаракатсизлик) ноқонуний деб топилган тақдирда суд тегишли орган ёки мансабдор шахс зиммасига:

- қонун ҳужжатларига мувофиқ қарор қабул қилиш ёки муайян ҳаракатларни амалга ошириш ёхуд ариза берувчининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилишини бошқача тарзда бартараф этиш;
- агар суд томонидан бошқа муддат белгиланмаган бўлса, суд қарори қонуний кучга кирган кундан эътиборан бир ой муддатда йўл қўйилган ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш ва ҳал қилув қарори ижроси тўғрисида судга ва ариза берувчига хабар бериш мажбуриятларини юклайди.

Суд қарори, агар апелляция тартибида шикоят қилинмаса, у қабул қилинган кундан бошлаб бир ой ўтгандан кейин **қонуний кучга киради**. Апелляция шикояти берилган тақдирда, ҳал қилув қарори, агар у бекор қилинмаса, апелляция инстанцияси судининг ҳал қилув қарори қабул қилинган кундан бошлаб қонуний кучга киради.

5.7. Маъмурий суд қарори устидан шикоят қилиш тартиби

Туманлараро маъмурий суднинг ҳал қилув қарори устидан **апелляция шикояти** берилиши мумкин.

Апелляция шикояти биринчи инстанция судининг қарори қабул қилинган кундан бошлаб бир ой ичида берилиши мумкин. У Қорақалпоғистон Республикаси маъмурий суди, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маъмурий судлари томонидан кўриб чиқилади.

Туманлараро маъмурий суднинг ҳал қилув қарори устидан шикоят беришнинг қуйидаги ўзига хос жиҳатларини ҳисобга олиш зарур:

- апелляция шикояти нафақат ишда иштирок этувчи шахслар, балки ишда иштирок этмаган, лекин суд уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида қарор қабул қилган шахслар томонидан ҳам берилиши мумкин;
- давлат божи (дастлаб тўланган давлат божи суммасининг 50 фоизи) ва почта тўлови (БҲМнинг 8 фоизи) тўланганлиги тўғрисидаги қвитанциялар, шунингдек, шикоят ва (агар шикоят вакил томонидан имзоланган бўлса) ишончнома нусхаларини жавобгар ва учинчи шахсларга юбориш учун почта қвитанциялари шикоятга илова қилинади;
- шикоят апелляция инстанцияси судининг номига ёзилади, лекин тўғридан-тўғри қарор қабул қилган туманлараро маъмурий судга берилади.

Ишни кўриб чиққандан сўнг апелляция суди **ажрим** чиқаради, бунда у:

- суднинг ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдиришга;
- қарорни тўлиқ ёки қисман бекор қилиш ёки унинг мазмунини ўзгартириш ҳуқуқларига эга.

Биринчи инстанция судининг қарорини бекор қилиб, апелляция инстанцияси суди шикоят қилинаётган қарордан тубдан фарқ қиладиган янги қарор қабул қилиши мумкин.

Масалан, туманлараро маъмурий суди ҳокимнинг бузиш тўғрисидаги қарорини ҳақиқий эмас деб топишни рад этган тақдирда, юқори турувчи суд апелляция шикоятини кўриб чиқиши ва суд қарорини бекор қилиши ҳамда ҳокимнинг қарорини ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисида қарор чиқариши мумкин.

Ишнинг муҳим ҳолатларининг тўлиқ аниқланмаганлиги; бундай ҳолатларнинг далиллари йўқлиги; суд ҳулосаларининг ишнинг ҳолатларига мос келмаслиги; моддий ёки процессуал қонунчилиги нормаларининг бузилганлиги ёки нотўғри қўлланилганлиги кабилар **қарорни ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос** бўлади.

Ариза берувчиларнинг бузилган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари на биринчи инстанция суди, на апелляция суди томонидан тикланмаслиги мумкин. Бундай ҳолатда Ўзбекистон Республикаси Олий судига (Маъмурий ишлар бўйича судлов ҳайъатига) **кассация шикоят** билан мурожаат қилиш зарур.

Апелляция шикоятдан фарқли равишда кассация шикояти **бевосита** Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Маъмурий ишлар бўйича **судлов ҳайъатига** берилади.

Кассация шикояти учун **бир йил муддат** белгиланган, бу муддат апелляция инстанцияси судининг ҳал қилув қарори қабул қилинган кундан бошлаб ҳисобланади.

Кассация шикоятини бериш талаблари апелляция шикояти билан бир хил.

Биринчи инстанция судининг қарори апелляция инстанцияси ажрими чиқарилгандан кейин қонуний кучга кирганлиги сабабли мансабдор шахснинг низолашилаётган қарорини ижро этиш ёки мансабдор шахснинг низолашилаётган ҳаракатларининг давом этиши хавфи мавжуд. Бунда кассация инстанцияси суди (судьяси) ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризасига биноан биринчи инстанция судида қабул қилинган ҳал қилув **қарори**, апелляция инстанцияси судининг қарори **ижросини** кассация инстанциясида иш юритишнинг тугатилгунга қадар **тўхтатиб туришга** ҳақли. Судья кассация шикоятини (протестини) иш юритиш учун қабул қилиш тўғрисидаги ажримда суд ҳужжати ижросини тўхтатиб туриш ёки унинг ижросини тўхтатиб туришни рад этишни кўрсатади.

Изоҳ:

МСИЮтКнинг 241-моддасига мувофиқ, суд ишни кассация тартибида кўриш чоғида биринчи ва апелляция инстанциялари суди томонидан моддий ҳуқуқ нормалари тўғри қўлланилганлиги ва процессуал қонун талабларига риоя қилинганлигини иш материаллари бўйича текширади. Кассация инстанцияси суди янги далилларни текшириш ва янги фактларни аниқлашга ҳақли эмас. Биринчи инстанция судида кўриб чиқиш предмети бўлмаган янги

талаблар кассация инстанцияси суди томонидан қабул қилинмайдиги ва қўрилмайдиги.

Апелляция инстанцияси сингари Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Маъмурий ишлар бўйича судлов ҳайъати кассация инстанцияси сифатида:

- қуйи судларнинг ҳужжатларини ўзгаришсиз қолдириш тўғрисида;
- қуйи судларнинг ҳужжатларини тўлиқ ёки қисман бекор қилиш ёки уларнинг мазмунини ўзгартириш тўғрисида **қарор** чиқариши мумкин.

Мулкдор ўзининг бузилган деб ҳисоблаган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини тиклашининг охириги имконияти – бу **ишни кассация тартибида қайта кўриб чиқиш** институтидир.

Иш Олий суднинг маъмурий ишлар бўйича судлов ҳайъати томонидан кўриб чиқилгандан сўнг ишни кўриб чиқиш натижасидан норози бўлган шахс ишни кассация тартибида қайта кўриш учун протест келтириш тўғрисида ариза бериши мумкин.

Ушбу ариза кассация шикоятга бериш муддати ичида, ушбу муддат тугаган тақдирда эса қарор қабул қилинган кундан бошлаб бир ой ичида берилиши мумкин.

Мурожаат қуйидаги мансабдор шахслардан бирига ёзилади:

- Ўзбекистон Республикаси Олий суди раиси;
- Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг ўринбосари;
- Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори;
- Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг ўринбосари.

Ваколатли мансабдор шахс ишни кўриб чиқишда моддий ёки процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши ёки нотўғри қўлланилишига йўл қўйилган деган хулосага келган тақдирда, ишни кассация тартибида кўрилган ишлар бўйича қайта кўриб чиқиш тўғрисида протест беради.

Ишни кассация тартибида қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги протест кассация инстанциясида ишларни кўриш учун белгиланган тартибда ўхшаш умумий асослар бўйича кўриб чиқилади.

5.8. Фуқаролик судларида ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг ўзига хос жиҳатлари

Фуқаролик суд ишларини юритиш тартибида ўзининг моддий-ҳуқуқий моҳиятига кўра анча фарқланадиган ишлар кўриб чиқилади. Аммо бу ҳолатларнинг барчасини умумий хусусият – фуқаро иштирокида мулк ҳуқуқи (моддий бойлик) ёки шахсий номулкий ҳуқуқ (эркин ҳаракатланиш ҳуқуқи, исм олиш ҳуқуқи ва бошқалар бўйича) юзасидан низонинг мавжудлиги бирлаштиради.

Масалан, ер участкасини олиб қўйиш ва мулкни бузиш учун компенсация ундириш талаб этилса, фуқаролик судига **ҳокимлик, қурувчи ёки бошқа жавобгарлардан компенсация ундириш тўғрисида даъво аризаси** билан мурожаат қилиш зарур. Агар компенсация давлат маблағлари ҳисобидан ундирилса, кўшимча жавобгар сифатида молия органи кўрсатилади.

Изоҳ:

*Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси (ФПК)¹³ 26-моддаси биринчи қисми 1-бандига мувофиқ фуқаролик ишлари бўйича судга **фуқаролик**, оила, меҳнат, уй-жой, ер тўғрисидаги ва бошқа **ҳуқуқий муносабатлардан** юзага келадиган низолар бўйича ишлар тааллуқлидир, агар тарафлардан ҳеч бўлмаганда биттаси фуқаро бўлса, бундан қонунда шундай низоларни ҳал қилиш бошқа судларга ёки бошқа органларга топшириладиган ҳоллар мустасно.*

Фуқаролик ишлари бўйича туманлараро судга аризалар жавобгарнинг доимий яшаш жойи ёки доимий касби бўлган фаолият соҳаси бўйича берилади. Ташкилотларга аризалар ташкилотларнинг давлат рўйхатидан ўтказилган жойидаги судга берилади. Фуқаро ёки юридик шахснинг мол-мулкига етказилган зарарни қоплаш тўғрисидаги даъволар зарар етказилган жойидаги судга ҳам берилиши мумкинлигига ҳам эътибор қаратиш лозим.

Фуқаролик судлари тизими маъмурий суд тизимига ўхшайди.

13 Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси (ҳавола: <https://lex.uz/docs/3517337>).

Туманлараро фуқаролик ишлар бўйича суд:

- ҳар бир вилоят, Қорақалпоғистон Республикаси ёки Тошкент шаҳрининг бир нечта туманларининг ишларини кўриб чиқади ("хизмат қилади");

- одатда ишларни биринчи инстанция суди сифатида кўриб чиқади.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг Фуқаролик ишлари бўйича судлов ҳайъати:

- ҳар бир вилоят марказида, Нукус ш. ва Тошкент ш.да жойлашган;

- одатда ишларни апелляция инстанцияси суди сифатида кўриб чиқади.

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Фуқаролик ишлар бўйича судлов ҳайъати:

- Тошкент шаҳрида жойлашган;

- Ўзбекистон Республикаси Олий судининг таркибий бўлинмаси ҳисобланади;

- одатда ишларни кассация инстанцияси суди сифатида кўриб чиқади.

Бугунги кунда **бир нечта бир-бирига боғлиқ талаблар** мавжуд бўлиб, уларнинг баъзилари фуқаролик ишлари бўйича суднинг, бошқалари эса маъмурий суднинг юрисдикциясига кирадиган ҳолатда, барча талаблар фуқаролик судида кўриб чиқиладиган ҳолатда мавжуд.

Масалан, мулкдор ҳокимнинг мулкни бузиш тўғрисидаги қарорига эътироз билдириши, шунингдек, бундай қарор билан боғлиқ моддий ва маънавий зарар миқдорини ундириши керак. Ушбу талаблар кўрсатилган даъво аризаси улар бўйича қарор қабул қиладиган фуқаролик судига берилади.

Фуқаролик судларида, одатда, **мулкий низолар** кўриб чиқиладиган. Фуқаролик ишлари бўйича судларга берилган мулкка оид даъволар бўйича даъво қийматининг **4 фоизи** миқдоридан, лекин бир БҲМдан кўп бўлмаган миқдорда давлат божи ундирилади.

Масалан, мулкдор олиб қўйиладиган ер участкаси ва бузиладиган уйнинг қиймати 250 000 000 сўм бўлган баҳоси билан рози бўлмай, Республика Суд экспертизаси марказида экспертиза ўтказишни сўрайди. Экспертиза натижаларига кўра, мулкнинг бозор

қиймати 500 000 000 сўми ташкил этади. Мулкдор компенсация суммасини ундириш тўғрисида фуқаролик ишлари бўйича судга даъво аризаси билан мурожаат қилганда ундирилган сумманинг 4 фоизи, яъни 20 000 000 сўм (500 000 000 нинг 4 фоизи = 20 000 000) миқдорида давлат божи тўлайди.

Суд давлат даромадига ундириладиган суд харажатларини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаттиришига, шунингдек ушбу харажатлар миқдорини камайтиришга ҳақли.

Изоҳ:

Судья ариза берувчининг илтимосига биноан, унинг мулкий ҳолатидан келиб чиқиб, ишни қўзғатиш босқичида тўлашни кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш ёки давлат божи миқдорини камайтириш тўғрисида қарор қабул қилишига ҳақли.

Ушбу масалани ҳал қилишида ФПК 133-моддасига асосан, суд уларнинг бу харажатларни қисман ёки бир йўла тўлашига қурби етмаслиги ҳолатларини тасдиқловчи ҳолатлар мавжудлиги ҳақидаги далилларни (масалан, иш ҳақи (даромади), банкда маблағлари мавжудлиги, унинг эгалигида бўлган мулклар ҳақидаги маълумот, вояга етмаган фарзандлари, бошқа боқимандалари борлиги ва ҳ.к. тўғрисидаги маълумотларни) текшириши лозим. (Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 2009 йил 24 ноябрдаги 10-сонли “Фуқаролик ишлари бўйича суд харажатларини ундириш амалиёти тўғрисида” қарорининг 10 ва 11-бандлари)¹⁴.

Шуни эсда тутиш керакки, фуқаролик судларида ҳам, маъмурий судларда ҳам “**ютқазган томон тўлайди**” тамойили қўлланилади. Хусусан, процессуал қонунларга мувофиқ суд харажатлари ишда иштирок этувчи шахслар томонидан қаноатланган даъволар миқдorigа мутаносиб равишда қопланади.

Даъво аризаси **шакли ва мазмуни бўйича** Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексида белгиланган талабларга **мос** бўлсагина, суд томонидан иш юритиш учун қабул қилинади.

14 Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2009-йил 24-ноябрдаги “Фуқаролик ишлари бўйича суд харажатларини ундириш амалиёти тўғрисида”ги 14-сон қарори (ҳавола: <https://lex.uz/docs/1617261>).

Изоҳ:

Аризада қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- *ариза берилаётган суднинг номи;*
- *даъвогарнинг фамилияси, исми, отасининг исми ва унинг яшаш жойи, агар даъвогар ташилот бўлса – унинг номи, жойлашган жойи (почта манзили) ва реквизитлари, шунингдек вакилнинг фамилияси, исми, отасининг исми ва унинг манзили, агар ариза вакил томонидан берилган бўлса;*
- *жавобгарнинг фамилияси, исми, отасининг исми, унинг яшаш жойи, агар жавобгар ташилот бўлса, унинг номи, жойлашган жойи (почта манзили) ва реквизитлари;*
- *даъвогарнинг талаби;*
- *даъво қиймати, агар даъво баҳоланиши керак бўлса;*
- *даъвогар ўз даъвосини асослаётган ҳолатлар ва даъвогар томонидан кўрсатилган ҳолатларни тасдиқловчи далиллар;*
- *агар қонунда ёки шартномада назарда тутилган бўлса, жавобгар билан низони ҳал қилишнинг судгача бўлган тартибига риоя қилинганлиги тўғрисидаги маълумотлар;*
- *аризага илова қилинадиган ҳужжатлар рўйхати (давлат бож ва почта тўлови тўланганлиги тўғрисидаги квитанциялар, агар ариза вакил томонидан берилган бўлса, ишоннома).*

Ариза даъвогар ёки унинг вакили томонидан имзоланади.

Шуни эсда тутиш керакки, даъво аризаси судга **жавобгарлар сони бўйича нусхалари** билан берилади (электрон шаклда ариза бериш бундан мустасно).

Агар қонунда ёки шартномада жавобгар билан низони ҳал қилишнинг **судгача бўлган тартибига риоя қилиш** назарда тутилган бўлса, даъвога ушбу тартибнинг бажарилганлигини тасдиқловчи ҳужжат (даъво, талаб ва бошқалар) илова қилиниши керак.

НАМУНА

Фуқаролик ишлари бўйича N туманлараро суди

Даъвогар:

Фамилияси, исми, отасини исми

яшаш жойи (почта манзили), зарур ҳолларда, телефон рақамлари, факс рақамлари, электрон почта манзили

Жавобгар:

МЧЖ “XXX”

жойлашган жойи (почта манзили), реквизитлари, зарур ҳолларда, телефон рақамлари, факс рақамлари, электрон почта манзили

ДАЪВО АРИЗАСИ
бузилаётган кўчмас мулк объекти ва олиб қўйилаётган ер
участкаси учун пул компенсациясини ундириш тўғрисида

(Даъво аризасининг кириш қисмида ишнинг моҳияти баён этилади, даъволар асос бўлган ҳолатлар ва даъво баҳоси кўрсатилади).

(Баён этилган талабларнинг асосларини тасдиқловчи далиллар келтирилади).

асосида

(Даъвогарнинг даъволари қонун ҳужжатларига ҳаволалар билан санаб ўтилади ва бир нечта жавобгарларга нисбатан даъво кўзгатилганда уларнинг ҳар бирига бўлган талаблар санаб ўтилади).

СЎРАЙМАН:

– жавобгар МЧЖ “XXX”дан XXXX манзилида жойлашган бузилаётган мулк ва олиб қўйилаётган ер участкаси учун 500 000 000 (беш юз миллион) сўм пул компенсацияси ундирилишини.

Иловалар: 1) давлат божи ва почта тўловлари тўланганлиги тўғрисидаги қвитанция;

2) даъво аризасининг жавобгарлар сони бўйича нусхалари;

3) баҳолаш тўғрисидаги ҳисобот;

4) экспертиза хулосаси;

5) даъвонинг бошқа далиллари “__” вақда.

ФНО

Имзо, сана

Фуқаролик ишлари суд томонидан ишларни суд муҳокамасига тайёрлаш тугаган кундан бошлаб **бир ойдан кечиктирмай** кўриб чиқилади. Ўта мураккаб ишлар бўйича бу муддат судьянинг асослантирилган қарорига биноан **икки ойгача узайтирилиши** мумкин.

Ишни моҳиятан кўриб чиқиш натижаларига кўра суд **қарор** қабул қилади. Одатда, судьялар қарорнинг қарор қисмини иш бўйича суд муҳокамаси тугаган йиғилишда эълон қиладилар. Шу билан бирга, ишда иштирок этувчи шахслар асослантирилган ҳал қилув қарорини қачон олишлари мумкинлиги ҳақида хабар берилади. Суд қарорининг қоғоз ёки электрон шаклдаги тўлиқ матни, одатда, у эълон қилинганидан кейин беш кун ўтгач тақдим этилади.

Изоҳ:

Суд актининг нусхаси ишда иштирок этувчи шахсларга акт чиқарилган кундан эътиборан беш кундан кечиктирмай топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хати билан юборилади ёки тилхат билан топширилади, башарти электрон манзиллар бор бўлган ҳолларда электрон хужжат шаклида юборилиши мумкин.

5.9. Фуқаролик ишлари бўйича суд қарори устидан шикоят қилиш тартиби

Фуқаролик ишлари бўйича суднинг ҳал қилув қарори устидан тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар томонидан **апелляция тартибида шикоят** берилиши мумкин. Бундан ташқари, ишда иштирок этмаётган, лекин ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисидаги масалани биринчи инстанция суди ҳал қилган шахслар ҳам юқори турувчи судга апелляция шикояти билан мурожаат қилишлари мумкин.

Апелляциялар Қорақалпоғистон Республикаси суди, вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг фуқаролик ишлари бўйича судлов ҳайъати томонидан кўриб чиқилади.

Шикоят апелляция инстанцияси суди номига ёзилади, лекин қарорни қабул қилган судга топширилади. Бунда шикоят ишда

иштирок этувчи шахслар сонига кўра нусхалари билан судга берилади (электрон ҳужжат шаклида юборилган шикоятлар бундан мустасно).

Апелляция суд қарори қабул қилинган кундан бошлаб **бир ой** ичида берилиши мумкин.

Умумий қоидага кўра, апелляция шикояти берилганда даъво аризаси берилганда тўланган **давлат божи** суммасининг 50 фоизи миқдорида давлат божи тўланади. **Почта тўловларини** тўлаш ҳам талаб қилинади – фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилишда БХМнинг 3,5 фоизи (дастлаб тўланган сумманинг ярми) тўланади. Апелляция шикоятига ушбу суммаларни тўланганлиги тўғрисидаги квитанциялар илова қилинади.

Суд ишни апелляция тартибида кўриб чиқиб, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори **ўзгаришсиз** қолдирилганлиги ёхуд унинг тўлиқ ёки қисман **ўзгартирилганлиги** ёки **бекор қилинганлиги** тўғрисида **ажрим** чиқаради. Агар суднинг ҳал қилув қарори билан ҳуқуқлари дахлдор бўлган шахслар ишни кўришда иштирок этмаган бўлса, ҳал қилув қарори бекор қилинади ва иш янгидан кўриб чиқишга юборилади.

Бундан ташқари, апелляция тартибида кўрилган биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ва апелляция инстанцияси судининг ажрими устидан **кассация шикояти** берилиши мумкин. Шикоят тарафлар ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар, шунингдек ишда иштирок этмаган, ҳуқуқ ва мажбуриятлари юзасидан суд масалани ҳал қилган шахслар томонидан берилиши мумкин.

Кассация шикояти бевосита Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Фуқаролик ишлари бўйича судлов хайъатига берилади.

Апелляция инстанцияси судининг ҳал қилув қарори қабул қилинган кундан эътиборан **бир йил** ичида кассация тартибида қуйи судларнинг қарори устидан шикоят қилиш мумкин.

Кассация шикоятининг шакли ва мазмунига қўйиладиган талаблар апелляцияга қўйиладиган талабларга ўхшашдир. Бу давлат

божи ва почта тўловлари миқдорини тўлаш, шикоят ва вакилнинг ишончнома нусхаларини мажбурий илова қилиш учун амал қилади.

Суд ишни кассация тартибида кўраётганда иш материаллари асосида биринчи ва апелляция инстанциялари суди томонидан моддий ҳуқуқ нормалари қўлланилишининг тўғрилигини ва процессуал қонун ҳужжатлари талабларига риоя этилишини текширади. Кассация инстанцияси суди янги далилларни текширишга ва янги фактларни аниқлашга ҳақли эмас.

Апелляция инстанцияси сингари, кассация инстанцияси ҳам:

- қуйи судларнинг ҳужжатларини ўзгаришсиз қолдириш тўғрисида;
- қуйи судларнинг ҳужжатларини тўлиқ ёки қисман бекор қилиш ёки уларнинг мазмунини ўзгартириш тўғрисида **ажрим** чиқариши мумкин.

Ишни кассация тартибида қайта кўриб чиқиш фуқаролик процессида ҳам назарда тутилган. Кассация тартиби ишни кўриб чиқиши мумкин бўлган охириги инстанция бўлиб бунда кўп нарса тегишли аризани кўриб чиқаётган судьяларнинг ихтиёрига боғлиқ.

Хусусан, ишни Олий суднинг фуқаролик ишлари бўйича судлов хайъати кўриб чиққандан сўнг ҳал қилув қарорига рози бўлмаган процесс иштирокчиси ишни кассация тартибида қайта кўриш тўғрисида протест келтириш тўғрисида ариза беришга ҳақли.

Протест бериш тўғрисидаги ариза кассация шикояти бериш муддати ичида, белгиланган муддат ўтган тақдирда эса ажрим чиқарилган кундан бошлаб бир ой ичида берилиши мумкин. Ариза қуйидаги мансабдор шахслардан бирининг номига ёзилади:

- Ўзбекистон Республикаси Олий суди раиси;
- Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг ўринбосари;
- Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори;
- Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг ўринбосари.

Агар ишни кўриб чиқишда моддий ёки процессуал ҳуқуқ нормаларини бузиш ёки нотўғри қўллашга йўл қўйилганлиги аниқлан-

са, ишни кассация тартибида кўрилган ишлар бўйича чиқарилган актлар бўйича кассация тартибида қайта кўриб чиқиш тўғрисида протест берилади. Ишни кассация тартибида қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги протест кассация инстанциясида ишларни кўриш учун белгиланган тартибда ўхшаш умумий асослар бўйича кўриб чиқилади.

Савол: Ерни ноқонуний олиб қўйиш ва кўчмас мулкни бузиш учун жавобгарлик белгиланганми?

2021 йил 14 январдаги ЎРҚ-667-сонли “Ер участкаларини ноқонуний олиб қўйганлик учун жавобгарлик кучайтирилганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги қонун билан ер участкаларини ноқонуний олиб қўйганлик учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик киритилди¹⁵.

Хусусан, **Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 200²-модда** билан тўлдирилди, унга кўра Ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш мансабдор шахсларга базавий ҳисоблаш миқдорининг юз бараваридан бир юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (30 млндан 45 млн сўмгача).

Агар ер участкасининг ноқонуний олиб қўйилиши натижасида бозор қиймати ва етказилган зарар (30-100 БҲМ ёки 9 миллион сўмдан 30 миллион сўмгача) олдиндан ва тўлиқ қопланмаган ҳолда бино (иморат, иншоот ёки дов-дарахт ёхуд уларнинг қисми) бузилган бўлса, айбдор мансабдор шахсларга БҲМнинг бир юз эллик бараваридан икки юз бараваригача (45 миллион сўмдан 60 миллион сўмгача) жарима солинади.

Бундан ташқари, **Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига** ер участкасини қонунга хилоф равишда олиб қўйганлик учун жиноий жавобгарликни белгиловчи 229⁵-модда киритилган. Бун-

15 Ўзбекистон Республикасининг 2021-йил 14-январдаги ЎРҚ-667-сон “Ер участкаларини ноқонуний олиб қўйганлик учун жавобгарлик кучайтирилганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги қонуни (ҳавола: <https://lex.uz/docs/5221462>).

дай жавобгарликка тортиш ушбу ҳаракат учун олдиндан маъмурий жавобгарликка тортишни талаб қилади. Санкция сифатида 70 миллион сўмгача жарима, 360 соатгача мажбурий жамоат ишлари ёки икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари кўзда тутилган.

Ғайриқонуний олиб қўйиш йўли билан эгасига катта, йирик ёки ўта йирик зарар етказиш ёки умумий хавфли йўл билан содир этилган худди шундай ҳаракатлар (масалан, ичида одамлар бор бинони бульдозер билан бузишга уриниш) – саккиз йил озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ерларни ноқонуний олиб қўйиш билан боғлиқ жиноятлар бўйича дастлабки тергов прокуратура терговчилари томонидан амалга оширилади.

Жиноят ишини тергов қилиш ва уни жиноят судида кўриб чиқилишида мулкдор ўз ҳуқуқларини тиклаш ва айбдорни адолатли жазолаш учун барча зарур ҳуқуқлар берилган жабрланувчи сифатида иштирок этади.

Савол: Халқаро ташкилотларда мулкдорнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш механизмлари мавжудми?

Шуни билиш муҳимки, агар миллий даражадаги барча ҳимоя воситалари қўлланилиб бўлган бўлса, ҳуқуқлари бузилган шахс халқаро даражадаги ҳимояга мурожаат қилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг халқаро ҳуқуқий механизми сифатида эътироф этилган ташкилот – Бирлашган Миллатлар Ташкилоти. Ҳар бир инсон БМТ эътиборини ўз ҳуқуқларининг бузилиши муаммосига қаратиши мумкин ва ҳар йили бутун дунёдан минглаб одамлар буни қилишади.

Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг¹⁶ Факультатив протоколига аъзо давлатлар томонидан Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактни бузганликлари ҳақидаги шахсий му-

16 Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт (1966-йил 16-декабрда қабул қилинган, Ўзбекистон Республикаси учун 1995 йил 28 декабрда кучга кирган) (хавола: <https://lex.uz/docs/2686024>).

рожаатларни (хабарларни) БМТнинг Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар қўмитаси кўриб чиқиши мумкин.

Шундай қилиб, Пактнинг 11-моддаси биринчи бандида айтилишича, “Ушбу Пактда иштирок этувчи давлатлар **ҳар кимнинг ўзи ва унинг оиласи учун муносиб турмуш даражаси, шу жумладан, етарли озиқ-овқат, кийим-кечак ва уй-жой билан таъминлаш, шунингдек, яшаш шароитларини доимий такомиллаштириш ҳуқуқини тан оладилар.** Иштирокчи давлатлар эркин розилик асосидаги халқаро ҳамкорликнинг бу борадаги муҳимлигини тан олиб, ушбу ҳуқуқнинг амалга оширилишини таъминлаш учун тегишли чораларни кўрадилар”.

Ҳар қандай шахс Пактнинг иштирокчиси бўлган ва алоҳида шикоятларни кўриб чиқиш бўйича Қўмитанинг ваколатига рози бўлган Ўзбекистон Республикасига қарши қўмигага шикоят билан мурожаат қилиши мумкин.

Қўмига шикоятларни барча ички (миллий) ҳимоя воситалари қўлланиб тугатилгандан кейингина қабул қилади. Ушбу воситалардан фойдаланиб бўлгандан кейин имкон қадар тезроқ шикоят қилиш муҳимдир. Шикоят беришнинг кечикиши давлатга адекват жавоб беришни ва шартнома органи учун фактларга асосланган маълумотларни баҳолашни қийинлаштириши мумкин.

Изоҳ:

Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг Факультатив протоколининг 3-моддаси 2(а) бандида айтилишича, “Қўмига қуйидаги ҳолларда мурожаатни қабул қилиб бўлмайдиган деб эълон қилади: (а) ички ҳимоя воситалари тугатилгандан кейинги бир йиллик муддат ичида тақдим этилмаса, муаллиф ушбу муддат ичида мурожаатни юбориш мумкин эмаслигини исботлай олган ҳоллар бундан мустасно”.

Қўмига шикоятни мақбул деб топса, Ўзбекистон Республикасидан **тушунтиришлар (шарҳлар) сўралади.** Шундан сўнг, Қўмига ишни кўриб чиқади ва **қарор қабул қилади,** у бир вақтнинг ўзида ариза берувчига ва жавобгар давлатга юборилади. Иш мазму-

ни ёки номақбуллиги тўғрисидаги ҳар қандай якуний қарорнинг матни қўмита қарорлари йиғилиши доирасида Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари Бошқармаси (ИҲОКБ) веб-сайтида эълон қилинади. Халқаро миқёсда ахборот алмашиш зарурати, шикоятлар бериш тартибининг мураккаблиги ва Қўмитага келиб тушган аризаларнинг кўплиги сабабли муайян ишни кўриб чиқиш бир йилдан уч йилгача давом этиши мумкин.

Агар қўмита пакт бузилган деган хулосага келса, давлатдан тавсияларни амалга ошириш бўйича кўрилган чоралар тўғрисида 180 кун ичида маълумот тақдим этиши сўралади. Шундан сўнг давлатнинг жавоби ариза берувчига юборилади, шунда у жавобни шарҳлаш имкониятига эга бўлади. Агар давлат тегишли чоралар кўрмаса, иш кейинги тартибда қўмитада қолади. Шундай қилиб, давлат билан мулоқот давом этади ва қоникарли чоралар кўрилмагунча иш очиқ қолади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича шартномалар бўйича индивидуал шикоятлар бериш тартиби Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг расмий веб-сайтида батафсил баён этилган¹⁷.

Ушбу веб-ресурсдаги маслаҳат ва тавсиялардан келиб чиқиб, ер участкасини олиб қўйиш ва уй-жойни бузиш муносабати билан ўз ҳуқуқ ва манфаатлари бузилган деб ҳисоблаган, шунингдек, ишнинг адолатли ҳал этилишига миллий даражада эриша олмаган ҳар қандай мулкдор мустақил равишда БМТнинг Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича қўмитасига Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 11-моддаси Ўзбекистон Республикаси томонидан бузилганлиги тўғрисида шикоят тайёрлаши ва юбориши мумкин.

17 БМТнинг Расмий веб-сайти / Инсон ҳуқуқлари бўйича Шартнома органлари - Индивидуал хабарлар (ҳавола: <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies/human-rights-treaty-bodies-individual-communications#ICESCR>).

VI БОБ.

**ХУҚУҚИЙ МАСЛАҲАТ
СЎРАГАН ЭДИНГИЗ**

Маълумки, жамиятимизда юзага келадиган ҳар қандай ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар албатта алоҳида қонунлар ва қонуности ҳужжатлари билан тартибга солинади. Фуқароларимиз кўпгина ҳолларда ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган масалалар юзасидан етарлича асослантирилган, қонуний жавоб берадиган, бунга ихтисослашган ташкилот бор ёки йўқлиги тўғрисида савол билан мурожаат қиладилар.

Қуйида биз, фуқаролар кундалик турмушида кўплаб дуч келадиган ва бошқа ҳаётий муҳим ҳуқуқий масалалар бўйича малакали жавоб берадиган тажрибали ҳуқуқшунослардан иборат таркибда фаолият юритувчи “Мадад” муассаса шаклидаги нодавлат нотижорат ташкилоти ва унинг жойлардаги ҳуқуқий маслаҳат бюроларига мурожаат қилувчилар учун мўлжалланган эслатма маълумот тариқасида ҳавола қилинмоқда.

“Мадад” муассаса шаклидаги нодавлат нотижорат ташкилоти туман (шаҳар) ҳуқуқий маслаҳат бюроларига мурожаат билан ташиф буюрган фуқаролар учун

ЭСЛАТМА

1. “Мадад” нодавлат нотижорат ташкилоти нима мақсадда ташкил этилган?

“Мадад” муассаса шаклидаги нодавлат нотижорат ташкилоти (кейинги ўринларда Муассаса деб юритилади) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 6 сентябрдаги 741-сон “Аҳолига ҳуқуқий ахборотни етказиш ва юридик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ, фуқароларга ҳуқуқий масалалар бўйича, шу жумладан, онлайн маслаҳатлар ва тушунтиришлар бериш йўли билан бирламчи бепул юридик ёрдам кўрсатиш мақсадида ташкил этилган.

2. Муассасанинг жойларда таркибий тузилмалари мавжудми?

Вазирлар Маҳкамасининг юқорида таъкидланган қарорига асосан жойларда фуқароларни бевосида қабул қилиш ёки уларнинг

телефон алоқа воситалари орқали мурожаатларига тегишли ҳуқуқий маслаҳат ва тушунтиришлар бериб бориш мақсадида туман (шаҳар) ҳуқуқий маслаҳат бюрolari (кейинги ўринларда ҳуқуқий маслаҳат бюрolari деб юритилади) ташкил этилган.

3. Ҳуқуқий маслаҳат бюрolari фаолиятининг асосий мақсади нимадан иборат?

Ҳуқуқий маслаҳат бюрolari фаолиятининг асосий мақсади – фуқароларнинг ҳуқуқий масалалар бўйича мурожаатлари асосида бегараз юридик ёрдам кўрсатиш орқали уларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга кўмаклашишдан иборат.

4. Ҳуқуқий маслаҳат бюрolarига қандай масалаларда мурожаат қилиш мумкин?

Фуқаролар ҳуқуқий маслаҳат бюрolarига ҳуқуқнинг барча соҳалари бўйича ўзларини қизиқтирган ёки бошқа ҳаётий муҳим масалалар юзасидан ихтиёрий равишда мурожаат қилишлари мумкин.

5. Ҳуқуқий маслаҳат бюрolarига қандай тартибда мурожаат қилиш мумкин?

Фуқаро, ўз хоҳишига кўра, ҳуқуқий маслаҳат бюроси жойлашган манзилга бевосита ташриф буюрган ҳолда ёки телефон алоқа воситаси орқали мурожаат қилиши мумкин.

Шунингдек, фуқаролар оммавий ёки сайёр қабуллар амалга оширилаётган жойларда ҳам ҳуқуқий маслаҳат бюроси ходимларига мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

Фуқаролар жойларда ҳуқуқий маслаҳат бюрolarига тегишли маслаҳат ва тушунтиришлар беришини сўраб, яқка тартибда ёки кўпчилик бўлиб мурожаат этиш ҳуқуқига эга.

Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда вояга етмаганлар, муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган ёхуд ногиронлиги бўлган шахсларнинг манфаатларини кўзлаб, уларнинг қонуний вакиллари ҳам мурожаат қилишлари мумкин.

Хорижий давлатларнинг фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар ҳам белгиланган тартибда ҳуқуқий масалалар бўйича жойлардаги ҳуқуқий маслаҳат бюроларига мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

Қонунчиликка мувофиқ, жисмоний шахсни, унинг вакилини, уларнинг оила аъзолари—ни, улар ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатлари—ни рўёбга чиқариш ёки ҳимоя қилиш мақсадида ҳуқуқий маслаҳат бюроларига мурожаат қилгани, шунингдек мурожаатда баён этилган масалалар юзасидан ўзининг шахсий фикр-мулоҳазалари—ни билдирганлик учун таъқиб этиш ман этилади.

Мурожаатлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлиги, тухмат ва ҳақоратдан иборат мазмунда мурожаат қилиш белгиланган тартибда жавобгарликка сабаб бўлади.

6. Ҳуқуқий маслаҳат бюроларига ёзма шаклда мурожаат қилиш мумкинми?

Йўқ. Чунки, ҳуқуқий маслаҳат бюроларида фуқароларнинг мурожаатларини реал вақт режимида кўриб чиқиш ва уларга тезкор оғзаки шаклда маслаҳат бериш тартиби белгиланган.

Шунга кўра, бундай шаклда мурожаат этиш истагида бўлган фуқаро, ўз мурожаатини тўғридан-тўғри Муассасанинг advice.uz (e-maslahat.uz) ҳуқуқий ахборот порталига онлайн тарзда ёки телеграм каналидан фойдаланган ҳолда электрон шаклда ёхуд почта алоқа воситаси орқали ёзма шаклда юбориши мумкин.

Муассаса томонидан мурожаат белгиланган тартибда кўриб чиқилиб, муаллифга ёзма ёки электрон шаклда жавоб юборилиши таъминланади.

7. Ҳуқуқий маслаҳат бюрлари томонидан қўшимча равишда фуқароларга яна қандай юридик ёрдам кўрсатилиши мумкин?

Аҳолининг, айниқса, ижтимоий ҳимояга муҳтож қатлами (кам таъминланган оилалар, ногиронлиги бўлган шахслар, пенсионерлар, боқувчисини йўқотганлар)га уларнинг сўровларига биноан, кейинчалик тегишли давлат органи ёки бошқа

ташкilotларга белгиланган тартибда мурожаат қилиши лозим бўлган ҳуқуқий ҳужжатлар намуналарини тақдим этиш ёки бундай ҳужжатлар лойиҳаларини уларнинг номидан тузиб беришда кўмаклашиш йўли билан амалий ёрдам кўрсатилади.

8. Ҳуқуқий маслаҳат бюрoларида иш вақти тўғрисида:

Ҳуқуқий маслаҳат бюрoларида беш кунлик иш ҳафтаси белгиланган бўлиб, ходимлар ўз фаолиятини соат 9:00 дан 18:00га қадар (соат 13:00 дан 14:00гача тушлик вақтидан ташқари) узлуксиз амалга оширадилар, шанба ва якшанба дам олиш кунлари ҳисобланади.

9. Ҳуқуқий маслаҳат бюрoларида фуқароларни қабул қилиш тартиби тўғрисида:

Фуқаролар, ҳуқуқий маслаҳат бюрoлари бош мутахассиси томонидан белгиланган вақтда ўзига ажратилган хизмат хонасида ёки заруратга қараб, фуқаролар қабули ўтказилаётган бошқа жойларда амалга оширилади.

Фуқароларни қабул қилиш вақти, жойи ва тартиби акс этирилган эълонлар Муассасанинг расмий веб-сайтида, шунингдек ҳуқуқий маслаҳат бюрoлари жойлашган биноларнинг асосий кириш жойидаги стендларга ёки бошқа техник воситаларига жойлаштириб кўйилади.

Ҳуқуқий маслаҳат бюрoларида фуқаролар навбат билан қабул қилинади.

Ҳомиладор, уч ёшгача фарзанди бор аёллар, ногиронлиги бўлган шахслар ва кекса ёшдаги фуқаролар навбатсиз қабул қилинади.

Ҳуқуқий маслаҳат бюрoларида фуқаролар белгиланган тартибда одоб-ахлоқ ва ички-тартиб қоидаларига риоя қилган ҳолда қабул қилиниб, уларнинг сўровлари эшитилади, вазларини шахсан баён этишлари ва мурожаатда келтирилган ҳолатлар юзасидан тушунтиришлар бериш имкониятлари таъминланади.

Шахсий қабул давомида ҳуқуқий маслаҳат бюроси ходимнинг таклифига кўра ва бу ҳақда мурожаат этувчига маълум қилган ҳолда махсус техника воситалари (аудио ва видеоёзув, шунингдек фотосуратга олиш) қўлланилиши мумкин.

Мурожаат этувчи шахснинг жинси, ирқи, миллати, тили, дини ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеига қараб, унинг камситилишига йўл қўйилмайди.

Мурожаатларни кўриб чиқиш жараёнида фуқароларнинг ҳуқуқий маслаҳат бюроси ходимига аён бўлиб қолган шахсига оид ёки шахсий ҳаёти билан боғлиқ бошқа маълумотларни улар томонидан ошкор этилишига йўл қўйилмайди.

Қабулга келган фуқароларнинг шахсига оид маълумотлар (фамилияси, исми, отасининг исми, ёши, жинси, яшаш манзили, телефон рақами, агар мавжуд бўлса, электрон почта манзили) шунингдек, уларнинг сўровлари мазмун-моҳияти ва берилган жавоблар матни ҳуқуқий маслаҳат бюролари бош мутахассиси томонидан навбат билан monitoring.advice.uz электрон дастурига киритилиб, рўйхатга олиб борилади.

Мурожаатда баён қилинган ҳолатлар ҳуқуқий маслаҳат бериш йўли билан ҳал этиш имконияти бўлмаган тақдирда, фуқарога бу масала юзасидан қайси давлат органи ёки ташкилотига қандай тартибда мурожаат этиш мумкинлиги тушунтирилади.

10. Ҳуқуқий маслаҳат бюроларига мурожаат этувчи фуқаролар қуйидагиларга:

- мурожаатларни кўриб чиқиш тартибинияна да тақомиллаштириш бўйича таклифлар киритишга;
- мурожаатлар юзасидан берилган жавобларнинг қанчалик даражада етарли ва асосли эканлиги ҳусусида, ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришга, шунингдек, ноаниқ ҳолатларга аниқлик киритиш учун тақдоран мурожаат қилишга;
- мурожаатларни кўриб чиқиш натижаларини ихтиёрий равишда СМС электрон тизими орқали 1 баллдан 5 баллгача баҳолашга;
- мурожаатларни кўриб чиқишнинг белгиланган тартибини бузган ходимга нисбатан унинг жавобгарлик масаласини кўриб

чиқиш ҳақида Муассасага ёзма ёки электрон шаклда мурожаат қилишга ҳақли.

Шунингдек, фуқаро сўралганда ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатини кўрсатиши:

- ўз шахсига оид маълумотлар (фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш манзили, телефон рақами, агар мавжуд бўлса, электрон почта манзили)ни аниқ ва тўғри маълум қилиши;
- ўзининг хатти-ҳаракатлари билан ҳозир бўлган бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларига путур етказмаслиги;
- фуқароларни қабул қилиш тартиб-қоидаларига риоя қилиши;
- ўз мурожаати мазмун-моҳияти ва талабини аниқ, лўнда ва тушунарли тарзда баён қилиши;
- муомала маданияти ва одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилиши, шунингдек, мурожаати ва ҳуқуқий маслаҳат бюрolari фаолиятига дахлдор бўлмаган бошқа масалалар юзасидан қўшимча изоҳ ва тушунтиришлар берилишини талаб қилмаслиги керак.

Муҳаррир: У. Раджабова
Дизайн ва компьютерда тайёрловчи: ???

Нашриёт тасдиқномаси № 9183-7961
Босишга рухсат этилди 00.00.2023 й.

Бичими _____ / _____

« _____ » гарнитураси.

Офсет босма усулида босилди.

Босма табағи _____.

Адади _____ нусха.

“ «BAKTRIA PRESS» нашриёт уйи
100000, Тошкент, Буюк Ипак Йўли мавзеси, 15-25
Тел.: +998 (71) 233-23-84
e-mail: baktriapress@gmail.com

« _____ » МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди
Манзил:

ISBN 978-9943-8658-1-5

